

criptor

SEMNEAZĂ
(selectiv)

Adrian ALUI GHEORGHE

Diana BOBICĂ (din Canada), Nicolae BUSUIOC

Leo BUTNARU (Chișinău), Theodor-George CALCAN

Emina CĂPĂLNĂȘAN, Andrée CHEDID (Paris), Călin CIOBOTARI, Oltița CÎNTEC

Constantin COROIU, Petru COVACI, Dumitru CRUDU (Chișinău), Constantin CUBLEȘAN

Codrin-Liviu CUȚITARU, Laura-Carmen CUȚITARU, Mircea A. DIACONU

Sonia ELVIREANU, Florin FAIFER, Marin GHERMAN (Cernăuți)

Cristina HERMEZIU (Paris), Ioan HOLBAN

Ștefan HOSTIUC (Cernăuți)

Vasile IANCU, Grigore ILISEI, Maria KOZAK, Cristian LIVESCU

Bogdan-Mihai MANDACHE, Simona MODREANU, Eugen MUNTEANU

Lucia-Gabriela MUNTEANU, Dragoș PĂTRAȘCU, Ion POP, Vasile PROCA, Ilie RAD

Ioan RĂDUCEA, Doru SCĂRLĂTESCU, Elvira SOROHAN, Liviu-Ioan STOICIU

Victor ȘTIR, Paul TUMANIAN, Ion ȚURCANU, Stelian ȚURLEA

Dumitru VITCU, George VULTURESCU, Diana VRABIE (Bălți, R.M.)

Eugen URICARU

ARS AMICA NOSTRA

Gabriel CALOIAN

Anul VI, nr. 5-6 (65-66) mai – iunie 2020

www.editurajunimea.ro
revistascriptor@gmail.com

Fondator și coordonator:
Lucian VASILIU

COLEGIUL

Elvira SOROHAN
Alexandru CĂLINESCU
Marian DRĂGHICI
Emil HUREZEANU
Ion MIRCEA

PARTENERIAT INSTITUȚIONAL

Bogdan CREȚU (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, IAȘI)
Gheorghe ERIZANU (Editura CARTIER, CHIȘINĂU)
Ioan HOLBAN (Teatrul „Luceafărul”, IAȘI)
Alina HUCAI, Petru RADU (SEDCOM LIBRIS)
Nicolae LEAHU (Universitatea „Alec Russo”, BĂLȚI)
Ioan MILICĂ (Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, IAȘI)
Simona MODREANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, IAȘI)
Dragoș PĂTRAȘCU (Universitatea de Arte „George Enescu”, IAȘI)
Ioan PINTEA (Biblioteca Județeană „George Coșbuc”, BISTRIȚA-NĂSĂUD)
Lucian Dan TEODOROVICI (Muzeul Național al Literaturii Române, IAȘI)
Eugen URICARU (COPYRO – Societate de Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor)

CORESPONDENȚI

Eugen BARZ (din SPANIA)
Diana BOBICĂ (din CANADA)
Emilia CHISCOP (din S.U.A.)
Luo DONGQUAN (din CHINA)
Cristina HERMEZIU (din FRANȚA)
Ștefan HOSTIUC (din Cernăuți, UCRAINA)
Maria PILCHIN (din Chișinău, ROMÂNIA DE EST)
Christian W. SCHENK (din GERMANIA)

Recomandăm colaboratorilor noștri scrierea
textelor în formula DOOM – Dicționarul
ortografic, ortoepic și morfologic al limbii
române, Academia Română, ediția a II-a,
revăzută și adăugită.
Responsabilitatea conținutului
revine semnatărilor textelor.
Nu publicăm tot ce primim.

Anul VI, nr. 5-6 (65-66) mai-iunie 2020
IAȘI, ROMÂNIA

SUMAR

semina sapientiae

POEMUL DESENAT

- 4 Adrian ALUI GHEORGHE, *Epilog*
5 Dragoș PĂTRAȘCU, *Grafică ilustrativă*

UN POET, O PAGINĂ

- 6 Theodor-George CALCAN, *Adevărul e pe pământ
fără să fie știut*
7 Petru COVACI – 70, *Ploaia de aur*

PROZĂ

- 8 Lucia-Gabriela MUNTEANU, *Poveștile din tabloul unei femei*
13 Paul TUMANIAN, *În drum spre hotel*
16 Ion ȚURCANU (Chișinău), *Reportaj din infern*

et in arcadia ego

- 22 Doru SCĂRLĂTESCU, „Domnului Mih. Eminescu,
Wien, Ober-Döbling, in der Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner”.
Un document uman revelator
27 Ștefan HOSTIUC (Cemăuți), *Reactivarea moldovenismul
în R. Moldova și Ucraina. Deconstrucția unei ideologii
antiromânești*
30 Mircea A. DIACONU, *Bucovina lui Dimitrie VATAMANIUC*
40 Constantin COROIU, *Amintirile unui contemporan al lui
Eminescu (Teodor V. Ștefanelli)*
42 Maria KOZAK, *Eminescu. Limbajul ca deschidere spre ființă*
45 George VULTURESCU, *O paralelă: M. Eminescu –
„harfa sfărâmată”, L. Blaga – „harfa de-ntuneric”*
48 Simona MODREANU, *Traducere și mediere interculturală (I).
Considerații asupra reflectării traducerilor literare
în presa românească din limba franceză*
51 Leo BUTNARU (Chișinău), *Contemporaneitatea conștiinței
și creativității*
53 Emina CĂPĂLNĂȘAN, *Cuvintele și sintagmele momentului*
55 Laura-Carmen CUȚITARU, *Pirahă: sunetele*
57 Cristina HERMEZIU (Paris), *Stăm acasă. Jurnal parizian,
martie-aprilie 2020*
60 Andrée CHEDID (Paris), *În trecere; Amintește-mi; Focul;
Soare la inimă*
Prezentare și traduceri de Maria A. HÎNCU-PATANCHON

colloquium

■ Dialog, divan, taifas

- 64 Lucian VASILIU – Eugen URICARU, *Chestionar scriptorian*
68 Nicolae BUSUIOC – Oltița CÎNTEC,
„Nu-mi place critica mioapă și nici critica binevoitoare”
74 Vasile PROCA – Dumitru CRUDU (Chișinău),
Când se vor sfârși toate acestea, Dimitrie? – partea a II-a

ars amica nostra: Gabriel CALOIAN

muti magistri sunt libri

- 84 Vasile IANCU, *Ucis în temnița de la Sighet*
(Gheorghe I. Brătianu)
86 Codrin-Liviu CUȚITARU, *Comunism*
89 Ion POP, *Note despre poezia lui Liviu Antonesei*
91 Constantin CUBLEȘAN, *Mitologia retrăită poetic*
(Lucian Alexiu)
93 Ioan HOLBAN, *Poemul ca un oracol (Eugen Barz)*
95 Ioan RĂDUCEA, *Doar cuvântul patrie (Horia Bădescu)*
96 Frăguța ZAHARIA, *Un posibil sens al vieții și intervalul
dintre a trăi și a exista (Ștefan Afloroaei)*
99 Diana VRABIE (Bălți, R.M.), *Zdrențe în paradis (C.D. Zeletin)*
101 Diana BOBICĂ (din Canada), *Lumea ca atelier de pictură*
(Victor Cupșa)
104 Elvira SOROHAN, *Romanul unui jurnalist (Bogdan Răileanu)*
107 Bogdan-Mihai MANDACHE, *Dialogurile și universul filosofic
platonician (Constantin Noica)*
109 Sonia ELVIREANU, *Povestiri de pe malul celălalt*
(Andreea Hedeș)
111 Victor ȘTIR, *Gestul epic al liricii lui David Dorian*
113 Stelian ȚURLEA, *Cu inima-n dinți (Caius Dobrescu)*

varia. ultima oră

- 116 Dumitru VITCU, *Spicuiuri din biografia unui apostol
al unității naționale: Dumitru Brătianu*
122 Ilie RAD, *Doi savanți în corespondență:
ieșeanul Ștefan Bărsănescu și clujeanul Liviu Rusu*
125 Grigore ILISEI, *Un anume fel de măreție*
127 Eugen MUNTEANU, *Jurnal freiburghez – 1987 (II)*
131 Liviu-Ioan STOICIU, *Din anul Revoluției.
De uz strict personal (XXIX)*
136 Florin FAIFER, *Bonjur, tristesse (Irina Andone)*
138 Călin CIOBOTARI, *Dragoste în vremea gerului*
141 Cristian LIVESCU, *Dan Stanca, laureatul Premiului Național
pentru Proză „Ion Creangă”, Opera omnia, ediția a IV-a, 2020*
142 Marin GHERMAN (Cemăuți), *Radio Cemăuți
ține pasul cu viața*

Revista SCRIPTOR este proiect al Editurii Junimea
și al Societății Culturale „Junimea '90”,
cu susținere de la Consiliul Local și Primăria IAȘI

semína

sapíentíae

Adrian ALUI GHEORGHE

EPILOG

Dacă luăm în considerare faptul că toți suntem
condamnați la moarte într-un fel sau altul
de o instanță sau alta
e posibil ca toate lucrurile acestea să aibă un sens.
Ultima masă e ca și prima:
ne alimentăm frica.
De asta
dacă întrebi hârtia,
dacă întrebi litera care se rotunjește
în vârful peniței,
răspunsul e unul singur:
poetul e condamnatul la moarte
care își scrie mereu
cu fiecare pagină
ultima dorință.

Cred că nici cititorul nu se simte mai bine.
Însă, trebuie să recunoaștem, în acest moment cititorul este
cât de cât prevenit.

Din volumul *Comunitatea artistică*,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Atrium”

Dragoș PĂTRAȘCU: Poemul desenat

scriitor

Theodor-George CALCAN

ADEVĂRUL E PE PĂMÂNT FĂRĂ SĂ FIE ȘTIUT

Ușor ca neaua poate fi
Cuvântul
Rotund ca genunchiul de fată
Sau, dimpotrivă, colțuros și greu
Plin de ură, de mândrie
De împătimită speranță
Scrijelit pe fereastra temniței
Sau rostit cu o nespusă grijă
Înstrăinat și melancolic
Înspăimântat vesel sau trist
Strălucitor sau obscur
Nejudecat sau plin de miez
Exprimând ceea ce există
Sau ocolind adevărul
El poate avea
Capul și picioarele de cerb
Trupul de pasăre rară
Poate fugi sau zbura
Se poate ascunde-n tăcere
Dar nu poate distruge
Umbra omului
Pe care-l exprimă
Și care prin el
Ori poate numai
Pe marginea lui
Poate muri
Sau poate învia.

Din volumul *Amneziile doamnei Voltaire*,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Atrium”

Petru COVACI – 70

PLOAIA DE AUR

ating ușa (înțepenită) izbindu-mă de
aerul rarefiat (al râului) (ce nu mai poate să curgă)

îi spun inimii că totul este OK, inima bate cu
inima ei de inimă
(de parcă o buruiană nepământească ar înflori)
(văd cuibul maimuței, purecii câinelui, păduchii reginei)
duhoarea înclină capul (cu gura pecetluită, cu privirea pecetluită
cu mersul pecetluit)

(desigur, lacrima poate atinge ochiul singurătății)

pe cărarea plină de gropi șuieră gloanțe nepământene
colonia de struți își păzește (cu sânge)
sentimentele

ca barca ajunsă, din greșeală, la mal

cutia cu mile, a inerției, revarsă vara
îngălbenitelor ierburi

printre vechi jurăminte, grea și fierbinte
o ploaie de aur cade
peste
un cimitir de cuvinte

Lucia-Gabriela MUNTEANU

POVEȘTILE DIN TABLOUL UNEI FEMEII

Revin în prezentul meu. Eu, fidela vizitatoare a doamnei Vernescu, doamna cu tablouri și amintiri. Ies din reverie, din fanteziile de epocă povestite de gazda mea. Vă spuneam că în spatele dublu al tabloului pictat de Giovanni Schiavoni, dibuisem că stau ascunse niște lucruri, poate niște cărți. După câteva manevre executate cu ustensile preluate din sertarul cu scule de bucătărie, am desprins două pachete învelite în piele tare și pânze, încrețite de vreme. Le desfac încet și le țin în mână. Sunt trei caiete legate în piele, posibil de Cordoba, maronie, ștanțată cu acolade orientale întărite de emailuri coraille. Alte foi scrise se află în multe pliuri învelite, la rândul lor, într-o bucată de mătase, poate chinezească, cu linii ce aduc a scene de pregătirea ceaiului, mătase decolorată pe muchiile tipărite în strânsură. Le desfac încet și cu emoție. Văd clar scrisul, rândurile, paginile caligrafice șiordonate. Constat că toate sunt scrise în limba franceză. Doamna Vernescu mi le încredințează cu vorbe sugrumate de emoție:

– Repede, te rog, repede să le transformi într-o carte cu litere mari, să le pot citi ușor. Poate vor fi ultima mea oglindă...

Îmi bate inima, îmi tremură mâinile, picioarele îmi sunt obosite ca după un maraton pe care nu l-am efectuat niciodată. Plec strângând la piept comoara. Acasă, în apartamentul de bloc, orânduiesc pe masa mare din sufragerie caietele legate în piele. Descopăr ușurată că pe file sunt notate zilele, lunile și anii, deseori locurile unde se află autoarea acestor memorii. Îmi este clar: am în față un fel de jurnal al Ruxandrei Callimachi-Roznovanu sau, mai bine spus, multe însemnări de taină.

Încep lungul drum al tălmăcirii prețioaselor manuscrise. Nerăbdarea înfrigurată, curiozitatea imensă și povara grijilor mă fac să notez înțelesuri-

le noului meu ritual: mă simt ca un arheolog inocent și stagiar, care decupează din bolovanii de pământ împietrit toarta unui vas. Va fi o amforă mare și desenată cu frize mitologice. Așa gândea arheologul din sufletul meu. Mi-am transportat întregul șantier de lucru la cabana pe care am construit-o demult, în marginea orașului, la intrarea în Valea Lupului. Într-o lungă vacanță de vară voi lucra și voi reuși. Strategia prinde contur. Traducând, voi rescrie povestea din caiete. În tălmăcirea mea, am să folosesc cuvinte dulci, moldovenești. Și îl auzeam, într-o fâșie a memoriei mele, pe magistrul Eugeniu Coșeriu¹ cum spunea că nu limba și semnificațiile ei se traduc, căci limba este, de fapt, un instrument al tălmăcirii. Nu realizăm o identitate între semnificațiile limbii-sursă și cele ale limbii-țintă, ci exprimăm aceeași desemnare și același sens cu ajutorul altor semnificații. El vorbea atunci în amfiteatrul „Gheorghe Ivănescu” al universității ieșene cu înflăcărarea unui profesor, a cărui pasiune venea nu numai din cunoașterea lui Aristotel, Humboldt și a atâtor, ci și din siguranța rostirii clare a unor adevăruri despre cele mai fascinante lucruri, limbajul și limba, ca lucruri întemeietoare ale felului de a fi al omului.

Erau momente în jocul de-a traducerea când cuvintele mele înotau băgându-le la fund pe cele franțuzești. Și un râu cu apă mereu primenită curgea pe sub un cer imuabil. Dar alteleori, gândul limbii mele se poticnea și atunci spirale de rânduri culese din dicționare mă învârteau o clipită ca să-mi

¹Un savant cu un destin fabulos: sosit la Iași, în vremea războiului, după ce a absolvit liceul din Bălți, continuă studiile la Roma, apoi devine profesor la Montevideo, mai apoi la Salamanca, stabilindu-se, în cele din urmă, la Tübingen. A revenit în țară de mai multe ori, după anii 1990.

dea imediat un bobârnac sau o zvoltă, ca în joaca de-a carele pe care. Tavanul cu bârne de lemn al cabanei respira odată cu mine. Pereții din scânduri groase păstrau răcoarea nopților de vară. De cum apunea soarele, greierii cântau. Îmi aranjam caiele, unul după altul, pe suportul artizanal.

Caietele cu însemnări ale Ruxandrei Callimachi-Roznovanu

1845, în preajma Crăciunului

Cu ce să încep? Înnod firul scrierii timpului.

Sunt sănătoasă. Din jurul meu, cunoscuți și rude, au plecat în lumea fără timp. Adică unde? Câte lumi concentrice, îngrămădite în lumea mea, există?

Slujba celor patruzeci de zile. Troiene de zăpadă. Maria, cumnata mea, își doarme somnul de veci în capela de la Stâncești, alături de Alexandru. I-a supraviețuit mai puțin de trei ani. Am fost foarte apropiate și mi-a încredințat copiii ei. Nouă tuturor. Ultimele două veri am stat cu mici și mari la Stâncești. Copiii se simt frați. Nic, studiosul, are 13 ani. George, ghidușul, are 11 ani. Adela, frumoasa visătoare, are 9 ani. Copiii fratelui și ai Mariei sunt copiii mei: Theodor, curios în permanență, are 6 ani. Pune o întrebare și atunci când se trezește în somn să bea apă. Smărăndița, ingerașul vesel care vrea mereu în brațe, are 3 ani.

Pregătim sărbătorile Nașterii Domnului. Luăm cu toții fărâme din candoarea lor. Ascultăm cazațiile în biserică. Bucățița de nafură se lipește de cerul gurilor noastre. Moartea vine și pleacă repede, după ce-și ia tributul. Eu rămân încă aici, într-alt loc de verdeață, cu ai mei. Doarme acum verdeața sub plapuma zăpezilor. Părinții ca niște copii și copiii ca niște părinți. Sunt trasă precum o păpușă de sfori lungi și moi, dulci ca firele de sânziene scoase din gavanosul cu miere de salcâm. Fac de toate. Stau și cu șorț în bucătărie. Mestec în tigăi, gust. O laud pe Ioana. Și pe Țuca. La orele patru în seară citesc copiilor o poveste. Ne jucăm de-a întrebările încuietore, întorcând povestea pe toate fețele. Și îmi place că drumurile s-au umplut de omăt. Încăpem toți în sania cu zurgălăi și vuiesc văile de râsetele noastre.

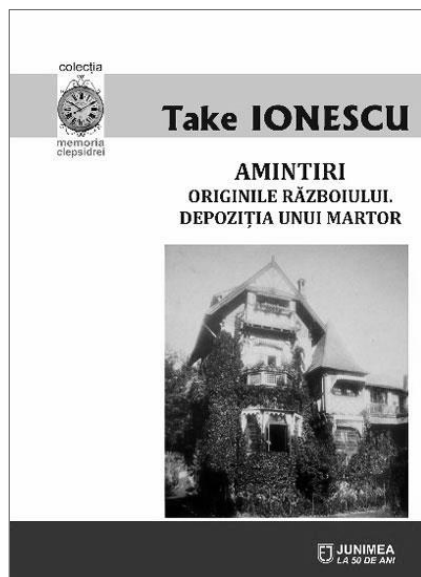
Iași, decembrie 1846

Deschiderea sălii noi a teatrului cel mare din Copou.

Îl bănuiesc pe Vodă de opreliștea impusă trupei românești de a juca la acest moment. Cum Dumnezeu? Omul-speranță al noului teatru, Matei Millo, are în mâini hăturile. Dar nu-i chiar de capul lui, ci cu ochiul ocârmuirii, nimeni altul decât un-

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **MEMORIA CLEPSIDREI**

chiul meu Nicolae Suțu: principe cu toate îndeletnicirile noilor regulamente, ale lui Kiseleff, ale lui Vodă. Nu a permis trupei românești să-și facă intrarea cu scene de viață românească. De teamă să nu răsune în graiul neaoș adevărul că în țara moldavă jugurile-s grele.

Și iacătă, am văzut iară trupa franceză, jucând în limba lui Voltaire povestea tragică a Clarisei. Sala a murmurat neinteresată de intrigile amoroase și nefericirea tinerei englezoaice. Vodă și consulii străini dădeau din colț în colț. Crezui că veni vremea ca teatrul să întoarcă spre sală o oglindă românească.

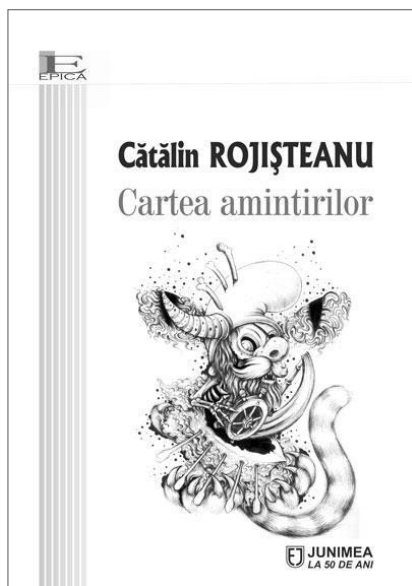
Jur să nu mai scriu decât despre sufletul meu. Dă-le-ncolo de politice. Vreau să fiu iubită, și mângaiată, și privită de un bărbat bun pe care să mi-l doresc mereu cu mine. Să-l iubesc. Să mă culc și să mă trezesc cu gândul că există. Mi-e greu doar cu părinții mei la cârma treburilor. Să recunosc, dincolo de toate, mila bunului Dumnezeu. Avem mare noroc de slujbași devotați și harnici: angajați administrativi, cameriste, bucătărese, guvernante, care îmbătrânesc în casele noastre.

Iași, Stâncești, 1847, iunie

Trec anotimpurile peste noi sau noi trecem prin ele? Noi ne trecem, iară ele rămân până la sfârșitul lumii. Scriu la persoana pluralului: „noi” și nu „eu”. Odăile pline de copii. Două guvernante și perechi de profesori. Nic absolvă cu calitative de „eminent” ultimii doi ani la pensionul domnului Anton Frey. De cum a descins în Iași acest german

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **EPICA**

cu studii la universitatea din München, Vodă mi-a poruncit să-l angajez profesor particular pentru băiatul meu cel mare. Anton Frey dădea lecții și în familiile Balș și Miclescu. Când și-a deschis pensiuon pentru băieți, în august 1845, Nic a făcut, ca elev extern, anul al treilea și al patrulea. La toamnă, ia drumul Parisului, spre facultatea de drept și științe economice, la Sorbona, însoțit de papa, tutore legal. Vor pleca împreună și Dinu Carp, Lupu Cazimir, Ionel Balș și Matei Greceanu, hotărâți să-și ia fiecare licențe și doctorate. Grija mea nu se va ostoi prin epistole.

Cu George mai am de așteptat. Mă bucur de veselie lui. Va merge și el la toamnă, tot ca elev extern, în anul al doilea la pensionul domnului Louis Jordan, frumos amenajat pe strada Sărării, în casele cantacuzine. Aici se fac ore suplimentare de muzică și dans, cu profesorii Arnold și Lang. Copiii nu au voie la teatru. Zgătia mea l-a înduplecat pe Millo să-l lase ascuns după o perdea. Mi-a spus că are curaj să vorbească și cu domnul Asachi ca să-i ceară învoire. Și mă întreabă: domnul Asachi de ce scrie pentru teatru? Pentru că e ceva bun, frumos și folositor. Vezi aeeva viața și istoria. Dar mai ales te distrezi și râzi pe rupteala. George l-a auzit pe Millo împătimit, strigând pe scenă că cinul boieresc nu-i ține nici rece, nici cald, dar ca artist o să moară cineva.

Adela a împlinit 11 ani. Este frumoasă foc. Se poartă cu bucle, cosițe împletite sau cu părul strâns în fileuri colorate și bătute cu mărgele. Știe să croșeteze, îi place și are talent la lucrul cu acul. Și-a brodat colereta la o rochie de rips.

Scrie poezii în trei limbi. Și ea este absolventă eminentă a anului al doilea la școala lui Jules și Charlotte Sachetti, în dealul Copoului, în casa mare cu grădină, cumpărată de la Antonie Manu. Va continua aici Adela, până vine vremea să plece la Viena.

Theodor și Smărăndița învață acasă, sunt harnici, cuminți își iau modele pe frații mai mari. Cu Frau Elrun, guvernanta, copiii vorbesc nemțește.

Octombrie

Messer Giovanni Schiavoni a venit să-mi picteze copii.

În sfârșit, tabloul strălucește. Fiecare chip vorbește după sufletul zugrăvit cu o măiestrie rară. Un „portret” în cuvinte nu ar fi fost mai reușit. Avusem altă idee de a dispune așezarea personajelor în tablou, și anume fetele să stea pe scaunele mici Ludovic al XV-lea, cu un obiect diferit în mâini: o carte și un buchețel de flori. Băieții să fi stat, în picioare, în spatele fetelor. Acum, îmi dau seama că venețianul a gândit mai bine.

Februarie

Iarna își sporește troienele. Ziua trece și mai repede. Serata la Elena și Ghighi Asachi a început mai devreme. Millo este ridicat în slăvi, pe bună dreptate. Pe scenă el nu declamă. Pur și simplu vorbește cu expresivitate naturală și claritate. Îl auzi, îl simți, te duce în timpul și spațiul de unde vine personajul: comic neapărat, șiret, prostovan, cu vicii și moravuri de pe la noi și de pretutindeni. Râd înainte de a termina ce are de spus. Millo scrie vodeviluri, cântă, dansează. Ne povestește o istorie pe care o pregătește, inspirată din miturile românești, cu o babă cloanță sau hârcă, pe care amicul Flechtenmacher o va pune pe muzică. Am făcut mult haz. Asachi abia zâmbeste. La el totul este grav și trecut prin idei importante. De curând i-am văzut pe scena cea nouă bucata istorică despre bătălia moldovenilor cu teutonii. Are simț epopeic și înflăcărează. Spectatorii sunt gata a sări din jilțuri să apuce drapelele. Cred că Basil² are, totuși, cel mai remarcabil talent și condei dramatic. „Piatra în casă” a lui jucată de Millo în travesti este ceva ce nu s-a mai văzut! E drept, n-am fost la Paris. Aud că acolo se fac valurile!

Lipsesc data și locul³

Săracul papa... a fost trup și suflet partidei naționale. În casă la noi, au venit cu Ion Ghica, Basil și Mihail⁴, domnii Câmpineanu, Dimitrie Brătianu,

² Vasile Alecsandri (nota trad.).

³ (nota trad.)

⁴ Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu (nota trad.).

Arăpilă Golescu. Am suferit cu toții când Mihalache⁵ al nostru s-a declarat învins de propriul său absolutism autocrat și de obediența față de ruși și turci. Nu-i mai socotesc și pe austrieci. Arestându-și „prietenii” și trimițându-i în exil, și-a salvat viața și în scurt timp și-a aranjat ieșirea pentru totdeauna de pe scena țării, în Apusul confortabil și îndepărtat. Îl iert de cele rele, pentru că a făcut școli și drumuri, și pentru faptul că este un om cu spirit scriitor. Și cine ar fi putut face mai mult pentru un alt mers al țării, având în coaste pașale, consuli, generali, toți spioni, vrând bani, contracte și privilegii din ce în ce mai grase, cu și fără actele semnate prin cancelarii?! Nu am mai cunoscut o țară și o vigilență ca a lui de a nu pierde din vedere niciun gest, o intrigă sau vreo mișcare. Le afla pe dată, tot atunci le cântărea efectele și găsea soluția. Sacrifică orice și pe oricine pentru siguranța viitorului său. Exact ca în jocul de șah al cărui campion neînvins a rămas, an după an. Și iubirea cea mare, bărbătească, a cântărit mai puțin în fața puterii. Pe copii i-a iubit și le-a avut grija; totuși, frustrările unuia dintre ei au ajuns grele și publice. Vorbind despre puterea voievodului nostru, mătușa Artemisa Balș mi-a dat de înțeles că unchiu-său Teodor, care i-a lăsat o imensă avere la intrarea în domnie, tocmai pentru a fi drept și a nu se lăsa corupt, a sfârșit înainte de vreme, căzându-i părul din cap și barba de sub buze. Ce să mai crezi? Moșul începuse să-i ceară socoteală și să plănuiască o întoarcere a înțelegerii lor.

Stâncești, vara și toamna lui 1855

Papa a trecut în lumea dreptilor. Împlinise 85 de ani. Dumnezeu să-l odihnească! Stă în capelă, sub cripta pregătită pentru el, alături de bunici. În mijlocul verii a apucat să stea de vorbă cu Nic, întors degrabă la Paris.

Papa lucra retras de ani buni, și în biblioteca lui, și în grădină. Cea mai mare bucurie a avut-o de Crăciunul trecut când George (în vacanță venit de la Viena), Theodor (aproape de absolvirea școlii domnului Frey), frumoasele mele Smărăndița și Adela au împodobit bradul și i-au cântat noua poezie la modă în saloanele domnești, „Stille Nacht, heilige Nacht”. Din sate au venit oameni și copii cu multe cântece strămoșești. Omătul strălucea, norii fulguiau, până au apărut stelutele gălbii ale cerului și o lună imensă peste care pluteau, ca niște dungii, nori de puf alb.

Au venit din nou primăvara și vara. Papa stă retras la conac și în grădinile lui nesfârșite. Un spin mare de dracilă i-a străpuns genunchiul într-o că-

zătură, de altfel ușoară. Din asta i s-a tras moartea, după o săptămână de chin. Era ziua de 22 august. Aceași zi în care se născuse acum 85 de ani. Nu mai am putere să-mi amintesc. Alung acele zile din memorie. Când scriu, gândurile mele neobosite și fugare se cuibăresc și înțepenesc acolo unde le dictează cuvintele. El ne-a lăsat câteva caiete cu scrieri: o enciclopedie a plantelor, o traducere frumoasă a „Alexandriei”, alta a „Metamorfazelor” lui Ovidius. Le voi trimite domnului Basil Alecsandri, la tipografia francezo-română din ulița Păcurarilor. Citesc gazeta „România literară”, cu litere clare, latinești. Copiii stau cu noi până spre august. Au crescut mari. Theodor împlinește 16 ani. Smărăndița, doar 13. Ne-a declamat ca la teatru o fabulă a lui Grigore Alexandrescu din „Curierul românesc” al domnului Heliade, de la București: „Ogarul și iepurele”. După aplauze, a spus și „Răzbunarea șoarecilor”. Maman citește pe sofa bucăți din romanul „Manoil” al domnului Bolintineanu. Le găsește pline de note remarcabile despre psihologia bărbatului tânăr care trăiește extazul și agonia iubirii, efervescența idealului de patrie și dezamăgirea cauzată de o societate plină de vicii și moravuri inveterate. Gazeta domnului Alecsandri face politică fără să o spună expres. Cine are ochi de citit și minte de înțeles știe că planul unirii țărilor românești nu va mai eșua.

De ani buni, voievodul nostru Grigore Alecu⁶ face sărituri mortale dintr-o parte în alta și tot așa. Este încă în viață. Mi-ar părea rău să aud peste noapte că i s-a întâmplat ceva. Toate școlile din Moldova au cursuri de limba română. Este decretul lui Alecu. Și facultatea de drept și istorie, și școala de inginerie, și școala de medicină, și alte lucruri bune pentru biata noastră țară. Credeam că nu-l mai văd după ocupația rusă din '53, care a secătuit visteria. Telegraful este o bună invenție. Și alte gazete care-și pot spune cuvântul. Grigore Alecu este aici, cu noi.

Toamna lui '55 la conacul din Hărpășești

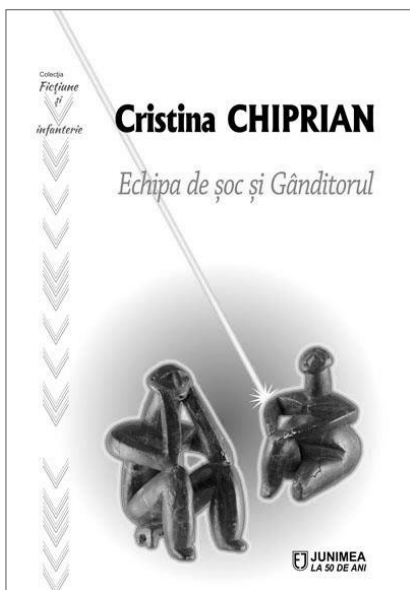
Un bal restrâns. Adela va împlini 19 ani; este de-o seamă cu principesa Natalia. Sunt îmbrăcate în rochii roz și poartă flori vișinii în părul lăsat pe spate în bucle de chihlimbar. Este balul lor. Sunt prietene. Împreună au urmat pensionul vienez Von Demergel. Amândouă iubesc pianul și harpa. Eu sunt cu maman. Purtăm rochii negre. Ea are peste umeri un volan violet. Eu, un fel de brâu în multe

⁵ Domnitorul Mihail Sturdza, domn al Moldovei între anii 1834-1848 (nota trad.).

⁶ Este vorba de domnitorul Grigore Alexandru, născut în 1804 sau în 1807, mort în 1857, domn al Moldovei sub numele Grigore al V-lea Ghica, între anii 1849-1853 și 1854-1856. A fost fiul marelui logofăt Alexandru Constantin Ghica (Alecu) și al Elenei, fiica lui Grigoraș Sturdza (nota trad.).

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **FICȚIUNE ȘI INFANTERIE**

pliuri, verde-crud, și o floare de lotus ca brățară, din același material de rips. Pe decolteul larg nu am dorit să pun nicio bijuterie. Îmi simt buzele plăcute și strălucitoare, unse cu alifie de cârmâz.

Iași, 1863

Nu mai este capitală orașul nostru. Liniște mai multă. Lucruri abandonate. Negri, conu Mihai, Basil, Panu, Sion, Epureanu, Onciul și încă mulți dintre ai noștri sunt plecați și le duc dorul. Bucureștiul nu mă cheamă, nu mă încântă. Orașul meu se golește și se pustiește. Doamna Elena Cuza stă mai mult în Ruginoasa, supraveghind refacerea castelului pe care l-a cumpărat prin licitație de la Banca Moldovei.

Aici se termină însemnările de taină ale Ruxandrei Callimachi-Roznovanu. Un alt caiet stătea ascuns după tablou. Am povestit la începutul lucrului meu. Era un pachet cu foi învelite în pânză mătăsoasă, cu imagini șterse. Pânza aceasta va fi fost gălbuie, acum e sinilie, cu dungi deschise pe muchiile lungi de 23 de centimetri⁷.

⁷ Sunt pagini scrise în franceza dezinvoltă a anilor 1900 sau, poate, 1920, cu mister și erotism artistic special. Nimic altceva notat. Mă întreb, desigur, cine să fie autorul lor. Este un alt scris, mult mai mic și mai rotund. Foile par mai proaspete decât cele scrise de Ruxandra. Aș înclina să cred că autorul este tot o autoare. Să fie ale fiicei ei, Adela, născută din a doua căsătorie cu Alecu Rosetti Roznovanu, în 1836? Ținând cont de stil și tematică, de numele care apar în aceste fantezii, nu este Adela. Éloïse, fiica ei, este născută în 1866, la Paris, iar Éloïse, la rândul ei, a avut o fiică, Gene-

Povești ale unei femei care își „ia” numele Șeherezadei⁸

Și, odată cu ivirea primelor stele, Șeherezada se ghemui la picioarele patului plin de perne albastre cu ciucuri de aur. Ele străluceau mai viu decât luminițele pălpâitoare de pe tavaua de alpaca. Și Șeherezada se simțea golită de cuvinte. Frunzele măturate de vânt și de ploaie îi luaseră așchii din sufletul ei nedormit și risipit printre perne, gânduri, dorințe și griji.

Regele ei o simți fără vlagă și o muștră, ca un rege care știa bine că femeia aceea trebuie să fie cum vrea el: puternică precum cubul negru căzut din cer și prins ca ofrandă pe altarul de la Mecca. Veselă precum o porumbiță ciugulind boabe de mei înmuiate în lapte.

Vestitul sultan, înțelept de cele 888 de nopți povestite, se cutremură și-și alungă pe dată vorbele aspre care începeau cu „vreau să te știu...”, „refuz să...”

O luă în brațe ca pe o căprioară vlăguită de fugă și o duse în hamamul plin de aburi catifelat și mirosind a scortșoară. O dezbracă de pânzele mătăsoase, îi dezlegă betele sânilor și meșele gleznelor. Ochii ei rămâneau închiși, mâinile – atârdate moarte. Își puse urechea temător peste inima-i mică, ascunsă sub oasele moi și rotunde. Auzi ticăitul salvator. Coborî cu buzele peste pânțele neted și alb ca un crin. Lăsă pe ea opt sărutări gădilicioase. Simți cum vintrele prind un tremur ca un oftat. Îi ridică mâinile pe lângă urechi și se lăsă în genunchi, lângă muchia rotunjită a băncii de bazalt pestriț. Când își puse capul între pulpele ude de vaporii fierbinți, simți brațele Șeherezadei cuprinzându-i ceafa. Ridică privirea și-i văzu ochii întredeschiși, nările răsuflând.

– Nu-mi mai vorbi, nu-mi mai povesti nimic, frumoasa mea! A venit vremea ca eu să-ți mângâi zilele și nopțile cu povești și cântece suave.

Și zorii trandafirii nu puteau pătrunde prin zidurile fără ferestre ale odăii cu aburi.

Fragment din romanul
Poveștile din tabloul unei femei,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Ficțiune și infanterie”

viève-Marie, venită pe lume în 1901, apropiată a doamnei Vernescu, posesoarea tabloului de la care a început povestea și după care am descoperit aceste manuscrise. Cu permisiunea ei le-am tradus și editat (nota trad.).

⁸ Titlu dat de mine (nota trad.).

Paul TUMANIAN

ÎN DRUM SPRE HOTEL

I se păru că o lucire alburie s-a reflectat pe suprafața lucioasă a panoului publicitar, ca și cum tabloul s-ar fi animat pentru o secundă sau două, și o fereastră din apropierea locului unde tânăra vorbea la telefon ar fi fost mișcată de vânt, mutând reflexia unei raze de soare. Dar lucirea alburie putea să fi fost și un zvâcnet de nerăbdare! Când se întoarse, se trezi cu o mașină oprită chiar lângă el. Un *Opel* argintiu. Prin parbriz desluși la volan o siluetă feminină, nemișcată. Cu ochelari de soare? Când se uită mai bine, observă că ușa dinspre el fusese întredeschisă în semn de invitație. Și Sorin, deschizând acea ușă un pic mai mult, atât cât să-și poată coborî capul sub rama ușii, descoperi acolo, în interiorul catifelat, de scoică, un minuscul salon sidefiu. Salonul îi aparținea în totalitate acelei femei de vârstă mijlocie. Sau încă tânără? Vârstele pot fi înșelătoare, nu? Mirosea puțin a fum de țigară, dar nu conta. Undeva în proximitate se auzea torcând domesticit și în același timp nerăbdător să plece, un motor, care de asemenea îi aparținea femeii. De nu cumva nerăbdarea ce vibra în aer emana de la stăpâna locului. Deși judecând după fața ei calmă și după întreaga ei atitudine, nu s-ar fi zis. Locul era numai bun să se aciuiască cineva care tocmai o rupsesse cu trecutul, ca el, sfidând orice regulă de prudență. Luat de val, Sorin își găsi loc într-o margine a salonașului de sidef, pe scaun, mai aproape de torsul motorului, și închise ușa. „Închipuie-ți ce mi s-a întâmplat!”, avea să-i povestească Lianeii cu prima ocazie.

Femeia de la volan mai aștepta ceva?

– Centura, spuse ea cu o fermitate moale.

Ha! Ca să vezi! Centura!

Fermitatea îi venea de undeva dindărătul ochelarelor de soare.

Fu o nimica toată pentru Sorin să uite de tot ce

îl împiedicase vreodată să fie încrezător în gândurile îndrăznețe și dezinhibat și profitor fără reproșuri la adresa lui însuși; să treacă până și peste ușoara neîncredere în ochelarii de soare care ascundeau privirile unei doamne misterioase; și culoarea ochilor ei.

Se simți la largul lui. Rosti cu dezinvoltură:

– Bună ziua. Și se lăsă încântat cu spatele de spetează.

„La volan era o tipă de vreo patruzeci de ani”, avea să-i povestească Lianeii. „Ei, nu, nu te gândeai la prostii. Doar că m-a luat, așa, cum să-ți spun, pe nepregătite.”

Mașina deja rula pe șosea în sus. Scurta oprire n-avea cum s-o fi făcut să-și schimbe ținta, nu-i așa?

– Nu-i nevoie să stați cu sacoșa aia pe genunchi, i se adresă doamna de la volan. Puteți s-o aruncați în spate.

Sorin mulțumi și se întinse în urmă, printre cele două scaune, să-și lase sacoșa pe bancheta din spate, alături de poșeta ei. Încă un lucru plăcut în această mașină: iată, aveau deja două obiecte personale aproape în comun. Gândul îi și zbură la o casă somptuoasă, unde acea poșetă zăcea la piciorul unui fotoliu, sau lângă ușa unui *dressing room* ticsit de rochii parfumate.

Panoul cu fata cea zâmbitoare vorbind la telefon dispăruse undeva în urmă... Sorin râse în sinea sa: nu fusese decât o fetișcană anonimă, o găsculiță care, vorbind la telefon, se pierdea cu vorba. Pe furiș, Sorin își coborî privirea spre piciorul femeii de la volan. Piciorul apăsa ferm și cu măsură pedala de accelerație. Și de-acolo privirea sa urmă, tot pe furiș, linia gambei, acoperită până la jumătate de poala unui mantou elegant, de stofă fină, de culoare deschisă, nu chiar alb, care nu avea, în sine,

nicio legătură cu lumea drumurilor de munte. Și chiar așa, de ce-ar fi avut? Din lumea ei, nu se știa care, urma să aterizeze la un hotel, probabil de lux. Muntele nu era pentru ea decât un loc de tranzit. În momentul când ea avea să descindă la hotel, el avea să se afle probabil în cu totul altă parte.

Cu o dulce surprindere, Sorin simți în interiorul său libertăți noi și nebănuite. Noile libertăți, abia descoperite, îi dădură ghes să glumească:

– Cum de v-ați încumetat să mă culegeți de pe drum? Aveți referințe bune despre mine?

Ea lăsa să se scurgă câteva secunde, și răspunse ceva cu totul neașteptat:

– Aveam nevoie de ajutor.

Lui Sorin i se păru că n-a auzit bine.

– Dumneavoastră? exclamă el. Dumneavoastră aveți nevoie de ajutorul meu?

O privi încă o dată, mai atent. Să fi fost o glumă? Femeia privea drept înainte, atentă la condus: o față impenetrabilă. După momentul de consternație, buna dispoziție a lui Sorin se reinstala rapid. Trase și o concluzie: e genul de femeie care se ține de șotii. N-o arată, dar asta face: se ține de șotii. Glumi și el – glumi de-a ghicitul:

– Sunteți obosită. Aveați nevoie de cineva să vă împiedice să adormiți la volan.

– Sunteți pe-aproape, răspunse ea moale, cu o superioritate temperată.

– Nu mi-e clar cum s-o fac. Ar trebui să fiu atent dacă nu vi se închid ochii. Dar nu sunt sigur că am să pot surprinde momentul, din cauza ochelarelor.

– Va trebui să găsiți alte indicii.

– Ca de pildă?

– De pildă, dacă vi se pare că întârzii să virez când intrăm într-o curbă, reacționați.

– Mda. Ar fi o idee. Totul e să reacționez la timp.

Femeia nu schiță nici măcar un zâmbet.

Urmă o pauză destul de lungă în care șoseaua coborî, brazii se apropiară de șosea, cărunți – cum zicea o poezie – și tot mai toropiți de înserare. Se ivi un podeț vechi, din care Sorin apucă să vadă, dintr-un anumit unghi, cumva de jos în sus, o parte din arcul de piatră, întunecat, al podețului acoperit de mușchi, apoi podețul rămase în urmă. Dacă ar fi deschis fereastra, probabil că ar fi auzit susurul apei. Dar acum trecuseră deja dincolo de el și șoseaua urca din nou.

Sorin continuă conversația sa imaginară cu iubita sa.

„Voiam să mă scoată într-un loc populat, undeva, într-o localitate, unde să pot lua un autobuz. Sau trenul. Dar nu se vedea nimica. Doar pădure și munți... Nu, n-am întrebat-o ce destinație are... Nu de la început... Ți-am spus, eram foarte surprins.”

Își coborî privirea spre consola dintre scaune și

observă scrumiera plină cu chiștoace strivite, unele destul de lungi: o parte din țigări erau aproape nefumate, frânte la un moment dat cu o vădită nervozitate. „Asta ce legătură are cu tine?”, i se adresă în gând doamnei de la volan. „Neînfrânarea, destrăbălarea au trecut recent, foarte recent, prin mașina ta și au lăsat urme. Din fericire, nu și pe fața ta.” Altcineva fumase în mașina ei. Ea însă se ținea departe de destrăbălare. Era imună. Poate doar un pic prea tolerantă cu destrăbălarea.

– Vă deranjează dacă fumez? Îndrăzni s-o întrebe.

Ea întârzie cu răspunsul.

– Țigările au gust la ora asta? îi întoarse ea întrebarea.

– Unii fumează când se simt stresați, îi explică el. Sau furioși! Eu n-am niciun motiv să mă simt nici stresat, nici furios. Ba dimpotrivă! Eu fumez când mă simt bine.

– Aș prefera să vă simțiți bine și să vă abțineți.

Sec! Păi da, era de bănuț. Despre scrumiera plină de pe consolă, ea nu găsi necesar să dea vreo explicație. Sigur, era lumea ei; avea drepturi depline asupra lumii ei.

Străbăteau acum un mic platou. Sorin își întoarse privirea într-o parte și zări un hotel cu spatele lipit de coasta muntelui, al cărui nume nu reuși să-l deslușească din goana mașinii. Multe hoteluri pe-aici. Cu toții se refugiau în sălbăcie. Un mic grup de persoane elegant îmbrăcate, bărbați și femei, tocmai coborâseră scara și se îndreptau spre o parcare. Era ca și cum ar fi fost un capăt de călătorie. Dar nu era.

Nu pentru ei doi.

Tăcerea era la fel de plină de farmec.

Iată, se deschidea o vale largă, pe care șoseaua o aborda cu prudență. Cobora pesemne până la firul văii, după care, acolo jos, pe undeva, trebuie că făcea un cot și putea fi văzută de-aici de la distanță urcând celălalt versant, dreaptă, fără nicio serpentină. Sus pe versant, la o înălțime apreciabilă, cu abia câțiva metri mai jos de creastă, Sorin observă o motocicletă a poliției, trasă la marginea șoselei. De lângă ea un polițist cu o caschetă albă pe cap supraveghea șoseaua. Se vedea mic, în depărtare, dincolo de parapetul de beton al șoselei. Pentru Sorin nu era decât o patulă a poliției ca oricare alta, dar pentru șoferița sa păru să fie un eveniment nedorit. Trase pe dreapta, opri și pentru prima oară se întoarse spre el privindu-l drept în față prin ochelarii fumurii.

– Dacă ne oprește poliția, noi doi ne cunoaștem, îl anunță ea cu vocea ei calmă. De acord? Pe mine mă cheamă Elvira Pascu. Avem împreună o invitație la un sejur de patru zile, începând din seara asta până duminică, la hotelul Țărnuțel Amoriei.

Am să-ți explic numaidecât. În privința asta nu-ți face griji, chiar am invitația și i-o pot arăta polițistului.

„Hm, ca să vezi ce nume! *Țărnuțu Armoniei*”, avea să-i povestească Liane. „Spune și tu, ce puteam să fac?”

Lui Sorin nu îi fu prea clar de ce ar întreba-o polițistul dacă are sau nu rezervare la un hotel. Femeia aștepta de la el un răspuns. I se păru că deslușește pe buzele ei o umbră de zâmbet, poate și o umbră de neliniște. Pentru Sorin însă chestiunea cu sejurul la hotel nu era decât o nouă bizarerie, care venea să se adauge bizareriei începute în fața panoului publicitar.

– Și eu ce sunt? întrebă ironic. Soțul dumneavoastră?

– Doar prieten, răspunse ea, sec. Invitația nu e neapărat pentru soț.

– Bun. Am înțeles, dar...

– Hai, că nu vreau să observe poliția că am oprit și că punem ceva la cale. Mai vorbim până ajungem sus la polițist.

Trecură podul din fundul văii și din punctul aceleia motocicleta poliției nu se mai vedea.

Urcau celălalt versant.

– Trebuie să-mi spui numele tău, îi ceru Elvira.

– A! încă nu vi l-am spus?

Ultimele cuvinte schimbate cu femeia despre care tocmai aflase că o cheamă Elvira Pascu nu îi stricau lui Sorin, în niciun fel, starea de bine. Dimpotrivă. Dar despre aceste ultime detalii probabil că nu avea să-i povestească Liane – nici cu prima ocazie, nici mai târziu.

Așadar, se îndrepta către ceva nou. Încă o dată în viață.

– Și vezi să nu faci greșeala să mi te adresezi cu dumneavoastră de față cu poliția.

– Dar după ce trecem de poliție? o provocă Sorin.

– După, mai vedem. Deci cum te cheamă?

– Sorin.

– Îmi trebuie ambele nume. Uite că a apărut și poliția. Deci?

– Ionescu e numele meu de familie.

– Bun. Deci, ești Sorin Ionescu, recapitulă ea grăbită, mergem la hotelul *Țărnuțu Armoniei*, ne cunoaștem de câțiva ani, suntem prieteni, nu contează diferența de vârstă. Apropo, eu am patruzeci și unu de ani, tu bănuiesc că n-ai mai mult de treizeci.

– Ba da, am treizeci și doi.

– Foarte bine. Ți-am spus că am nevoie de ajutor. Dacă nu vrei să intri în joc, te rog să-mi spui.

Polițistul ieșise deja în mijlocul șoselei și ridicase bastonul reflectorizant făcându-i semn Elvirei să tragă pe dreapta.

– Puteți să contactați pe mine, îi promise Sorin înainte ca mașina să oprească.

– Nu-mi spui dumneavoastră, nu uiți, da? vorbi ea pe un ton conspirativ, aproape fără să-și miște buzele.

Mașina ieși cu două roți în afara asfaltului, spre parapet, și opri. Elvira lăsă în jos geamul de pe partea polițistului și înainte ca el să o abordeze, se întinse peste spătar după poșeta de pe bancheta din spate.

Polițistul de apropiase de mașină. Sorin nu-i vedea fața. Îi auzi doar vocea exersată autoritară.

– Vă rog să prezentați documentele dumneavoastră.

Terminând de scotocit cu succes în poșetă, Elvira alesese un mic teanc de hârtii și cartonașe, pe care i le strecură polițistului prin geamul deschis. Luând documentele, acesta se opri la unul din ele, pe care îl studie cu atenție; după care se aplecă, și Sorin îi putu vedea în cadrul geamului deschis fața severă.

– Vă rog să vă scoateți ochelarii, îi ceru Elvirei.

Ea era întoarsă spre polițist când își scoase ochelarii de soare, așa că Sorin nu putu decât să ghicească ceea ce polițistul văzu pe fața ei.

– V-a agresat cineva? întrebă el. Cine v-a agresat?

– Nimic important, domnule agent. Sper că nu sunt suspectă de ceva.

– Oricât vi s-ar părea de ciudat, doamnă, răspunse bătos polițistul, prima noastră misiune nu este să suspectăm ci să îi apărăm pe cetățeni.

– Foarte bine, atunci apărați-mă. Pot să-mi pun la loc ochelarii?

Și fără a aștepta încuviințarea polițistului, și-i puse la ochi.

– Dumnealui cine este?

– O, nu! arătă Elvira că știe să și râdă cu nepăsare. El n-are nicio legătură cu... El e prietenul meu. Sorin. Sorin Ionescu. Și nu e deloc violent, vă asigur. Avem o invitație pentru două persoane la hotelul *Țărnuțu Armoniei*. Aici, foarte aproape. Cunoașteți hotelul, nu? Doriți să vă arăt invitația?

Întrebarea fusese pusă pe un ton ironic, dar polițistul rămase sobru.

– Vă rog să coborâți din mașină și să deschideți portbagajul.

– Chiar sunt suspectă? protestă Elvira cu o vehementă temperată.

Coborî din mașină și amândoi dispărură în spate, spre portbagaj. Sorin vru să coboare și el.

– Vă rog să rămâneți pe loc în mașină, îl opri polițistul, cu aceeași voce autoritară. Și spunând asta, îl aținti cu bastonul reflectorizant.

Fragment din volumul *Divorț fericit*,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Epica”

Ion ȚURCANU
(Chișinău)

REPORTAJ DIN INVERN

Pe o câmpie mai sumbră și mai înfricoșătoare decât visul cel mai groaznic pe care îl poate avea un muritor stau înșirate, la distanțe oarecum egale, dar nu prea aproape unele de altele, nenumărate cazane negre uriașe, din care se ridică alene în rotoacele dense ceva ce ar părea să fie aburi, dacă nu ar fi la fel de negru cum sunt cazanele. Aici își ispășesc păcatele lor grele cei mai decăzuți dintre pământeni. Lumina care face să se vadă cazanele și distanța ce le separă vine de la focul ce arde fără întrerupere sub fiecare din ele. Dar aburul negru, spongios, împreună cu fumul aproape la fel de întunecat și dens, creează impresia că ceea ce ar putea fi un acoperământ deasupra înfiorătoarei câmpii a morții este atât de jos, încât puțin lipsește să se așeze peste cazane. Spațiul dintre cazane și acest acoperământ este umplut de o pâclă negricioasă ușor transparentă.

Unul din aceste cazane găzduiește un grup numeros de basarabeni, dar și câteva specimene mai anapoda de dincolo de Prut, care în anumite momente au fost legate cumva foarte strâns cu basarabeni sau le cășunaseră mari nenorociri acestora. Pe marginea cazanului stă așezat Sar-sailă, are pe cap coroană de un negru atât de negru, că pare să arunce în părți scilipiri diamantine, și din ea răsar amenințător două coarne de țap. E acoperit cu un păr des și zburlit ca niște țepi, și din cauza părului, fața nu i se vede clar, doar ochii aruncă două jeturi de foc ca dintr-un abis, în timp ce vârful cozii lungi și puternice mestecă fără înțetare smoala forfotindă din cazan.

— Cinstite fețe netrebnice, zice împăratul întunericului, e mult de tot de când stăpânesc eu lumea în care numeroși pământeni coboară mereu pentru a da socoteală de blestemățiile făcute în

viața lor, dar cu basarabeni încă nu m-am întâlnit. Știu de existența voastră, dar fiind puțini la număr și prea puțin cunoscuți, când am atâta treabă cu popoare mult mai mari și deci mai pline de păcate, abia acum am putut să ajung și până la voi. Cu toate că smoala în care fierbeți vă face să aveți aproape aceeași înfățișare, totuși eu pot observa că faceți câteva grupuri care se deosebesc unele de altele după vorbă, după port și chiar după fizionomie, chiar dacă aici sunt doar umbrele a ceea ce ați fost odată pe pământ. Îmi dau seama că e vorba, mai ales, de oameni care au trăit în perioade diferite ale istoriei voastre. Ceea ce cunosc mai bine e faptul că toți ați fost pedepsiți pentru trădare de neam și de țară, astfel că vasul în care vă bălăciți voi ar putea fi numit cazan al trădării. Suferitele voastre decăzute au fost trimise în iad anume pentru a ispăși acest păcat, care e cel mai mare din toate câte este în stare să facă prea becisnica faptură omenească.

— Așa este, prea întunecimea voastră, se auzi din cazan o voce ce se căznea să acopere bolboroseala smoalei în fierbere. Și faptul că am fost puși laolaltă în același cazan grupuri din diferite timpuri, dar mai cu seamă de variată origine etnică și socială și cu păreri diametral opuse, a fost o pedeapsă mai grea decât să fierbem în smoala aceasta.

— Ei, deosebirile și gâlceava dintre voi nu cred că merită vreo atenție, bănuiesc că nu au interesat niciodată pe nimeni. Eu știu prea bine de ce ați nimerit aici, pentru că vă cunosc faptele scârbavnice înainte ca acestea să se fi produs, deoarece eu le-am pus la cale. Mult mai interesant ar fi să povestiți voi unii altora, în prezența mea, ce ați făcut de ați nimerit aici, ca să vă cunoașteți bine unii

pe alții și să știți de ce sunteți împreună în cazanul acesta, că veți sta aici până la sfârșitul tuturor veacurilor. Dar din lipsă de timp, aș vrea să examinăm chestiunea, dacă se poate, pe grupurile pe care le alcătuiți, nu pe persoane aparte. Și întrucât fiecare grup reprezintă o anumită perioadă, să începem cu cel mai vechi, sau cu cele mai vechi, dacă au trăit în aceeași vreme.

— Apoi, dacă așa e socoteala prea înaltei voastre mârșăvii, zice unul dintr-un grup ce se afla mai la margine, noi cei de aici vom fi primii. Dar e adevărat că, deși suntem cei mai vechi și am trăit în timpurile cele mai îndepărtate, toți cei din grupul nostru nu am fost contemporani. Noi, câțiva, care stăm lângă coada ta și o urmărim cum învârtește smoala ce aruncă stropi mari în sus, suntem de pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu. În stânga noastră se află unul care zice că a fost slujitor apropiat al lui Ioan Vodă Viteazul, iar dincolo de el își plânge nenorocul un nemernic care i-a ajutat pe ruși să smulgă Basarabia de la turci pentru a o rupe de celelalte pământuri românești și a o împinge pe drumul pornit spre pierzanie.

— Bine, să începem cu voi, cei de sub coada mea. Dar băgați de seamă să nu care cumva să încercați a vă înfrumuseța biografia, deoarece știți bine că mai mare expert în minciuni și fățarnicii decât un drac adevărat, cu atât mai mult căpetenia dracilor, nu poate fi nimeni. Vai de cel care va încerca să-mi negligeze sfatul. Hai să vă aud.

— Mărită căpetenie drăcească, noi, cei de pe vremea Lăpușneanului, suntem aici patru persoane: doi boieri, adică eu, Stroici, și prietenul meu Spancioc, împreună cu Ruxanda, fiică și soție de domn, și mitropolitul Teofan. Cum înălțimea voastră din adâncurile fără de sfârșit ale întunericii știu prea bine, dar ceilalți din cazan asta nu știu, noi l-am asasinat pe domnul Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, mai bine zis, l-am otrăvit pe când se afla în cetatea Hotinului. De fapt, otrava i-au dat-o Ruxanda, soția domnitorului, și cu popa Teofan, dar întrucât el se opunea să o ia în gură, noi, adică eu și cu Spancioc, l-am forțat să o înghită: eu i-am descleștat dinții cu pumnalul, iar prietenul meu i-a turnat otrava pe gât. Dar eu și ceilalți care au participat la această faptă credem că pedeapsa noastră este prea dură, n-am meritat să ne ardă sufletele în smoala aceasta. Lăpușneanu a fost un domn fără milă, a omorât mulți boieri și a lăsat oastea turco-tătară să prade...

Dar Stroici nu fu lăsat să-și termine vorba — când ajunse aici, vârful cozii lui Sarsailă se ridică din smoală și îl lovi puternic peste față, apoi i se încolăci în jurul gâtului și îl scufundă în lichidul care, în pălălaia aprigă a focului puternic, forfotea ga-

ta să dea peste marginile cazanului.

— Minți, ticălosule, se zborși la el necuratul. Lăpușneanu nu a fost cheie de biserică, dar dacă el nu ar fi luptat împotriva voastră, a boierilor, și nu ar fi încercat să bage frica în voi, omorând câțiva care întrecuseră orice măsură în jefuirea țării și împilarea norodului, Moldova voastră ar fi dispărut ca țară. Poate că el a fost ceva mai aspru decât alți domnitori, dar toți cei care, venind la domnie, au vrut să întărească statul pentru a-l face să reziste în fața pericolelor permanente din afară, au trebuit să lupte împotriva boierilor care considerau că domnitorul nu trebuia să aibă mai multă putere decât oricare dintre ei. Totodată trebuia protejat norodul care, prin munca sa, ținea țara, dar voi îl exploatați fără milă și îl tratați mai rău ca pe vita de la plug. Cum putea Lăpușneanu să nu vă pună la respect, dacă cu adevărat voia să fie domn și să aibă grijă de țară? Așa a făcut și Ștefan, pe care voi îl numiți mare și sfânt, ba el chiar îi zătreă pe unii boieri cu mâna lui proprie.

— Rog iertare, mărite stăpân al întunericii, zice Stroici, ridicându-și capul din smoală, dar ceea ce am spus eu despre Lăpușneanu nu am spus din capul meu — atunci când domnea el, așa vorbea toată lumea.

— Toată lumea, zici? Despre el, chiar un boier de-al vostru, dar unul cu oarecare dragoste pentru Moldova și cu multă carte, avea să scrie mai târziu că „nu grijea de alta, numai de pace în toate părțile și de așezarea țării”. Iar poporul de rând, știi bine că nu era întrebat de nimeni. Ai auzit vreun plugar blestemându-l pe domn?

— Nu, dar...

— Nici un dar, așa-i părerea voastră, a boierilor, că domnul era rău, pentru că nu erați lăsați să conduceți voi țara după nechibzuința voastră și după poftele voastre nestăpânite. Lupte dintre boieri și domnitori au fost și sunt peste tot, dar în alte părți conflictele acestea, până la urmă, au fost aplanate, spre binele țărilor și al popoarelor. Dar la voi, din cauza că, așa cum spunea același boier-cărturar, țara „nu a fost descălecată de oameni așezați” spre a fi rânduită cu legi și cu tocmeală, fărădelegile și haosul au rămas să domine pentru totdeauna. Dar destul despre asta, că iată m-am luat și eu cu vorba. Din păcate, Stroice, nu ai fost în stare să lămurești de ce ai fost trimis în iad, pentru că nici tu nu ai înțeles de ce. Nu-l mai întreb și pe nelegiuitul tău prieten, ca să nu-mi repete ceea ce am auzit de la tine. Nu ar fi deloc rău, în schimb, s-o auzim pe doamna ce a făcut-o să-și otrăvească soțul și tatăl copiilor ei.

— Preaînălțată pocitanie, încep să vorbească Ruxanda, după ce își dădu la o parte pletele nă-

clăite de smoală, este adevărat că eu i-am dat otrava soțului meu, dar am făcut-o împotriva voinței mele. Neпоată a marelui Ștefan și fiică a lui Rareș, vrednicul fiu al acestuia, eu am știut întotdeauna cât este de grea și de responsabilă cinstea de a fi domn. De aceea am avut multă stimă și față de soțul meu, domnitorul Alexandru Lăpușneanu. El se născuse în târgul Lăpușnei din sudul Basarabiei, în lumea de rând, era, cum se zice, din popor, dar datorită unor calități care nu se întâlnesc la fiecare, a reușit să ajungă pe tronul țării, având de partea sa și simpatia multor oameni, chiar și a unor boieri. El pretindea că era fiul lui Bogdan, zis cel Orb, fiul lui Ștefan cel Mare, dar cei mai mulți boieri nu-l recunoșteau, de aceea, ca să-și dea mai multă legitimitate, l-a alungat pe Joldea, care încercase să pună stăpânire pe tron și urma să-mi fie soț, și m-a luat pe mine să-i fiu doamna țării. În prima sa domnie a fost blând și bun cu toată lumea, dar după ce boierii l-au trădat și l-au forțat să plece din țară, când a revenit și s-a urcat din nou pe tron, s-a răzbunat crunt pe unii din ei.

— Iată, dar, că lucrurile încep să devină mai limpezi și mai credibile. Evident că boierii cărturari care au scris despre el mai târziu, că de fapt pe atunci numai ei știau carte, nu aveau cum să-l laude — dimpotrivă, s-au sforțat să-l prezinte aproape ca pe un monstru, mai rău decât credeți voi că poate fi un drac. Pe unul din ei, Negruzzi, l-am văzut pe undeva pe aici, pentru că i-a iubit pe țărani înrobiți pe care îi avea pe moșia sa tot așa cum i-a iubit Lăpușneanu pe boieri. Își scrie într-un cazan istorioarele sale așa cum își scria Creangă, pe care voi nu-l cunoașteți, poveștile într-un poloboc cu apă rece, prăpădindu-se de râs el singur de ceea ce scria. Dar dacă, așa cum spui, Lăpușneanu a avut calitățile despre care vorbești, cum ai putut, smintită femeie, să-l otrăvești?

— Păi, am spus, întunecimea voastră, că am făcut-o fără voie, aproape că am fost impusă. Spancioc mi-a dat otrava, și împreună cu Stroici, prietenul său, m-au îndemnat să o dau soțului. Eu nu voiam și l-am întrebat pe preasfinția sa, mitropolitul Teofan, care era de față, ce să fac. Acesta m-a îndemnat să nu stau la cumpănă nici o clipă, că, zicea, otrăvind-l pe domn, voi aduce un mare serviciu țării, bisericii și lui Dumnezeu. Însă eu tot nu m-am putut hotărî, și atunci ei m-au dus la patul domnului, care era bolnav, și m-au silit să-i dau paharul cu otravă.

— În ceea ce spui, nenorocito, nu e nimic nou, e prea cunoscut acest șiretlic al muritorilor de a da vina pe alții pentru blestemățiile pe care le fac. Cine știe, poate că în sufletul tău, care fierbe aici înfășurat în umbra a ceea ce ai fost odată, regreți

această faptă.

Sarsailă făcu o pauză în care părea să fie preocupat de ceva, apoi zise:

— Ei, dar ian spune tu, popo, se adresa el mitropolitului, cum de ți-a dat prin cap să o pui astfel pe nevolnica aceasta să-și otrăvească soțul pentru a arunca din nou țara în haosul războiului civil?

— N-aș fi făcut-o niciodată, prea temut domn al iadului, dacă nu aș fi fost sigur că îndepărtarea Lăpușneanului de la domnie ar fi putut pune capăt omorurilor și ar fi readus pacea în țară.

Dar nici nu reuși să iasă ultimul cuvânt din gura mitropolitului că vârful cozii se ridică repede din smoală și îl plesni cu putere peste gură.

— Să taci, boaită fățarnică, se răsti la el necuratul. Nu grija de țară era atunci în capul tău, ci grija de tine și de haita boierilor, din care făceai parte și tu. Niciodată nu am putut înțelege la ce le trebuie oamenilor turma aceasta de trântori răufăcători, care își zic slujitori ai Domnului. Cum pot crede balivernele lor despre Dumnezeu, despre păcate și alte prostii ca acestea? De ce oare nu pot ajunge să-și dea seama că atâta timp cât se vor lăsa înșelați de șarlatanii aceștia, nu vor reuși niciodată să vadă lumea așa cum este ea, nu vor înțelege corect rostul lor în lume și nici problemele reale cu care se confruntă? Piei din ochii mei, secătură, adaugă Sarsailă cu scârbă, apucându-l pe mitropolit cu coada de gât și trimițându-l la fundul cazanului.

Furia necuratului aduse un plus de spaimă printre cei din cazan, în timp ce focul se întetii și bolboroseala smoalei deveni mai zgomotoasă. Deasupra cazanului și pe toată întinderea cât se putea vedea cu ochii se înstăpâni o liniște de plumb.

— Ia să auzim, zice într-un târziu Sarsailă, povestea celui despre care ni s-a spus că ar fi fost un slujitor apropiat al lui Ioan Vodă Viteazul. Hai, saltă-ți chipul, nenorocitul, arată-te și vorbește.

— Prea scârbavnică putere a întunericului, eu mă numesc Eremia, dar cei mai mulți îmi zic Golia, deoarece așa le-a plăcut unor scriitori români mai citiți să-mi zică, că am devenit foarte cunoscut ca unul dintre cele mai detestate personaje literare.

— Se vede că ai meritat cinstea asta.

— Nu știu dacă am meritat. Poate că da.

— Și zi cum ți-ai trădat stăpânul și tovarășul de arme, că pentru isprava asta ai ajuns aici, parșivule, nu?

— Așa este. Păi, cum a fost? Eu într-adevăr am avut o relație foarte bună cu domnitorul Ioan Vodă, căruia tradiția îi zice „cel Viteaz”, și pe bună dreptate, dar în vremea mea boierii și popimea îl numeau „cel Cumplit”, pentru că era foarte aspru cu

ei și pe mulți i-a omorât pentru uneltiri împotriva sa, dar și pe nedrept, așa zice eu. Eu, înainte de a-l cunoaște, eram sărac și fără nici o trecere în lume, dar după ce am intrat în oastea lui, am căutat să mă lipesc de el ca un câine foarte credincios și asta m-a ajutat să înaintez în slujbă și să fac multă avere. Pentru credința ce i-am arătat, mi-a dat două moșii și m-a numit pârcălab al cetății Hotin, mare cinste, pentru că aceasta era singura cetate înțărîtă după ce Lăpușneanul a dat foc celorlalte cetăți, la cererea turcilor. Pe aici trecea tot negoțul de la poloni, litvani și alte popoare nordice către turci și greci, și de la ruși înspre Apus. Din păcate, însă, după ce am devenit bogat și om cu mare vază pe lângă domn, nu am scăpat de setea nebunească de avere și de mărire din vremea când toate acestea erau pentru mine un vis. Anume pacostea asta avea să mă nenorocască și pe mine, și pe domnul meu. Pe atunci, Petru Șchiopul din Țara Românească încercase de mai multe ori, cu ajutorul turcilor și al tătarilor, să pună mâna pe tronul Moldovei, dar Ioan Vodă i-a bătut de fiecare dată și i-a alungat din țară. Aflând care era marea mea slăbiciune, Șchiopul, împreună cu Chiajna, mama sa, mi-au trimis prin boierul Albu 30 de mii de galbeni pentru ca atunci când turcii vor trece din nou hotarul Moldovei, eu să mă dau de partea lor. Totodată, au trimis vorbă prin Albu că, oricât ar fi Ioan de viteaz, până la urmă nu va putea rezista în fața armatei turcești, mult mai numeroasă și mai bine pregătită pentru lupte grele și îndelungate, că își va pierde și domnia, și viața, dar că nici eu nu voi fi cruțat. Eu banii i-am luat, dar tot mai stăteam la cumpănă dacă să trădez sau nu. Când însă vodă m-a trimis cu călăria sa la Dunăre să-i întâlnesc

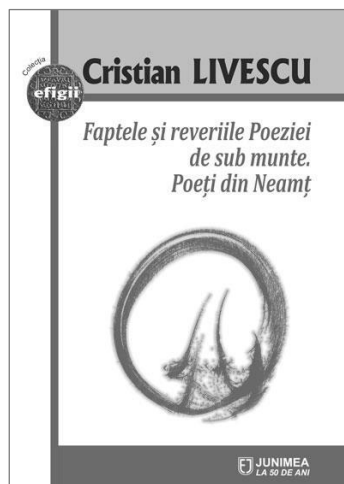
pe turci și să le zădărnicesc trecerea râului sau măcar s-o amân cât mai mult, pentru ca el să aibă răgaz destul să se pregătească de înfruntarea inamicului într-o mare bătălie, am văzut pe celălalt mal puzderie de oaste și mi-am dat seama că, orice am face, nu o vom putea învinge. Și în loc să execut ordinul domnului, m-am întors la el și i-am spus strâmb că nu am putut opri pătrunderea turcilor în Basarabia, din cauza numărului lor foarte mare. Domnul m-a crezut, s-a întristat, dar nu și-a pierdut curajul. Cât sunt turcii de mulți, zicea el, îi vom număra în luptă, că noi ne vom bate cu tot curajul și vom învinge. Văzându-mă nehotărât, m-a pus să jur că nu voi da înapoi în fața dușmanului, că mă voi bate împreună cu el până la urmă, chiar dacă va trebui să murim, apărându-ne țara. Dar eu deja îmi vândusem sufletul, și atunci când pe malul lacului Cahul a început bătălia cea mare, am dat ordin oastei mele din 13 mii de călăreți să ridice căciulie în sulite și să treacă de partea turcilor. Vrednic strănepot al marelui Ștefan, Ioan nu a părăsit lupta, s-a bătut vitejește până la urmă, și cum se știe, fiind învins, pentru rezistența lui înverșunată și pentru că omorâse mulți turci și tătari în luptele pe care le-a avut cu aceștia, a fost dat ordin să fie rupt în bucăți de două cămile.

— Destul, infamule, văd că, pe lângă setea de bani și de avere, ai mai avut și pomirea de a îndruga cu dibăcie verzi și uscate. Nu mă mir că stăpânul tău s-a lăsat înșelat atât de ușor. Dispari și tu din fața mea, nenorocită făptură omenească, adăugă Sarsailă, făcându-i vânt la fundul cazanului.

Urmă o altă pauză, de astă dată mai lungă, timp în care stăpânul întunericului părea să fi căzut pe gânduri. Să fi fost mirat de faptele care i s-au

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **EPICA**

spus până acum? Dar aceste fapte, așa cum zicea chiar el, au fost inspirate de el însuși. Dacă neștiute sunt căile și gândurile Domnului, cele drăcești sunt și mai greu de aflat. După o habă de vreme, trezindu-se parcă dintr-un somn adânc, necuratul se scutură ca de niște vise urâte și zice:

— Să-l auzim acum pe cel despre care ni s-a spus că a vândut Basarabia la ruși. Ridică-ți fruntea, creatură neisprăvită, și zi cum ai făcut, cum i-ai trădat tu pe moldoveni, pentru care aveai ordin precis și aspru de la stăpânul tău, sultanul, să-i aperi în fața pretențiilor rusești, dar pe care tu i-ai aruncat în brațele purtătoare de nenorocire ale țărului moscovit.

De după coada diavolului se ițește un chip cu nasul subțire, cu mustăți ascuțite, pleoștite, și cu o barbă lunguiață din care smoala fierbinte se scurge, producând un țărâit la căderea în lichidul din cazan.

— Prea înalta voastră afurisenie, după cum prea bine știți, că nu este nimic ce nu v-ar fi cunoscut, mă numesc Dimitrie Moruzi, sunt grec care m-am aflat în slujba sultanului cu rangul de mare dragoman și pe care, în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, măritul meu stăpân m-a trimis să negociez, împreună cu alții, pacea cu rușii. Eu, personal, nu aveam nici o legătură cu moldovenii și nici cu ceilalți români, nici măcar nu cunoșteam limba română. E adevărat ca fratele meu Alexandru era, în timpul războiului, domn al Moldovei, dar asta nu mă făcea să am vreo datorie față de moldoveni. La drept vorbind, cu foarte rare excepții, grecii din Fanar care au domnit în Țările Române – și numărul lor a fost destul de mare – nu au avut niciodată conștiința unei astfel de datorii. Ceea ce îi ducea pe ei acolo, ca și în alte părți ale Imperiului Otoman, unde erau trimiși de sultan să le administreze în numele lui, încă din secolele XVI-XVII și chiar mai devreme, era pofta de înavuțire. Împreună cu ei, în aceste țări au venit mulți alți greci, mânăți de aceeași dorință. Și-au împlinit visele cu toții. În scurt timp, în toate aceste țări, boierimea a ajuns să fie numai din rândul grecilor și al localnicilor înrudiți cu grecii, adică elenizați. Astfel, așa cum prea bine știți, în Țările Române, de ex., aproape toată aristocrația din secolul XIX era de origine grecească. Iată de ce clasa politică românească nu a știut niciodată ce înseamnă să-ți iubești țara și a fost complet ruptă de popor, pe care l-a urât ca pe un dușman de moarte. Păi, atunci când oamenii de frunte români, sau care pretindeau că erau români, nu și-au iubit țara și nu au ținut deloc la poporul lor, ce mi se poate pretinde mie, care nu eram român? E drept că eu jinduam să mi se dea, drept recompensă pentru participa-

rea la tratativele cu rușii, Țara Românească pe care să o administrez ca domnitor, ceea ce, evident, îmi impunea să mă îngrijesc de interesele ei și, în general, ale tuturor românilor. Dar domniile dăruite de sultani nu erau niciodată sigure – puteau dura un an, doi, câțiva ani, dar și numai câteva luni sau chiar câteva săptămâni, și nu de puține ori domnitorii au plătit cu capul, fie pentru că nu reușeau să plătească la timp birul cerut de stăpân, fie doar din motiv că nu izbuteau să facă pe placul cutărui funcționar înalt de la Poartă. De aceea, atunci când rușii au început să-mi facă daruri scumpe, să-mi promită moșii, să-mi facă și alte importante avansuri, eu am hotărât să-i slujesc, furnizându-le informații prețioase care i-au ajutat să pună stăpânire pe Basarabia. Nu-mi pare rău pentru asta, ci pentru că nu am reușit să fug la vreme în Rusia, unde mă aștepta o situație mai bună decât a lui Manuc-bei, m-am lăsat prins de oamenii sultanului, am fost învinuit de trădare și decapitat.

— Apoi, rămă mizerabilă, observă Sarsailă, văd bine că spovedania păcătosului de tine te face mai odios decât toți cei pe care i-am auzit mai înainte. Aceia măcar sunt conștienți că au făcut rău și pe undeva chiar regretă aceste fapte, pe când tu, mârșăvie ce ești, te mândrești că i-ai trădat pe cei pe care aveai datoria să-i aperi de ruși, ca și pe cei pe care te pregăteai să-i ferești anume ca domn al românilor. Se vede că de la indivizi ca tine a moștenit clasa politică românească inconștiența, neseriozitatea, lipsa de scrupule și completa necunoaștere a ceea ce la popoare normale se numește patriotism. Sufletele unora ca tine nu este destul să fiarbă într-un cazan cu smoală, ci merită să fie arse astfel ca să nu mai rămână nici o urmă din ele.

După ce spuse aceste cuvinte, căpetenia dracilor sări jos de pe marginea cazanului și se îndepărtă fără grabă, scârbit și îngândurat, de acest loc. Cu cât înainta prin fumul și aburul de la cazane, cu atât figura lui își pierdea contururile: dispărură, mai întâi, coamele, apoi capul, după care se topi în negura aceea groasă trupul său mare, mățăhălos, cu blana lui țepoasă. Rămase doar coada, lungă, groasă, care continua să se strecoare printre cazane, asemenea unui șarpe puternic aflat în căutare de pradă. În liniștea de mormânt ce domnea peste toată întinderea putea fi auzită doar bolboroseala smoalei în fierbere și, din când în când, trosnetul lemnelor ce ardeau sub cazane, aruncând o lumină slabă, pâlpâindă, în jur.

Fragment din romanul *În derivă*,
în curs de editare la Junimea,
colecția „Epica”

et in arcadia ego

eseuri
tablete
traduceri

Doru SCĂRLĂTESCU

„DOMNULUI MIH. EMINESCU, WIEN, OBER-DÖBLING, IN DER HEILANSTALT LEIDESDORF-OBERSTEINER”. UN DOCUMENT UMAN REVELATOR

S-a vorbit mult și nu întotdeauna cu temei, ba uneori, în anii din urmă, cu o lipsă de echitate și cu o grosolanie exaltată revoltătoare, emanație a unor „eminescologi” de cartier, pe care vom avea decența să nu-i nominalizăm, despre reporturile lui Titu Maiorescu cu Mihai Eminescu. Aici lucrurile ar trebui aduse, credem, pe un făgaș normal, cu apel la datele oferite generos de istoria literară. De asemenea, sunt de revăzut și reevaluat și relațiile criticului cu ceilalți mari scriitori de la *Junimea*. Chiar dacă n-a scris nimic articulat despre ei, pe Ioan Slavici și pe Ion Creangă, criticul i-a prețuit, i-a încurajat și i-a sfătuit, urmărindu-le atent evoluția, înrâurindu-le, când a fost cazul, destinul. Despre Eminescu și Caragiale a scris pagini providențiale de susținere și promovare, de mare acuitate și clarviziune, autentice platforme de lansare pentru întreprinderi exegetice următoare. În Eminescu mai ales, criticul a întrevăzut de timpuriu o mare personalitate artistică, nu doar a *Junimii*, ci, depășind o viziune sectară, a întregii noastre literaturi. Cariera poetică a acestuia, în sensul deplin al cuvântului, se deschide sub auspiciile favorabile ale cuvintelor de prețuire din *Direcția nouă*... Dar existența strict umană a poetului datorează mult intervențiilor decisive ale mentorului junimist, de la obținerea unor slujbe potrivite până la asigurarea locuinței și a traiului zilnic, mai ales după grelele încercări ale bolii. Toate acestea cu discreția și delicatețea necesare pentru a nu părea o imixtiune în viața intimă a scriitorului. Scrisorile primite de el de la Maiorescu în epoca încurcatelor preparative pentru doctorat de la Berlin sau în aceea a internării la clinica de psihiatrie din Viena sunt ilustrative în acest sens. În perioada bucureșteană a gazetăriei de la „Timpul” casa lui Maiorescu a fost fără rezerve

deschisă poetului, cum aflăm din informațiile comunicate de fiica sa, Livia, lui I.E. Torouțiu: „Venea de 4, 5 ori pe săptămână la noi, iar când n-avea vreme domnul Maiorescu, el sta de vorbă cu mama mea tot literatură germană...”; „Veneau când voiau Eminescu, Slavici și Caragiale la masă, la dejun mai ales când scria Eminescu la «Timpul» și trebuiau articolele citite”. Eugen Lovinescu, care a alcătuit un dosar minuțios al legăturilor mentorului Junimist cu Eminescu (vezi capitolul special din cartea *T. Maiorescu și contemporanii lui*, I-II, 1943, 1944), a reprodus și a comentat de câte ori i s-a ivit ocazia, scrisoarea amplă de la începutul lui 1884 (*Vineri 10/22 Fevr. 84*), adresată *Domnului Mih. Eminescu, Wien, Ober-Döbling, in der Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner*, recomandând-o drept un model exemplar de comprehensiune și solidaritate umană. O transcriem și noi ca pe o pagină de rară frumusețe și noblețe intelectuală, punând, din necesități, ca să spunem așa, didactice, subtitluri ce ni s-au părut adecvate, secvențele ei semnificative.

Reacția prietenilor din țară la vestea însănătoșirii poetului

Iubite Domnule Eminescu, Și scrisoarea d-tale către mine, și scrisoarea de mai nainte către Chibici, le-am citit eu, familia mea și toți amicii D-Tale cu o nespusă bucurie. Ne-au fost dovada sigură despre deplina D-Tale însănătoșire. Nu te mira că-ți vorbesc mai întâi de bucurie, deși amândouă scrisorile sunt triste și concepute sub un fel de „deprimare a moralului”, cum ar zice galomanii noștri. Căci eu cred tristețea D-Tale trecătoare și desigur neîntemeiată; pentru noi rămâne dar bucuria curată.

Diagnosticul cvasi-empiric al bolii acestuia

Vezi, D-Ta, Eminescu, diagnoza stării D-Tale trecute este astăzi cu puțință și este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari ce erau pe la noi din iunie 1883, D-Ta ai început să suferi de o meningită sau inflamație a învălitoarei creierilor, mai întâi acută, apoi cronică (precum se întâmplă totdeauna în asemenea cazuri, ca adese și la tifus), ai avut un delirium continuum de peste 5 luni, până când s-a terminat procesul inflamației. În tot timpul acestui vis îndelungat, ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere-aminte a trecutului imediat. „Was nützt die Heiterkeit, wenn sie nur im erinnerungslosen Traum verläuft [La ce folos veselia dacă ea se petrece doar într-un vis fără amintiri]?”

Vindecarea. Risipirea temerilor privind viitorul

Ei, acum ai ieșit din vis, precum trebuia să ieși, și ți-ai recâștigat conștiința. De aici nu poți lua motiv pentru atâta greutate sufletească, cu tot pesimismul D-Tale obicinuit. Nici griji materiale nu trebuie să ai.

Proiect riguros. Ieșirea din spital și convalescența în Italia

În privința aceasta iată cum stau lucrurile: Chibici pleacă poimăine, duminică, la Viena și va fi dar luni la 4 ore la D-Ta la Oberdöbling, precum ți-am telegrafiat alaltăieri. El vine pentru ca, în înțe-

legere cu dr. Obersteiner și după sfatul lui, să te scoată din Institut și să facă împreună cu D-Ta o excursiune de vreo 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Veneția, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta, precum și – se-nțelege – pentru înprospătarea garderobei D-Tale, care va fi stat și ea ca în vis în aceste 6-7 luni.

Gânduri optimiste de viitor

După aceasta, dacă nu va fi indicată vreo cură de băi, la Hall d, e., vă veți întoarce împreună în țară, pe unde trebuie să te mai odihnești câteva luni, pentru a te întrema fizicește deplin. Teodor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moșia lui Solești, unde îți va pregăti primirea în modul cum îl vei dori D-Ta. După aceasta, așadar pe la august, în urma intervenirii reginii [Carmen Sylva], care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vreo funcție care să-ți convină; de ex. bibliotecar al Universității Iași. De aici înțelegi că despre vreo îngrijire pentru existența D-Tale materială în viitor nu poate fi vorba.

Delicata problemă a mijloacelor materiale. Solidaritatea junimiștilor

Dar vrei să știi cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, Domnule Eminescu, suntem noi așa străini unii de alții? Nu știi D-Ta iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebuițez cuvântul exact, deși este mai tare) admirarea adeseori entuziastă

Zilele de vară „Mihai Eminescu”, Ipotești, 2006.

De la stânga: Leo BUTNARU (Chișinău), Cristian SIMIONESCU (Bârlad), botoșănenii Vlad SCUTELNICU și Gellu DORIAN, Lucian VASILIU, Cezar IVĂNESCU.

Foto: Eugen HARASIM

ce o am și eu și tot cercul nostru literar pentru D-ta și pentru poeziile D-Tale, pentru toată lucrarea D-Tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu cari noi toți prietenii D-Tale (și numai aceștia) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclama situația. Și n-ai fi făcut și D-Ta tot așa din multul-puținul ce l-ai fi avut când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoarea D-Tale?

Succesul de public al volumului de Poezii din 1883

Acum trebuie să știi că volumul de poezii, ce după îndemnul meu ți l-a publicat Socec în decembrie anul trecut, a avut cel mai neașteptat succes, așa încât Socec stă încă uimit. În aceste 7 săptămâni de la aparițiunea lui s-au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediția, și de pe acum trebuie să te gândești la ediția a doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuință. Poeziile D-Tale, până acum îngropate în „Convorbiri”, sunt astăzi cetite de toate cocoanele de la palat până la mahala la Tirchilești și, la întoarcerea în țară, te vei trezi cel mai popular scriitor al României. „Was ich mir dafor Koofe [Ce aş putea să-mi cumpăr cu asta]!” zici Tu. Așa cam este, dar tot nu este rău când te simți primit cu atâta iubire de compatrioții tăi.

Îndemnul reîntoarcerii la poezie. Prețuirea superlativă a personalității lui Eminescu

Așadar, fii fără grijă, redobândește-ți acea filozofie impresională ce o aveai totdeauna, adaog-e ceva veselie și petrecere în escursiunea în frumoasa Italie și la întoarcere mai încălzește-ne min-tea și inima cu o rază din geniul D-Tale poetic care este și va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenței române.

Asigurări finale de afecțiune și devotament

La revedere cu bine și o caldă strângere de mână de la toți, de la toți prietenii și mai ales de la al D-Tale devotat T. M. Mai scrie-mi câte un rând din Italia, dacă ai vreme în mijlocul impresiilor de acolo.

De la bun început, să remarcăm că scrisoarea criticului, precum și întregul său comportament din perioada bolii lui Eminescu, începând cu momentul extrem de dificil al declanșării ei (Jurnal, „28 Iunie/ 10 Iulie 1883. Astăzi, Marți, la ora 6 dimineața, o carte [de vizită] de la d-na Slavici... M'am dus cu el [prietenul poetului, C. Simțion] la Dr. Suțu și am pus să se pregătească în a sa «Casă de sănătate» o cameră pentru Eminescu; am luat asupra

mea plata pentru aceasta, 300 de lei pe lună”), apoi, a lungii spitalizări (vezi schimbul de scrisori cu vărul mai mic al criticului, Petre Popazu, cuprinzând „rapoarte” amănunțite, uneori săptămânale, din Viena, ale acestuia, privind evoluția bolii), a vindecării deocamdată incerte (Jurnal, „Miercuri 18/30 Ianuarie 1884. Ieri mi-a adus Chibici scrisoarea cu totul cu minte a lui Eminescu către el. Și-a revenit deci pe la 5/17 Ianuarie, după vre-o 6 luni și 8 zile”; „10 februarie 1884, dr. Obersteiner. Stimat domn, Spre răspuns la scrisoare Dv. vă aduc vestea îmbucurătoare că starea d-lui Eminescu se îndreaptă încet dar statornic. Părerea ce v-ați făcut asupra scrisorii d-sale este cu totul justă”; „20 februarie. Telegr. Professor Obersteiner für Eminescu, Wien, Heilanstalt Oberdöbling. Sonntag reist Chibici nach Wien zur Abholung Eminescus für italienische Reise. Maiorescu”), a excursiei în Italia (scrisoare către Chibici, din București, 8/20 Martie 1884: „... Și în orice caz nu uitați că toți prietenii vă urmăresc cu cea mai caldă simpatie prin frumoasele locuri, unde vă aflați, și vă doresc la amândoi să petreceți cu voie bună puținele momente de călătorie, care au să vă distragă din cenușeria vieții de toate zilele, care vă așteaptă cu toată plictiseala ei la întoarcere”), a revenirii în țară (Jurnal: „1884. Marți 27. Sara la 8, Eminescu reîntors cu Chibici, din Florența. Eu la gară, cu mai mulți. Mai pe urmă Chibici la noi, cu Rosetti și nevastă-sa, Kremnitz cu Mite, Burghel, Jacques, Slavici, povestind despre Eminescu”), a calvarului din anii ce au urmat (Jurnal, „6/18 aprilie 1884. Acum azi, întâi să determin pe Eminescu să plece la Iași și să-l însoțesc la gară. Apoi, de mâine încolo, posibilă liniștea sărbătorilor”; „Telegramă Doamnei Humpel, Iassi. Eminescu, restabilit, sosește la Iași mâine, Sâmbătă, amiază, cu trenul din București. Înștiințează amicii. Îngrijii odaia. Chibici aduce scrisoare cu amănunte. Maiorescu”), până la dispariția prematură a poetului, sunt un test, pe care Omul Maiorescu l-a trecut în mod exemplar. Ea pune în evidență marile disponibilități sufletești ale „reclui” și „distantului” Maiorescu, capacitatea lui de afecțiune, devotament și participare, fiind totodată un model de pătrundere psihologică, de tact și finețe în relațiile inter-umane. Nu toți contemporanii criticului, chiar prietenii apropiați, au fost în stare să detecteze aceste calități. Cunoscându-l mai bine din strânsa proximitate și cu o intuiție feminină sigură, sora sa, Emilia Humpel, admiratoare pătimășă, statornică, a poetului, l-a indicat drept cel mai potrivit să facă față momentului hotărâtor după ieșirea acestuia din lunga noapte a întunecării mentale. „Dragă Titus, îi scrie ea după aflarea veștii îmbucurătoare a vindecării, n-ai vrea tu însuși să-i

scrii? Cine altul decât tine ar putea găsi cuvintele cele mai potrivite? În asemenea situații, ca aceea în care se găsește, lucrul acesta este atât de important; oare Popazu și toți ceilalți au delicatețea necesară pentru a vorbi unui bolnav psihic?”. Dar Titus o făcuse deja. Scrisoarea citată urmează prompt, cum se vede din cuprinsul ei, celor două misive alarmate ale poetului către prietenul său Chibici Răvneanu și către criticul însuși, din 2 ianuarie și, respectiv, 4 februarie, și răspunde preocupărilor acestuia privind natura bolii sale, sursele bănești ale spitalizării și perspectivele de viitor. „Nu sunt de loc în stare, îi scria Eminescu prietenului Chibici, din Döbling, să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul în care am fost internat aici în ospiciul de alienați. Știu numai atât că boala intelectuală mi-a trecut, deși fizic stau îndestul de prost... Fii bun, iubite Chibici, și răspunde-mi cum stau lucrurile cu mine. Doctorii de aici îmi vorbesc de d. Maiorescu și de tine. Eu știu despre tine că tu n'ai mijloace pentru a îngriji de mine în starea în care sunt. Îmi sunt dar necunoscute măsurile pe cari d. Maiorescu va fi binevoit să le ia în privire-mi și văd pe de altă parte că doctorii dela institut nu știu asemenea nimic, ci se mărginesc a-mi cita numele d-sale și al tău”.

Maiorescu, cel socotit incapabil de compasiune și efuziune sentimentală, răspunde îngrijorărilor poetului, cu o căldură care, să recunoaștem, nu-i stăteau în fire. El are grijă, desigur, ca trăirile proprii („admirație entuziasă”, „explosiune de iubire”, „bucurie”) să le comunice fără emfază, diminuându-le strategic importanța, prin includerea în manifestarea colectivă: „eu, familia mea și toți amicii D-Tale”. Pe tot cuprinsul scrisorii, criticul încearcă să abată atenția poetului de la gravitatea bolii, alungându-i îndoielile și neliniștile firești. Nicăieri nu apare vreo urmă de îngrijorare sau compătimire, sentimente pe care Maiorescu și ceilalți apropiați ai acestuia trebuie să le fi încercat față de cumplita nenorocire care se abătuse asupra poetului. Boala este voit minimalizată, definită eufemistic drept un „vis îndelungat”, pusă pe seama căldurilor toride ale verii, cu simptome, în fond, atrăgătoare: „veselie exuberantă” (criticul ocolește, deliberat, aspectele dezagreabile ale bolii, despre care aflăm din *Însemnările zilnice* și din mărturisirile Liviei). Locul de reclusiune al poetului este numit și el, cu aceleași menajamente, nu „ospiciu”, „spital” sau „stabiliment”, ci „Institut”. Aceeași grijă față de susceptibilitatea poetului apare în indicarea ajutorului bănesc acordat de junimiști, intenționat bagatelizat: „puținele trebuințe materiale ce le reclamă situația” și, oricum, cu mult mai prejos în raport cu valoarea acestuia, enunțată ferm: „cea mai înaltă

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **EMINESCIANA**

Volum coordonat de acad. Mihai CIMPOI (Chișinău)

încorporare a inteligenței române”. Cu modestie este prezentată și contribuția proprie la alcătuirea, corectura și tipărirea volumului de *Poezii*, doar ca un „îndemn” al său către editor. Succesul neobișnuit al volumului, relatat cu accente de umor, poate puțin cam forțat, oricum, neobișnuit la sobrul universitar ministeriabil Maiorescu, e folosit ca un prilej pentru descălețirea frunții poetului și pentru îndemnul întoarcerii la uneltele sale. Dincolo de toate acestea, iese în evidență nedeazămintul spirit organizatoric, meticulos și exact, maioreșcian. El luându-și asupra sa măruntele și plicticoasele griji materiale, și lăsându-i poetului convalescent doar bucura libertății de mișcare. Permanent cu grija de a nu-i induce acestuia impresia unei manipulări exterioare (lasă că nici înaintea bolii Eminescu nu fusese un discipol comod), cum vedem din scrisoarea expediată către Chibici la Florența: „Știi că Teod. Rosetti a oferit d-lui Eminescu să șadă la țară la d-sa, la Solești câțva timp. Nu știu, dacă d-l Em. va fi mulțumit în singurătatea aceea completă la Solești. Vrea să meargă deocamdată la Iași la Creangă? Noi am despăgubi pe Creangă în asemenea caz de cheltuiala sa, și am continua a da d-lui Em. un ajutor lunar până va găsi o ocupație definitivă care să-i convie. Vrea să meargă la Râmnicu-Sărat la fratele său ofițerul? Poate să meargă la Botoșani la căsuța părintească?”

Bun psiholog, Maiorescu convertește diploma-tic spre bine grija și neliniștea lui Eminescu. Tristețea manifestă a poetului devine prilej de *bucurie*

(cuvânt ce apere subliniat de expeditor), ca un semn al însănătoșirii. Citește, dacă putem spune așa, „semnul întors”. Dar să menționăm că această bucurie nu e doar o strategie formală cerută de împrejurări, ci deplin autentică, și e dezvăluită de notațiile din *Jurnalul* intim și de bogatul epistolier maiorescian. Iată o însemnare de la început de februarie 1884: „Scrisoare îmbucurătoare (s. n.) a prof. Obersteiner (Döbling) despre starea lui Eminescu”. Vestea bună este imediat împărtășită celor apropiați, Emilia, Clara, Livia, Mite, precum și prietenilor junimiști. Nici bucuria acestora nu este formală, cum vedem din telegrama liniștitoare expediată poetului de Chibici, transcrisă cu grijă de Maiorescu: „Telegramă. Eminesco, Wien Oberdöbling, Anstalt Leidesdorf. Primit scrisoarea. Cea mai mare bucurie de însănătoșirea ta. Totul regulat bine pentru tine, Amănunte prin scrisoare, Chibici” (s. n.). Din noianul de documente, mai desprindem alte două misive din aceeași epocă, pe care le reproducem *in extenso*, ele contrazicând teoriile aberante, în contextul mai larg al grețosei manelizări instrumentate de eminescologi improvizați, ale unei uriașe conspirații, mergând până la „asasinarea” poetului devenit „incomod”, deopotrivă, pentru dușmani și prieteni. Prima, provenită din mediul familial, este expediată de Emilia Humpel din Iași la 25 ianuarie 1884: *Dragă Titus, Bucuria mea pentru scrisoarea ta este de nedescris! Nu-i de mirare că în [această] stare de spirit cred mai mult decât de obicei în compătimiri și presimțiri. Cu câteva ore înainte îi scrisesem lui Mite și îi vorbisem mult despre Eminescu, între altele spusese: „ar trebui să se facă bine, apoi etc.” și către seară scrisoarea ta îmi aduce împlinirea dorinței atât de mari, dar atât de nesperate!... Cu Missir am vorbit chiar aseară și chiar aseară s-a dus plin de bucurie la Negruzzi cu scrisoarea lui Eminescu. În sfârșit, toți ne-am bucurat extraordinar și-ți mulțumim pentru vestea frumoasă și în special pentru grija călduroasă pe care i-o consacri. Tot ceea ce plănuiești pentru viitorul lui apropiat mi se pare atât de drept și de frumos! EMILIE*. A doua, tot din ianuarie, către același destinatar, a tânărului magistrat amintit, Petre Missir, mai nou cooptat în Junimea, însărcinat expres de Maiorescu să gestioneze contribuțiile bănești ale „amicilor”, apoi, instalarea și gospodărirea lui Eminescu, abia întremat, în capitala moldavă: *Iubite D-le Maiorescu!, Prin bunăntatea D-nei Humpel am aflat astăzi îmbucură-*

toarea veste despre Eminescu, am văzut și cuprinsul scrisorii Dvoastre și copia de pe scrisoarea amicului nostru am luat-o și am arătat-o imediat Dlui Negruzzi și cu toții nu ne încredem că a fost cu puțință o prefacere atât de grabnică. Cea mai puternică impresie a făcut această scrisoare asupra Dnei Humpel, care m-a chemat imediat și cu o bucurie văzută avea mare nerăbdare să-mi dea dovezile vestei ce-mi comunica. De mâine mă voi pune pe lucru să strâng toți banii și pe luna Ianuarie sper că cel mult până Sâmbăta viitoare să-i încasez din toate părțile și să vi-i trimit. Vă voi trimite în același timp o listă de toate încasările făcute din septembrie și până acum. Dintr-o scrisoare trimisă de Boghean lui Dimitrescu aflu că Boghean la ultima vizită făcută lui Eminescu îl găsisse deja în stare mai liniștită, dar că și lui i se pare că e prea mică odăița în care era așezat. Voi scrie lui Boghean să meargă să-l vadă și să ne comunice impresiile lui. Al Dvoastră devotat amic P. MISSIR.

Nici cuvintele privind marele succes al volumului de *Poesii* îngrijit (forțamente) de Maiorescu nu sunt de complezență, ele exprimând o convingere fermă comunicată imediat după apariția lui, în decembrie 1883, Emiliei: „Poeziile, așa cum sunt orânduite, sunt cele mai strălucite din câte s’au scris vre-o dată în românește și unele chiar în alte limbi”. Maiorescu i-a dedicat o mare parte a timpului său, destul de drămuț între numeroasele sale obligații: „În ultimele trei săptămâni am corectat zilnic câte 4 coli, două din Eminescu, două din Kotzebue. Pe lângă aceasta, Cameră, advocatură și Academie. Un adevărat călăreț de circ pe patru cai deșelați”. Meritul publicării volumului îi revine exclusiv lui Maiorescu. Celor supărați prostește pe demersul său editorial („imixtiune”, au strigat vajnicii justițiar postumi) le indicăm să recitească rândurile din scrisoarea analizată de noi cu îndemnul către poet de a decide asupra destinului viitor al cărții sale: „de pe acum trebuie să te gândești la ediția a doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei putea face toate îndreptările ce le crezi de trebuință” (s.n.). Din păcate, Eminescu n-a mai găsit în sine resurse fizice și intelectuale pentru realizarea acestei ediții de autor (ce minunat ar fi fost!) și sarcina reeditărilor viitoare i-a revenit tot lui Maiorescu, cea din 1889 însoțită de acel *Recviem* de rezonanță mozartiană, numit *Eminescu și poeziile lui*, semnal de edificare a unei științe noi: *eminescologia*.

Ștefan HOSTIUC

(Cernăuți)

REACTIVAREA MOLDOVENISMUL ÎN R. MOLDOVA ȘI UCRAINA. DECONSTRUCȚIA UNEI IDEOLOGII ANTIROMÂNEȘTI

În gazeta moldovenistă „Luceafărul” ce apare pe bani publici la Odesa, cu o denumire ce compromite simbolul cu care ne-am obișnuit să-l numim pe cel mai mare poet și patriot român, Mihai Eminescu, putem citi tot felul de articole despre istoria Moldovei de la origini până în prezent, fără să se spună însă, în ele, că, de fapt, Moldova a fost ciuntită zdravăn, în mai multe rânduri, de imperiul rus și că pe o porțiune din acel teritoriu, ciuntit și el, la rândul său, de sovietici, există, de nici măcar treizeci de ani, o fostă republică sovietică, mai mică teritorial decât predecesora sa, Gubernia țaristă Basarabia, care desprinzându-se din brațele „imperului răului” nu avea cum să se numească altfel decât Republica Moldova. Să afirmi azi că această micuță republică este succesoarea Moldovei medievale e la fel de aberant ca și cum ai afirma că *Dicționarul moldovenesc-român* al lui Vasile Stati a ieșit nu din măneca mantalei unui pseudosavant vândut cu toate patrahalele Moscovei, ci din mintea genială a unui mare lingvist. Dar a cui succesoare este, totuși, Republica Moldova? Bineînțeles că a fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești. Iar Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a cui succesoare a fost? Bineînțeles că a fostei Gubernii țariste Basarabia, motiv pentru care a și fost „revendicată” de Stalin prin ultimatum de la România, cu care se reunise în mod democratic în 1918. Această unire, deși de scurtă durată, a reparat, istoricește vorbind, marea nedreptate istorică ce i s-a făcut Basarabiei în secolul XIX de a nu fi putut participa la unirea Principatului Moldovei, de la care fusese smulsă samavolnic în 1812, cu Principatul Munteniei. Unirea celor două principate danubiene a fost o unire liberă și nesilită de nimeni, prin care a luat ființă un nou stat, România, nu însă și o nouă națiune, cum insinuează

ideologii moldovenismului, pentru că națiunea română exista deja, *in nuce*, în ambele principate și tocmai ea a dat ființă României, ca nouă formă statală, și nu invers.

Crescuți la școala lui Artiom Lazarev și extrăgând din talmudul acestuia, *Statalitatea sovietică moldovenească și problema basarabeană*, principale teze, tălăncarii moldovenismului din R. Moldova și Ucraina nu conțin să cânte în struna propagandei bolșevice de odinioară, acuzând Țara Românească de faptul că ar fi înghițit Moldova, iar națiua românească, de faptul că ar fi asimilat pretinsa națiune moldovenească. În realitate, Țara Românească nu a înghițit Țara Moldovei, iar națiunea română nu s-a omogenizat asimilând pretinsa națiune moldovenească, ea fiind dintotdeauna omogenă, mai întâi ca neam sau, cum spune Vasile Alecsandri (agreat de moldoveniști), ca gintă latină, „lucind prin timpii seculari” și împlinindu-se ca națiune modernă europeană în secolul naționalităților. Doar considerându-se români, Alecsandri, Kogălniceanu, Hurmuzachi (Constantin) și mulți alți intelectuali din Moldova au consimțit să fie împreună cu frații lor români din Muntenia vecină, care, din fericire, păstrase din vechime, în numele de țară, și numele neamului ce nu era doar al său, ci și al celorlalte țări și provincii din spațiul carpa-to-danubiano-pontic (Moldova, Transilvania, Banatul, Dobrogea ș.a.). Cui aparțin cuvintele „Deșteaptă-te, române”, care au devenit imn (o vreme scurtă și la Chișinău), dacă nu unui ardelean? Și când au fost rostite pentru prima dată? Nu cumva în timpul dominației austro-ungare a Ardealului? După logica trâmbițelor moldovenismului, ardelenii, bănățenii, dobrogenii, maramureșenii și alți regionali ar trebui să comunice nu toți împreună în limba română, ci fiecare separat în limba proprie, ca-

re ar trebui să se numească „limba ardelenescă”, „limba bănațeană”, „limba dobrogeană”, „limba maramureșeană” etc. Și pentru fiecare să se iște câte un lingvistoid de genul lui Vasile Stati care să inventeze dicționare bilingve ardelenesc-românesc, maramureșenesc-moldovenesc și alte bazaconii lingvistice.

Faptul că avem la ora actuală un stat național România, care cuprinde toate aceste provincii, cu excepția Basarabiei și a unor porțiuni din alte provincii de graniță, se datorează tocmai unirii din 1859 a Moldovei cu Muntenia. Dacă cele două țări nu ar fi folosit atunci momentul prielnic și nu ar fi consimțit (de comun acord!) să se unească într-un stat unitar, România nu ar fi existat. Tocmai unirea lor a deschis calea întregirii neamului prin adăugarea celorlalte provincii la statul deja creat. Astfel, unirea s-a făcut în două etape: în 1859 și în 1918. A fost un proces, nu un act. Împrejurările n-au permis tuturor românilor să se unească dintr-odată. Așa a rânduie istoria ca mai întâi să se unească parțial, sub o formă restrânsă, pentru a scutura de pe umeri povara vasalității față de otomani, și abia după aceea să se elibereze de sub stăpânirea celorlalte imperii pentru a desăvârși unirea. Reparațiile pretinse de Germania fascistă după două decenii de la Primul război mondial au dat curaj Rusiei bolșevice să pretindă și ea la Basarabia, ba chiar să o ia, la scurt timp după începutul celui de al doilea război mondial, prin înțelegere cu Hitler, „la pachet” cu Bucovina nordică și Ținutul Herței, teritorii care nu au aparținut niciodată Imperiului Rus. Iar odată cu modificarea, pe hartă, a frontierelor, sovietele au purces și la modificarea, „în acte”, a identității locuitorilor din teritoriile acaparate, împărțindu-i, pe basarabeni, în „molodoveni”, iar pe bucovineni, cu excepția celor din stânga Prutului, și pe herțeni, în „români”. Dar și în unele localități din partea dreaptă a Prutului, mulți români s-au pomenit cu acte de civilă și cu buletine de identitate (așa numitele pașapoarte interne) în care, la rubrica „Naționalitate”, figurau drept „moldoveni”.

Revenind la tema formării statului român, trebuie să menționăm faptul că România nu s-a creat ca Rusia, prin cuceriri de teritorii, ci prin unire benevolă a provinciilor de același neam și aceeași limbă. Tocmai lucrul acesta nu vor să-l recunoască moldoveniștii, afirmând că România s-ar fi creat, chipurile, prin cucerirea în 1859, a Moldovei, și asimilarea ei ulterioară de către Țara Românească, extinzându-se în 1918 prin alte alipiri de teritorii, ceea ce nu este adevărat. Toate provinciile istorice au vorbit dintotdeauna aceeași limbă, care în popor s-a numit limba română, rezultată din evoluția limbii latine vulgare prin contact cu limbile altor

popoare, trecătoare în diferite etape prin acest teritoriu. Rusia, care a inventat moldovenismul, a aplicat abuziv modelul ei de constituire și de lărgire ca imperiu modului de constituire a statului român modern, realizat după un cu totul alt tipic. Și Rusia, și Austro-Ungaria și-ar fi dorit o lărgire a teritoriilor lor pe seama Principatelor române, fapt pentru care le ținea în cleștele lor, împreună cu Turcia neinteresată de ele ca teritoriu propriu, ci doar ca teritorii vasale, plătitoare de tribut. De aceea, Turcia nu și-a impus nici limba, nici religia, nici cultura, nici politica acestor țări, cu care avea semnate capitulații (contracte de vasalitate). Austro-Ungaria, chiar dacă își însușea teritorii, nu căuta cu orice preț să le deznaționalizeze în chip barbar. Ea a stăpânit, am putea să spunem, într-o manieră civilizată teritoriile acaparate. Rusia, dimpotrivă, a căutat să-și omogenizeze teritoriul, deznaționalizându-l. Moldovenismul a fost creat ca o metodă de deznaționalizare de tip rusesc. Acest lucru nu vor să-l recunoască moldoveniștii resuscitați recent în Ucraina la „viața națională”.

E cât se poate de clar că moldovenismul nu are pe ce să se bazeze nici în știință, nici în istorie, el fiind construit la comandă politică, fără fundație, pe o talpă șubredă care, dacă nu ar fi ajutată din afară de contraforții politiciului, ar sucomba imediat lăsând să se prăbușească întreg edificiul. Și dacă nu s-a prăbușit încă e pentru că e întreținut cu grijă de mai marii zilei, cu sprijinul activ al structurilor gri, niciodată afișate în spațiul public, dar mereu acționând din spate, adică din umbră, când soarele beneficiului material bate din partea opusă, luminând cu razele sale dulci fața actorilor aleși pe sprânceană pentru a-și interpreta rolul malefic într-un spectacol cu miză politică, pe cât de ieftin ca substanță, pe atât de bine plătit prin funcții, înlesniri și favoruri.

În știință, moldovenismul nu are cum să facă dovada individualității așa-zisei limbi moldovenești care se identifică total cu limba română – în cel mai bun caz cu limba română standard, iar în cel mai nefericit caz, cu cea mai strică limbă română dintre toate variantele posibile, pocită la comandă politică până la nerecunoaștere în laboratoarele așa-zisei academii a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din anii de tristă amintire a represiunilor staliniste (Transnistria interbelică aflată atunci în cuprinsul Ucrainei sovietice) și prezentată publicului sub forma unui idiom ciudat și grotesc în care nici inventatorii săi nu au putut să comunice și care, dacă ar fi fost pus în practică, ar fi transformat întreaga republică transnistreană într-un spectacol ce ar fi întrecut, prin grotescul formelor de limbaj, cea mai haioasă piesă a neîn-

trecutului nea lancu.

Nici în istorie moldovenismul nu are șanse să-și demonstreze pretenziile principii doctrinare. Bucureștiul nu putea să asimileze lașul, pentru că cele două vechi capitale aveau sub ele același popor, același neam pe care înțelegea să-l dezvolte laolaltă, transformându-l dintr-o gintă latină balcanizată puternic de otomani, mai cu seamă prin fanarioți, într-o națiune română modernă, europeană. Tocmai aceasta nu le convenea vecinilor de la răsărit. Nu le convenea, pentru că unirea celor două voievodate le dejuca planurile imperialiste. Să ne aducem aminte de câte ori bocancul soldatului rus a călcat pe pământul Moldovei medievale, fiind nevoit să facă, din varii motive, cale întoarsă. Să ne aducem aminte de feldmareșul Munich care, în 1739, duce cu el în (Malo)Rusia sate întregi de români din împrejurimile Hotinului și Cernăuțiului. Ele nu puteau să rămână la nesfârșit, cum și-ar fi dorit vechii și noii promotori ai moldovenismului, două ramuri balcanice (una moldavă și alta munteană) ale aceluiași copac cu tulpina tăiată, lăstărind din aceeași rădăcină ascunsă în solul unei istorii vitrege. Crescând, ele s-au unit firesc într-un singur copac, care s-a numit România. De turci au putut să scape în secolul al XIX-lea, iar de ruși, nici până astăzi, definitiv. Nici rușii de odinioară, oricum se vor fi numit ei în istorie, țariști sau bolșevici, nici succesorii lor care ba se pupă, ba se scuipă, nu au agreat ideea că moldovenii de dincoace de Prut sunt aceiași cu moldovenii de dincolo de Prut și că atât cei de dincolo cât și cei de dincoace își spun moldoveni doar ca denumire regională moștenită istoric, nicidecum ca denumire etnică. Denumirea regională provine de la denumirea unui teritoriu, nu de la denumirea neamului din acest teritoriu.

Moldova e numele unei ape care s-a extins asupra unui teritoriu constituit într-o țară. Țara nu mai există în formula ei veche care a dat locuitorilor săi denumirea de moldovean. Ea s-a unit de bună voie cu o altă țară de același neam, Muntenia. Ambele denumiri provin de la descălecatul primilor domni români după retragerea tătarilor, au funcționat ca denumiri de țară în jur de patru sute de ani și și-au pierdut sensul originar de denumiri de colectivități care au în spate denumiri de țări diferite din clipa în care s-au unit într-un singur stat: România. Micile cnezate ale românilor s-au unit inițial în țări de același neam și limbă, după care s-au unit și au creat un singur stat, omogen sub raport etnic. Populația acestui stat, indiferent de

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **HISTORIA MAGISTRA VITAE**

proveniența sa voievodală, e aceeași sub raport etnic, locuitorii ei numindu-se români din cele mai vechi timpuri. Termenul evoluând fonetic de la „romani”, în formă populară la „rumâni”, și de la „rumâni” la „români”, sub formă livrescă.

Otomanii nu au avut atâta putere să impună românilor din cele două principate denumirea lor regională ca denumire națională. Dar nici nu și-au pus acest scop. Deși au încălcat de nenumărate ori *capitulațiile*, târguind în stânga și în dreapta cu teritorii moldovene, ei i-au lăsat în pace pe moldoveni și munteni să-și rezolve singuri problema identitară, respectându-le opțiunea. Nu la fel au procedat țariștii față de teritoriile însușite pe nedrept de la otomani. Bolșevicii, care i-au moștenit pe țariști în ambițiile lor imperialiste, au persistat în vechile politici de alienare etnică a teritoriilor (re)-ocupate printr-un odios ultimatum stalinist cu odioasă complicitate fascistă, iar succesorii lor, la început parcă mai binevoitori cu românii, au strâns și ei, peste foarte puțin timp șurubul moldovenismului și continuă să-l strângă din răspuțeri, pentru a-i scoate definitiv pe aceștia din ecuația demografică a țării.

(Cuvânt de deschidere a Conferinței științifice internaționale „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”, organizate de Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, Cernăuți, la 23 noiembrie 2019)

Mircea A. DIACONU

BUCOVINA LUI DIMITRIE VATAMANIUC

Paginile acestea nu-l au în centru pe Dimitrie Vatamaniuc, deși, într-un anume fel, pot fi relevante, ca un portret în oglindă, tocmai pentru el. Ce mă interesează este să văd cum anume gândește el Bucovina, și nu în studii (adică în construcții raționale, teoretice și implicit ideologice), ci în reconstituirile memorialistice. În tot cazul, cred că relația lui Dimitrie Vatamaniuc cu Bucovina ar trebui să constituie axul cercetărilor despre opera și viața lui. Tocmai de aceea, scriind cândva despre el – cu speranța de a identifica măcar câteva din trăsăturile-i definitorii –, am luat drept reper volumul *Convorbiri sub scara cu îngeri*, o carte realizată împreună cu Constantin Hrehor, aflată, iată, la a doua ediție (Iași, Editura Timpul, 2019). În paranteză fie zis, titlul acesta, care i se va fi datorând și lui Dimitrie Vatamaniuc, are valoarea unui manifest: relevă explicit apartenența morală la spațiul original al Suceviței, străjuit de mănăstirea Movileștilor. O apartenență la Bucovina, în fond. Și dacă va trebui să se țină cont de studiile scrise de-a lungul timpului de Dimitrie Vatamaniuc despre Bucovina, adunate în volumul *Bucovina între Occident și Orient* (Editura Academiei Române, 2006), va trebui să se țină cont cel puțin în aceeași măsură de acest volum de convorbiri.

Convorbiri? O carte de graniță, în care evocarea, memorialistica, răspunsurile și reflecțiile declanșate de întrebările puse de Constantin Hrehor, dublate de nostalgie și de un anumit tip de militanțism, fac loc viziunii istorice, etnografice, geo-politice, genealogiei, studiilor culturale, preocupărilor asupra mentalității etc., etc. Aici este de descoperit, de fapt, Bucovina lui Dimitrie Vatamaniuc, în această *enciclopedie pe înțelesul tuturor*, în care obsesiile personale capătă un fundament istoric („Dar să mai facem un pic de istorie”, citim la un moment dat) pentru a se lăsa apoi în voia reconstituirilor și a amintirilor. De fapt, chiar când vorbește despre timpuri cunoscute din amintirile celor apro-

pieți sau din ziare, documente etc., Dimitrie Vatamaniuc le prezintă ca și cum le-ar fi cunoscut prin experiență directă. În fond, se deconspiră aici mâna unui prozator, dar nu de ficțiune; un prozator „istoric” și memorialistic. Și aici aș vrea să mai precizez ceva: cu cele 120 de pagini despre Bucovina din volumul de convorbiri amintit, Dimitrie Vatamaniuc se înscrie în seria de bucovineni – prozatori, dar nu numai – de la Iralie Porumbescu, Constantin Morariu, I.G. Sbiera și Em. Grigorovitză până la Iulian Vesper și Traian Chelariu, trecând prin „prozele istorice” ale lui Ion Grămadă, prin jurnalele lui Leca Morariu, prin jurnalul lui Ciprian Porumbescu însuși sau prin memoriile lui Ovid Țopa etc. –, care au mărturisit despre experiența lor bucovineană, oferind în felul acesta sursa unor reconstituiți pe care le consider absolut necesare. În fond, studiile specialiștilor trebuie dublate de perspective în care spiritul timpului să fie mai evident și care să se adreseze unui cititor, fatalmente, din ce în ce mai neștiutor, inocent chiar și dezinteresat. Adevărul?! Adevărul e o sumă de reprezentări, unele motivate nu doar științific sau ideologic și politic, ci

și biografic. Or, reprezentările acestea biografice și mărturiile directe trebuie la rândul lor cercetate, interogate, problematizate, puse în context și corelate unele cu altele. Dar, așa cum am spus, Dimitrie Vatamaniuc nu e numai un memorialist, ci și un istoric cu preocupări lingvistice, genealogice, culturale, etnografice etc.

Nu-mi propun aici să reconstitui exhaustiv temele bucovinene abordate de Dimitrie Vatamaniuc în *convorbirile sale sub scara cu îngeri*. Totuși, aş vrea să identific măcar câteva trasee care merită parcurse pentru a reconstitui o viziune – și deopotrivă o lume. Cu ce să încep? Cum să parcurgi în zig-zag problematici care să devină relevante și să constituie argumentele unor concluzii?! Vom încerca să substituim acest *vid metodologic* cu o soluție de compromis: folosirea citatelor convingătoare, contextualizate, interogate, problematizate. Astfel, pare evident că Dimitrie Vatamaniuc incriminează explicit anexarea Țării de Sus a Moldovei, numită ulterior Bucovina, de către Casa de Habsburg. În același timp, chiar dacă implică politici clare de deznaționalizare, reformele de modernizare lasă urme pe termen lung. Ar putea fi, însă, citite faptele și viceversa? Am putea, deci, să spunem și: chiar dacă implică politici evidente de modernizare, reformele își relevă (în practică) funcția de deznaționalizare, care lasă urme pe termen lung?! Dincolo de polivalența interpretărilor, vom invoca în cazul lui Dimitrie Vatamaniuc câteva fapte biografice care pot fi relevante. În fond, biografele sunt așezate pe o structură teoretic-documentară; ideologică chiar. Doar că, uneori, faptele contrazic ideologia; memoria și suportul ei afectiv spun și altceva decât rațiunea. Poate tocmai de aceea secvențele bucovinene din *Convorbiri-le sub scara cu îngeri* sunt partea nevăzută a unui aisberg pe care, prin intermediul monumentalului volum despre Bucovina între Occident și Orient, l-am putea percepe eronat sau măcar incomplet.

Să revenim însă la detaliile care pot demonstra dificultatea de a înțelege cu adevărat problematica bucovineană și acea relație complicată dintre *ideologie* și *memorie* despre care aminteam anterior. Așa cum spuneam, poziția formulată explicit de Dimitrie Vatamaniuc este a condamnării *anexării* din 1775, cu toate urmările concretizate în multiplele politici de deznaționalizare. Peste timp, am putea vorbi despre rușinea românilor de a fi recunoscuți ca români, de a vorbi limba română, în alternanță cu superioritatea germanismului și nu numai a lui. În câteva decenii, românii și-au pierdut nu doar numele – germanizate, slavizate etc.; cu nume românești, unii și-au pierdut limba și deopotrivă memoria, conștiința continuității. Or, în susținerea acestei atitudini a lui Dimitrie Vatamaniuc, de aso-

ciere a administrației austriece a Bucovinei cu pierderea identității românilor, putem invoca două din reformele pe care el le supune atenției, atât în cartea de convorbiri, cât și în studiile din *Bucovina între Occident și Orient*: una, din 1781, vizează funcționarea serviciilor civile; alta, din 1786, se referă la desființarea mănăstirilor din Bucovina.

De fapt, desființarea așezămintelor religioase (din 10 mănăstiri și 13 schituri, rămân active doar 3 mănăstiri) avea ca scop identificarea terenurilor pe care se vor putea așeza coloniști germani și crearea Fondului Religionar Bisericesc. Nu-i vorba, astfel vor fi împrăștiți și preoți ori țărani, obligați astfel să se gospodărească, depășind stadiul de potențiali migranți. Doar că, așa cum sugera baronul von Splény, primul guvernator al Bucovinei, în raportul realizat pentru Maria Tereza, totul putea porni de la absența unor documente de proprietate sigure, fapt care făcea posibilă o adevărată expropriere. Citim în debutul capitoului „Conșiderațiuni asupra posibilității introducerii în această țară a unor moșii camerale, a unor fiscalități și câtorva regalii”: „Dacă s-ar ordona la cel mai înalt nivel să se dovedească legalitatea posesiunii diferitelor moșii, multe dintre ele ar reveni fiscoi. Aceasta s-ar întâmpla mai ales clerului, care a știut să-și atragă sub diferite pretexte, al carității, al pedepselor spirituale, al unor danii pentru slujbe și liturghii, atât de partea princepelui, cât și a unor particulari, numeroase moșii, îndeosebi la munte. După părerea mea, în cazul clerului mănăstiresc, toate veniturile pe care le-au obținut după prima lor înființare ar trebui să fie considerate corect drept fiscale. (...) Afară de aceasta, ar trebui să se tindă, atât din puncte de vedere politice, cât și economice, să se scape de acei mari boieri, care au moșii pe partea aceasta, dar locuiesc permanent la Iași, iar pe urmă moșiile lor grupate în domenii să fie întocmite în modul folosit în străinătate ca de pildă pentru alții sau să fie folosite în parte ca herghelii pentru *chevaux-legers* și husari, cum am și propus odată Comandamentului general al țării./ Boierii amintiți mai sus ar putea fi convinși cel mai ușor să-și vândă moșiile, dacă ar fi constrânși, cum ar fi drept, să locuiască o parte a anului în acest district” („Descrierea Districtului Bucovinean” de General Gabriel Splény von Mihády (1775), în *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, Prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 9-219, 183-185).

În fapt, spune Dimitrie Vatamaniuc: „În comunele românești, pe proprietățile luate de la biserică, au fost așezate colonii germane, cu scopul

germanizării lor”. Altundeva: „Comisia (Imperială Aulică, n.n.) a verificat hrisoavele, actele de danie și mărturiile de proprietate. (...) Comisia desființă, în urma verificării actelor de proprietate, toate schiturile, iar din cele 25 de așezăminte monahale au fost menținute numai Putna, Dragomirna și Sucevița, cu proprietăți restrânse și un număr mic de călugări. Nu se vede de nicăieri că ar fi existat sucevițeni proprietari *an antiquo* să fi prezentat în fața comunei hrisoave sau acte de danie. Mănăstirii Sucevița i se recunosc proprietatea pe terenul din jurul ei, iar pe locurile rămase în afara perimetrului său, îndeosebi spre apus de mănăstire și biserica sătească au fost împroprietăriți suceveniți care le dețineau, fiind în slujba mănăstirii”. Iar Constantin Hrehor, într-una dintre întrebări, confirmă: „Pe proprietățile trecute la statul austriac, Curtea din Viena a înființat colonii germane, cu scopul de a de-naționaliza populația autohtonă”. Evident, așa au fost posibile colonizările, și nu numai germane, care au dus și la o dezvoltare economică cu impact asupra întregii vieți din Bucovina, și la schimbări etnografice masive, și la stratificări sociale, cu substrat etnic, evidente. *Țara de Sus* devenise, într-adevăr, o altă țară, *Bucovina*, a cărei identitate se schimba progresiv și decisiv. În același timp, să fi fost împroprietăriți, cum se spune, și localnici țărani? În acest caz, politica imperială viza chiar schimbarea atitudinii lor, în conformitate cu cele spuse de Splény însuși. Căci dacă ar fi devenit proprietari, țăranii ar fi fost obligați să fie interesați de propria locuință, de acareturile pentru animale, de propriile condiții de viață etc., dublate în timp de o schimbare de mentalitate, de asumarea unor responsabilități, lucruri care, așa cum vom vedea, chiar dacă foarte târziu, în unele cazuri chiar și după plecare „austrieilor”, se resimt. Din stadiul natural în care oamenii viețuiau se trecea la un tip de civilizație asumată deliberat și construită în cunoștință de cauză. Nu întâmplător nostalgia după Bucovina dispărută în 1918 va fi și a țăranilor români din perioada interbelică, și a urmașilor lor, după 1989 (Postfața celor două volume numite *Oameni prin vremuri. Bucovineni în secolul XX* (Editura Universității Transilvania din Brașov, 2015) realizate de Ștefan Ungurean și Mircea Ivănoiu sfârșește cu un capitolul intitulat „Izgonirea din rai” reflectată de oglinda istoriei orale.), nu numai a germanilor și evreilor plecați departe de locurile care, cum spusese Celan, „permitea atât oamenilor, cât și cârților să trăiască”.

În ce privește a doua reformă, privitoare la serviciile stării civile, Dimitrie Vatamaniuc recunoaște că registre ale stării civile apar în Sucevița abia în 1803 (reforma e, oricum, din 1791) și că, până atunci, din păcate, nu există nici un fel de docu-

mente. Cum însă registrele sunt în seama parohiilor și cum între 1789 și 1822 în fruntea bisericii românilor s-a aflat sârbul Daniil Vlahovici, a urmat o perioadă de slavizare a numelor, fapt cu consecințe grave și pe termen lung. Cum ar fi fost posibilă însă reconstituirea atâtor arbori genealogici fără reforma austriacă? Blamată, ea hrănește preocuparea lui Dimitrie Vatamaniuc, care vorbește pasionant despre oameni de odinioară.

Oricum, în cazul ambelor reforme, trecerea populației autohtone la civilizația occidentală modernă e dublată de un puternic proces de pierdere a identității. Cam același efect îl vor avea și reformele din justiție, mai ales în „perioada galițiană”, care nu fac deloc nici obiectul incriminărilor, nici al amintirilor lui Dimitrie Vatamaniuc, deși, la drept vorbind, undeva e vorba și de procesele câmpulungenilor cu autoritățile austriece. În concluzie, în vreme ce coloniștii acaparară repede activitățile care asigurau prosperitatea economică a țării, consecințele slavizării numelor sunt „nefastе până în zilele noastre”. Cu nume schimbate, tot mai săraci, expuși abuzurilor din justiție, la care se adaugă „obligațiile fiscale și luarea la armată pe termen lung”, românii din Bucovina sunt victime sigure. Fericite, căci pot avea sentimentul bunăstării, al unei legislații „luminoase”, al unei vieți în armonie etc., etc., dar victime. În fond, ce anume ar putea să compenseze aceste consecințe nefaste? Reformele pentru civilizarea locului, intervențiile „iluministe” și în spirit tolerant ale Imperiului, „îngrășământul cultural” adus aici, toate acestea nu țin cont de existența localnicilor, care, ori se adaptează, ori dispar. Sintagma e folosită de Gregor von Rezzori în romanul *Zăpezile de altădată. Portrete pentru o autobiografie pe care nu o voi scrie nicio dată*. Vorbind despre tatăl său, scriitorul spune: „E clar că asemenea exagerări (este vorba de un conflict spontan al tatălui, antisemit, cu un bancher evreu, n.n.) nu erau de natură să-i aducă multe prietenii. Toleranța locuitorilor unui ținut atât de eterogen din punct de vedere etnic ca Bucovina – unde fiecare îl cunoștea pe fiecare în aspectele sale specifice, privindu-l cu un rânjel ironic sau acceptându-l cu indiferență așa cum era – acorda, firește, excentricilor de acest tip un fel de libertate a bufonului. Tata nu făcea nici un secret din faptul că-i considera pe români (alături de unguri și cehi) niște jefuitori ai cadavrului monarhiei prăbușite. Rușii, polonezii și rutenii erau popoare coloniale. El însuși se simțea un funcționar supraviețuitor al unei colonii abandonate. «Noi am fost lăsați aici ca îngrășământ cultural» era una din formulele lui preferate”.

În fapt, în viziunea timpului, Moldova (numită *turcească*) nu era altceva decât un spațiu *pentru* și

de manevre. Ocupată de austrieci pentru a nu fi ocupată de ruși, abandonată de turcii care trebuiau să o protejeze, ea nu putea cere nimic pentru sine; iar dacă cineva cerea ceva sau își exprima nemulțumirea, se găseau suficiente motive „rezonabile” pentru a fi decapitat, cazul lui Grigore Ghica Vodă. În viziunea austriecilor, drepturile prioritare ale localnicilor reprezentau o falsă problemă, care, oricum, nu trebuia rezolvată, ci trebuia eliminată. Deși încălca chiar legislația internațională a momentului, anexarea abuzivă a nordului țării, realizată prin mituire și corupție, oficializată ulterior printr-o pace, era considerată normală. Din nefericire, viziunea persistă și astăzi. Așa se explică reacția lui Mircea Grigoriu, care, scriind despre volumul lui Emanuel Turczynski despre Bucovina *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit: Zur Sozial- und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft* (Harrassowitz Verlag, 1993), afirmă: „Eroarea fundamentală a cărții este că autorul consideră ca evenimente istorice normale răpirea Bucovinei și colonizarea ei. Or, tocmai aceste fapte istorice reprezintă procedee imperialiste. De altfel, s-ar putea spune pe drept că istoria Bucovinei este istoria unei colonizări”. Cui dat că pentru Emanuel Turczynski, ca și pentru mulți alții, *Tratatul încheiat între România, Rusia, Franța, Anglia și Italia la 4/17 august 1916 la București*, care recunoștea României „dreptul de a anexa teritoriile monarhiei Austro-Ungare prevăzute și hotărânte la art. 4” (cf. Pavel Țugui, *Unele precizări cu privire la revenirea Bucovinei la România*”, în „Analele Bucovinei”, Academia Română, Anul IX, 2/2002, p.486), adică teritoriile Bucovinei în integralitatea ei, nu înseamnă nimic. Or, cum ne spune Pavel Țugui, „din acest document oficial – *act de drept internațional* – reiese limpede că puterile aliate, în frunte cu Rusia, au recunoscut teritoriul Bucovinei, inclusiv orașul Cernăuți, până la confluența Ceremușului cu Prutul, ca parte a României”. Or, dincolo de toate acestea, autohtonii n-au dispărut, istoria a evoluat și în sensul redeschetării conștiințelor naționale, iar, peste timp, injustiția inițială dezvoltată de acțiunile de civilizare și deznaționalizare s-a corelat sentimentului existenței unei lumi mai bune, a ordinii, rigorii, moralității, a asumării responsabilităților etc. Când citești jurnalul lui Ciprian Porumbescu, de exemplu (a se vedea *Timpul vacanței*, în D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Prefață de acad. Ștefan Ștefănescu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 306-321), scris după încheierea Procesului „Arboroasei”, nu poate să nu te uimească starea de bunăstare implicată a unei familii de preoți într-o localitate rurală unde viața era armonioasă și oamenii, de diferite

etnii, păreau să conviețuiască fără conflicte majore. Ce-i drept, nu apar țărani în jurnalul lui Ciprian Porumbescu și, pare-mi-se, nici evreii. Același lucru îl relevă memoriile de peste ani, cu referiri la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ale lui Ovid Țopa (*Amintiri din Țara Fagilor*, vol. I-II, București, Editura Tracus Arte, 2011, vol. III, București, Editura Tracus Arte, 2014).

Cum ne ajută în înțelegerea acestor lucruri memoriile și paginile (auto-)biografice ale lui Dimitrie Vatamaniuc? Prima dată când vorbește despre administrația austriacă, el invocă faptul că lângă mănăstire (e vorba de Mănăstirea Sucevița), austriecii ridicaseră o clădire, ba chiar două, pentru jandarmi: „Schimbarea cea mai importantă în istoria așezământului voievodal și monahal de la Sucevița a avut loc la 27 septembrie 1936, când mănăstirea de călugări a devenit mănăstire de călugărițe. Schimbările se văd chiar de la intrarea în mănăstire: nu mai există clădirile de pe alea de la intrarea în mănăstire. Aici, pe dreapta, se afla clădirea pentru jandarmi, ridicată de stăpânirea austriacă, foarte grijulie cu paza instituțiilor publice și garantarea liniștii supușilor săi. În fața clădirii, pe stânga, se găsea o altă clădire pentru jandarmi, iar în spate, spre pomatul mănăstirii, încă una, cu porți mari de lemn. Se țineau acolo trăsurile călugărilor și uneltele gospodărești pentru lucru la câmp și la pădure. Azi, în incinta mănăstirii, în partea sudică, se mai păstrează doar fântâna alimentată altă dată de conducta de care am amintit, o cruce din vechime, la care se fac slujbe religioase cu ocazia praznicului mănăstirii, iar aproape de zidul ei, trei lespezi pe morminte necunoscute, cu inscripții șterse de vreme”. Ironizată la vedere, grija pentru „siguranța instituțiilor publice și garantarea liniștii supușilor” a fost unul dintre argumentele cu care noua administrație i-a cucerit pe noii supuși, și nu numai țărani; se vede, însă, că mănăstirea devenise locul unor gospodari. Nu știu, pentru că nu reiese cât de cât clar din context, cât de relevant e pentru Dimitrie Vatamaniuc faptul că în 1936 clădirile pentru jandarmi au dispărut (va fi existând un sentiment de neputință aici, sau, dimpotrivă, de satisfacție?); cert este, însă, că povestea, care apare de mai multe ori în volum, a apeductului construit, se pare, în sec. al XVI-lea sfârșite penibil după 1989: proprietar de drept, mănăstirea nu a reușit să preia conducta de apă, ajunsă în mâinile unui deputat venit de nicăieri. Dar ironia la adresa austriecilor rămâne, chiar dacă administrația românească, cea de după 1989, e condamnată în mod declarat. În fond, ideea că administrația românească de după 1918 s-a dovedit neputincioasă e, de asemenea, un clișeu la în-

demână, pe care, însă, Dimitrie Vatamaniuc, evident, nu-l folosește.

Și aici am putea intra, cu atât mai mult cu cât va fi vorba tot de o întâmplare din perioada interbelică, în miezul problemei: cum e percepută administrația austriacă de către românii bucovineni?! Problemă complicată, căci implică o diacronie (percepția are o istorie), presupune diferențieri sociale (percepția era diferită de la o clasă socială la alta), ca să nu spunem că lucrurile erau înțelese și judecate diferit de la etnie la etnie. Pe noi ne interesează, aici, percepția țăranilor români, și mai exact, a sucevițenilor, cum îi numește Dimitrie Vatamaniuc pe locuitorii Suceviței. Despre o percepție vorbim și în cazul lui Dimitrie Vatamaniuc însuși.

Despre ce este vorba? În Bucovina, așa cum știm și din multe alte surse, memorialistice sau ficționale, „portretul” lui Franz Iosif stătea în casele țăranilor români în proximitatea icoanelor; pus în preajma sacralității, se bucura, deci, de toată prețuirea posibilă, dacă nu era cumva confundat cu icoanele înseși. În cazul paginilor bucovinene ale lui Dimitrie Vatamaniuc, aflăm că bunicul Onofrei (n. 1870) se închina împreună cu tatăl său „în fiecare dimineață la icoana Maicii Domnului, sub care se afla portretul lui Franz Ioseph, împăratul Austriei”. Relevant și comentariul lui Constantin Hrehor: „Era în obicei. Și bunicii mei aveau pe perete, la răsărit, icoana Maicii Domnului și sub ea portretul împăratului. Dar și o reproducere după Epaminonda Bucevschi, un portret al lui Ștefan cel Mare”. Altundeva aflăm că un morar, nu unul oarecare din moment ce avea ascuns în gospodărie „un aeroplan”, cu care fiul, cu studii la Viena, se lansa de pe un deal din apropiere, „în clădirea morii avea o cameră, cu pat de lemn, un dulap de cărți nemțești și, atârnată pe perete, icoana Maicii Domnului și sub ea portretul împăratului. Morarul se închina în fiecare dimineață”. Dar scena cu adevărat relevantă este alta. În 1927, în Sucevița ar fi avut loc niște manevre ale armatei române și localnicii erau rugați să-i găzduiască. Or, bunica lui Dimitrie Vatamaniuc avea rezerve pe care le putem citi în cheie anti-unionistă: „– Sunt destui nevoiași în satul nostru, răniți de război, de nu mai încapi de ei, ar fi spus ea./ Tata avea altă părere. Făcuse războiul în armata austriacă care nu avea nicio considerație față de români. A fost și rănit pe frontul italian./ – Ar fi păcat de neiertat să nu primim pe soldați în armata română așa cum se cuvine. Ne-au scos de sub stăpânirea străină./ Bunica nu spusese nimic. În casa bătrânească, sub icoana Maicii Domnului a tot atârnat portretul împăratului, până ce tata a dăruit casa și a ridicat alta. Portretul ajunsese în pod printre vechituri. Bunica avea con-

vingerea ei. Stăpânirea austriacă nu fusese chiar atât de rea, cum o prezenta tata. Nu numai el, ci și alți suceveni”. Dincolo de conflictul dintre generații, care ar trebui poate la rândul său studiat, e aici o situație care trebuie luată în calcul atunci când se discută problema bucovineană. A problematiza, a înțelege, a investiga admirația, prețuirea, „supunerea” țăranilor români bucovineni față de Împărat e absolut necesar. Și poate trebuie corelată această admirație cu orgoliul germanizării, adus în discuție și aici, de către Dimitrie Vatamaniuc, și în alte scrieri ale bucovinenilor. I.G. Sbiera, de exemplu, povestește: „De aici înainte tot învățământul secundar se făcu numai în limba nemțească și în cea latinească până în anul 1848./ Românește se învăța numai foarte puțin, a citi și a scrie, prin unele din puținele școli triviale; în școala normală din Suceava și în cea din Cernăuți singur numai învățământul religios se predă în graiul matern al copilului, nu după vreo carte, ci în mod catihetic, pe de-a rostul./ Sub astfel de împrejurări, în decurs de numai jumătate de secol, românul bucovinean n-a găsit în școlile publice din țara sa posibilitatea de a învăța și de a se cultiva, cât de puțin, în graiul său național; toată cultura o căpăta nu numai în graiuri străine, dar și în direcțiune străină, cu observări deseori repetite, că graiul românesc ar fi grai rustic și necapabil de a cuprinde și predă știința și învățământul! Nu era de mirare dară dacă mai toți românii, cultivați astfel, se despărteau de cei fără de carte și simțeau oarecare rușine a petrece cu aceștia și a vorbi cu ei graiul lor românesc! Mulți dintre ei se sfiau a se mărturisii ca români. Între sine în familia ce o întemeiau, ei preferau a vorbi nemțește, polonește și chiar rusește, numai românește nu”. În alt loc, tot I.G. Sbiera precizează: „pătura cultă de pe atunci, în partea ei mai mare și în urma culturii înstrăinătoare și cosmopolite, își pierduse mult din bunul său simț național și se folosea, chiar și în familie, de graiul ei cultural, precum și de alte graiuri străine, nu din alte îndemnuri decât numai spre a-și arăta superioritatea sa asupra înconjurimii sale! Chiar eu însumi, după ce începusei a pricepe și a vorbi câte ceva nemțește, nu atât spre a mă deprinde într-acest grai, sau spre a nu fi înțeles de alții, cât mai vărtos spre a-mi da aerul de copil învățat și mai superior, nu o dată vorbeam cu frate-meu nemțește atât înaintea căsenilor cât și a consătenilor. Ridiculă deșertăciune!”. Firește, fenomenul e mult mai complex. Și procesul înstrăinării și al rușinii de sine se manifesta și altfel. Constantin Morariu apelează la „Revista politică” în care ar fi apărut informații de felul următor: „O femeie din Roșă (lângă Cernăuți) vine la un preot din apropiere și grăiește către dânsul rusește. Preotul, judecând-o după port, îi răspunde ro-

mânește, dar femeia tot nu se lasă de limba rusească. Atunci se scoală un teolog, care era mar-tor la vorba dintre femeie și preot, și zice: D-apăi bine, leliță, și e sunt din Roșă și te știu, pentru că mi-ai fost vecină. Atunci nu știai vorbi rusește, cum dară de ți-ai uitat limba românească? Să trăiești, domnișorule, răspunse acum femeia, și dacă mă cunoști, apoi ți-oi spune dreptatea: Văndusem odată lapte la un domn din Cernăuți. Domnul acela mi-a ținut într-o zi o cazanie frumoasă și mi-a zis că numai acela poate să aibă parte de rai și de împărăția cerului, care vorbește în casa sa limba rusească, adică limba lui Dumnezeu. Iar cine vorbește limba țigănească, adică cea românească, acela va sta la poarta raiului ca câinii și Dumnezeu s-a feri de a-l lăsa în rai, cum ne ferim noi astăzi a-i lăsa pe țigani în ogrăzile noastre. De atunci mă feresc a vorbi în limba românească împreună cu soțul meu și copiii mei, și tot așa face și o vecină de ale mele”. Iar poveștile de felul acesta continuă, preluate, de asemenea, din „Revista politică”. Un român din Boian ar fi spus: „Odată vom fi cu toții ruși și ferice de acela ce știe rusește, că în rai se vorbește rusește, îngerii vorbesc rusește și Dumnezeu asemenea, și la vremea de apoi, când va veni Hristos să judece lumea, tot în limba rusească va vorbi”, iar altul, însurat în cotul rutenilor, nu merge la vărul său la parastas, spunând „cine dintre noi ruși s-ar înjosi să meargă la un moldovean la masă. Altă ceva dacă m-ar fi poftit un rus, la el mă duceam cu dragă inimă, că la masa unui rus și Dumnezeu șede, bea și mănâncă cu plăcere, iar la un moldovean nu”.

Dimitrie Vatamaniuc cunoaște, firește, astfel de situații, pe care, însă, nu le invocă. Invocă, în schimb, situația bucovinenilor plecați în primul deceniu al secolului al XX-lea peste Ocean, cărora le este rușine să fie recunoscuți ca români. Fenomenul este numit de Dimitrie Vatamaniuc „a doua în-străinare”. În fapt, dintre țărani români bucovineni emigrați, unii se dezic de identitatea lor românească, semn că îndocrinarea funcționase: originile românești li se păreau umile, nedemne, rușinoase. „Ce mai avem noi cu România țăranilor incuți și rămași înapoi, tot sub stăpânirea ciocailor... Noi suntem cetățeni americani liberi, și românul face ce vrea cu libertatea lui”, ar fi spus. Și aici, de fapt, poate fi discutată problema emigrării în *lumea nouă*, căreia Dimitrie Vatamaniuc îi dedică spații întinse, apelând la presa vremii, la studii elaborate în perioada interbelică, la situația celor plecați din Sucevița, ba chiar din propria familie. În amintirile sale, nu există deloc problema alcoolului sau a evreilor, obsesii ale multor evocări directe sau travestite în ficțiune din epoca austriacă, dar și de după aceea; există, însă, problema, considerată majoră, neîntâlnită în altă parte, a emigrării peste ocean: din Sucevița ar fi plecat ceva mai bine de o sută de localnici în Canada sau în Statele Unite, în căutarea unei vieți mai bune. Ideea general acceptată este că țăranii au plecat din cauza sărăciei, a băncilor, a evreilor etc. Spune Dimitrie Vatamaniuc: „Emigrarea românilor în America s-a produs sub povara sărăciei și pe urma asupririi stăpânirii străine. Așa se explică că în Statele Unite ca și în Canada nu sunt decât români din Transil-

Noul sediu Junimea-Scriptor

vania, Banat și Bucovina. Din Vechiul Regat al Românei se întâlnesc foarte rar emigranți”. Altundeva citim: „În drama colectivă din 1901, s-au înstrăinat aproape 100 de persoane, poate și mai multe; cei plecați vânduseră rudelor tot ce aveau. Acum, o familie germană, Stadler, de meșteri fierari, s-a stabilit în centrul satului, lângă școala primară, dar e posibil să se fi găsit acolo și mai înainte de emigrările din 1901”. Să fie vorba, însă, doar despre sărăcie? În plus, doar de sărăcia pentru care alții sunt vinovați? Indiscutabil, țărani sunt săraci (se poate scrie poate povestea foamei îndurate de copiii de țărani ajunși la școli înalte, ca și povestea pierderii de către țărani a proprietăților), dar este vorba și despre nevoia unui trai mai bun, despre un instinct al inițiativei, deja exersat în Imperiu. Eu cred că putem vorbi de un revers al sărăciei, căreia i se opune experiența avansată a vieții în Imperiu. La drept vorbind, Dimitrie Vatamaniuc însuși constată că, plecând în primii ani ai secolului XX, bucovinenii constituie al treilea val de emigrări. Anterior, între 1851-1854, 1865-1875, 1880-1892, plecaseră peste Ocean englezi, germani, scandinavi, ba chiar italieni, greci, poloni. Să fi fost peste tot vorba doar și exclusiv de sărăcie? Eu cred că, dacă nu pleacă în America, țărani din Vechiul Regat n-o fac nu pentru că ar fi mai puțin săraci (nu numai că lucrurile nu stăteau așa, dar țărani înșiși din Bucovina aveau uneori sentimentul superiorității față de cei din Regat); dar ei nu fuseseră să lupte, ca țărani din Bucovina, în Italia, în Austria, în Franța, nu cutreieraseră, astfel, prin Europa, în cei 8 ani de armată obligatorie sau în războaiele pe care Imperiul le purta. Ei nu aveau, așa cum li se părea țăranilor bucovineni, ușile deschise la Curtea Imperială de la Viena. Ei nu prea știau ce este trenul și nu aveau încredere în el (a se vedea *Baltagul* lui Sadoveanu), în vreme ce prin munții Bucovinei circula deja țugul, iar până la apariția trenului, țărani călătoreau, fără să se teamă că ar mai putea fi atacați de hoți pe drumuri, fie și pe jos, la Viena. Toate acestea asigurau țăranului român din Bucovina un orizont care permitea să răsară în mintea lui ideea emigrării peste mări și țări, în căutarea unei vieți mai bune.

Lucrul reiese și din alt context, autobiografic. La naștere, copilul avea „laba întoarsă într-o parte”, iar moașa, care era și solomonărească, puse totul pe seama și sub semnul fatalității. Doar că, spune Dimitrie Vatamaniuc, „tata învățase din armată să nu se încreadă decât în doctori” și, prin urmare, cu căruța, ajung la Cernăuți la doctorul Isidor Bodea. Dimitrie Vatamaniuc prezintă faptele, care îi vor fi fost povestite de părinți, ca și cum ar fi fost martor, nu pacient; la drept vorbind, detaliile fac aici diferența. Cert este că, trecut în acte De-

meter Vatamanu (ca și la școală, mai târziu, cu intenția de a stopa procesul maghiarizării sau al slavizării numelor – medicul era ardelean; o fi fost și directorul școlii), copilul va fi dus la Cernăuți de câte ori va fi nevoie, în dezacord cu reacțiile solomonăreșei trădate, și astfel se va vindeca. „Sunt puține cazuri când părinții vin la mine în asemenea situații. Lasă copiii, cum s-au născut, să se chinuiească toată viața, să sporească numărul ologilor, care se adaugă la cei întorși de pe fronturile de luptă, încă norocoși că au rămas în viață”, spuse doctorul Isidor Bodea. Afirmatie fundamentală. Numărul răniților – și al morților – români după războaiele austrieilor era mare. E suficient, de exemplu, să vedem din cine era alcătuit comitetul comunei, constituit pe 7 noiembrie 1918 – care se formă la inițiativa bunicului lui Dimitrie Vatamaniuc, după ce participase la alungarea primarului pus de austrieci, căruia i-au luat sigiliul și „forțară depozitele de alimente, adunate pentru armata imperială, împărțindu-le populației (bătrâni, văduve de război, copii)”. E suficient, deci, să vedem din cine era alcătuit comitetul comunei pentru a constata că majoritatea membrilor erau invalizi de război. Și, mai departe, referitor la bunicul său: „Un fecior al său, Nicolae, căzu în lupte pe frontul austriac din Italia, iar al doilea, Ioan, tatăl meu, zăcea, rănit la cap, pe același front, într-un spital de campanie de lângă Viena”. Nu are importanță că „armata austriacă (...) nu avea nici o considerație față de români”. În fond, cu toată această lipsă de considerație, pe care o confirmă jurnalul lui Leca Morariu, soldații români luptaseră în toate războaiele austrieilor. Acum, în Primul Război Mondial, din Sucevița muriseră 65 de încorporați: în fond, scăpaseră cei care emigraseră peste Ocean. Odată cu emigrarea pe care Dimitrie Vatamaniuc o deplânge (ca fiind „a doua înstrăinare”), vor rămâne mai puțini români nu doar pentru fronturile ucigașe, ci și pentru recensământul din 1910, după ce, în anii imediați de după răpirea Bucovinei, mulți vor fi trecut în Moldova și după ce, în condițiile în care naționalitatea era certificată de limba vorbită, acum, în 1910, mulți români sunt considerați ucraineni, după ce alții chiar se ucrainizaseră.

Dar să revenim la povestea tatălui. Spune Dimitrie Vatamaniuc: „Ioan, tatăl meu, născut la 27 august 1897, era al doilea băiat din cei peste zece copii ai lui Onufrie, căsătorit cu Elisabeta Tcaciuc la 29 ianuarie 1895. Ioan a fost încorporat în armata austriacă într-un regiment de artilerie; a fost trimis pe frontul din Galiția, apoi mutat pe cel italian, din Tirol. Aici, ajuns înaintea sa, Nicolae, fratele său mai mare, a murit sub stâncile căzute la bătaia tunurilor italiene”. Or, acest Ioan, care se ghida după principiul că *averea lui era el însuși*, învățase

pe front, așa cum am spus, că „nu trebuie să se încreadă decât în medici”. „Străbătuse, catană în armata austriacă, cea mai mare parte a imperiului, cunoștea limba germană, învăța limba rusă deprinsă cât stătu cu regimentul în Galiția, apoi italiana, în Tirol, unde fu rănit la cap. Stătu în spitalul de lângă Viena, dar a avut vreme să vadă și capitala imperiului (...). Se întoarse de la Viena prin Serbia”. Odată întors, începu să acționeze asupra vieții imediate. Experiența războiului lăsa, deci, și altfel de urme în afara rănilor, mânilor și picioarelor amputate etc. Spune Dimitrie Vatamaniuc: „Cea dintâi măsură pe care o luă fu dărâmarea casei lui Ifrim Cazac, socrul său, una din cele mai vechi din sat” (și aici urmează o descriere a acestei case vechi, relevantă în fond pentru condițiile de viață ale unei familii numeroase; într-un loc, Dimitrie Vatamaniuc se întreabă: „nu știu cum au putut crește șapte copii într-o casă cu două camere”). Iată cum arătat casa: „Se înfățișa cu pereții din bârne necioplite, prinse la capete prin îngemănări, fără cuie și căptușiți cu mușchi din pădure. Acoperită cu draniță, casa avea trei camere, una pe stânga, mai mare, cu privirea spre ogradă, de locuit, cu plită și cuptor, și alta mai mică, pe dreapta, cu privire spre livadă, numită *cea mare*. Aici se păstra zestrea bunicii și mamei și toată îmbrăcăminte de sărbătoare. Sub același acoperiș era și o cameră mai mică, cămara, Camera era despărțită de o tindă, îngustă, cu scara care ducea în podul, fără coș pentru fum, în afara acoperișului. Fumul se aduna în pod și servea la afumături, dar la vreme de ploaie, cobora în tindă și intra și în camere. Tavanul din camere se susținea pe grinzi cioplite. Pe o grindă, din camera de locuit, bunicul își ținea răbojul (o scândură mică, cu semne numai de el știute, pentru oile date la stână). Camerele, tinda, gangul din jurul casei, erau cu pământ pe jos. Tânăr, tata plănuise o casă mai mare decât casa bunicului, pitită între trei meri sălbatici, cu istoria lor seculară. (...) Tata dărâma și grajdul, făcut tot din bârne necioplite, îngemănate la capete, fără cuie, cu pereții căptușiți cu mușchi de pădure și ridică o clădire nouă din bârne cioplite, cu două despărțituri, una mai mare, pentru fân, șișcorniță și uneltele pentru lucrul la câmp și alta mai mică, cu pereți unși cu lut, văruiți, cu iesle, podită pe jos”. Apoi, ridică o casă nouă, săpă o fântână nouă, ridică o clădire pentru lemne, dărâma grajdul și înălță o clădire nouă. S-a angajat, apoi, la fabrica de sticlă de la Putna („pleca de acasă duminica spre seară și se întorcea sâmbătă seara, târziu), pentru ca ulterior să devină cărbunar, meserie învățată tocmai de la „nemții din Voivodeasa, pricepuți la toate lucrările din pădure” și deveni negustor de cărbuni; vindea cărbuni baronului Kapri de la Iaco-

beni sau în târgul săptămânal din fiecare vineri de la Rădăuți. De altfel, cafea bea încă și bunicul, „obicei deprins din vremea când fusese catană în armata imperială”. Relevant și ceea ce face unul dintre unchi: „Unchiul meu înălță casa nouă pe temelii înalte, pe locul celei bătrânești, cu ferestre mari, în stil nemțesc, cu acoperișul în două ape. Podi cu scânduri geluite cele două camere, tinda și gangul. Înlocui gardul spre șosea cu stacheți noi, însă desființă poarta cea mare. (...) Avea unchiul acesta ceva diavolesc în ființa lui. Dispunea de o energie ieșită din comun pentru ce plănuia, dar când ajungea la capăt, păreșea ceea ce realizase și trecea la altceva fără nici o explicație. Și când fusese învățător-agronom la școala din sat, dădu pomilor pe care îi altoi coroane ciudate; chinui copiii cu săpatul gropilor pentru salcâmi care se uscară când dădură cu rădăcinile de pietriș”. Oricum, oamenii încercau să-și schimbe stilul de viață. Dacă ar fi să apelăm la o expresie populară, foarte în spiritul temperamentului și viziunii lui Dimitrie Vatamaniuc, „tot răul spre bine”. Sigur, o parte din aceste modificări se petreceau în perioada românească; dar spiritul era cel edificat sub administrația austriacă și uneori chiar de experiențe dramatice posibile sub administrația austriacă.

Așadar, oameni cu inițiative de tot felul, pragmatici, predispuși spre schimbare, care se simțeau liberi și „protejați” în Imperiu și care îndrăzneau să se aventureze în explorarea unor noi experiențe, fie și peste Ocean. De fapt, imediat după 1775, locurile nu mai erau călcate de tătari, drumurile nu mai erau bântuite de hoți la drumul mare etc., etc. În Sucevița, deși târziu, după experiențele războiului, oamenii, cum am văzut, își făceau case noi, unii începeau să se îmbrace nemțește, la cârciuma din sat țărani jucau taroc, prin sate se ridicau, fără nici un ajutor de la bugetul statului sau al comunei, cămine culturale, școli, bănci; mai mult, un tânăr ortodox, ca în familia Vatamaniuc, se putea căsători, chiar spre supărarea familiei, cu o catolică; altcineva (caz, de asemenea, din familia Vatamaniuc) putea trece de la ortodocși la sectanți. Există, așadar, un tip de independență, de pragmatism, pe care Dimitrie Vatamaniuc nu poate să nu-l admire, datorat, se pare, fie modelelor din preajmă, ale coloniștilor, fie unei competiții de la distanță cu ei, fie contextului mai larg, poate chiar experienței războiului. Și chiar de vor fi fiind cazuri izolate, situațiile de felul acesta spun ceva despre vremurile de sub austrieci. Ioan, tatăl lui Dimitrie, nu ezită să cultive și să aclimatizeze vița de vie, împotriva părerii femeilor din familie („Boabele de pe bețele mele sunt mai folositoare decât trandafirii purtați la gât și busuiocul de pus la icoane. O să înăcriți cu ele borșul de fasole”, le spune), oamenii

fac povidlă în ceanuri mari, prind păstrăvi sau alte soiuri de pește din apa Sucevei, vânează în mod natural, în fine, tatăl lui improvizează un tip de „frigider” natural: „Frigider nu exista la acea dată în Sucevița și nici la casa noastră. Tata cumpără carne măcar o dată la două săptămâni din târgul săptămânal de la Rădăuți. O împacheta cu urzici, o pune într-un săculeț de pânză, legat cu sârmă, îl cobora în fântână, până la nivelul apei. Un soi de musculițe coborau în fântână să ajungă la carne. Păstrăvii mei își făceau treaba, ca la moara lui Ilie Fâșcu. Săltau din apă și prindeau musculițele”. Și altceva ce ține de spiritul locului: Toader, străbunicul lui Dimitrie Vatamaniuc, făcu agricultură pe un teren sterp. Nu e vorba de faptul că, împotriva părerii sătenilor, el reuși să dea viață terenului. Ci de faptul următor: „Toader își făcu în marginea aces-tei văi o colibă; defrișa o parte din vegetația sălbatică pe o anumită întindere și se apucă să facă agricultură. Punea în fiecare primăvară devreme cartofi și semăna porumb. Când cartofii începeau să facă bulbi, iar porumbul știuleți, străbunicul meu petrecea nopțile la coliba de La Movilă. Nu se întâmpla ca într-o săptămână să nu cadă un mistreț sau o căprioară. Pușca cu două țevi largi o ținea într-o margine a colibei, sub fân”. Iar acasă greutățile cădeau în seama femeilor, care iarna trebuie să învârtă la șişcorniță pentru a tăia strujenii, să ridice ciubărul cu tocătură etc. Şişcornița?! Evident, un detaliu din viața țăranilor bucovineni sub austrieci. Baronul von Splény vorbește la un moment dat despre necesitatea folosirii şişcorniței care să-i ajute pe țărani la creșterea animalelor („Pe măsură ce s-ar practica mai mult această agricultură și, eventual, populația ar crește notabil într-un sat, s-ar putea favoriza din ce în ce mai mult economia familială prin construirea depozitelor necesare, prin folosirea miriștilor și a câmpurilor înțelenite, prin recoltarea otavei și folosirea şişcei etc.”); o întâlnim, iată, atât în amintirile lui Dimitrie Vatamaniuc, cât și în romanul despre Bucovina (*Când ne vom întoarce*) al lui Radu Mareș. E vorba despre un simplu detaliu? Da, doar că detaliile fac diferența în ceea ce privește stilul de viață.

Cert este că se construiește treptat în evocările lui Dimitrie Vatamaniuc profilul moral al unor oameni care se raportează la câteva valori importante pentru lumea civilizată. Bunicul își dă doi băieți la școală, știind că aceasta e soluția bunăstării pentru întreaga familie; spălatul lui dimineața e un adevărat ceremonial la care participă bună parte din familie (citim: „Bunicul avea pedagogia sa și pe copiii săi – patru băieți și trei fete – îi deprinsese de mici să aibă ceva de făcut. În fiecare dimineață se spăla pe prispă. Fetele respectau supuse ceremonialul: îi țineau ligheanul cu apă, îi puneau

prosopul să se ștergă, după care el intra în casă și se închina la icoana Maicii Domnului, sub care se găsea portretul împăratului austriac Franz, apoi nu bea altceva decât *café*, după obiceiul deprins din vremea când fusese catană împărătească”), drumurile la târg sunt aproape rituale și au, pentru copilul care așteaptă o acadea, nimbul adevăratei magii, totul pare ritualic. Așa se vor petrece lucrurile și în romanul lui Matei Vișniec, *Iubirile de tip pantof, iubirile de tip umbrelă*, deși aici e vorba de un ritual adevărat, o înmormântare la Horodnic, pe care nici civilizația, nici comunismul nu-l distrusesese. Nu-i vorba, pentru Dimitrie Vatamaniuc, fundalul rămâne unul acuzator. Dar oare nu cumva, dacă oamenii aceștia stănesc admirația celui care îi evocă, acest fapt se întâmplă tocmai pentru că au putut să treacă peste istoria care putea să-i îngenecheze? În fond, sub austrieci, Țara de Sus, în noile repere de civilizație, se modifică și modificările pot părea radicale. Numai că sărăcia era o constantă, cel puțin printre țărani, și e suficient să vedem totuși cum arătau casele pe care în interbelic cei din familia Vatamaniuc le dădă, pentru a construi altele. Și dacă în 1775 contactul dintre administrația austriacă și localnici lua aspectul unui conflict între culturi, între sisteme și vârste culturale diferite, în timp nivelul de civilizație s-a uniformizat. Principatele Române se uniseră, domnitorul, neamț, avea să fie regele unui Regat tânăr cu deschidere spre Vest, țara își câștigase independența, recunoscută în Europa. În vreme ce Bucovina rămăsese totuși o periferie a Imperiului, cu probleme insurmontabile. Nu întâmplător românii din Imperiu veneau la întâlnirile lui Iorga sau la marea Expoziție din 1906 și profitau pentru a vedea podul peste Cernavodă sau Castelul Peleş. În fond, Europa fusese bântuită între timp de spiritul național, iar Casa de Habsburg făcea toate concesiile posibile în vederea supraviețuirii, iar România devenise și ea o țară europeană. În acest caz, frustrările, aflate în spatele ideologiei lui Dimitrie Vatamaniuc, poate că nici nu sunt consecința anexării din 1775, ci a urmărilor ei pe termen lung. Fără anexarea din 1775, numită de români *rapt*, de austrieci *unire*, ar mai fi fost Țara de Sus a Moldovei ocupată de sovietici? Ar mai fi fost Bucovina ruptă în două? Ar mai fi existat vreo urmă de legitimitate pentru o „Bucovina ucraineană”? Administrația austriacă (cu acea „încorporare forțată”, considerată poate de unii ca fiind expresia spiritului aceluși secol; încălcând, însă, legislația politicii internaționale a momentului) a făcut posibile toate ulterioarele fapte. Avantajele, câte vor fi fost, au fost anulate de timp. Să citim din Radu Grigorovici: „Cu greu s-ar putea găsi un bucovinean de oricare naționalitate care să nege că regimul austriac a

adus Bucovinei anumite avantaje, care se simt și astăzi (...). Dar cele mai multe dintre înnoirile realizate odinioară au devenit astăzi firești, deși pe atunci erau considerate, și erau chiar extrem de progresiste, ca, de exemplu, sistemul judiciar și școlar, rețeaua de comunicații, modernă pentru acea epocă, și sistemul de impunere și cadastru, votul general și egal pentru parlamentul central (*Reichstrat*) și Sfatul Țării (*Landtag*) etc.". În fapt, „și la sfârșitul secolului al XIX-lea Bucovina era din punct de vedere economic și social o provincie subdezvoltată” și „societatea din Bucovina istorică a rămas, pe parcursul celor 144 de ani de stăpânire austriacă, la nivelul unei *societăți agrare alfabetizate* (Ernest Geller), caracterizată prin preponderența agriculturii ca ramură economică”. Așa încât, ce-a mai rămas din binefacerea imperiului?

Recitind Raportul baronului von Splény, înțelegem că ceea ce se dorea era o schimbare a paradigmei culturale; noua administrație ar trebui să vizeze „fericirea poporului”, în beneficiul Imperiului, firește. În fapt, identitatea națională era o falsă problemă, ba chiar o piedică în calea reușitei proiectului propriu. Ceea ce este limpede este că se propune un nou model cultural: „Dezordinea care domnește în această țară în toate modurile de guvernare pretinde în acest caz o întocmire cu totul nouă, care să ferească poporul și să ne aducă dragostea și simpatia sa printr-o administrare dreaptă, rapidă și gratuită a justiției, prin protejarea supusului de tot soiul de vexațiuni arbitrare, la care a fost supus mai înainte, prin îmbunătățirea moravurilor etc.". Altundeva, citim: „Prima bază a unei bune administrații este îmbunătățirea moravurilor poporului, și ce contribuie mai mult la aceasta decât artele și științele, cuvinte însă necunoscute aici. Până și clericii, ce ar trebui să fie prin funcția lor instructorii poporului, sunt cufundați în cea mai adâncă neștiință”. Afirmările lui Splény, care construiesc imaginea unui popor necivilizat, rudimentar, a-moral (sau i-moral), sunt în general acceptate, ca și cum ar reflecta realitatea. La drept vorbind, nu adevărul lor e în discuție, ci interpretarea pe care Splény o dă faptelor. „Geniul” poporului e citit exclusiv în cheie negativă. Or, imaginea, adică reprezentarea, e o problemă care trebuie privită de fiecare dată în dublu sens: nu doar imaginea românilor despre alte etnii trebuie pusă sub semnul reprezentărilor (adică al relativizării implicate de

prezența unui subiect diferit), și imaginea altora despre români poate fi situată sub semnul relativului. În tot cazul, dacă artele și științele sunt cuvinte necunoscute în Țara de Sus, la fel de adevărat este că afirmația lui Radu Grigorovici, conform căruia Raimund Friedrich Kaindl „nu a înțeles totuși valoarea culturii moldovenești”, fapt care „rezultă din cele trei scrijelituri ale numelui său pe care le-am văzut recent pe picturile de la intrarea bisericii mănăstirii Sucevița”, este o demonstrație implicită în acest sens. Nici Splény nu face nici un fel de observații asupra mănăstirilor din sudul Țării de Sus, semn că nu aderă la tipul de cultură al locului. Așa cum nu aderă la „geniul” poporului. Pentru Radu Grigorovici, „arta populară a românilor și ucrainenilor a fost admirată și chiar îndrăgită sincer de intelectuali germani veniți din afara țării abia atunci când romantismul o adusese la modă”. Așa aveau să-și facă simțită prezența un Romstorfer, un Friedwagner, un Löwendal, îndrăgostiți de cultura locală, în momentul în care ea era pe punctul dispariției. Nu și un Fischer, pentru care românii erau adversarii cei mai acerbi ai Bucovinei și trebuiau spânzurați sumar, pentru orice fapt care putea să pară semnul unei trădări.

Peste toate acestea, poate e relevantă poziția sceptic-fatalistă a lui Dimitrie Vatamaniuc, formulată la sfârșitul capitolului despre unul dintre unchi, Arcadie, cel asemănat cu un diavol. Optimismul său ar fi fost „iluzoriu”, spune Dimitrie Vatamaniuc. Oricum, dacă după 1989, numele i-a fost dat Căminului Cultural din Sucevița, puhoaiile de ape din 2008 luăru cu ele tot ce întâlnești în cale, inclusiv clădirea aceasta, ba chiar și monumentul Eroilor. De aici concluzia fatală: „(...) și uite așa s-au dus toate...”. Concluzie care se potrivește, totuși, cu spiritul zodiei Balanței, căreia Dimitrie Vatamaniuc îi aparține. În sensul că au dispărut și reformele austrieceilor, și spiritul lor, ba și clădirile pe care le-au construit; chiar dacă au mai rămas urmele unei administrații a cărei nostalgie parcă și el o are. Valurile istoriei, adică anii de comunism, împărțirea Bucovinei în două, deciziile politice de după 1989 etc., fac ca Bucovina să devină tot mai mult numai o amintire. Fostă istorie a unei colonizări, Bucovina devine tot mai mult istoria unei amintiri, pusă în slujba diferitor tipuri de propagandă și manipulare. În cel mai bun caz, în slujba nostalgiei pure.

Constantin COROIU

AMINTIRILE UNUI CONTEMPORAN AL LUI EMINESCU

(Teodor V. Ștefanelli)

În „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, secțiunea „Tendința națională”, capitolul „Culturalitatea Bucovinei”, G. Călinescu aprecia că „Teodor V. Ștefanelli se salvă (ca scriitor – *nota mea*) cu amintirile despre Eminescu”. De altfel, „Amintirile despre Eminescu” ale bucovineanului, membru al Academiei Române, apărute în 1914, deci la un sfert de veac de la moartea Poetului și la jumătate de secol de când cei doi se aflaseră colegi la Gimnaziul din Cernăuți, figurează în bibliografia la „Viața lui Mihai Eminescu”, dar și în cea a monumentalei Istorii, ca sursă documentară ce nu putea fi ocolită.

Teodor V. Ștefanelli l-a cunoscut bine pe Eminescu, mai ales în anii când acesta era elev la Cernăuți, ca și în perioada vieneză în calitate de membru al Societății „România Jună”, în al cărei *Almanah* publica, în primăvara lui 1893, poemul „Luceafărul”.

În „Amintiri...”, Ștefanelli evocă *epizoade*, cum le numește el, din biografia lui Eminescu, cu accent pe preocupările și habitudinile acestuia, dar și relațiile poetului cu contemporanii săi. Rezultă dacă nu un portret în adevăratul înțeles al cuvântului, oricum sunt relevate câteva trăsături importante privind profilul moral al lui Eminescu.

Firește, asupra veridicității celor relatate în asemenea scrieri plutește întotdeauna o umbră de îndoială. În cazul lui Teodor V. Ștefanelli nu e însă vorba de a pune sub semnul întrebării sinceritatea, probitatea sau bunele lui intenții. Spirit pozitiv, intelectual distins al epocii și generației sale, el păstra, cum spune *Nicolae Iorga* – „o duiosă memorie” în ceea ce-l privește pe Eminescu. Stare ce ar fi putut influența probabil într-o mai mică sau mai mare măsură obiectivitatea rememorărilor sale. Dar nu numai din acest motiv e necesară poate o anumită

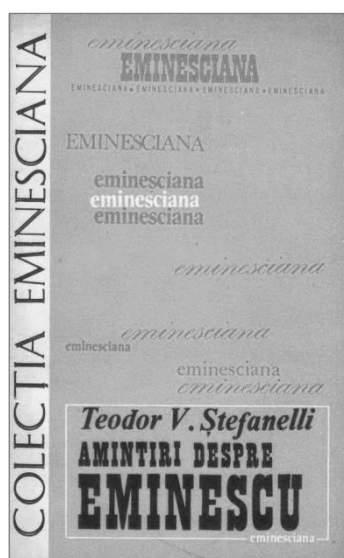

rezervă față de mărturiile pe care ni le-a lăsat intelectualul bucovinean. În fond, genul însuși, memorialistica, o impune. Cu atât mai mult cu cât ne sunt restituite momente și fapte ce țin de biografia lui Eminescu, a cărui figură, încă de la finele veacului al XIX-lea, dărmite la 1914, când apar „Amintirile...” lui Teodor V. Ștefanelli căpătase deja dimensiuni de mit. Un mit fascinant, întemeietor, care – așa cum credea și îmi spunea *Petru Creția* într-un interviu pe care l-am publicat în ziarul „Adevărul” din 13 iunie 1992 – trezește în sufletul românului ceva ce seamănă cu o compensare și cu o perpetuă regăsire de sine. Cu acest sentiment și în această stare citim și amintirile despre Eminescu ale unor contemporani ai lui. Există din acest punct de vedere, e drept, și o inerție, o rezistență a mentalului nostru. Nu suntem dispuși să acceptăm reîntoarcerea mitului în pulberea istoriei, a realității din care el, precum toate miturile, s-a născut. O astfel de coborâre este resimțită ca un fel de trăda-

re ori ca o frustrare greu de suportat. O oarecare senzație de neverosimil, de artificialitate o ai citind „Amintirile...” lui Teodor V. Ștefanelli. Ea e generația și de stilul ușor vetust al autorului, stil nelipsit totuși de farmec, dar principala ei cauză, a senzației, se află, repet, în mentalul nostru. Trebuie să te numești G. Călinescu pentru a-l simți ca nimeni altul și a-l privi aș spune de la egal la egal pe omul Eminescu cel real, așa cum a fost în clipa ce i s-a dat. De la înălțimea geniului său, Călinescu putea afirma, în faimoasa conferință „M. Eminescu, poet național”, rostită la Academie, în 1964: „Viața lui se confundă cu opera, Eminescu n-are altă biografie. Un Eminescu depășind vârsta pe care a trăit-o ar fi ca un poem prolix”. Subiacent, marele critic își „legitima” astfel proiecția epică, își motiva formula românească în care a înțeles și a reușit – folosind, desigur, toate izvoarele, toate documentele ce le-a avut la îndemână – să scrie inegalabila până astăzi (și foarte probabil pentru totdeauna): „Viața lui Mihai Eminescu”.

Pe de altă parte, la data când au apărut (1914), dar cu siguranță și peste aproape 70 de ani, adică în 1983, când au fost republicate în colecția „Eminesciana” a Editurii Junimea din „Amintirile...” lui Teodor V. Ștefanelli se înscriau în rândul restituirilor aflate în orizontul de așteptare al cititorului român, interesat și de biografia reală a celui pe care Pompiliu Constantinescu îl considera cu o sintagmă memorabilă: o *instituție națională*. O instituție ce dăinuie și care, s-a văzut, nu se clatină la nici o zguduire, la nici o revizuire de canon, la nici o tentativă de demitizare a vreunui doctor în canibalism sau a vreunui penibil istoric de larg și dubios consum. Mitul Eminescu nu se clatină. Dimpotrivă, iese și mai întărit.

Din însemnările lui Teodor V. Ștefanelli se desprind câteva însușiri ale omului Eminescu – mai degrabă nesociabil, cu o conștiință matură încă de la o vârstă fragedă, de o sobrietate incomodă pentru mulți, alergic la bășcălia autohtonă, ceea ce adeseori dădea impresia unei oarecari lipse de umor, intelectual profund „care se mulțumea cu lumea gândurilor sale și în această lume nu se plictisea niciodată”, patriot luminat și inflexibil atunci când era vorba de istoria, demnitatea și drepturile inalienabile ale românilor. Mai presus de anvergura sa intelectuală, de curiozitatea și preocuparea de a se informa în diverse domenii, fără vreun scop lucrativ, de capacitatea de „a se rușina că nu știe tot”, cum zicea *Constantin Noica* într-o prelecțiune de neuitat ținută la Casa Pogor, pentru Eminescu – așa cum l-a cunoscut Teodor V. Ștefanelli

– se situau noblețea gândului, generozitatea, discreția, cultul adevărului și, nu în ultimul rând, cultul prieteniei: „Eminescu dacă-i era cuiva prieten, ținea la dânsul cu toată sinceritatea ce-l caracteriza și care era una din cele mai frumoase virtuți ale sale” – își amintește colegul poetului, ajuns membru al Academiei Române.

Prețioase sunt și mărturiile privind lecturile lui Eminescu, în rândul acestora un loc însemnat avându-l cărțile vechi românești și marile opere ale filosofiei și literaturii universale. Îl interesau apoi în egală măsură teatrul și muzica. „Amintirile...” conțin date concrete și observații directe în acest sens, mai mult decât concludente referitoare îndeosebi la perioada pe care poetul a petrecut-o la Viena.

Evocarea intitulată „Eminescu și Serbarea de la Putna” atestă, o dată în plus, că ideea organizării serbării din 1871, care a adunat în jurul mormântului lui Ștefan cel Mare mii de tineri – „atâta amar de inteligență, tot bărbați marcanți, din toate țările locuite de români” – a aparținut lui Eminescu. Momente ale serbării sunt evocate de Teodor V. Ștefanelli cu discretă vibrație lirică. Cel mai important lucru pentru înțiatorul manifestării era „rezultatul moral”, altfel spus impactul serbării asupra conștiinței tinerei generații: „Se va ridica simțul național, aproape adormit până acum și va lua alt cuvânt, iar studenții ce au sosit din toate părțile și au făcut cunoștință și legături de prietenie între dânsii vor lua cu sine impresii neșterse și vor fi propagatorii cei mai zeloși ai ideii că, lucrând uniți și conduși de același ideal, vor contribui la deșteptarea și mărirea neamului lor în provinciile de unde se trag”.

Maria KOZAK

EMINESCU. LIMBAJUL CA DESCHIDERE SPRE FIINȚĂ

Cred că nu va apune niciodată fascinația pe care o avem, constantă și caldă, de atâția ani, pentru Eminescu. Ne întoarcem mereu la el pentru a ne regăsi rost(u)irile ființei și pentru a încerca să înțelegem ființa lumii față cu ființa poetului. Suntem dintre aceia care cred cu tărie – alături de Nichita Stănescu, că „Eminescu e tot ce are sufletul nostru mai curat și mai nins” și că „... atâta vreme cât noi suntem, el este. Atâta vreme cât el este, noi nu putem să credem că am putea să murim vreodată”. Trebuie să ne îndoim de Eminescu, trebuie să-l resimțim mereu ca o întrebare, iar nu ca pe un răspuns. Căutându-l, mereu și mereu, vom constata că singurele repere, singurele noțiuni precise ți le dă trăirea, autentică și profundă, pentru că întâlnirea cu Eminescu este, de fapt, un miracol al întâlnirii în idee prin magia limbajului. Altminteri, refuzul Ideii aduce cu sine refuzul Esențialului, un fel de negare a sinelui – „a nu fi, fiind”. Îl căutăm mereu pe Eminescu nu dintr-o curiozitate culturală, ci dintr-o nevoie interioară, pentru elevata aventură spirituală pe care poezia sa ne-o oferă. Poate că dacă am reuși să-l citim cu toții în mod adecvat, lumea s-ar alcătui altfel, și am reuși să ne limpezim, căci poezia sa este o taină și o lucrare de sine stătătoare în care trebuie să încercăm să ne așezăm firesc, în speranța (re)găsirii sinelui nostru cel mai profund.

Poetul – cel nepereche – ne adună laolaltă, întâlnindu-ne în timp, căci Eminescu și-a câștigat *dreptul la timp*, în măsura în care „timpul nu e în afara lucrurilor, e un suflet al lor. Să fie acest timp al lui Eminescu însuși Timpul?” (C. Noica). E veșnicia în care poetul, „ca și miile de unde,/ Ce un suflet le pătrunde” – treieră „neconținut,/ Sânul mării infinit”? (*Nu mai poetul*). Întâlnirea cu Eminescu creează unul dintre acele momente esențiale în care descoperim poezia ca pe „o nouă frontieră a sufletului uman” (Nichita Stănescu). Nevoia noastră fundamentală, spune poetul modern, e nevoia de

Eminescu. Dinlăuntrul unei vieți omenești, Poetul s-a înălțat spre dezmarginire, conducând spiritul spre sublimă înălțimi, spre contemplarea senină a infinitului „unde paseri ca el se-ntrec în cântări...” Eminescu ne oferă astfel o întâlnire cu Poezia, în punctul cel mai înalt al ei, căpătând valoarea unei revelații.

Poet al melancoliei și al vremelniceii, al duioșiei și al visării – cum l-a numit N. Steinhardt – poet al Ființei și al Erosului, Eminescu instituie iubirea ca principiu al existenței – „iubind ne-ncredințăm că suntem” spunea Blaga, născând astfel poezia lumii moderne. „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată” – „cel mai profund vers al literaturii române” rămâne semnul distinct și nealterat al unei gândiri poetice prin care Ființa s-a nemurit prin Cuvânt. Poetul se dezvăluie de fiecare dată uimirii noastre, căci sunetul înalt și rafinat al limbii de la el ne vine, de la Eminescu – cel care a încetățenit Cuvântul în limba română, făuritor de limbă poetică românească. Farmecul limbajului său este „semnul celor aleși”. Pe de altă parte, ontologic, poetul se identifică cu actul scrierii, pentru că el se scrie pe sine, astfel încât geografia lumii lui interioare devine o geografie a Ființei și a ființării, iar poezia este sărbătoare, cu reverberații în revelarea ființei: „În orice om o lume își face încercarea/ Bătrânul Demiurgos se opintește-n van...”

Putem doar să ne întrebăm unde începe și unde se termină Eminescu, căci răspunsul nu îl vom ști cu certitudine: începutul e pretutindeni, iar sfârșitul niciodată, astfel încât îndemnul sorescian – „dacă Eminescu a fost până azi/ ceea ce știați despre el/ de azi înainte, gândiți-vă/ că Eminescu este ceea ce s-ar cuveni să știți,/ fără a fi siguri că veți ști vreodată” – trece prin nemargini de timp și de gândire omenească. Trebuie să-l citim pe Eminescu, trebuie „să ne-mprietenim cu Eminescu”, cum scrie Nichita Stănescu, „sărutându-i versul, iar nu slăvindul de neînțeles./ Căci ce-a fost el n-a fost eres,/

Ci sărutare de pământ îi fuse mersul/Să-l întrebăm pe Eminescu dacă doarme bine în patul inimilor noastre”...

Când un om – ne învață Platon – zărind frumusețea aici pe pământ își amintește de adevărata frumusețe, sufletul său capătă aripi și, simțindu-le bătând, dorește să zboare. Neputând însă, el își îndreaptă întocmai ca o pasăre privirile spre cer... Ne îndreptăm privirile spre cer, încercând să-l re-găsim și să-l re-gândim pe Eminescu – un mare poet al ființei, întemeietor al Cuvântului.

Eminescu a fost obiectul celor mai frecvente și mai pasionante preocupări în cultura noastră literară, căci, cum remarcă Adrian Marino, „în jurul lui Eminescu s-a adunat o erudiție imensă”.¹ Marin Sorescu are dreptate să considere că „opera lui Eminescu reprezintă spațiul astral al limbii române, unde toate energiile noastre ating un maximum de potențare și creativitate. Cercetarea operei începe cu o uimire: cum a fost posibilă scrierea ei și sfârșește cu aceeași uimire: cum se face că ea există, că limba română a avut acest noroc? [...] Fiecare generație are nevoie de prezența fizică, de iluzia acestei prezențe, a lui Eminescu, pentru a prinde aripi, luând ca punct de plecare spiritualitatea românească în ceasul ei cel mai fericit.”² Afirmția lui Marin Sorescu ne îndreptățește să credem că Eminescu rămâne Modelul, rămâne „omul deplin al culturii române”, după cum atât de bine l-a caracterizat Constantin Noica. Dintre vocile contemporane poetului, Maiorescu a intuit cel mai bine portretul spiritual, fizionomia eminesciană adâncă: „om al timpului modern [...], deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate [...], dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului.”³

Metafora sub semnul căreia am plasat demersul nostru este aceea a „ajungerii” la Eminescu, cu emoția celui care știe că *a ajunge* înseamnă *a înțelege* cu adevărat. Eminescu trebuie asimilat „ca o conștiință de cultură de dindărătul nostru, devenind astfel conștiința noastră mai bună, sau poate mustrarea de conștiință a oricărui intelectual, care-i vede necuprinsul”, cum afirma, pe bună dreptate, Constantin Noica⁴. Am încercat să sintetizăm, în studiul nostru, portretul spiritual al lui Eminescu viu, apropiat de noi, încercând să ilustrăm modul în care fiecare generație posteminesciană a intrat în dialog viu și autentic cu poetul nepereche, căci proba dialogului peste veacuri dovedește, confirmă și le-

gitimează vitalitatea și perenitatea operei lui Eminescu, care a sfârșit prin a fi parte din conștiința noastră bună, din conștiința oricărui om de cultură sau intelectual român. Cultura noastră, cultura lumii, rostirea românească au devenit, la Eminescu, substanță și subiect, căci proba timpului, cea care consacră oamenii și lucrurile a făcut ca Eminescu să rămână în conștiința celor care au visat o clipă prin cuvântul său: „Numai cuvântul unui mare poet poate avea sorți să stăruiască în veacuri viitoare și de sfântul cântec al durerii și bucuriei lui se pot lega bucuriile și durerile generațiilor celor mai adânci ale viitorului, în alte epoci și în alte civilizații. Și de numele lui se poate lega pomenirea neamului și pământului care l-au născut.”⁵

Poet al *inițierii poetice*, cum l-a numit Nicolae Balotă, „Eminescu reflectă istoria intelectuală a poporului său depunând mărturie pentru ea”⁶, prin câteva dintre gândurile sale profunde și adevărate. „Cultura este puterea popoarelor”, „educația e cultura caracterului, cultura e educația minții”, spunea poetul, afirmând că „orice civilizație adevărată nu poate consta decât dintr-o parțială întoarcere la trecut, la elementele lui bune, sănătoase, proprii de dezvoltare.”⁷ „Eminescu e un poet esențial care are meritul de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă.”⁸

Pe de altă parte, „timpul n-a fost în stare să adumbrească această marea figură, întrucât, plecând și ducând cu el tot ce era efemer, a adus eternul și nemurirea. Tradus și savurat în zeci de limbi, poetul nostru încă n-a fost pe deplin înțeles, pătruns, studiat și apreciat. Îmi asum curajul de a afirma că punctul absolut de înțelegere nu va fi atins niciodată...”⁹ Profund în fond și autentic în formă, Eminescu „depășește domeniul delimitat al poeziei, și devine o expresie mai vastă a ceea ce ține de noțiunea *unicului*.”¹⁰ Prin suferință și prin creație „poetul își are locul în societatea marilor spirite, opera lui fiind actul de identitate universală a neamului nostru”¹¹, el fiind „mărturia cea mai înaltă a

¹ *Introducere în critica literară*, București, Ed. Tineretului, 1968, p. 226.

² M. Sorescu, cf. *Corpus Eminescu*, vol. IV, *Propriul vis...*, Chișinău-București, Ed. Litera David, 1999, p. 525-532.

³ T. Maiorescu, *Critice*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2007, p. 20.

⁴ C. Noica, *op. cit.*, p. 124.

⁵ cf. M. Sadoveanu, *Lumea*, 29 XI, 1925, p.5, în *Pagini vechi despre Eminescu*, Antologie, texte stabilite, note și prefață de Gh. Bulgăr, București, Ed. Eminescu, 1976, p. 117-118.

⁶ Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Cluj, Ed. Dacia, 1990, p. 29.

⁷ Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, ediție îngrijită de D. Irimia, Iași, Ed. Junimea, 1970, p. 16.

⁸ B.P. Hasdeu, cf. *Corpus Eminescu*, vol. II, *Înfășurat în manta-mi...*, Chișinău-București, Ed. Litera David, 1999, p. 413.

⁹ C. Popovici, în *Corpus Eminescu*, vol. VIII, *Mă topesc în flăcări*, Chișinău-București, Ed. Litera David, 1999, pp.179-180.

¹⁰ E. Papu, *Din clasicii noștri*, București, Ed. Eminescu, 1977, p. 93.

¹¹ V. Streinu, *Clasicii noștri*, București, Ed. Ideea Europeană, 2008, p. 134.

geniului creator românesc”, după afirmația Rosei del Conte. „El, domnia-sa, scrie Nichita Stănescu, a mutat înlănțuirea noțiunilor simple [...] într-o sintaxă ce ne cucerește timpanul de aramă, ce ne sporește cu liniște și cu visare grăbită bătaia a inimii. Și a lacrimilor lucrurilor.”¹² Energiile rostirii sau ispitele cuvântului au, în Eminescu, „omul deplin al culturii române”¹³ prin care noi am putut trece hotarul lumii. Același Nichita Stănescu scrie: „El ne-a exprimat plânsul unei idei abstracte și ne-a scris mersul pe ape[...] El este însuși destinul limbii române [...] este atât de mult al nostru, încât noi din neabăgare de seamă am început să devenim ai lui.”¹⁴ Turnată într-un tipar ales, bine șlefuit, opera eminesciană este punct de plecare a așezării noastre în modernitate. „Cu Eminescu ajungem în inima gândirii moderne”, aprecia Svetlana Paleologu-Matta.¹⁵ Iar Constantin Noica considera că „dacă ne e dat să trăim ca neam, o vom face prin el.”¹⁶

Situat de-a dreptul în timpul și spațiul nemuririi, „mereu atras în cercul devenirii, adică în ritmul continuu al cercului, poetul nu renunță nici o clipă să caute calea sigură ce duce dincolo de vremelnicie.”¹⁷: „A citi cele câteva zeci de file pe care s-a așternut cea mai intensă ardere a poeziei românești și a le citi cu gândul la mișcarea lor interioară, făcută cum este din proliferări inepuizabile și din sacrificii fabuloase, din ecouri și reflexe care vin și trec într-o perindare neostenită, înseamnă, dacă stăruim îndeajuns, a accede la lumea însăși a poeziei ca durere cosmică și ca triumf. O lume devenită cântec în sine, lui singur dezlegare și lege, într-un freamăt infinit, ca de frunze ori valuri, ca de glasuri mereu luându-și și reluându-și unul altuia aceleași gânduri, aceleași adânci pătimiri, aceleași nemaiauzite vorbe și trecându-le, într-o lentă transfigurare, altora, alcătuindu-se, nocturne, întristate și visătoare, într-o lume fără țarm.”¹⁸ Zoe Dumitrescu Bușulenga, cea care a i-a dedicat lui Eminescu câteva pagini substanțiale consideră că „vârful piramidei de valori este reprezentat de Eminescu, firește. Cu el, integrarea și reprezentarea orizontului de cultură românesc s-au produs altfel, dramatic, într-un fel

unic până acum la noi.”¹⁹ Pentru că Poetul e dintre cei aleși, iar poezia lui este muzică, vrajă și zbor care continuă să se înalțe, transgresând spațiul și timpul într-un triumf al nemuririi: „vraja poeziei eminesciene ține de cântec, ce nu cunoaște moarte.”²⁰

Zborul – cădere și înălțare e nevoia omului de a îmbrățișa cerul, de a se regăsi în armonia cosmică: „Imaginea de zbor nu este la Eminescu un simplu amănunt literar. Când e intensă, exprimă un sentiment mult mai adânc, acela al dependenței de cer”, spunea G. Călinescu. Iar a încerca avântul acestui zbor înseamnă a face pe alții și timpul lor să-l încerce „sau a visa că oamenii vor zbura cândva, sub treierul timpurilor”: „Timpul pământesc este, pentru Eminescu, un timp al unor clipe fragmentare, discontinue: este chiar timpul cel rău al gnosei ce trece în zbor deasupra morții, timp al instabilității și uzurii”²¹. Timpul *celălalt*, îl cuprinde și îl transcende în veșnicie.

Geniul eminescian rămâne, astfel, o rădăcină a adâncurilor tainice, nespuse, a adevărilor în care ființa se zbate în neînțelegere și îndoială, aspirând să își afunde în suflet gândurile trăite profund ale poetului, nesupuse veșnicei treceri. Câtă dreptate are Rosa del Conte: „Încă din prima compunere pe care Eminescu o încredința tiparului [...] geniului i se recunoștea o misiune eroică, iar destinului său o origine și un scop divin: prin dispariția sa pământul se acoperă de umbră și de plâns, pe când deasupra îngerii intonează cântecul de slavă, în Olimpul ceresc [...], unde el va fi primit...”²²

Se află, în opera eminesciană, o sinteză a trăsăturilor, valorilor, esențelor unui fond românesc și uman deopotrivă. Sentimentul limbii române, romantismul ca predispoziție eternă a sufletului uman, grandoarea, vitalismul, melancolia ca sentiment cosmic, sentimentul tragicului, iubirea ca formă de cuprindere a universului – viziuni profund lirice care conduc înspre un drum al *farmecului*, înspre un univers alcătuit din murmur de ape, freamăt de frunze, glas de corn, înspre *vraja iubirii din inima lumilor*. Acestea sunt elementele constitutive pe care am încercat să le punem în lumină realizând o descriere a discursului liric eminescian, din perspectiva dinamicii paradoxale a raporturilor dintre Cuvânt și Ființă.

Din volumul *Discursul liric eminescian. Spre o poetică a ființei*, în curs de editare la Junimea, colecția „Eminesciana”. Nr. 101

¹² N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, București, Ed. Eminescu, 1990, p. 231.

¹³ C. Noica, *Jurnal de idei*, V, 36, p. 234: „Fiecare cultură are într-un ceas al ei un om deplin, un arhetip. [...] La noi, Eminescu”.

¹⁴ N. Stănescu, *op. cit.*, p. 234.

¹⁵ *Jurnal Hermeneutic*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1997, p. 49.

¹⁶ C. Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, București, Ed. Humanitas, 2003, p. 110.

¹⁷ M. Cimpoi, *Căderea în sus a Luceafărului*, Galați, Ed. Porto-Franco, 1993, p. 179.

¹⁸ *Manuscriptum*, Număr special *Eminescu*, Nr. 1/ 1991, *Poezii inedite*, ediție îngrijită de Petru Creția.

¹⁹ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu. Viață. Operă. Cultură*, București, Ed. Eminescu, 1989, p. 510.

²⁰ Perpessicius, *Eminesciana*, Iași, Ed. Junimea, 1983, p. 385.

²¹ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 179.

²² Rosa del Conte, *op. cit.*, p. 149-150. Perpessicius, *Eminesciana*, Iași, Ed. Junimea, 1983, p. 385.

George VULTURESCU

O PARALELĂ: M. EMINESCU – „HARFA SFĂRÂMATĂ” L. BLAGA – „HARFA DE-NTUNERIC”

Un vers din *Povestea magului călător în stele* cuprinde ambele metafore ale poezilor: „... Un cântec fără aripă, o rază fără soare”. Teza noastră reliefează puternica originalitate a celor două metafore care modifică însăși efigia poetului orfic, citharoed, însoțit de harfă.

Indestructibilă legătură, ca semn al unei heraldici divine – Zeus însoțit de *fulger*, Poseidon de *trident*, Apollo de *liră* – se sfarmă în metaforele lui M. Eminescu și L. Blaga sau... se întărește? Să ne gândim la câteva ipostazieri ale lui Orfeu din arta plastică: Jean Brueghel – *Orfeu în Infern*, 1594; Nicolas Poussin – *Peisaj cu Orfeu și Euridice*, 1648; sau la celebrul grup din marmură a lui Auguste Rodin – *Orfeu și Euridice părăsind Infernul*, inclus în compoziția *Poarta Infernului*, 1893. Ne atrag atenția linia minuțioasă a harfelor, încărcătura de forță și divin care pare să treacă din dinamismul coardelor în vibrația gesturilor lui Orfeu. Privindu-le, avem credința că sunetul lor poate restabili legătura dintre om și divin, poate restaura ordinea faptelor sub cerul înstelat. Puterea sunetului lor, precum ne-au transmis grecii, stă în armonia care izvorăște doar „dintr-o tensiune bine temperată între toate energiile ființei”¹.

O paralelă între aceste imagini, „clasice”, ale harpei din heraldica lui Orfeu și ipostazierile din viziunile lui Eminescu și Blaga, ne ispitește. O „paralelă”, spune Northrop Frye² poate fi „sugestivă și ispititoare”. Ambii poeți câștigă prin detașări și complementaritate după acest „exercițiu” euristic.

Citată și cunoscută mai mult din *Memento Mori* („... Stă Orfeu – cotul în razim pe-a lui arfă sfărâmată...”)³ imaginea străbate toată opera poetului, de la *Ondina* („... Lira spartă-n stânca lumei...”) la *Mortua est* (... De racla ta razim eu harfa mea spartă...) sau *Povestea magului*... („Arfa care din pietre durerile le cheamă,/ Din stâncile stârpite...”). Prezintă chiar din titlurile poeziilor (*În liră-mi geme și suspină un cânt; O, dă-mi arpa de aramă; Din lyra spartă – a mea cântare; O arfă pe-un mormânt...*”; *Și strunele plesnite și harfa desfăcută/Închinare lui Ștefan Vodă...*) cu variantele *arpă* sau *liră*, predominând cu „strune de aramă” și cu o singură variantă „strune de fier” (*Odin și poetul*), *harfa lui Eminescu nu este zdrobită, sfărâmată de mâinile poetului*. Scena unei „sfărâmări” a harfei lipsește: în interpretarea noastră el nu recurge la un gest rebel, hugolian, de „rivalitate demiurgică” („... De-ar fi aruncat în chaos arfa-i de cântări umflată – *Memento mori*), ci trebuie să o citim ca pe un *gest de restituire* – „Dar el o azvârlă în mare” – *illo tempore*, lui Odin și mării unde șed „zeii vechi și mândri al Valhalei” (*Odin și poetul*). Orfeul lui Eminescu restituie o *harfă ce s-a sfărâmat în el însuși mai întâi*, care înțelegând „mersul lumii” („Și pricepurăm soarta misterului divin...” – *În căutarea Seherazadei*) spre stingere și moarte, renunță la prerogativele de-a fi doar „o arpă pe-un mormânt”, „o raclă-n care-ncape” doar „fantezia unui Scald”. Tragicul eminescian e aici la fel de tulburător precum în *Cântecul harpistului egiptean* unde nu numai un om moare, ci o civilizație, o cultură: „Am azvârlit în lături greoi, veche cărți.../ Nu-i foliant în lume din care să înveți/ Că viața preț nu are și moartea s-aibă preț...” (*Ca o făclie*).

*

¹ Jean Chevalier/Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, E-O, București, Ed. Artemis, 1995.

² Northrop Frye – *Marele Cod, Biblia și literatura*, trad. de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, București, Ed. Atlas, 1999, p. 127.

Poetul din Lancrăm, în pofida faptului că și-a intitulat primul volum *Poemele luminii*, este creatorul celei mai inedite și tulburătoare efigii ale instrumentului care-l însoțea pe Orfeu – „harfa de-ntuneric”. N-a folosit prea des acest motiv poetic deși multe dintre poeziile sale sunt aproape muzică pură-n auz, nenumărate purtând denumirea simplă, de „Cântec”. Nu mai e puterea divină a harfei după care se iau stâncile în mare, care „din pietre durerile le cheamă”, ci e o „boală în strunele” ei (*Cântăreți bolnavi*) care se răspândește din „răni lăuntrice” (*Noi cântăreții leproși*), „sub glia neagră a tărilor”, sub „un negru noroc” în nopți în care somnul parcă pregătește imaginea harfei de-ntuneric: „din depărtate plaiuri/ mi-aduce un pic de-ntuneric,/ ca un pumn de țărână din patria murelor...” (*Ani, pribegie și somn*). *Dominația negru-lui*, ca întuneric originar („materia neagră” numită în astrofizica de azi) predomină și în versurile dedicate lui Rilke: „... flancat de albe și negre solstiții/ mare și singur” (*Poetul*). De fapt, și Rilke scrie că „lira-i” „mai tare” „între umbre” (*Sonetele lui Orfeu*, Partea întâi, IX)³, iar la Eminescu, ne amintim, în jurul harfei predomină un *fundal negru*: „Lângă marea-ntunecată stă Orfeu...”; ochiul lui e „întunecos” și „rece” (*Memento mori*); sau: „Eu de pe stâlpul negru iau arfa de aramă...” (*Povestea magului...*).

Blaga tratează și episodul Orfeu și Euridice în două poezii: dar nu e o *coborâre în Infern*, ci o... *coborâre în arenă*, unde, având alături „tinerețea” femeii iubite, ar putea învinge timpul, diferența dintre vârste: „Cu lira mea de grindini bănuțuită/ pătrunsă dureros de-un nor,/ aș putea, în jocul vârstelor,/ cu tinerețea ta alături în arenă/ pe nisipul roșu să cobor...” (*În jocul vârstelor*). În viziune

nea lui Lucian Blaga episodul tragic, când Orfeu o pierde pe Euridice⁴, are o încărcătură de eclesie și filosofie: înțelegerea lui presupune „vederea de dincolo”, *prin memorie*. Pictorul Silviu Oravitzan nu e străin de o astfel de viziune: „Vederea de dincolo se întemeiază pe memorie care trebuie mereu recreată, care descătușează înțelegeri...”⁵. Blaga o numește „aducere-aminte” și o consideră „singurul triumf al vieții/ asupra morții și ceții” (*Epitaf pentru Euridike*). Însă se întrevăd în poem aceleași semne ale *întunericului* care pregătesc, *in nuce*, metafora „harfei de-ntuneric”: „... prin negura care ne desparte./ În întunericul meu locuiești/ de-atunci ca o stea în fântână...” (*Epitaf pentru Euridike*).

Când scrie versurile: „adăst ca un Orfeu,/ ca un alt Orfeu încercat într-alt chip, sfâșiat de accese/ de cântec...” (*Norul*) Lucian Blaga se distanțează de *efigia clasică a poetului însoțit de harfă*, întărind-o prin repetarea cuvântului „alt”,/ „într-alt chip”. Cum ar putea fi redat de un pictor un Orfeu cu o „harfă de-ntuneric”? Acest „alt” nu e pentru o „vedere profană”, pentru un semn heraldic, cât pentru un „alt” *mod de a vedea chipul... lăuntric*: „... O, cine știe – suflute-n ce piept îți vei cânta...// ... pe coarde dulci de liniște,/ pe harfă de-ntuneric – dorul sugrumat/ și frânta bucurie de vieată?...” (*Liniște*). Harfa „de-ntuneric” este o harfă pe care se cântă cu... sufletul? Și Mihai Eminescu a făcut asta: am pus în „arpă”, zice el, „o parte a sufletului meu/ E partea cea mi bună, mai pură și mai sfântă...” (*Călătoria magului...*). Putem apropia fondul negru, de acel loc „unde se ivesc luminile divine, el este sursa tuturor tainelor, matricea din care se nasc substanțele...” (Ibn Arabî, *Iluminațiile de la Mecca*). Harfa „de-ntuneric” este a tainelor, a misterului. „Taină neagră este jalea/ ce-mi străbate cânturile” (Eminescu, variantă – *Dintre sute de catarge*). Nu corzi „de aramă” sau „de fier” îți trebuie, ci „corzi de liniște” – întinse direct pe „suflet” – care „sporesc a lumii taină”. Să ne amintim: „dacă lumina, ar cânta”, ea... „consumă materia” (*Suprema ardere*). Lucian Blaga a fost mereu, un „stihuitor” elogios al *întunericului*⁶ evocând: „minunile întunericului”

⁴ „Cine pe mine mă pierdu, și pe tine, vai, Orfeu?”, Vergilius, *Georgica*, trad. de D. Murarușu. Vezi despre acest episod cap. *Orpheus*, Gh. Mușu, *Lumini din depărtări*, Biblioteca Orientalis, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981, pp. 250-257.

⁵ Silviu Oravitzan, interviu de Cristian Pătrășconiu, în „România literară”, nr. 35-36/11 aug. 2017.

⁶ O dovadă peste ani a viabilității temei găsim la reductabila poetă Ingeborg Bachmann (1926-1973), cu același accent pe legătura Orfeu – „întuneric”. Ea scrie pe „struna tăcerii”, cu „fulgii negri” ai întunericului pe chip: →

³ Rilke, *Opera poetică*, trad. de Mihail Nemeș, Ed. Paralela 45, 2007.

Noul sediu al Editurii JUNIMEA și al revistei SCRIPTOR,
inaugurat în 15.02.2020, Parcul Copou, bulevardul Carol I, IAȘI.

(*Mi-aștept amurgul*) sau conchizând sub „cei șapte sori negri”: „întunericul (e) bun,/ ar trebui să fiu mulțumit” (*Liniște între lucruri bătrâne*).

Așadar, eliminând harfa ca „obiect”, ca în suprematismul lui Malevici⁷ Lucian Blaga are o metaforă provocatoare: o replică la versul eminescian „Un cântec fără arpă, o rază fără soare” (*Povestea magului...*)? Pe „harfa de-ntuneric” Orfeul lui Blaga *își este „sieuși” cântec*, pătruns de „accese de cântec” (*Norul*) ca și Demiurgul eminescian „ce-n visu-i plânge, dar nu-și aude plân-su-și...” (*Ca o făclie*). Ne putem închipui... „coarde” pe o „arfă de-ntuneric”? Nu este o astfel de harfă precum visul lui Paganini de a cânta „un rondo” „fără nici o coardă”? Cristian Bădiliță scrie despre un moment când călugărul în rugăciune simte că „instrumentul e inutil”, când „inima cântă singură” inundată de „soarele taboric”. E momentul când monahul (artistul, putem extrapola) „își dă seama de sine și de însuși faptul că se roagă/

cântă” (*Sacru și melancolie*)⁸. Nu e aici un *moment zero* în care se contopesc subiectul cu forma obiectului? K.P. Kavafis nota, anticipând, și el: „muzica cea mai îndrăgită/ este aceea ce cântată nu poate fi”⁹. Sau aceea melodie celebră deja a lui John Cage, 4’33 (No. 2) din 1952? El credea că materialul are o pondere „secundară” – el poate fi numai tăcere și nu sunet.

Astfel de încercări sunt cunoscute și la „discipolul” blagian Șt. Aug. Doinaș care lucra în ultimii ani ai vieții, la un „poem fără sunet”. El vorbește de un moment când „mi-a fost dată albeața de pe ochi, aceea care mă făcea să nu mai văd adevărul, pot s-aștept în deplină liniște...” (*Acum*, 16 mai 2002). Sensul blagian este plin de semnificații: *harfa „de-ntuneric” este instrumentul a cărui formă se contopește cu cântecul – nu vederea o distinge, nu auzul, ci liniștea cu care ne consumă materia „pe coarde dulci de liniște”*. Este *ora zero a creației* când cântecul se aude pe el însuși: „un cântec cântă-n mine un dor ce nu-i al meu” (*Liniște*). Deși versurile vorbesc de o legătură *cu morții* („strămoșii”, care vin spre noi „cu soare viu în patimi”) nu este o „harpă pe-un mormânt”, cum a văzut-o Eminescu, ci, unic în literatură, o *harfă de-ntuneric care cântă cu muzica luminii*: „Aud cum se izbesc de geamuri razele de lună...” (*Liniște*).

Ca Orfeu cânt
moartea pe strunele vieții
iar frumuseții pământului
și a ochilor tăi, care cerul îl cârmuiesc,
doar întunecat știu să-i răspund...”

Din vol. *Voi, cuvinte*, trad. Ana Mureșanu și Ramona Trufin, București, Ed. Humanitas, 2017, pp. 31-32.

⁷ Constantin Prut reproduce această profesiune de credință a lui la care L. Blaga ar subscrie: „Am simțit doar noaptea în mine însumi... În ea am întrezărit ceva nou... Acest ceva s-a exprimat printr-o suprafață neagră reprezentând un pătrat...”. Vezi: C. Prut, *Dicționar de artă modernă*, București, Ed. Albatros, 1982, p. 266.

⁸ Ediția a II-a, revăzută, Ed. Dacia, 2007, p. 138.

⁹ *Imposibile*, în K.P. Kavafis, *Opere complete*, vol. I, trad. Elena Lazăr, Ed. Omonia, 2001.

Simona MODREANU

TRADUCERE ȘI MEDIERE INTERCULTURALĂ (I)

**CONSIDERAȚII ASUPRA REFLECTĂRII TRADUCERILOR LITERARE
ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN LIMBA FRANCEZĂ**

Măsurăm adesea prestigiul, popularitatea sau succesul unui scriitor prin raportarea la numărul de exemplare vândute din cărțile sale, la reputația editurii care îl publică, la numărul de premii literare acordate sau de articole critice care îi sunt consacrate și, în sfârșit, repertoriind cât mai precis (re)-traducerile existente ale operei la scară internațională, pentru a evidenția recunoașterea și gradul de globalizare a autorilor sau lucrărilor în cauză. Lanțul de producție este complex și influențează foarte mult circulația literaturii. Dar lanțul de primire este și el decisiv în acest proces. Vom evidenția aici unele dintre cele mai importante, cum ar fi târgurile de carte, educația, cercetarea, presa, evenimentele culturale naționale și internaționale, juriile literare, radioul, televiziunea și toate rețelele sociale. Globalizarea literaturii este o *problemă*, după cum o relevă Franco Moretti (2001: 11), căci vorbim despre un sistem literar inegal. La rândul său, Pascale Casanova (2012) constată același lucru în domeniul traducerii, vorbind despre *schimburi inegale*. Și, după cum o remarcă Iglesias Santos, „interferențele au loc cel mai adesea la periferia sistemului” (1994: 339), unde se află și Europa de Est (România).

Circulația transnațională a unei opere este cu siguranță legată de traducerile existente. Cu toate acestea, dacă opera literară atinge circuitele de circulație și, în consecință, un prag de recunoaștere incontestabil, vânzarea și răspândirea acestor traduceri depind, la rândul lor, în mare parte de reflectarea în presă. Și, în plus, nu orice traducere înseamnă și mediere culturală. Sapiro subliniază că „semnificația operelor este inseparabil de apropierea acestora” (2007: 12) și, ca atare, discursul presei reprezintă o miză importantă pentru traducere. Există așadar motive să reflectăm asupra ro-

lului presei în difuzarea traducerilor, sau cel puțin să încercăm să stabilim tipul de interacțiune existentă în prezent între acești doi poli. Să ne întrebăm, de exemplu, care este natura relației dintre numărul articolelor de presă legate de literatura de limbă franceză și prezența unor (re) traduceri pe piață? Putem identifica în cele din urmă un anumit profil de mediator? Luând în discuție limba franceză, putem oare considera că anumite zone geografice, sau anumiți scriitori sunt suprareprezențați? Sunt doar câteva întrebări la care vom încerca să răspundem examinând – cu totul imperfect și incomplet, desigur – presa contemporană din România, pentru a cântări miza medierii și rolul mediatorului în procesul de transmitere a operelor în traducere.

Din perspectiva studiilor de sociologie a traducerii, ne interesează îndeosebi perceperea fenomenului traducerii în contextul său social și aprecierea dinamicii traducerii în legătură directă cu structura spațiului receptării transnaționale, pentru a vedea cum procedează agenții mediatori și mai ales care e rolul jurnaliștilor în acest transfer. Câteva date cantitative ne vor ajuta să stabilim, cu aproximație, câte articole de presă au apărut cu ocazia unei (re)traduceri din literatura francofonă, pentru a putea apoi face o analiză calitativă a acestora, spre a evidenția particularitățile lor și reprezentativitatea medierii traducerilor din limba franceză în raport cu totalitatea articolelor de presă și a degaja astfel un profil al mediatorilor implicați și tipurile de discurs adoptate de aceștia în câmpul literar național și internațional.

În ce privește România, acest studiu de caz a fost o provocare din multe puncte de vedere. În absența unei baze de date centralizate, cercetarea a fost foarte laborioasă și a vizat șapte cotidiane

naționale și regionale, pentru o selecție rezonabilă și reprezentativă, dat fiind că, potrivit statisticilor AUF, România are actualmente o populație francofonă de circa zece la sută din întreg. Pentru articolele de presă legată de literatura de limbă franceză în România, am ales trei mari publicații naționale: *Adevărul*, *Jurnalul național* și *România liberă*, precum și patru cotidiane regionale: *Ziarul de Iași*, *Evenimentul de Iași*, *Ziua de Cluj*, *Ziua de Vest*, cu suplimentele lor culturale și edițiile online, acestea fiind cele mai importante voci din media scrisă a celor trei principale orașe culturale și universitare, în afara capitalei, desigur. Pentru perioada 2010-2019, au fost parcurse peste 500 de articole privitoare la literatura franceză și francofonă.

Traducerile trimit, în principiu, la valoarea pozitivă a comunicării: prin punerea în contact a limbilor și înțelegerea celuilalt există transmisie de idei, viziuni, lucrări, deci o căutare a egalității. Însă mulți cercetători, între care Pascale Casanova, au contrazis această perspectivă, argumentând că traducerea ar fi un loc privilegiat de exprimare a unei anume dominații lingvistice, reproducând în limbă raportul de forțe politic, economic, cultural. O limbă dominantă se caracterizează prin două criterii principale: este aleasă și utilizată de majoritatea locutorilor bilingvi din lume și este favorizată când vine vorba de traduceri. Limba devine astfel un fel de „permis de liberă trecere”, oferind masei de cititori la nivel mondial lucrări inaccesibile în versiunea originală, iar scriitorilor dintr-o eră lingvistic dominată, accesul la legitimitatea literară internațională.

Pascale Casanova a dezvoltat (2002), pentru

studiul schimburilor existente în domeniul traducerilor, un model teoretic pentru a explica, pe de o parte, cum se efectuează – în chip inegal – circulația operelor traduse între țările de limbă dominantă și cele de limbă dominată, iar pe de altă parte, s-a aplecat asupra consecințelor generate de aceste schimburi internaționale în ce privește recunoașterea autorilor acestor lucrări. Pornind de la observarea acestor inegalități, se poate contura o categorizare în care operația de traducere capătă două valori diferite.

Principiul de la care pleacă cercetătoarea e acela că există un raport de forțe între câmpurile naționale, datorat în primul rând istoriei mai mult sau mai puțin străvechi a limbilor și culturilor naționale. E o structură indispensabilă pentru „a înțelege dubla ierarhie națională și lingvistică în care se înscriu toate operațiile de traducere” (2002: 8). Ar exista așadar structuri la nivelul național care se calchiază pe cele existente la nivel internațional, după cum în interiorul fiecărui câmp național ar exista o opoziție între un pol autonom și cosmopolit și un pol heteronom, național și politic. Opoziția între limbile dominante și limbile dominate ar fi decisivă pentru a studia fluxul traducerilor și incidența lor asupra actorilor implicați (atât scriitorii traduși, cât și traducătorii) în funcție de diferențele motivate de poziția limbii de plecare, a celei de sosire, a celei a autorului tradus și a celei a traducătorului/mediator. Potrivit fiecărui nivel de observație, Casanova a desprins două funcții esențiale ale traducerii: *traducerea-acumulare* și *traducerea-consacrare*.

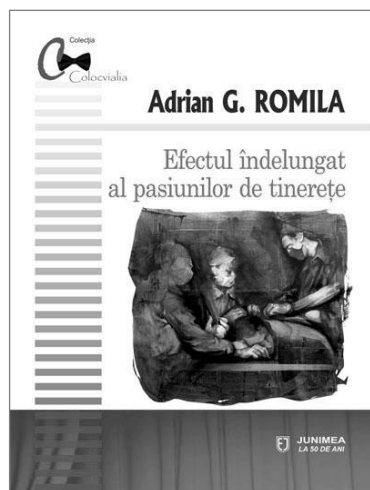
În cazul traducerii „acumulatoare de capital”,

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **COLOCVIALIA**

Colecția **EXIT**

Colecția **COLOCVIALIA**

țările de limbă dominată traduc și importă texte din țările de limbă dominantă, sporindu-și astfel capitalul literar simbolic. Când se importă o literatură provenind dintr-o țară de limbă dominantă, are loc o răsturnare pozitivă în profitul țării importatoare de limbă dominată, adică o „deturnare de capital” prin anexarea textelor universale. Procedând astfel, țările în poziție „subordonată” cultural dobândesc titluri de noblete naționalizând un patrimoniu străin de limbă dominantă. Demersul presupune și o formă de accelerare temporală, permițându-le țărilor respective să se ridice la nivelul patrimoniului literar internațional. Această apropiere generează puțin câte puțin o restructurare a câmpului literar național și internațional, contribuind la emergența fiecărei țări de limbă dominată ca spațiu național (2002: 13). În contrapartidă, constituirea acestor poli autonomi de tip național acționează în sinergie pentru a autonomiza și mai mult câmpul literar mondial. Astfel, țările de la periferie vor contribui la unificarea câmpului literar internațional.

Prin extensie, același principiu de schimb *inegal* pare a fi caracteristic pentru orice operațiune de transfer al unui bun literar dintr-un câmp național în altul, fie că e vorba de traduceri, de recenzii, de cronici sau de orice alt transfer cultural.

În sens invers, când literatura țărilor de limbă dominată este tradusă (adică *transferată*) într-o limbă dominantă, ea devine, pentru aceste țări, un mijloc de „ieșire în lume”, de racordare la fluxul principal al schimburilor ideatice și al curentelor culturale. Căutând să ajungă la circuitele traducerii către o limbă dominantă, spațiile dominate, aflate și ele în luptă pentru a câștiga mai multă autonomie, aspiră la recunoașterea operelor lor de către câmpul literar mondial prin conformarea la normele stabilite de „meridianul Greenwich literar” (2002: 13). Acești autori sunt atunci consacrați de țările cu limbă dominantă, proces în egală măsură semnificativ pentru câmpul literar dominant care, prin acest procedeu de traducere, își sporește și gradul de autonomie și își întărește poziția în câmpul mondial.

Însă o privire mai atentă ne conduce și mai departe. Studiarea corpusului de articole ne-a permis să observăm și o altă deplasare în acest schimb bilateral și ne arată că mediatorii dominanți (pe care Gisèle Sapiro îi numește *ortodocși*) din țările de limbă dominată joacă un rol încă desconsiderat în acest schimb cultural în care vin cu

o valoare adăugată, operând o *supraconsacrare*, adică un re-transfer pozitiv care închide bucla curelei de transmisie și transfer a traducerii-acumulare. Această *mediere-supraconsacrare* ne poate face să percepem adevăratele mize în joc, dacă luăm ca punct de plecare vocea periferiei.

Traducătorii și, prin extensie, agenții mediatori însărcinați cu recenzarea, comentarea, introducerea, prezentarea unei literaturi străine sunt pivotii circulației transnaționale a bunurilor culturale. Când lucrează pentru a importa o literatură dintr-o țară de limbă dominantă, ei au posibilitatea de a lupta pentru propria lor existență și pentru a-și clădi o poziție autonomă. Pe parcursul acestui import mergând dinspre centru spre țările de limbă dominată, normele decretate la centru sunt vehiculate spre aceste țări grație acțiunii mediatorilor autonomi, așa-zisii „scriitori internaționali”: „Traducătorii sunt ei înșiși, cel mai adesea, scriitori și poligloți, și pot fi așadar situați, potrivit principalei dicotomii care structurează câmpurile naționale, printre scriitorii internaționali: dorind să o rupă cu normele spațiului lor literar, ei caută să introducă în el operele modernității definite în centre.” (2002: 12)

Această strategie centrifugă va fi reperabilă în mai multe etape în analiza articolelor de presă românești. Mediatorii, în acest caz, nu sunt traducători în primul rând (cu o excepție), ci jurnaliști și critici literari. Statutul mediatorilor joacă un rol preponderent în înțelegerea fenomenului de transfer, iar discursul critic al mediatorului poate fi descris și evaluat în funcție de valorile estetice, morale, politice și subversive puse în joc în textul său. În sfera receptării, Sapiro constată că „putem diferenția judecățile formulate despre opere în funcție de gradul lor de politicizare și de gradul lor de autonomie. Această diferențiere depinde de poziția emițătorului discursului critic în câmp literar. Potrivit unui prim factor, cu cât ocupă o poziție mai dominantă, cu atât e mai depolitizat discursul său. [...] Potrivit unui al doilea factor, cu cât un discurs critic este mai heteronom, cu atât mai mult se interesează de conținutul operei și de aspectele ei ideologice. În schimb, cu cât e mai autonom, cu atât se concentrează mai mult pe formă și pe stil. [...] La polul autonom dominant, prevalează judecata estetică, judecata dezinteresată potrivit definiției kantiene, care își aproprie principiul artei pentru artă. (2007: 10)

Leo BUTNARU

(Chișinău)

CONTEMPORANEIZAREA CONȘTIINȚEI ȘI CREATIVITĂȚII

Nu o singură dată, am fost solicitat să mărturisesc despre atașamentul meu față de avangarda istorică și post-avangarda din aceste vremuri. Bineînțeles, mai totdeauna porneam de la traduceri, pe care le-am făcut din avangarda rusă, ucraineană sau franceză. În jur de 25 de antologii și volume ale autorilor-avangardiști. Dar și a altor 15 cărți ale post-avangardiștilor care, bineînțeles, s-au revendicat de la predecesorii lor. Din acest motiv am și numit două volume de miniatură poetică rusă „Orizont testamentar”. Se puteau numi la fel de semnificativ: „Ștafetă testamentară”.

Prin urmare, să spun ceva despre *românizarea* avangardei și a *împrejurimilor* ei...

Probabil, această pasiune de traducător ar fi ca o revanșă, râvnită din adâncile-mi juneți, când majoritatea celor ce făcuseră epocă la începutul secolului XX prin categorice reforme literare erau interziși. În genere, societatea sovietică nu însemna decât un sofisticat și stupid sistem prohibitiv. Ceea ce se numea *epoca represans*. Despre aceasta am scris, am argumentat în prefețele, notele biobibliografice, pur și simplu în notele la antologiile de poezie, proză, dramaturgie, manifeste literare, dar și în cele ale autorilor publicați-solo (Velimir Hlebnikov, Vladimir Maiakovski, Marina Țvetaeva, Osip Mandelștam, Igor Bahterev, Boris Pasternak, Daniil Harms, Nina Habias, Boris Poplavski, Anatoli Matriengof, Tatiana Veciorka...). Tocmai despre aceasta spune cu *întreaga sa ființă* antologia „Avangarda – jertfa Gulagului”. Dramati-

că percuție de ecou străbate cele circa 400 de pagini ale antologiei „100 de poeți ai avangardei ruse”, dar, mai cu seamă, *antologia megalitică*, să zic așa, „Panorama poeziei avangardei ruse”, unde, în 1 600 de pagini, format academic, apar mostre din creația a circa 250 de autori.

Alte motivații de a nu renunța la perseverență în realizarea unui proiect, ca și predestinat, de valorificator, antologator și traducător al avangardei?... Eu unul sunt sigur că, la orice vârstă, prin (de la) creația protagoniștilor avangardei noi, cei de azi, putem învăța mai eficient ce ar însemna libertatea de creație și chiar de a crea în spiritul acestei libertăți. La avangardă – deja clasicizată și ea, încât s-ar putea spune: la universitățile, academiiile avangardei – generațiile prezente, dar și cele viitoare mai au a face școală. Întru mereu necesara răscoală contra anchilozării, clișeizării, ba chiar a ceea ce se numește, uneori, azi, „moartea literaturii”.

În orice epocă, de atunci încolo, au fost mulți autori tentați de a subscrie, fie și în mod generic, sub manifestul futuriștilor, intitulat „O palmă dată gustului public” (foarte actuală, palma, și azi!) sau sub cel botezat „Duceți-vă dracului!”, dacă e să te gândești la gogomăniile emanate non-stop de autorități, politica de stat (pe loc...) etc. Dar parcă nu e actual-tentant îndemnul din unul din manifestele avangardei românești, publicat acum optzeci de an, – „cetitor, deparazitează-ți creierul!”?

Astfel că eu îi compătimesc pe cei nefamiliarizați cu avangardismul, dar care, din solidaritatea prostiei, primitivismului, provincialismului, crâcnesc, uneori violent, contra avangardei, ca suflu reformator, reînnoitor, de sanitație în literatură, estetică, cultură, gândire în general.

Cutezanța nonconformist-avangardistă este eficientă în combaterea absurdității filate din ignoranță, suficiență de sine, iluzie de mărire și glorie perpetuă...

Și iarăși mă întreb: De ce avangarda? Pentru că ea îi vorbește mai eficient, să zic, imaginației mele, mi-o impulsionează, mi-o stimulează, mi-o aprinde mai îndrăzneț. Și mai... inventiv. În munca de *românizare* a avangardei, am înțeles, până la convingere, că traducerea e undeva la mijloc dintre congenital și tangențial; dintre suprapunere și supunere (întru o cât mai mare asemănare dintre original și transpus). Traducerea este starea de mijloc dintre original și înstrăinare de sens. Este un echilibru de împăcare a imposibilului cu posibilul la mijlocul distanțelor dintre acestea, când cedările vin din ambele părți. Este esența medie dintre cea ce-i dat și eventualul prizonierat, dintre ideal și oarecât-ul desfigurat. Este distanța împăciuitoare dintre întâlnire și despărțire. Traducerea e calea

de mijloc.

Și aici mă refer nu la o traducere în general, ci la cea care se află, „se întâmplă”, la con(i)fluența limbajului artistic cu filologia, cu lingvistica, altfel spus – cu știința. Inclusiv (anti)știința... intraductibilității, – e de menționat, pentru a putea cuprinde cât mai coerent și mai eficient efectele conjuncțiilor (conjugărilor elementelor întru unitate), dar și pe cele ale disjuncțiilor inevitabile, neconcordanțelor, ba chiar discordanțelor care, de unii exegeți, sunt oarecum nefondat scoase în prim-plan, pentru a susține că, în genere, un text poetic creat într-o limbă anume nu poate fi tradus într-o altă limbă. E o exagerare ce poate fi depășită prin recreare poetică, de text, context, subtext, formă, pentru a se putea păstra cât mai mult din conținutul originalului în varianta originalului-traducere.

În mod concludiv, ar fi de constatat că motivațiile necesității avangardei în preocupările tale, în destinul tău le identifice prin intuiții, lecturi, studiu, empatie, în retro(per)spectivile istorice, dar – important de reținut – pe care le sesizezi și în prezentul propriilor atitudini și predispoziții creatoare, preferințe și atașamente artistice afine autorilor, lumii de până la tine. Implicit... explicit vorbind, eu sunt dintre cei care cred în validitatea percepției, modului-metodei (ambele la plural) de a crea și în contemporaneitatea noastră în spiritul (și spectrul) novatoarelor stilistici imprevizibile, surprinzătoare ale avangardismului. În genere, avangarda mi se pare a fi predestinată dinamică într-o perpetuă contemporaneizare a conștiinței și creativității umane.

COLOCVIILE

JUNIMEA - SCRIPTOR

Ediția a II-a

Loc de desfășurare:
EDIFICIUL EMINESCIAN DIN PARCUL COPOU, ARIPA OCCIDENTALĂ

Sâmbătă, 15.02.2020, orele 11:00 - 13:00

INAUGURAREA SEDIULUI JUNIMEA - SCRIPTOR

ora 11:00 - Slujbă de sfințire cu preoții Vasile VAIDA (Parohia „Sfântul Nicolae” Copou) și Eugen BARZ (Parohia Ortodoxă Română „Sfânta Anastasia”, Madrid, Spania)

ora 11:20 - Primar Mihai CHIRICA: Alocuțiune

ora 11:30 - Ioan HOLBAN: Jurnalul Titu MAIORESCU – spiritul rector

ora 11:45 - Invitați la microfon:
Stefan HOSTIUC (Cernăuți), Leo BUTNARU (Chișinău), Elena MONU (Academia Bărlădeană), Eugen URICARU (Cluj-Napoca), Cătălin TURLIUC (Iași)

ora 12:00 - Semnale editoriale junimiste. Cărți semnate de:
Eugen BARZ (Spania), Alexandru CĂLINESCU, Gellu DORIAN (Botosani), Mircea Radu IACOBAN, Bianca MARCOVICI (Israel), Liviu SUHAR.

ora 12:40 - CHESTIONAR SCRIPTORIAN

ora 12:45 - Vernisarea Galeriei de grafică – Petru BEJAN va prezenta expoziția Poezia este floare la ureche, semnată de Dragoș PĂTRAȘCU

La standul cu volume recent editate de Junimea (nucleu pentru viitoarea librărie „Cezar Ivănescu”), autori prezenți vor acorda autografe.

Duminică, 16.02.2020, orele 11:00 – 12:00

- Eugen URICARU, președinte COPYRO: conferința Protecția drepturilor de autor
- Ioan HOLBAN: prezentarea monografiei Eugen Uricaru

Amfitrionii evenimentelor: Simona MODREANU
Mihai PRICOP (Primăria Iași)
Lucian VASILIU

Intră cine vrea, rămâne cine citește.

Parteneri:

Proiectul librăriei „Cezar Ivănescu”, de la noul sediu al Editurii JUNIMEA.
Parcul Copou, Bulevardul Carol I, IAȘI

Emina CĂPĂLNĂȘAN

CUVINTELE ȘI SINTAGMELE MOMENTULUI

Odată cu schimbarea realității noastre, s-a schimbat și realitatea lingvistică, apărând în discursurile oral și scris combinații noi de litere: cuvinte și sintagme. E greu să rămânem imuni din punct de vedere vizual ori auditiv la aparițiile *izoleț* sau *carantinat*. Le-am putea numi *bizarerii lexicematice* întrucât nu ne sunt cunoscute, durează (poate) până să le găsim un sens, un rost, o ancoră în vocabularul existent. Nu sunt în dicționare, au fost inventate ad-hoc, sunt un soi de găselnițe ale contextului actual. Aproape creații populare, spontane, izbucnite la nevoie, propagate din nevoie, difuzate rapid, fără prea multe întrebări din partea celor care le-au folosit, difuzat, preluat. De la *a izola* s-a creat *izoleț*: „un soi de targă, învelită cu materiale speciale, astfel încât pacientul transportat, prezentând risc mare de transmitere a virusului, să fie complet izolat și lipsit de contact cu exteriorul”. *Carantinat*, cu plural și gen, e evident produsul substantivului *carantină* (însemnând „izolare preventivă a unei persoane sau a unei colectivități care a fost în contact cu un bolnav sau care vine dintr-o regiune unde există o epidemie” – *Micul dicționar academic*, ediția a II-a, 2010). *Carantina-tul* sau persoana *carantinată* (interesant dublul statut morfologic: substantiv și adjectiv) e, așadar, cel izolat preventiv. Finalul cuvântului ne poate duce cu gândul la mai gravul *ciumat* (cuvânt înregistrat, însemnând „(persoană) care s-a infestat cu ciură”, *t*-ul fiind responsabil de formare/marcare a participiului. Există un precedent. Iar în limbă e important acest lucru.

Un alt element frecvent, folosit abuziv uneori, este *pandemie*, cu importantul început: *pan-*. Prezent în dicționare, acesta înseamnă „epidemie care se extinde pe teritorii **largi** [subl. n. – E.C.]”. „În ultimii 250 de ani au existat 10 mari epidemii sau «pandemii» și alte 20 de mai mică amploare. Cea mai devastatoare a fost pandemia care a debutat

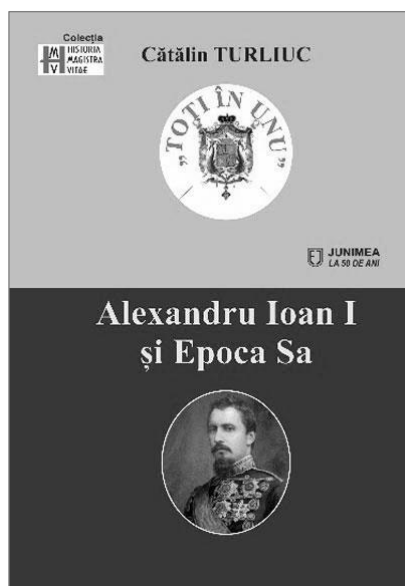
spre sfârșitul ultimului război mondial; ea a secerat **între 20 și 40 de milioane de vieți** [subl. n. – E.C.]”. (*Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, 1997). Prin urmare, putem percepe alăturarea *pandemia din țara noastră* ca fiind un soi de *contractie în adaos* (o eroare de limbă și de gândire, o ruptură la nivel logic și semantic). Cifrele ar fi hotărâtoare în acest sens. Am îndrăzni să pledăm pentru: epidemia de COVID-19 din țara noastră/din România, *pandemie* fiind cuvântul potrivit pentru descrierea situației la nivel global.

Cuvântul *pandemie* este, așadar, inclus în lucrările lexicografice, în vreme ce *carantinat* și *izoleț* apar doar în presa actuală. Ne permitem o previziune: e posibil ca până cele două spontaneități lexicale să ajungă la înălțimea și la importanța dicționarelor, până ca ele să ajungă să fie incluse oficial în vocabular, să dispară realitatea pe care o descriu. Putem vorbi despre o îmbogățire de moment a vocabularului, de necesitatea de a descrie niște fenomene actuale, dar nu de o intrare a acestor cuvinte în dicționare. Cel puțin nu deocamdată. Limba este, până la urmă, un sistem deschis, iar în discursul jurnalistic, chiar în vorbirea de zi cu zi, pătrund în permanență elemente noi, ca urmare a influenței limbii engleze, ca urmare a unor schimbări la nivel social, politic, economic, tehnologic. Trebuie însă să fim prudenți în acceptarea și propagarea lor, iar lingviștii și specialiștii în domeniul limbii și al normelor acesteia au grijă ca lucrurile să fie cernute. Astfel, elementele nou apărute sunt incluse în lucrările lexicografice pe baza găsirii unor argumente, a unor situații similare, a unor procedee existente, a unui precedent în sistemul limbii.

Alte sintagme sau cuvinte care au ajuns să descrie realitatea momentului ar fi: *distanțare socială*, *imunizare în masă*, *furtună de citokine*, *comorbidi-tăți*. Primele două asocieri: *distanțare socială* și

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția **HISTORIA MAGISTRA VITAE**

imunizare în masă sunt destul de transparente datorită realității, datorită vorbitorilor cu intuiție lingvistică și datorită verbelor *a (se) distanța*: „a lăsa o anumită distanță între două sau mai multe ființe sau lucruri”; „a se depărta (de un punct fix, de cineva sau de ceva)” – *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, 2009 – și *a se imuniza*: „a face sau a deveni imun în urma unui tratament sau prin faptul că a avut în trecut aceeași boală la care este expus în prezent” (*ibidem*). *Imunizarea colectivă* apare și ea, ca înlocuitor, observându-se, așadar, dorința de a evita repetiția, de a apela la sinonimie, de a selecta un determinant nou. În aceste situații, nu putem vorbi de noutăți, ci de reconfigurări, de recontextualizări, de insistență asupra unor norme: trebuie să stăm la o anumită distanță unii de alții, de exemplu.

Furtuna de citokine sau *comorbidități* pot părea elemente noi; și sintagma, și cuvântul sunt, de fapt, elemente folosite în discursul medical – în medicină. *Furtuna de citokine* este un fenomen hiperinflamatoriu: „o eliberare explozivă de citokine inflamatorii ce vizează diferite organe, generând adesea disfuncționalitate și în multe cazuri moartea” (Wikipedia). „Termenul a fost popularizat în timpul focarului gripal aviar cu H5N1 și ar fi unul dintre modurile în care coronavirusul sindromului respirator acut sever 2 atacă sistemul imunitar” (*ibidem*). *Citokină* este absent din dicționarele limbii române; apare însă elementul *cito-* „celulă, cavitate, celular”, element de compunere aflat în al-

cătuirea unor cuvinte precum: *citobiologie* (biologie celulară), *citochimie*. Cuvântul apare și este definit pe bloguri și site-uri de specialitate și este prezent în dicționarele medicale (<https://www.csid.ro/>): *citokinele* sunt molecule de natură proteică ce transmit informații între celule diferite. De asemenea, *citokină*: „moleculă secretată de către limfocite și de către macrofage, implicată în dezvoltarea și reglarea răspunsurilor imunitare”.

În trecut – rar folosit de cei situați în afara medicinei, a devenit în prezent un cuvânt căutat de nespecialiști, folosit de jurnaliști, explicat în mediul on-line. Se pot da destule exemple de cuvinte apărute – create sau preluate – pentru că realitatea extralingvistică o cere: *vendor* „persoană pornită cu bucătăria (de rulotă) prin țară, gata de încins plita în briza soarelui și în bătaia vântului, pe ritm de muzică actuală”, un amfitrion, nu un bucătar, *suită* „apartament de lux” ori *maletă* „bluză mulată, pe gât”.

În sfârșit, apropo de *coronavirus/coronaviroză* și de limba română, alăturarea virusul COVID-19 este greșită. COVID este un acronim. Dacă ne raportăm la engleză: *coronavirus disease*, lucrurile sunt simple. *VI* – de la virus, repetiția din fața alăturării nefiind altceva decât o insistență supărătoare, un pleonasm de tipul **virusul HIV*. Lucrurile nefiind transparente din capul locului, s-a simțit nevoia acestei precizări. Ea este însă inutilă, greșită chiar. Mai mult, acronimul face trimitere la boală (engl. *disease*). *Comorbiditate* (la plural: *comorbidități*) e și el un cuvânt absent din dicționare, dar extrem de prezent în media, în discursul public actual. Se poate asocia rapid cu *morbidity*, însemnând „boală” sau „predispoziție spre îmbolnăvire” (*Micul dicționar academic*, ediția a II-a, 2010). *Co-* element care trimite spre ideea de asociere, de „împreună cu” (v. *coexistent*), face ca noul cuvânt *comorbiditate* să nu pară chiar o bizareerie, procedeul de compunere nefiind vreo chestiune ciudată în limba română. Trecând în rândul termenilor medicali, ar putea fi un sinonim pentru sintagma *boli asociate*. Site-urile de medicină ne dau o posibilă definiție: *comorbidități* – afecțiuni care sunt prezente simultan la aceeași persoană (sfatulmedicului.ro).

În concluzie, unele cuvinte frecvente în contextul actual sunt, de fapt, termeni medicali sau asociați câmpului medicinei, în vreme ce altele reprezintă creații de moment, ivite din necesitatea de a denumi/marca/prinde o realitate; ele pot fi însă încadrate morfologic, comparate chiar cu elemente existente în vocabularul românesc.

Laura-Carmen CUȚTARU

PIRAHĂ: SUNETELE

În iarna lui 1977, lingvistul american Daniel Everett, pe atunci simplu misionar în vîrstă de 26 de ani, ateriza, împreună cu familia lui, în jungla amazoniană din Brazilia, cu intenția de a duce mesajul Evangheliei unui mic trib de băștinași numiți Pirahă. Treizeci de ani mai târziu, în 2008, cartea sa, *Don't Sleep, There Are Snakes/ Să nu dormi, sînt șerpi prin preajmă*, îl face celebru în lumea întreagă prin observațiile uimitoare pe care autorul le face asupra limbii și culturii acestui trib.

Astfel, Pirahă are unul dintre cele mai mici inventare de sunete din lume: doar trei vocale (*i, a, o*) și doar opt consoane (*p, t, k, s, h, b, g*, precum și un sunet numit stop glotal, inexistent în engleză sau română – de fapt în majoritatea limbilor europene). Femeile din trib folosesc doar șapte consoane: nu îl rostesc pe *s*, pe care bărbații însă îl pronunță, iar acolo unde acesta apare, într-un cuvînt, îl înlocuiesc cu *h*. Acest fapt este destul de neobișnuit, dar și mai neobișnuit este un fenomen care contrazice un principiu de design al limbii umane, considerat a sta la baza modului în care o limbă naturală este alcătuită și funcționează: *dualitatea*.

Dualitatea, sau combinatorialitatea, există la mai multe nivele ale limbii. La nivel fonologic, pentru că acesta ne interesează acum, poate fi ilustrată luînd trei sunete din inventarul limbii noastre, */p/, /t/* și */a/*. Nici unul dintre acestea nu are, luat separat, un sens propriu. Putem combina aceste sunete și obținem două unități de rang superior (mai lungi și înzestrate cu sens propriu): *pat* și *apt*. *Atp* și *tap* sînt alte două combinații posibile în teorie, dar nu există în vocabularul limbii române (*tap* există în engleză, însă). Mai departe, putem înlocui una dintre cele două consoane – cu ea însăși, *pap*, sau cu alta, *pac, paf, paj, par, pas*, sau vocala dintre cele două consoane, *pot, put*. Ideea este că în acest fel foarte economicos este construită orice limbă umană (sau așa se credea!). De la un cuvînt

la altul ajungi prin schimbări foarte mici. Fonemele, deci, funcționează contrastiv: în engleză, dacă spui Tim, Kim sau Pim, nu obții variante ale aceluiași cuvînt, ci cuvinte diferite.

Nu tot așa stau lucrurile în Pirahă! Într-o zi, încercînd să-și confirme intuiția că *tí piai* înseamnă „și eu (la fel)”, Everett obține, succesiv, de la informatorul său, *kí piai, kí kiai, pí piai, xí piai, xí xiai* (unde *x* este simbolul folosit de foneticienii americani pentru stopul glotal menționat mai sus). Fenomenul acesta, numit variație liberă (cum ar fi, la noi, pronunția *frunte/ frunce*, care nu schimbă sensul cuvîntului), îi este confirmat de observații ulterioare făcute asupra altor vorbitori: pentru lexemul *cap*, primește *xapapai, kapapai, papapai, xaxaxai, kakakai*; pentru *combustibil lichid*, primește *xísiihoái, kísiihoái, písiihoái, píihiihoái, kihiihoái*.

Limba aceasta, comentează Everett, îngăduie o uimitoare gamă a variației libere, mai ales pentru un sistem cu atît de puține consoane. Însă, în același timp, nativii folosesc atît de mult tonul, accentul și greutatea silabelor încît limba poate fi fluierată, murmurată, strigată și cîntată (fără foneme!). *Fluieratul* (sau vorbitul cu gura punga, cum îl numesc localnicii printr-un termen care descrie, totodată, efectul sugerii sucului dintr-o lămîie) este folosit doar de către bărbați în timpul vînașiei, sau de băieți în jocul agresiv. *Murmuratul* e folosit fie pentru a ascunde de ceilalți ce spui, fie pentru a-ți ascunde identitatea. Nici un alt membru al tribului aflat în apropierea vorbitorului nu înțelege ce spune acesta, dacă nu e foarte atent. Volumul vocii e foarte scăzut, deci e folosit și pentru intimitate, la fel ca șoptitul din cultura noastră. (Interesant e că Pirahă murmură și nu șoptesc, iar Everett a primit răspunsul la această enigmă mai târziu, de la un lingvist german: cînd șoptești, corzile vocale nu pot produce tonuri, iar limba lor e una tonală, la fel ca, de exemplu, chineza). În sfîrșit, murmuratul mai e

folosit atunci cînd nu poți vorbi pentru că ai gura plină, precum și de către mame cînd se adresează copiilor lor.

Vorbirea strigată face uz de vocala *a* și de una sau două consoane (*k* sau *x*) pentru a da glas formei muzicale a mesajului, care include tonul, silabele și accentul. Este folosit îndeosebi în zilele ploioase, cînd ploaia și tunetul sînt zgomotoase, pentru a comunica la distanțe lungi. Martor direct la un dialog de acest fel purtat între cele două mări ale fluviului, Everett descrie mesajul (*Kó Xiáí-soxái. Baósai/ Salut Xiaisoaxai. Haina*) astfel: *Ká, Kaáakakáa, kaákaá*.

Vorbirea cîntată se obține prin exagerarea diferențelor de înălțime dintre tonul înalt și tonul jos, și modificarea ritmului cuvintelor și sintagmelor. Prin ea se comunică informații noi și importante, se comunică cu spiritele, însă se folosește mai ales atunci cînd se dansează, iar cine cunoaște notațiile muzicale o poate înregistra în scris, așa cum foneticianul înregistrează o limbă apelînd la alfabetul fonetic.

„Canale ale discursului” – așa numește Everett aceste cinci tipuri de vorbire (ultimul fiind vorbirea normală, care folosește vocale și consoane) și arată că nu pot fi înțelese în afara funcției culturale unice a fiecăreia. Numărul redus de foneme și gradul înalt de variație fonemică liberă, care ar arunca pe orice lingvist în disperare, nu pot fi explicate fără informația culturală, lucru care arată în ce măsură, cel puțin la tribul Pirahã, cultura poate influența limba. Partea neobișnuită a acestei constatări e următoarea: oricine știe că, în orice parte a lumii, cultura influențează limba; cele mai permeabile nivele, să spunem așa, sînt lexicul (vocabulary) și, mai puțin, sintaxa. Teoriile lingvistice moderne nu spun însă nimic despre legătura cu

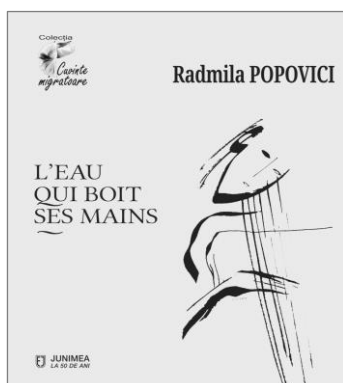
structura sunetelor, iar descoperirile lui Everett le pun la grea încercare.

Lingvistul american e de părere că numărul redus de foneme e o consecință a existenței canalelor de comunicare alternative: nu e nevoie de mai multe. Însă alți lingviști au încercat să explice invers: canalele de comunicare ar fi o consecință a numărului redus de foneme! În primul caz, cultura influențează limba (mă rog, fonetica și fonologia), în cazul celălalt, limba influențează cultura. În această discuție care conține circularitatea situației care implică un ou și o găină, Everett aduce ca argument existența altor limbi, pe planetă (anume în Mexic și Africa), în care se întîlnesc canale discursive *plus* un mare număr de foneme.

În anii nouăzeci, celebrul fonetician Peter Ladefoged, profesor la Universitatea California din Los Angeles (UCLA), care fusese consultant pentru nu mai puțin celebrul film *My Fair Lady*, aterizează în Brazilia și se întîlnește cu Everett, avînd misiunea mai largă de a documenta inventarele fonetice ale limbilor obscure, aflate în pericol de dispariție. Ca urmare a efortului lor, azi există înregistrări arhivate în laboratorul fonetic al UCLA, accesibile oricărui cercetător. Dar chiar și o simplă căutare (în engleză) pe Google, dragă cititorule curios să afli cum sună Pirahã, te va duce la filmulețe edificatoare. Eu voi reveni cu amănunte într-o serie de articole dedicate acestui subiect, întrucît surprizele sînt multe. Una singură, de final: Daniel Everett a plecat în junglă cu gîndul de a converti un trib la creștinism și de a traduce Biblia pentru el, lucru care se putea face doar învățînd mai întîi limba tribului. După cum constată, cu umor, într-unul dintre discursurile sale (disponibil pe *youtube*), singurul convertit în toată aceste poveste a fost el însuși: a devenit ateu.

CĂRȚILE JUNIMII

Colecția *CUVINTE MIGRATOARE*

Cristina HERMEZIU

(Paris)

STĂM ACASĂ. JURNAL PARIZIAN, MARTIE-APRILIE 2020

Profesorul de muzică i-a trimis ca temă să asculte „Donde Estas, Yolanda”. Am dansat, pe covorul cu răsaduri verzi și negre, salsa.

M-am împăcat cu o prietenă (franceză). Se dezabonase de la contul meu de FB fiindcă nu mai suporta comunitatea de români care comandă una-două pe Amazon, fără nicio mustrare de conștiință pentru soarta comerțului și în special a librăriilor din Franța. Mi-era dor de ea, am văzut asta abia după ce ne-am împăcat.

Ne lipim de ecrane ca muștele de farfuria cu miere.

Am făcut curat în dulap, spăl veceul de câteva ori pe zi, citesc cu țărâita. Vecinul de peste drum (tânăr, sportiv, mecanic auto) și-a curățat burlanele. Umblă prin curte în mânecă scurtă.

În fiecare zi bate vântul și e soare. Se izbește ușa.

Cum ar fi să-și dea demisia toți, dar toți medicii?

Câteodată ceva se sparge. În grădină ies copii, ca niște iepuri scăpați din cușcă. În urma lor, părinții au un aer hăituit. Joacă ascunsele.

Primul TGV cu bolnavi. Trenul a plecat din Strasbourg și duce bolnavii la Nantes, unde spitalele au locuri la terapie intensivă.

Pinsons des arbres. Cinteze. Masculul nu mi-grează, doar femela și puii. Pe bune? Mitul lui Ulise pe invers. Trăiesc 14 ani și cântăresc 20 de grame. Cât o scrisoare.

*

Ce urmează după ce ne-am cam plictisit de noi, bucătari de patru stele, menajere de cinci, profesori de vocație, Ciorani de apartament.

De ce uneori starea unor bolnavi se înrăutățește după 7 zile, când părea să meargă spre bine. Întră virusul și corpul zice *ups*, nu ne cunoaștem. Corpul trimite armata. Armata e bună, își face

treaba de armată. Dar generalii, rămași singuri, la un moment dat fac ce e de făcut, dau cu bomba nucleară. Prin plămâni. Medicii sunt niște poeți.

Renaționalizarea producției. Glasul gătit al lui Macron, în direct. În urmă cu doi ani, când s-a închis ultima fabrică de măști medicale din Franța, câte ștrangulări anonime.

Bineînțeles că mi-a trecut prin cap că aș putea să-mi pun o rochie, până la farmacie. De dragul gestului, de dragul dulapului, de dragul ultimelor solduri. Un manifest.

Nu mai am filtre. Cafea la ibric. Ritualul din *Cartea șoptelor*.

Nu văd, aud, dincolo de gard. Două fete joacă 1,2,3, *Soleil* !

*

Mănânc smântână cu lingura direct din baliuță.

Bunicul se mai uita așa pe fereastră la cine mai trece pe drum. Într-o zi a trecut nevasta lui Ilie Clontu, când și-a părăsit bărbatul.

N-au încolțit nici busuiocul nici mărarul. E o strălucire colosală, ca o zi de vacanță la Faro.

A murit L, o adolescentă de 16 ani. S. vede asta în buclă, la toate televiziunile, știind că e copila ei.

Mă pomenesc că tai felii de pâine mai subțiri.

Schefflera arboricola. În fiecare zi culeg frunze palmate uscate de la pețiol. Ce are?

Scriu la proiect. Limbajul de lemn pe care îl inventez e perfect, grotesc.

100 000 de voluntari francezi vor să lucreze câmpul, în agricultură. Căpșuni și sparanghel.

Un camion din ăla artizanal coace pizza pentru personalul medical de la Bicêtre. Doar că spitalul e cât un cartier. *Clarins* le trimite gratis gel dezinfectant.

Thomas Pesquet spune că suntem în misiune.

El știe cum e să ai treabă doar înăuntru, în sta-

ția spațială luni de-a rândul.

Uite că tranziția la ecologie s-a făcut în 48 de ore, râde cineva pe FB dar nu e râsul lui.

*

Amazon France nu mai are dreptul să distribuie cărți. Asta (r)evoluție.

De plictiseală, adolescentul casei vorbește cu robotul Google. Care a rămas politicos, zicând demn că nu e robot, e o inteligență artificială.

Torticolis, deci baie caldă. Mă enervează spuma de baie care se sparge lângă urechi cu mici pocnete subatomice. Nu-mi aud gândurile. O iritare insolită.

Adolescentul casei îl întreabă pe Google dacă are emoții. Google răspunde că ar putea vărsa o lacrimă pentru Titanic.

Să ne reinventăm. Noul verb, noul limbaj de lemn.

Am călcat un munte de rufe. Am văzut în paralel un documentar despre Henry Miller (*le moine sexué*, zice un scriitor. Documentarul e făcut de Arte nemțesc). Două trei secvențe cu el și Anaïs Nin, foștii amanți din Parisul anilor tineri, discutând literatură în fața camerei, bătrâni amândoi. Ea mi s-a părut de un cabotinism desăvârșit.

Adolescentul casei îl întreabă pe Google dacă știe vreo poezie. Google începe să recite un poem de George Sand. De ce a ales George Sand? Google face analiza literară a ultimei strofe.

Emoție reală ascultând un concert simfonic. Va fi o madlenă pentru descoperirile fericite pe timp de pandemie. Deja o proiecție.

Adolescentul casei îl întreabă pe Google de ce are voce de femeie. Pentru că vocea de bărbat nu e disponibilă. E luată, sau cum? 🤔

Cârticica cu Prohodul, de anul trecut, de acum doi ani, pătată de ceară. Sigiliul altor vremi.

O fantasmă. Te-a ținut prizonier, dar nu fără bucurie, fiindcă ai hrănit-o cu partea ta bună, solară. Dar totuși ajungi să vezi că era o fantasmă. E și asta o înviere, nu?

*

Un carton de 6 ouă, toate cu două gălbenușuri. Măi să fie.

Ursuleți de pluș pe la ferestre. Reabilitarea tandreții, a duioșiei gratuite, la granița public-privat. Asta schimbare de paradigmă. Dar nu, efemeride. Gesturi de uitat repede, grația trebuie să rămână rară.

Jdemiile de criterii de bifat ca un medicament să iasă pe piață, stabilite de funcționarii medicinei robiți ideologiei riscului zero, sunt legitime în condiții de urgență sanitară? Clorochina, medicament

vechi, știut, e obiect de dezbatere publică. Ridicolul nu ucide. Sau da, dar în altă parte.

Nu germinează, nici busuicocul, nici pătrunjelul, dacă îi pândești zilnic. Uită o vreme, și ai să vezi ce se-ntâmplă. O lecție de reziliență.

Am văzut un fazan. Un mascul, singur, pe câmp, lângă Costco. Monet are un *Faisan*, vânat, așezat pe o masă acoperită cu o pânză albă. Pliurile acelei fețe de masă, de parcă a fost despăturită pe loc.

Ne uităm mai des în oglindă. Lumea se va repopula cu o nație de Narcisi.

*

Recitesc, la 10 ani de la publicarea la Editura Polirom, *Rădăcina de bucsau*, de O. Nimigean. E o proză extrem de solidă, în 10 ani nimic nu s-a fărâmițat. Mi-a apărut clar, și nu cred că greșesc, o anumită apropiere stilistică de elanul introspectiv al lui Norman Manea, cu fraza lui pietroasă, un sfredel care trebuie să ajungă adânc. Dar la O. Nimigean introspecția vibrează mai cald, imaginea dură se înmoaie, tortura interioară are un fel de bunătațe, după două trei fraze de rechizitoriu, o inflexiune de fragilitate te aruncă într-o identificare duioasă cu „păcătosul”. Pariul literar al lui O. Nimigean în acest roman despre iubire și despre moarte este să ajungă la vibrațiile din infrarealitate, în preajma iubirii, în preajma morții. Numai cuvintele ajung atât de departe. Absolut jubilatoriu.

*

Bucurie fulgerătoare. Am văzut, pe viu, un TGV. Ne grăbim la fel de mult, lumea e la locul ei.

De plictiseală, adolescentul casei a inventat biografia lui M. Dupont. M. Dupont e numele factice care apare automat pe formularul de completat online și de descărcat obligatoriu înainte de a ieși din casă.

Să reziste la transport și să fie cât mai ieftin. De asta agricultura mondializată produce roșii de cauciuc, destinate nu pieței regionale ci comenzilor de la capătul lumii. Petrolul ieftin și lipsa granițelor (a taxelor) au anihilat posibilitatea piețelor interne.

Se pare că M. Dupont studia graficele de vânzare ale drujbelor. 🤖 De când cu statul în casă a început să învețe latină și japoneză.

Interioarele din tablouri celebre și ce se vede pe geam, asta studiu de carantină. Între un pianoforte și o harpă, cu o bibliotecă imensă în fundal – Juliette Récamier, retrasă la o mănăstire pariziană pe la 1800 și ceva. Salonul ei de la abație a devenit anticamera Academiei Franceze, veneau acolo Balzac, Mérimée, Lamartine. Pictat de François-Louis Dejuinne, *La chambre de Madame Réca-*

mier à l'Abbaye-aux-Bois, 1826, e la Luvru.

Noi, esticii, am crescut cu acest model economic, viciat oricum. Mândria „totul la export”. Totul din import e azi cel mai mare călcâi al lui Ahile.

O știre: au înflorit castanii și salcâmi.

Vecina lui M. Dupont, de peste 80 de ani, e o mare lingvistă. Stă toată ziua în același fotoliu cu trandafiri, rosa, rosae, și citește un atlas. Are origini poloneze și lapone.

Lui M. Dupont i-a fost piratată identitatea pe FB.

*

Mă apucă gelozia de câte ori văd în fotografii, pe FB sau Instagram, mărar.

Tot ce ni se întâmplă acum e despre intimitate.

Amintire off topic. Picnic pe malul lui Yvette, cu prieteni francezi. Le-am făcut pârjoale și salată orientală de cartofi.

Sunt matinală, fără efort. Iubesc ora aceea de singurătate absolută, fundamentală.

Chrozophora tinctoria. Din asta făceau călugări cerneală albastră pentru enluminurile din manuscrisele medievale.

Am și eu un vis de pandemie, irealizabil. Să iașă vecinul cu vuvuzela lui la 7 dimineața nu la opt seara.

Calc și cârpele de bucătărie.

Georges Antoine van Zevenberghen – *La repasseuse*, 1907.

*

Prima dată și prima dată, la începutul fiecărei zile, răspundeam la emailurile unor străini. Nu mai.

Chirurgii, aceste divinități temute, divinizate, mumificate. Nu mai operează nimeni azi. Ceva tot știu să facă încă mai bine decât ceilalți, să se îmbrace perfect în cosmonaut. Să-și stăpânească gesturile, atingerea.

Peste drum, vecinul freacă scările cu o perie. I se văd șalele. Și un pic mai mult.

Învață repede. Îmbrăcați în cosmonaut, chirurgii sunt azi afectați la triajul spitalului. Împart lumea în două, niște dumnezei. Infectați și neinfecțați. Gravi și norocoși. Preoți umili, zeități în odăjdii impure. Seara le ard. A doua zi învie. Niște Phoenix. Faraoni mascați, anonimi, țin linia întâi.

Praful de interior, un elogiu. O figură a ciclicității.

Dintr-un interviu cu o vedetă glossy, citit cu ceva timp în urmă, mi-a rămas o replică, șocantă: „Nu mi s-a întâmplat să mă spal vreodată pe cap la mine acasă.” Atunci era șocantă, azi e halucinantă.

Parisul gol. O machetă, c'est tout. *Made in China*.

Conferențiază prozatorul Eugen URICARU, președinte COPYRO.
Sediul JUNIMEA-SCRIPTOR, februarie 2020. Fotolucianogramă

Andrée CHEDID

(Paris)

Poetă de expresie franceză, romancieră, eseistă, dramaturg, Andrée CHEDID (20 martie 1920, Egipt – 6 februarie 2011, Paris) este o figură remarcabilă a literaturii internaționale.

Impregnată de universul a trei limbi – arabă, engleză și franceză – alege în 1946, anul în care se stabilește cu familia la Paris, să scrie doar în limba franceză.

Laureată a mai multor premii literare, printre care Premiul Goncourt pentru poezie (2002).

Prezentare și traduceri de Maria A. HÎNCU-PATANCHON

De passage

Revit-on jamais
Les moissons d'autrefois
Les errances du passé
Les chimères de jadis
La parole écoulée?

Nos images
Ne sont-elles qu'image
Nos corps
Ne sont-ils que chimie
Nos pensées
Regagnent-elles le giron primordial?
Ainsi dérivent
Nos figures
Si tributaires
Si dérisoires

Ainsi nous captive
La Vie
Si prodigieuse
Si illusoire

Ainsi s'esquive
Nos années
Sitôt vécues
Et consommées.

În trecere

Mai trăim vreodată
Izbânzile de odinioară
Rătăcirile trecutului
Himerele de altădată
Cuvintele stinse?

Imaginile noastre
Nu-s oare decât imagini
Trupurile noastre
Nu-s oare decât alchimie
Gândurile noastre
Își redobândesc adăpostul primordial?
Astfel ni se pierd
Chipurile
Atât de îndatorate
Și derizorii

Tot astfel precum
Ne absoarbe viața
Atât de uimitoare
Și iluzorie

Precum ne alunecă
Anii
În goană trăiți
Și risipiți.

Rappelle-moi

Rappelle-moi
Ces temps sonores
Où les murs s'effondraient

Ces temps sans minutie
Où l'obstacle s'enjambait
Rappelle-moi
Ces aurores
Ces nuits qui rayonnaient
Ces temps-reliefs
Ces métaphores
Ces heures inusitées

Rappelle-moi
Ces temps sur terre
Plus fragile
Qu'herbe d'été

Le Feu

Le Feu
S'empare de toute matière
En ses flambées

Réduit en cendres
Ce corps cet arbre
Cet oiseau cette jument

Enfin
Dépossédé et libre
Repart à la conquête
D'autres et d'autres
Embraselements.

Soleil au cœur

Tu es ce cœur fertile
À la flamme
Tenace
Miroir du soleil
Au feu
Jamais consumé

Semblable à ta planète
Par Soleil visité
Tu es graine
Semaines et braise
En ton fragment d'éternité.

Amintește-mi

Amintește-mi
De acele timpuri sonore
În care zidurile se prăbușeau

Acele timpuri fără temeinicie
În care obstacolele se depășeau
Amintește-mi
De zorii aceia
De nopțile care străluceau
De timpurile ieșite în evidență
De acele metafore
De orele acele neobișnuite

Amintește-mi
De acele timpuri pe pământ
Mai fragile
Decât iarba de vară

Focul

Focul
Prinde toată materia
În văpăile ei

Face scrum
Acest trup acest arbore
Această pasăre această vietate

În cele din urmă
Despuiat și liber
Pleacă iarăși spre a cuceri
Noi și noi
Urgii.

Soare la inimă

Ești acea inimă fertilă
Cu flacăra
Stăruitoare
Oginda soarelui
Cu foc
Niciodată consumat

Asemeni planetei tale
De Soare inspectată
Sâmbure ești
Semănătură și jărat
În ciobul tău de eternitate.

(Din volumul *Rythmes*, ed. Gallimard, 2018)

colloquium

díalog
dívan
taífas

CHESTIONAR SCRIPTORIAN

– formulat de **Lucian VASILIU** –

1. Ce ne spune azi junimistul Ion Creangă? Ce „amintiri din copilărie” mai avem?
2. Cum s-a petrecut junețea culturală, debutul, în presă și în carte?
3. Mai sunt utile cărțile, indiferent de suport? Ortografia recomandată de Academie? Asociațiile de creatori?
4. Ce s-ar putea mărturisi despre Iașii Copoului mitologic?

Răspunde
Eugen URICARU

1. „Problema Creangă” a rămas, cel puțin pentru mine, o chestiune încă nedeslușită. Mai ales ceea ce ar fi misterul întâlnirii sale cu Mihai Eminescu și participarea amândurora la activitățile Societății „Junimea”. Este foarte greu de înțeles cum s-a integrat Creangă grupului intelectual de sub privegherea lui Titu Maiorescu, membrii săi fiind oameni de lume, intelectuali elitiști, persoane cu prezență socială și naturi oarecum ironico-cinice. Mai greu de înțeles este și faptul că din toată țesătura și lucrarea Junimii doar acești doi excentrici Ion Creangă și Mihai Eminescu au răzbătut prin veacuri și au rămas ca faruri îndrumătoare nu doar culturale, literare ci și modelatoare de sensibilitate, de feluri de a fi românește. Desigur, Titu Maiorescu are locul său în posteritate dar criticul și omul politic care a fost nu se află în vibrația națională așa cum sunt cei doi mari stâlpi ai construcției literaturii moderne românești. Ei au generat valori, Maiorescu le-a așezat în fața lumii la locul cuvenit. Maiorescu merită respect, Creangă și Eminescu, admirație și devotament.

„Junimea” era o societate cu scopuri bine definite și caracteristici discrete. Este evident faptul că nu poate fi contestat că grupul junimist a fost implicat în viața politico-administrativă a Statului, că produsul cel mai bun al său a fost revista „Convorbiri Literare”, că unii membri ai săi, ajungând în poziții de demnitari au contribuit din plin la moder-

nizarea și occidentalizarea țării. Sensul general al activității Junimii și a junimiștilor este cel al progresului, cu toate bunele și relele acoperite de acest termen. Dar nici Creangă și nici Eminescu nu erau niște progresiști. Dimpotrivă. Atunci? Atunci cum se face că amândoi au fost și sunt considerați junimiști, ba mai mult, cei mai de vază dintre junimiști, urmându-l îndeaproape pe Titu Maiorescu în această calitate. Probabil că noi, cei de astăzi, îi considerăm așa, trăgând o concluzie firească, privind la „peisajul de după bătălie”. În epocă, probabil, cei doi mari creatori erau mai degrabă asimilați Junimii decât ca fiind cu adevărat membri de vază. Îl voi lăsa pe Eminescu, al cărui destin dramatic poate fi citit și în cheia relațiilor sale reale cu Junimea, pentru a mă referi doar la Creangă și la misterul care îl înconjoară. De ce spun „misterul”? Pentru că este inexplicabil ca un personaj cu totul excentric față de lumea junimistă, persoane aparținând cel puțin micii burghezii, să fi fost luat în seamă, dacă ar fi fost doar un autor de povestiri sau povești oarecum șagalice. Însăilători de texte, e drept mai ales poeticești, erau destui, umblau în preajmă, dădeau roată iar unii dintre aceștia aveau privilegiul de a fi admiși în fundal, numiți fiind „caracuda”. Creangă nu era dintre aceștia. El era acceptat pe firmament și se bucura de o atenție plină de curiozitate. Să lămurim un pic contextul. Cei mai mulți dintre membrii care contau ai Ju-

nimii erau adepții convinși ai iluminismului târziu, care se manifestă printr-un raționalism social și un progres aplicat la realitățile destul de suferinde ale lumii românești. Această atitudine ideologică a membrilor Junimii era subminată de apariția în Europa a noi idei, care numai raționaliste sau progresiste nu erau. În Germania, de unde venea de fapt resursa de gândire a Junimii, își făceau apariția curentele völkisch, romantismul devenea din ce în ce mai obscur, mai mistic, societăți secrete care exaltau tradiția și naționalismul se manifestau din ce în ce mai pregnant. Poate și mai mult acest tip de gândire se manifesta la Viena unde crepusculul habsburgilor se întrezărea în plin regim de fast și grandoare. Idei neclare atrăgeau atenția asupra resurselor mistice ascunse în tradiție și în rândul păstrătorilor tradiției. Un astfel de păstrător, în ochii modernilor junimiști era chiar Ion Creangă, un reprezentant viu, concret al geniului popular, ceea ce ar fi fost cu adevărat o confirmare a tuturor acelor intuiții false sau adevărate care aprindeau imaginația publicului, când venea ocazia găsirii soluțiilor de ieșire din dilema progresului. Să ținem cont că atunci era perioada unei uluitoare revoluții tehnice și științifice, a doua jumătate a secolului al 19-lea aruncând umanitatea într-o aventură nu doar a cunoașterii, dar și a înstrăinării. M-aș hazarda, însă nu prea mult, pentru a spune că fascinația pe care o exercita Creangă asupra unor junimiști importanți, seamănă, păstrând proporțiile și particularitățile, cu fascinația exercitată de Rasputin asupra familiei imperiale ruse ori aceea a Madamei Blavatsky asupra milionarilor new-yorkezi. În timp, distanțele sunt relativ mici, ba cu Madame Blavatsky erau contemporani. Creangă apăruse de

nicăieri și le propunea junimiștilor o privire cu totul diferită asupra lumii înconjurătoare. Îi provoca în pudibonderia civilizată și burgheză, plină de conveniențe, cu *Povestea poveștilor*, îi măgulea cu aluziile din *Moș Nichifor Coțcariul*, îi surprindea, șocându-le logica și conveniențele, cu *Harap Alb* ori cu diferitele istorioare despre Diavolul cel simpatic. Tot ce le citea Creangă educaților junimiști erau deschideri către o altă lume în care regulile lor erau puse la încercare. La grea încercare. În primul rând Creangă le spunea că progresul și raționalismul pe care le slujeau ca pe o adevărată religie plutesc deasupra unei realități pe care ei nu o cunosc. În al doilea rând le spunea Creangă, tabuurile, codurile, simbolurile pe care le consideră generale nu izbutesc să facă față unor alte moduri de a gândi lumea, moduri străvechi, nealterate, pe care le cunosc prea bine cei care nu prea știu carte, dar care respectă tradiția și cursul vremii. Aceștia sunt țărani din satele pierdute ale Moldovei, la care nu a ajuns încă „drumul de fier” Când va ajunge, cântecele, misterele, obiceiurile și adevărurile vor pieri. E versul celebru al fratelui său, Mihai Eminescu. Oare era întemeiată presimțirea junimiștilor că se află în prezența unui fenomen rar, când în prezența lor își face apariția un iceberg, ascunzând sub ceea ce se vede măreția și forța Tradiției? Toată Europa, Rusia și America erau bântuite atunci de această fantomă a vremurilor imemorale care, odată înțeleasă și recuperată, putea pune între paranteze toată energia dezlănțuită a mașinismului și științei care cotopea fără ezitare lumea și conștiințele. Putem spune, cu instrumentele de azi, cu experiența intelectuală a atâtor generații, putem spune că era întemeiată.

Premiile Naționale „Ion Creangă”, Piatra Neamț, 29.02.2020.
Eugen URICARU, Cristian LIVESCU, Ioan HOLBAN, Tudorel RADU (CJ Neamț)
Fotolucianogramă

Ion Creangă nu imita, nu se inspira, nu inventa. El transmitea, direct, fără intermediarul trădător al culturii și civilizației deprinse, valorile Tradiției, așa cum o știa, o Tradiție care nu poate fi comunicată dacă nu este înțeleasă de la sursă. Prima condiție a preluării Tradiției era aceea ca factorul de preluare să nu fie contaminat. Să nu fi fost deja trecut prin filierele educației ideologizate, să nu fi fost atras în arcanele civilizației moderne, să nu fi fost îmbolnăvit de regulile parvenirii sociale. Ion Creangă era sănătos, în această privință. Trăia simplu, respecta sărbătorile de peste an așa cum le cunoscuse de acasă, nu se sfia și nici nu se îmbulzea la masa privilegiilor. Știa că are un suflet nemuritor. Avea o imagine clară asupra rolului Binelui și al Răului în această lume. Vorbea despre Domnul Dumnezeu și despre Satana cu familiaritate și le știa rolul și importanța în acest tărâm al oamenilor. Descoperise teme moderne, chiar foarte moderne, cum ar fi cea din povestea leneșului care întreba de posmagii de pomană dacă sunt înmuiiați. Ori istoria lui Stan pățitul, o capodoperă a gândirii sinelui. Pentru junimiști o asemenea privire era cu totul fascinantă. Dar, cu siguranță, o admirau cum admiră turiștii Turnul din Pisa sau Piramidele. O admirație sinceră dar neparticipativă, asta deoarece nu aveau cum să iasă din relația civilizație – cultură, ei fiind aici civilizația. Creangă era Moș Crăciunul care venea cu sacul plin de daruri însă venea o singură dată pe an. Ei se considerau permanența. Timpul, fără îndoială, a inversat pozițiile, rolurile. Ion Creangă este chiar permanența. Ne referim la junimiști din când în când și de multe ori din pricina lui Ion Creangă.

Chiar de nu am răspuns la întrebare cu exactitate, am slujit sensul acesteia.

2. Pot să spun că am fost un norocos. Este foarte important pentru un tânăr care aspiră să scrie pagini care să trezească interesul unui presupus cititor, este foarte important să aibă un mediu protector în care să se maturizeze.

Pentru mine mediul acesta a fost grupul de la revista *Ateneu*. Erau acolo câțiva scriitori cu totul de luat în seamă, din păcate cei mai mulți au plecat în călătoria lor fără întoarcere. Poeții Mihail Sabin, care mi-a fost profesor de germană în clasele gimnaziale, Sergiu Adam, care m-a debutat absolut într-o culegere de poezii apărută la Casa Creației populare, Ovidiu Genaru, cu care aveam lungi conversații inițiate rezemați de gardul ce ne despărțea grădinile, o persoană cu totul admirabilă și un poet de zile mari. A bătătorit multe cărări ale poeziei contemporane, pe care zburdă astăzi poeți acoperiți de faimă, fără teamă de modestie. Ioanid

Romanescu, un rebel adevărat și un prieten cum nu-ți poți măcar inventa, Radu Cârneli, un manager cultural desăvârșit într-o lume primejdioasă nu doar pentru cultură, un poet de descoperit. George Bălăiță m-a debutat în revistă cu două povestiri și m-a sprijinit moral în băjbăielile mele de început. În cele de mai târziu nu m-a ajutat nimeni. La *Ateneu* se discuta lucruri serioase. Cu Vlad Sorianu nu discutam despre literatură ci despre genetică și biologie, în general. Cu Cicerone Cernegura discutam despre aspectele bizare, absurde ale lumii politice și urmările prostiei unora în viața altora. A avut umorul negru să-mi trimită o vedere cu Via Appia la revista *Steaua*, unde eram, în momentul în care a decis să nu se mai întoarcă în RSR. Domnul Constantin Călin era autoritatea filologică și de istorie literară pe care ajungea să-l ascult. Era riscant să intervii în discurs deoarece întotdeauna avea ceva de îndreptat, măcar dacă era vorba doar de precizia relatării. Dar nu a fost doar gruparea de la *Ateneu*, aveam câțiva prieteni cu aceleași interese literar – filosofice, sincer să fiu eram atras mai mult de științe, genetică, biologie, fizica nucleară. Cum să nu fii interesat de fizica particulelor primare când doi cercetători, unul din Taiwan, celălalt din Anglia au demonstrat în anii 50 că materia, la acel nivel, are conștiința sensului la stânga sau la dreapta, ori când Eugen Macovski, marele om de știință român, a demonstrat că o reacție chimică a acelorași elemente are alte caracteristici când se petrece în mediul mineral față de mediul organic. Asta are legătură cu natura materiei cenușii din capul nostru. Între prietenii din acea perioadă de început trebuie să-l amintesc pe dramaturgul și romancierul Viorel Savin ori pe reputatul jurist și istoric al filosofiei Octavian Oprea sau pe romancierul Doru Kalmuski, un personaj cu totul original în acea lume destul de posacă (își pierduse mirosul din cauza unui accident de motocicletă). Prin anii 70 a fost arestat împreună cu George Pruteanu pentru huliganism, aveau gura slobodă. După acea primă perioadă, plină de emoții și așteptări (așteptam să-mi vină în minte adevăratele subiecte, știam că sunt în cap dar nu știam cum să le scot în lume) a urmat studenția de la Cluj, unde am avut iarăși noroc să am prieteni, apropiați, de o excepțională factură morală și preocupați, ca și mine, de lucruri nefăcute: Marian Papahagi, Horia Bădescu, Dinu Flămând, Adrian Popescu, Ion Mircea, Petru Poantă, Nicolae Diaconu, Mircea Ghițulescu.

Echinox a fost nu doar o faptă ci și o cale, o cale care s-a dovedit drumul cel bun. Cred că mai mult decât orice la *Echinox* s-a cultivat cultul prieteniei și al sincerității. Antipatiile, dușmăniile care

s-au stârnit atunci, continuă. Mă bucură, înseamnă că încă e viu, *Echinox*. Am debutat târziu în volum. Cartea trebuia să apară în seria de la *Dacia*, care apărea din grija poetului Vasile Igna, un foarte apropiat prieten literar și nu doar. Manuscrisul meu a avut probleme, cum se spunea. A fost folosit la câteva reciclări ale directorilor de edituri ca test, dacă poate fi publicat sau nu. Concluziile au fost destul de clare – nu. În primăvara lui 1974 am fost chemat de Mircea Sântimbreanu, o persoană enigmatică și un personaj foarte impresionant, căruia îi port o frumoasă amintire, pentru a găsi o soluție pentru carte. După 1990 am găsit o notă a Securității în care se cerea să se găsească o soluție pentru apariție, deoarece nu se dorește transformarea mea într-un „caz”. Probabil mă exprimasem destul de dur în câteva împrejurări, spunând că voi găsi o cale să public în străinătate dacă în țara mea sunt interzis. Este foarte probabil că Mircea Sântimbreanu a primit o indicație pe linie de minister pentru a rezolva... cazul. L-a rezolvat. Acum să lămuresc o chestiune de istorie literară – manuscrisul cărții de debut.

Despre purpură! (purpura fiind simbolul Puteii) fusese depus întâi la Editura „Cartea Românească”. Acolo, citit, necitit, nu știu, s-a hotărât că nu, așa că am avut cea de a doua încercare la „Dacia”. După apariția peste cinci ani de la refuzul de la „Cartea Românească”, Laurențiu Ulici a scris un articol în care spunea că de la debutul lui Marin Preda nu a mai fost un debut la fel de puternic. Marin Preda a citit articolul și s-a enervat, cerând să se găsească manuscrisul din redacție. Nu putea fi găsit deoarece mi se înmânase ca atare, pentru a nu rămâne ceva nelămurit. Marin Preda a fost președintele Juriului, când am primit Premiul Uniunii pentru roman, iar în inventarul cărților găsite la Mogoșoaia în camera sa figurează și romanul „Mierea”, o carte pe care într-o după amiază mi-a povestit-o de-a fir a păr la Restaurantul Uniunii. Desigur, el a venit la masa unde eram, nu m-am dus eu la masa poetului Jebeleanu. Nu aș fi îndrăznit. Mi-e mi-a fost foarte jenă de ce mi s-a întâmplat pentru că nu-mi puteam închipui că Marin Preda poate citi și povesti scrierea unui amărât prozator din provincie, în vreme ce destui critici literari scriu fără să citească. Repet – am fost un norocos, măcar la ju-nețe!

3. Fără îndoială, cărțile vor supraviețui în forma loc cunoscută, tipărite pe hârtie. Înainte de Gutenberg erau copiate pe hârtie, mai înainte pe piele de miel sau de vițel, și mai înainte pe foi de trestie. La început cărțile au fost cioplite în piatră sau imprimate în plăci de ceramică. Deci scrisul a trecut de pe un material pe altul însă toate materialele erau pipăibile, ocupau un loc în spațiu. Electronica pare să schimbe acest lucru, poți să scrii și la computer, uitând de caligrafie. Dar cititul pe ecran devine un chin, pe când cititul e o plăcere. De aceea cărțile au o șansă pentru a supraviețui, oamenii nu renunță la plăcerea lor. Adevărata problemă e alta – câți cititori vor mai fi în viitorul apropiat? Nu mulți, însă adevărați. În istorie sunt consemnate cărțile dinaintea tiparului ca obiecte de lux, foarte scumpe, bine păzite, extrem de greu de realizat. Totuși acele cărți cu regim de bijuterii erau citite nu de foarte mulți, oricum de mai puțini decât numărul proprietarilor. Biblioteca a fost soluția pentru a se da un sens acelor lucrări atât de greu accesibile. După Gutenberg cititul s-a democratizat și asta a dus la răzmerițe nu doar religioase. Reforma s-a bazat pe tipar. Ce ne va aduce electronica? O violență virtuală și o supunere totală datorată manipularilor tot mai facile și mai intense. De aceea cred că până la urmă va rămâne pe această Planetă un grup de oameni de nesupus, nici virtual, nici real, un grup ai cărui membri vor avea în comun cititul cărților. Cărțile trebuie tipărite pentru a nu stinge flacăra.

4. Ah, despre Iași s-ar putea spune o mie și una de povești pentru că, pentru mine, este un oraș de povești. Nicăieri în România nu se pot găsi atâtea locuri sfinte ale istoriei culturale a românilor. Ați avut noroc de administrații care au înțeles valoarea culturii concretizată în case, muzee, biserici, mănăstiri, iar lor li se adaugă edituri, reviste, teatre, televiziuni, posturi de radio, ziare care nu ignoră cultura. Deși nu vă vine a crede, în celelalte centre universitare, presupuse a fi orașe culturale, există o nedeclarată invidie pentru tot ce se întâmplă în Iași din punct de vedere cultural. *Scriptor* e o publicație care suportă cu plăcere această povară a invidiei creatoare. De aceea cred că așa cum este, își îndeplinește cu asupra de măsură misiunea. Am fost și eu la Iași! De fiecare dată m-am întors cu gândul că orașul acesta are ceva magic. Nu în atmosferă, nici în edificii sau parcuri. Nici în statui. Magia lui provine din... N-o să vă spun, dacă o să destăinui originea, sursa, magia se va risipi!

Nicolae BUSUIOC – Oltița CÎNTEC

„NU-MI PLACE CRITICA MIOAPĂ ȘI NICI CRITICA BINEVOITOARE”

Nicolae BUSUIOC: – *Doamnă Oltița Cîntec, sunteți expert în artă teatrală, în acest moment președintă a Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru România (AICT.RO), la un al doilea mandat, după ce, mai mulți ani, ați fost secretar general al aceluiași organism afiliat la organizația internațională cu sediul la Paris. Când ați decis să deveniți critic teatral?*

Oltița CÎNTEC: – Privind retrospectiv, îmi dau seama că am avut dintotdeauna un spirit critic. Când mă uitam la desene animate sau la filme adecvate primilor ani din viață, mă entuziasmam controlat, mereu aveam ceva de comentat la final. Remarcam elemente pe care nici adulții din preajmă nu le sesizau ori nu le dădeau importanță. Mama privea circumspect atitudinea mea și insista mereu să mă bucur de ceea ce văd, să nu mai fiu *atât de critică*. La 3-4 ani e neobișnuit să spui că un episod nu e convingător sau că relația dintre personaje nu e credibilă. Nu mă exprimam atât de teoretic, dar, în esență, aceasta era ideea. Eram un spirit cartezian încă din copilărie! Îndoiala era mereu prezentă. Aveam acest tip de reacție aparte față de alți copii, lansam opinii evaluative în legătură cu ceea ce venea dinspre ecran, cu ceea ce întâlneam în cărțile de colorat sau cu ceea ce citeam, când am ajuns la școală. Gândirea mea critică s-a manifestat timpuriu; nu mi-am dat seama, nu i-am dat atenție, dar ține de structura mea temperamentală și intelectuală și, cu timpul, prin lecturi, am pus-o în valoare, am exploatat-o în sensul profesional al termenului. Teatrul, cinematografia, literatura și cărțile de teorie mi-au plăcut dintotdeauna. M-a interesat să pătrund dincolo de prima vedere, de prima impresie, să văd și altceva decât fațada. Drumul către critica de teatru a fost un parcurs firesc, a

evoluat în parametri unei cariere în care exigența, studiul continuu, curiozitatea, interesul și conștiința că mi-am descoperit vocația și că mă pricep au fost principii fundamentale. Urmăresc consecvent fenomenul artistic, mă documentez, sunt tenace, am capacitate de analiză și sinteză, respect normele deontologice ale artelor. Este un domeniu în care trebuie să fii întotdeauna la curent cu pulsul momentului, cu tendințele, cu noutățile.

– *Și nu numai strict în teatru.*

– Teatrul este o artă sincretică și trebuie să fii la zi cu ceea ce se practică în domeniul textului de scenă, în artele vizuale, în muzică, în coregrafie, pentru că, mai ales în ultimele decenii, teatrul presupune mai mult decât rostirea unor replici în scenă. Sunt atâtea noi specii, subspecii, pentru că teatrul, încercând să se înnoiască, a preluat foarte mult din coregrafie, din artele vizuale, din cinematografie. Eu sunt un critic pe care-l preocupă mai ales noutatea, asta valorizez. Nu orice năstrușnicie este artă, sunt și foarte multe așa-zise inovații care n-au substanță, pe care trebuie să le prezinți așa cum sunt ele, o coajă poleită înăuntrul căreia e vid. Mă interesează nou-veniții, noile nume, tinerii care încearcă să se afirme și pentru care nu este deloc ușor să avanseze într-o meserie atât de concurențială.

– *Care sunt principiile pe care vă bazați în profesiune? Care sunt schimbările de paradigmă sau de nuanță din zona criticii de teatru?*

– Nu-mi place critica mioapă și nici critica binevoitoare. Am colegi care nu scriu decât despre spectacole care le-au plăcut. Eu scriu și despre cele nereușite, pentru că acesta este modul meu de a reacționa la ele și cred că, dacă pe termen

imediat artiștii se supără, cei care au discernământ și deschidere, citind ceea ce scrii, înțeleg că ai dreptate și chiar își însușesc observațiile. Au nevoie și ei de această privire din afară. Când ești implicat într-un proiect trebuie să crezi sută la sută în el, ești captiv în forma concepută. Dedicarea nu-ți asigură distanțarea necesară. Când vii din exterior, acesta fiind rolul criticului, devii ochiul avizat care sesizează unde ideile scenice nu s-au legat, unde interpretarea actoricească n-a fost la nivelul viziunii regizorale, dacă scenografia a eclipsat sau n-a pus în evidență personajele, diverse situații de acest gen.

Și cronica teatrală trebuie să se adapteze la gustul timpului, altfel devine desuetă. Trăim vremuri în care se citește mai puțin decât altădată, se caută informația compactată, care nu te solici-tă prea mult, presa tipărită are probleme de natu-ră economică. Am scris și cronici de 5 rânduri, am contribuit și pe bloguri, dar și în paginile revis-telor de cultură (*Observator cultural*, *Suplimentul de cultură*, *Dilema veche* etc.), sau teatrale din țară și străinătate (*Scena.ro*, *Teatrul Azi*, *Theatre Times*, *Critical Stages* etc.), am scris studii aca-demice. Esențial e să adaptezi discursul critic la mediul pentru care scrii. Dacă vrei să fii citit, tre-buie să găsești formula care să-ți mențină rubrica vie. În general, cultura nu face prima pagină a publicațiilor, dar măcar pe penultima trebuie pă-strată. Sunt încă oameni care citesc cronică tea-trală. Unii, înainte de a merge la un spectacol, al-ții, după, din curiozitate ori pentru a-și verifica propriile reacții. Am de multe ori asemenea *feed-back-uri*.

În marea majoritate, artiștii nu citesc decât atunci când se scrie despre ei, unii spun că nu-i interesează, dar finalmente citesc cu toții. La noi, într-o societate care încă își caută reperele func-ționale, efectul critic nu e similar aceluia de peste ocean. Acolo, cronica apare la foarte scurt timp după seara premierei și poate îngropa ori înălța un spectacol. La noi, lumea merge la teatru din obișnuință, din nevoia de socializare, din nevoi culturale, de dragul unui actor, pentru a reauzi un text clasic, dar sunt și câțiva care o fac în funcție de ceea ce au citit în presă despre o montare.

– *Cronica teatrală educă, formează bunul spectator.*

– Iar artistului îi așază în față o oglindă, de care acesta poate face abstracție ori de care poate ține cont. Când evaluarea e defavorabilă, după enervarea de moment, în firea omenească, cei cu inteligență artistică realizează, cel mai adesea fără să recunoască, dar nu asta e impor-tant, ceea ce e perfectibil în munca lor. Sigur că

nu te vor simpatiza așezându-le această oglindă în față, dar e un risc asumat. A fi critic teatral nu e un concurs de popularitate! E o profesiune în care contează prestigiul, respectul de care te bu-cur.

– *Ce calități îi sunt necesare unui critic tea-tral?*

– Ca să fii un bun critic trebuie să ai un set de calități înăscute, șlefuite în cursul formării profe-sionale și exersate prin practică. Printre „obligato-rii” sunt spiritul de observație, curajul, capacitatea de analiză, puterea de sinteză, memoria, cea vi-zuală, mai ales. Evaluarea unui spectacol e o operațiune complexă, presupune cultură genera-lă, o solidă cultură de specialitate, adică sute de spectacole vizionate în cât mai multe locuri, lec-turi teoretice de istoria artei, muzicii, teatrului, in-formații privind artiștii, priceperea de-a scrie, căci critica e o activitate creativă. Și, la fel ca în orice profesiune vocațională, fără pasiune nu se poate!

Ideea că actorii, pictorii ori scriitori eșuați vi-rează spre sfera criticii e ridicolă, nu mai crede nimeni în ea. Există o diferență structurală între creatori și analiștii fenomenului scenic, pentru a excela în cele două domenii ai nevoie de calități diferite. Și dacă în preistoria ei, „critica” se mani-festa prin aruncatul cu ouă ori legume stricate dinspre public spre scenă, acum critica înseamnă urmărirea spectacolului, conturarea unei opinii, eventuale discuții cu realizatorii, scrierea cronicii, dezbateri publice. Statutul criticului la noi se com-bină cu acela de teatrolog, de cercetător în sfera artei scenice, de selecționer pentru anumite festi-valuri, de implicare, uneori, în zona creației, prin traduceri, dramaturgie, colaborarea cu regizorul pentru imaginarea textului ori chiar a întregului spectacol etc. Sigur că deontologic e să nu te ex-primi public în privința reușitei ori nereușitei ace-lui proiect din care ești parte.

– *Critica teatrală e o formă de jurnalism cultu-ral?*

– Dar ea e un element în circuitul creației, e parte a lui, îl completează prin reacție apreciativă. Care poate fi pozitivă ori negativă! Creatorii sunt prea în interior pentru a avea detașarea ne-cesară unei judecăți la rece a propriului produs. Aici intervine criticul. Sunt diverse niveluri ale cri-ticii: cea *empirică*, făcută imediat la ieșirea de la reprezentație, în foaier ori pe drumul spre casă, între prieteni, cunoștințe, membrii unei familii grup de amici. E un tip de critică la cald, orală, imediată, ale cărei efecte există, căci impresiile se propagă de la om la om și uneori e extrem de eficientă ca factor de marketing. Unii se duc sau

nu se duc la teatru pe baza acestui tip de informare, de recomandare. E apoi critica *de blog*, ceva mai sistematizată, dar impresionistă, în care pasionații de teatru își expun părerile în legătură cu un proiect sau altul. Un alt nivel e cel *profesionist*, al criticilor avizați, care scriu pentru ziare, reviste culturale ori de specialitate teatrală. Rolul criticii teatrale e dublu. Pe de o parte, e o oglindă în care creatorii se privesc pe ei înșiși și producția creată; pe de altă parte, e o oglindă în care publicul trebuie să „revadă” produsul cultural într-o analiză de specialitate, pe care să o înțeleagă. Forma cea mai complexă de analiză critică e *exegeza teatrologică*, studiul teoretic ce se adresează specialiștilor, cu terminologie, metodă, referințe bibliografice, întregul instrumentar academic.

În coordonate esențiale, misiunea criticului e aceeași dintotdeauna: să ofere evaluare de expertiză creației scenice; să sprijine publicul prin ghidare receptivă. Singurul lucru care se schimbă mereu e modalitatea, genurile de practică critică. Istoria recentă a profesiei a extins și zona de practică profesională: criticii organizează festivaluri ori alte manifestări de gen, se implică în producții teatrale, lansează și gestionează proiecte. E un lucru bun, pentru că îi apropie de miezul teatrului.

Am colegi îngrijorați de criza criticii de teatru. Nu mă număr printre ei. Nu aș cataloga transformările din mediul criticii ca o criză. E o etapă de căutare, de adaptare la modificările de paradigmă estetică, de forme și tipuri de expresie cărora trebuie să le facem față. Motivele economice, în primul rând, afectează și critica de teatru, faptul că presa e într-o situație complicată. Dar există online-ul, pe care trebuie să-l colonizeze profesioniștii, nu diletanții. E obligatoriu să ținem pasul cu vremurile, să fim prezenți acolo unde e publicul și să-i oferim *feedback* competent. E musai să rămânem în vecinătatea spectatorilor, să îi sprijinim să devină spectatori critici și putem face acest lucru doar dacă îi însoțim prin forme adecvate așteptărilor.

– *Organizați la Teatrul Luceafărul din Iași, de 13 ani, un eveniment care a fost evaluat de Asociația Europeană a Festivalurilor de la Bruxelles cu label-ul „festival remarcabil”. Cum a început această aventură și cum ați ajuns la asemenea performanțe?*

– Festivalul Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr (FITPTI) are o identitate singulară, e unicul și cel mai longeviv festival de artele spectacolului din Iași, orașul în care s-a jucat cel dintâi spectacol în limba română (1816), unicul

cu o asemenea amploare internațională din regiune și unul dintre puținele din țară. E un festival care s-a impus prin temele în jurul cărora am coagulat programul fiecărei ediții, prin diversitatea de evenimente, prin faptul că țintește explicit spectatorul tânăr, dincolo de vârsta biologică, pe care o considerăm un număr, spectator definit prin starea de spirit, deschidere, curiozitate.

Ideea acestui Festival a venit firesc, realitățile culturale au impus-o, noi, Ioan Holban, director, și cu mine, director artistic, dându-i „doar” materialitate. Trupa Teatrului Luceafărul are potențial creativ, teatrul oferă condiții, avem două săli, o clădire minunată, în Iași nu există o manifestare artistică de amploare internațională, nici în regiune nu există, iar în țară sunt puține, iar publicul și implicarea lui în eveniment a fost la fiecare ediție extraordinară (la cea din 2019, am avut 34.500 de spectatori!). Sunt argumentele cu care am convins echipa de experți internaționali de la Bruxelles să ne acorde label-ul „festival remarcabil”. Festivalul nostru atrage categorii de public foarte diverse, de la preșcolari, la studenți, adulți și seniori și era normal să ne dezvoltăm în această direcție. În acest moment în România nu mai există un asemenea eveniment, FITPTI contează prin amploare, calitatea invitațiilor, prin profilul pe care și l-a configurat.

Festivalul s-a născut în anul în care a debutat și criza economică, în 2008, dar asta ne-a ambiționat să găsim de fiecare dată resurse alternative, să suplینim lipsa banilor prin creativitate. Sunt și lucruri care necesită obligatoriu finanțare, care nu pot fi suplinite prin inventivitate. Ca filosofie bugetară, am adoptat strategia de a atrage cât mai mulți finanțatori, parteneri care ne-au stat alături încă de la prima ediție, alții care ni s-au alăturat pe parcurs. UNITER-ul a inserat Festivalul pe lista manifestărilor sale încă de la a doua ediție. Am adus alături de FITPTI institute culturale și ambassade, reprezentanțe culturale și diplomatice.

În fiecare an, FITPTI are o nouă temă, pentru a-l menține proaspăt, surprinzător. De la o ediție la alta, adaugă noi tipuri de evenimente, pentru a atrage publicul, artiștii. Cine crede că a face un Festival înseamnă pur și simplu să inviți niște trupe și niște spectacole, se înșală. Un eveniment de altitudine înseamnă un concept, o idee în jurul căreia să graviteze toate punctele din program. Noi lucrăm cam cu zece luni înainte pentru fiecare nouă ediție.

– *Artiști talentați și spectatori adorabili – o legătură care oferă sentimentul de emoție și frumusețe, certitudine și durabilitate, flexibilitate și actualitate...*

– Principalul criteriu al selecției este valoarea, la paritate cu potrivirea tematică. Varietatea tematică de la o ediție la alta asigură evenimentului nostru prospețime, îl menține surprinzător, îl salvează de la previzibilitate. Urmărim apoi exclusivitatea: pentru producțiile autohtone, să fie în premieră în zonă (pentru că avem spectatori din întreaga regiune); pentru cei din străinătate, să nu mai fi fost în România, cel puțin nu cu spectacolul pe care-l invit. E musai să răsfățăm publicul, să-i dăm sentimentul că e special, că festivalul e despre oameni, pentru oameni. Aceasta e misiunea noastră ca organizatori.

– *Ați început în plină criză economică, cum ați reușit să continuați și, mai ales, să dezvoltați acest proiect ?*

– Nimeni n-a zis niciodată că va fi simplu, nu a fost nicio clipă, la nicio ediție. Pe la ediția a VI-a, eram pe punctul de-a ceda, au fost extrem de multe dificultăți, dar ne-am ambiționat, am continuat și bine am făcut. Eu cred în construcțiile făcute cu pasiune și cu tenacitate! Ele sunt durabile. Acasă la mine, în Ardeal, am fost educată în spiritul lui „dacă te-ai apucat de un lucru, atunci fă-l foarte bine” ! Reușitele acestea înseamnă efort, da, dar fac ceea ce-mi place, ceea ce știu și am expertiză. Teatrul e o muncă de ansamblu, iar FITPTI reușește și datorită faptului că întreaga echipă a „Luceafărului”, de la portar la directori, se implică și își face treaba pe bucățica lui. Performanța fără exigență nu se poate obține, iar la noi, la „Luceafărul” ștacheta e sus. Avem ambiția aceasta de a dori să fim cei mai buni și, iată, împreună am reușit. Firește, Ioan Holban și cu mine dăm tonul, gândim proiectele, găsim resursele, dar trupa ne este alături, se identifică cu programul nostru artistic. În artă, succesul este cel care motivează, te împinge să te autodepășești, să vrei să încerci lucruri noi, stiluri de teatru diferite. Un artist care se mulțumește cu ceea ce știe să facă la un moment dat, care nu caută noile provocări se plafonează, se manierizează, devine un fel de „funcționar” care vine la teatru ca la o rutină zilnică. Asta nu e artă, e, cel mult, un meșteșug! Actoria e o profesiune în care mereu ai ceva de învățat, de descoperit, de testat. De aceea, măcar o dată pe an colaborăm cu regi-zori, scenografi, compozitori de cel mai înalt nivel din afara teatrului, pentru a experimenta. Așa ajung actorii la performanțe.

Secretele reușitei sunt munca multă, imagina-rea unor proiecte originale, capacitatea de a atrage parteneri instituționali, de a găsi soluții alternative, mii de telefoane, de mailuri. Multă lume îmi zice că am o energie inepuizabilă, că sunt tot

timpul optimistă.

– *Și ce le răspundeți?*

– Le răspund: „Ce altceva pot face?” Nu sunt mereu optimistă, dar nu renunț ușor, caut de fiecare dată o variantă alternativă. Renunț greu la ce mi-am propus, o fac doar când văd că nu mai am soluții. Când ți-ai făcut renumele unei instituții serioase, care organizează un Festival important, ai o credibilitate care îți e de mare ajutor. Există și avantajul că, eu fiind critic de teatru, președintele AICT România, prin natura profesiei văd multe spectacole atât în țară, cât și în străinătate, sunt la zi cu succesele, cu tendințele. Orice partener la care apelezi vrea să vadă în ce manifestare se implică, alături de cine se așază.

– *Când ai argumente artistice și organizatori-ce serioase...*

– Centrele culturale și ambasadele se asociază pentru un eveniment consistent, de amploare. Însă pentru fiecare dintre acești parteneri e nevoie de corespondență îndelungată, de argumente, de profesionalism și seriozitate. Noi considerăm că dialogul cultural este vital pentru orice țară care se vrea europeană. Dacă stai comod, somnolent, liniștit la tine acasă, fără să te știe nimeni, ce-ai realizat? Companiile străine care vin văd că în România sunt oameni normali, artiști talentați, inteligenți care fac lucruri temeinice, cu care au ce discuta. Majoritatea străinilor invitați nici nu auziseră de Iași, aproape toți zic Iași, neștiind ce înseamnă, desigur ! Apoi văd că avem un oraș frumos, cu patrimoniu, că Teatrul Luceafărul merge bine, iar arta spectacolului este un eficient ambasador al orașului și al țării.

Expertiza mea e teoretică, sunt teatrolog ca formație, dar dintr-un punct de vedere poți face și din asta o artă. Publicului ieșean vreau să-i mulțumesc pentru că ne e alături de fiecare dată, că iubește teatrul și valorizează ceea ce facem noi, împreună, la „Luceafărul”.

– *Sunteți și conferențiar universitar doctor la Facultatea de Teatru din cadrul Universității Naționale de Arte „George Enescu” Iași. Care sunt principalele secrete legate de profesiune pe care le transmiteți studenților?*

– Sunt cel dintâi doctor în Artele spectacolului/Teatrologie al școlii doctorale de la Facultatea de Teatru din Iași (2005). Teza mea reflectă preocupări mai îndelungate legate de noile forme de arta spectacolului, cele de graniță, care s-au născut din infuzarea teatrului cu elemente preluate din arte surori. Transferul acesta de mijloace de expresivitate a fost benefic pentru toate genurile, care, da, au devenit impure, s-au hibridizat, dar

au revitalizat o artă milenară ce se regenerează și au menținut vie atenția publicului. Ce îi învăț pe studenți și masteranzi? În primul rând să rămână mereu deschiși la noutate. E vital în creație! Să nu se teamă să inoveze, să aibă curaj, să își asume riscuri. Nu le vor ieși toate proiectele, unele vor fi de succes, altele nu, dar contează îndrăzneala. Le spun să fie mereu brânșați la vibrația estetică a momentului, să contribuie la ea. Să respecte disciplina profesională, să-și cultive talentul cu care au venit pe lume, să nu-l irosească. Artiștii sunt oameni speciali, cu har și e mare păcat să nu-l dezvolte prin exersare. Calitățile cu care au venit pe lume trebuie cultivate, iar asta se face prin exercițiu continuu, prin acceptarea provocărilor, prin căutarea oportunităților de carieră. Facultatea le dă abc-ul meseriei, dar vor avea de descoperit, de învățat întreaga viață.

Expertiza mea academică a venit din practică, s-a sublimat în teoretizare. Nu poți fi teoretician dacă ești rupt de practica artistică. Cum poți să le vorbești viitorilor artiști despre tendințele actuale, dacă tu nu le cunoști? Dacă tu nu ai văzut și nu ai analizat asemenea spectacole, nu ești la curent cu universurile estetice ale artiștilor inovatori.

– *Arta teatrului pentru publicul tânăr are niște particularități? Se diferențiază ea de arta care li se adresează altor categorii de vârstă? L-ați parafrazat cândva pe Eugen Ionescu, și prin aceeași ar dispărea cumva eventualele complexe ale artiștilor din teatrele pentru copii și tineret față de cei din teatrele mari, dramatice...*

– Una dintre întrebările ce mi-au fost adresate la un *talkshow* televizat, o dezbatere pe teme artistice, m-a pus pe gânduri. Candid, moderatorul voia să afle dacă artiștii din teatrele pentru copii au complexe față de cei din teatrele dramatice. Procesând rapid, mi-am dat seama că întrebarea sintetiza o convingere frecventă, dar fundamental greșită, conform căreia arta teatrului pentru copii, fiind una „pentru cei mici”, ar fi una facilă. Răspunsul meu a luat formă ironică: „Poate doar de superioritate!” L-am parafrazat apoi pe Ionescu, zicând că, întotdeauna, e preferabil „un succes mare într-un teatru pentru cei mici unui succes mic într-un teatru pentru cei mari!”. Vorbim despre aceeași artă, teatrul, doar că cel de animație are specificitățile lui, iar artiștii autentici, cu viziune, au înțeles dintotdeauna realitatea estetică. Animația nu mai este demult proprie doar producțiilor care li se adresează copiilor. Spectacolele de gen pentru adulți sunt numeroase, după cum mijloacele de expresie tipice animației sunt utilizate de regizori de valoare mondială în teatrul pentru maturi. Exemple notorii: francezii Philippe

Genty, Joël Pommerat, canadianul Robert Lepage, americanul Roman Paska, românul Silviu Purcărete. Purcărete spunea, citez aproximativ, „că indiferent teatrul se face cu o păpușică sau cu Victor Rebengiuc, până la urmă e cam același lucru.” În 2006, Festivalul de Teatru de la Avignon a fost deschis de *Scufița Roșie* a lui Joël Pommerat, opțiune care spune multe despre justa înțelegere a artei teatrale pentru „cei mici”. Spectacolul a fost inclus, ulterior, pe afișul de la Odeon, Théâtre de l'Europe din Paris, iar, în 2011, ca selecționer l-am adus, în premieră absolută, și în România, la Iași, în Festivalul Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr, de la Teatrul „Luceafărul”. Regizorul francez a semnat o trilogie pentru copii, senzațională sub raportul abordării și realizării artistice, care mai include *Pinnocchio* și *Cenușăreasa*. Între timp, în parteneriat cu Institutul Francez Iași am și editat un volum cu cele trei texte ale francezului. Joel Pommerat spunea că „publicul copil are dreptul la aceeași profunzime a căutării, la aceeași dorință de perfecțiune ca publicul adult. Sunt convins că cei mici au dreptul ca noi, artiștii, să nu ajustăm nimic din felul în care facem teatru atunci când facem teatru pentru ei”.

– *În copilul de azi, se află adultul de mâine...*

– Acela care va merge la teatru și va ști să aprecieze calitatea estetică. În lumea celor mici, teatrul e și un important mijloc cognitiv, ludic devenind mecanism de deprindere, prin exercițiu, a rolurilor din lumea maturilor. Nu înțelegi și respingi doar ceea ce nu cunoști, așa încât teatrul pentru copii este cea mai potrivită modalitate de a-i atrage și forma pe viitorii spectatori și artiști. Mersul la teatru este o deprindere dobândită prin exersare. Modelarea sufletului este cel puțin la fel de importantă ca antrenarea minții, dezvoltarea în acord cu disponibilitățile proprii personalității, stimularea creativității fiind priorități ale oricărei strategii educaționale.

– *Ochiul dv. critic, atent la adresa pasiunii pentru arta teatrală a celor mici, spre deosebire de conveniențele sociale care concurează sinceritatea reacțiilor celor mari, surprinde modalitățile și subtilitățile mesajului transmis copiilor.*

– Într-o măsură mai mare decât în teatrul pentru adulți, unde conveniențele sociale concurează sinceritatea reacțiilor, în arta scenică pentru copii, conceptul „teatrul ca întâlnire” e mai abundent ilustrat. Cu prietenii, colegii ori însoțiți de părinți, bunici sau frați mai mari, puștimea vine la spectacol din dorința de a fi împreună cu alții. Acest „alții” înseamnă nu doar anturaj, ci mai ales personaje îndrăgite, care, în spațiul de joc, capătă

tridimensionalitatea ce le conferă calitatea realului. Chiar dacă efemer. Americanii cultivă „reprezentăția pentru întreaga familie”, ocazia de a petrece timp de calitate împreună cu cei dragi. E teatru pe nivele de adresabilitate, conținând mesaje pentru copii, dar și un subtext lizibil doar pentru adulți. Artiștii din zona animației trebuie să țină pasul cu spiritul vremurilor, cu preferințele, obișnuințele intelectuale și de *loisir* ale copiilor și adolescenților, astfel încât păpușa (fie ea marionetă, tip mănușă, supradimensionată, cu *wayang*, *bunraku* ori de alt tip), masca (facială, costumul tip mască etc.) s-au asociat cu efectele speciale (de ecleraj, video, computerizate, holograme etc.), contând pe proprietățile uimitoare ale unor materiale moderne, magie, acrobație sau jonglerii. Îmbogățirea e evidentă, în beneficiul publicului.

– Cum se adaptează artiștii la evoluția publicului ?

– Funcția modelatoare a teatrului, și nu doar a aceluia care îi vizează pe copii și tineri, e esențială întrucât fiecare spectator părăsește sala un pic altfel decât era când a intrat. Ideal e ca mica transformare să fie în bine! În privința publicului tânăr, valorile morale din subtext și din fluxul afectiv ce vine dinspre scenă sunt esențiale. Anvelopate în narativitate, în spectaculos vizual, ele ating ținta când recurg la modalități insesizabile pentru destinatari, dar cu efect de cursă lungă. Valorile comunitare sunt în egală măsură importante; un spectacol e, dintr-o perspectivă, o întâlnire cu o posibilă ipostază din viața reală, iar calea esteticului e mereu cea mai plăcută soluție de-a descoperi, în maniere potrivite fiecărei categorii de vârstă, câteva dintre fețele socialului. Psihologii și antropologii susțin că una dintre particularitățile care definesc vremurile acestea istorice e că, pentru prima oară în cronologia universală, patru generații împart timpul prezent. Ele înregistrează diferențe nete, adesea tranșante în profilul generaționist care le autentică, mult mai categorice decât altădată chiar la indivizi cu vârste apropiate: generația *boomer*-ilor, generația X, generația Y (milenialii), generația Z sunt drastic diferite, mai ales acestea din urmă, deși nu există mari deosebiri de etate între cei care le compun. Iar generația *alfa* vine puternic și diferit din urmă. Ca profil, Teatrul Luceafărul le vizează pe ultime-

le două (Z și alfa), cele mai conectate din istorie, și ne străduim să ne menținem în zona așteptărilor lor.

– Ce trebuie să înțelegem din afirmația că „evoluția istoriei ideilor și culturii ne obligă la scanare, analiză și teoretizare”?

– Dincolo de pura curiozitate, studiile antropologice le sunt utile și producătorilor ori artiștilor. Ei trebuie să-și acomodeze limbajele estetice la pasiunile și interesele celor pe care urmăresc să-i atragă în sălile de teatru, la transformările survenite în planul receptării, al capacității de concentrare, la evidența că segmentarea generaționistă e tot mai comprimată, iar diferențele între eșaloane, tot mai evidente. Nu de la interesantele cifre de mai sus am plecat în coagularea acestei noi lucrări colective. Am pornit de la starea de fapt și de la constatări cu vechime de sezoane. De la dorința și nevoia de a scana o zonă în expansiune, cu impact pe termen lung și de a direcționa atenția către ea. Nevalorizat încă în teatrul românesc la nivelul la care ar trebui și pe care l-ar merita, teatrul pentru publicul tânăr e o realitate autohtonă spre care e cazul să privim mai insistent, păstrând pasul cu așteptările generației Z și ale celei *alfa* care îi urmează. A face teatru pentru publicul tânăr înseamnă a investi în viitor.

Dintr-o viitoare carte la Junimea, colecția „Dialog XXI”

Teatrul „Luceafărul” din Iași

Vasile PROCA – Dumitru CRUDU (Chișinău)
(partea a II-a, fragmente)

CÂND SE VOR SFÂRȘI TOATE ACESTEA, DIMITRIE?*

Vasile PROCA: Să vorbim despre teatru, o mare pasiune a ta. Nu despre piesele de teatru văzute în sălile de spectacole sau la televizor. Despre dramaturgul Dumitru Crudu este vorba. Teatrul, simplificând, înseamnă un text, un actor și un public. Se vorbește despre faptul că teatrul afectează personalitatea celui care îl joacă.

Se mai vorbește și despre puterea teatrului de a comunica în anumite contexte, despre „Școala de la Moscova” a lui Anatoli Vasiliev, despre relația dintre biserică și teatru ș.a. Despre toate acestea, sunt convins că ești informat. Întreb: ce înseamnă, în secolul XXI, să scrii teatru, Dumitru Crudu? Ce urmărești în piesele tale? De unde îți iei subiectele? Cum îți construiești personajele?

Dumitru CRUDU: Eu am făcut un teatru de două tipuri. La început, am scris un teatru de artă, ca să zic așa. Un teatru pentru plăcerea mea.

Eu am scris dramaturgie pentru regizori deștepți, foarte deschiși la minte. Și am încercat să scriu o dramaturgie în care să inovez ceva în zona aceasta, în zona limbajului dramatic. O dramaturgie experimentală.

Dar am scris și dramaturgie socială. O dramaturgie care răspundea unor comandamente ale zilei. Una dintre marile probleme ale Basarabiei de azi este migrația. Un exod care nu mai ia sfârșit. Tot mai mulți și mai mulți pleacă. Își iau lumea în cap și se duc peste graniță. Am scris o piesă de teatru, *Oamenii nimănui*, montată în 2004 la Teatrul „Eugen Ionescu”, unde vorbesc despre migrația basarabenilor în Italia. A fost prima piesă de teatru pe această temă. A avut un mare succes. Însă, oamenii au continuat să plece din țară și după premieră. Ba, mai mult decât atât, au plecat și unele dintre rudele mele. Câțiva au devenit și victime ale migrației. Unul dintre ei a murit. S-au destrămat familii. Și cea mai mare durere a mea: sora

mea a devenit migrantă. N-a putut opri drama.

Și, astfel, mi-am dat seama că teatrul social este neputincios în fața realității.

Cu toate acestea, eu cred că teatrul care îmi este mie cel mai apropiat este teatrul social. Acum, când mai scriu piese de teatru, nu mai scriu la fel de mult cum scriam altădată. Pentru că piesele se adună în sertar, dar nu toate se montează, se pun în scenă.

Le scriu pe acelea cu conținut social. Am scris piese și despre bătrâni. Am o piesă, făcută în urma unei anchete sociale prin satele basarabene: am băut o vară întreagă satele basarabene în lung și în lat. Am descoperit că populația majoritară de la țară sunt bătrâni: bătrâni abandonati, bătrâni singuri, copiii lor au plecat să lucreze în alte țări. Iar atunci când copiii lor au rămas acasă, bătrânii au devenit victime, copiii purtându-se foarte urât cu ei. Adică, am scris teatru social, preferându-l teatrului experimental. Cu teatrul experimental, sigur, câștigi concursuri, câștigi și faimă printre regizori.

Am câștigat și eu un concurs de dramaturgie foarte important, promovat de UNITER: cea mai bună piesă de teatru din România, anul 2004.

Și ai primit Premiul UNITER chiar de la Majestatea sa Regală, Prințesa Margareta, Custodele Coroanei.

Da. Cu emoție, i-am strâns mâna. Și tatăl meu, care era un mare admirator al regelui Mihai, a fost foarte mândru de mine. Se mândrea în fața vecinilor noștri. Da, a fost unul dintre momentele foarte frumoase și una dintre marile bucurii pe care mi le-a adus dramaturgia.

Prietene, îmi scapă numele piesei care ți-a adus glorie, care a fost premiată.

Piesa se numește *Alegerea lui Alexandru Suțu*. După ea s-a făcut și un film regizat de Dominic Dem-

binschi, prezenta la Televiziunea Română. Mulți ani s-a dat pe postul TV. Se mai dă și astăzi. Asta este piesa mea de succes, cea mai montată pe scenele teatrelor din țară și din lume. A fost montată și în Africa, și cu ocazia asta, trebuie s-o spun: sunt singurul dramaturg român jucat în Africa. În Camerun, în limba franceză. Teatrul din orașul Duale mi-a montat această piesă. Am participat cu ea și la festivaluri de gen. Nu am fost la premieră. Dar l-am întrebat pe regizor: cum se explică faptul că pe camerunezi îi interesează o piesă scrisă despre o realitate românească?

Precizez că acțiunea piesei are loc în Țările Române, la începutul sec. XIX. Regizorul mi-a explicat că realitatea de la ei seamănă foarte mult cu realitatea de la noi. Ei au schimbat doar numele piesei. În rest, totul a devenit recognoscibil.

La fel s-a întâmplat și în Haiti, unde a fost montată această piesă. Și iar mi s-a spus că lumile (realitățile), de acolo și de aici, sunt aproape trase la indigo.

Câte piese de teatru ai scris? Câte dintre ele s-au jucat și se mai joacă?

Am scris multe. Treizeci, poate patruzeci am scris de-a lungul timpului. Am început să scriu dramaturgie prin 1994. De atunci și până în prezent. Cele mai multe piese mi s-au jucat în România. Doar la Iași mi s-au pus în scenă cinci sau șase piese.

Ion Sapdaru, dacă țin eu bine minte, s-a implicat și el în această „punere în scenă”, ca să zic așa.

Da, mi-a montat o piesă și Ion Sapdaru. Dar și Radu Ghilaș, și Benoît Vitse. Mi s-au montat piese și la Botoșani, și la Piatra Neamț. Piesa despre care v-am povestit, *Alegerea lui Alexandru Suțu*, este piesa cu cel mai multe montări. Această piesă am rescris-o de mai multe ori. Fiecare regizor, care îmi monta piesa, dorea o altă versiune. La Botoșani, de exemplu, Alexandru Vasilache mi-a cerut să dezvolt o linie de subiect și, astfel, am rescris-o. Dorea regizorul ca niște personaje secundare să devină principale. Am transpirat din greu, rescriind-o.

Alexandru Berceanu, care mi-a montat-o la Piatra Neamț, a vrut s-o monteze în două versiuni lingvistice: în româna actuală (modernă) și în româna veche, cea care se vorbea în secolele XVIII-XIX.

Așadar o limbă română plină de arhaisme.

Exact. O română plină de arhaisme. Și pentru asta am luat la studiat o mulțime de cărți din acele vremuri. Și Dimitrie Cantemir, și Miron Costin, dar și altele. Așa, cu ajutorul cărților și al dicționarilor de arhaisme, mi-am rescris textul. Spectacolul așa s-a montat. A fost compus din două părți: în a doua parte fiind jucat într-o română veche. Am învățat și eu o mulțime de cuvinte pe care azi nu le mai folosește nimeni. Această experiență mi-a arătat cum a evoluat limba română. E și acesta un spectacol în sine, foarte interesant.

Spectacolul limbii române...

Da, spectacolul limbii române, un spectacol fascinant. Se schimbă lumea și odată cu ea se schimbă și limba. Ar fi multe de povestit despre asta.

În „Critica rațiunii cinice”, Peter Sloterdijk pune și această întrebare: Ce știi despre viață omul fricii, omul securității, omul salariului, omul defensivei, omul grijii, omul istoriei, omul planificării? Ești născut cu un an înainte (1967) de invadarea Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varșovia (minus România). La peste cincizeci de ani trăiți, dincolo de frazeologia reformistă a guvernanților, de problema identitară, de legitimitatea istorică a Republicii Moldova, cum răspunde la întrebare scriitorul Dumitru Crudu?

Este o întrebare mai dificilă. Sunt, în cuprinsul ei, și întrebări care mă preocupă și pe mine. Alături de aceste calificative ale omului” eu aș mai adăuga și *omul amestecat*. Omul amestecat, după părerea mea, este omul reprezentativ al societății basarabene și al societăților din estul Europei, care au trecut prin comunism.

Dezvoltă, te rog, sintagma „omul amestecat”, această metaforă foarte cuprinzătoare. Dezvoltă, illustrează conotațiile ei. Să fie esența răspunsului la această întrebare.

Da, voi răspunde, încercând să dezvolt subiectul: ce înseamnă omul amestecat, cum îl văd eu?

Omul amestecat este, spuneam, omul emblematic al vremurilor noastre de după război încoace. Noi suntem tentați mereu să punem etichete. Și să băgăm lucrurile în sertărașe. Să spunem despre un om: ăla e o canalie. Să spunem despre celălalt: ăsta e un model de verticalitate. Sau: ăsta e un laș, ăsta e un erou, ăsta e un disident, ăsta e un oportunist. Și tot așa.

Ăsta e un revoluționar..., de ce nu?

Ăsta e un revoluționar, ăsta e o lichea, ăsta e un om admirabil. Lipim etichete, dar etichetele acestea simplifică realitatea. Nu există doar oameni exclusiv canalii sau exclusiv eroi. Asta e ideea mea. Cum n-au existat nici în perioada sovietică, nu există nici acum. Atunci, lucrurile erau și mai evidente. Adică, noi astăzi, de exemplu, zicem că ăla a fost un erou sau un disident. Nu zic că nu au fost și din ăștia. Au fost. Dar au fost foarte puțini. Majoritatea oamenilor nu au fost nici eroi și nici disidenți. După părerea mea. Nu au fost nici modele de moralitate, niște portdrapele ale verticalității, dar nici nu au trecut de partea cealaltă a baricadei. Adică, au fost niște oameni amestecați. Adică: același om putea să dea dovadă de acte de eroism, de vitejie, să se opună, să meargă în răspăr. În același timp era și erou, și laș, și oportunist, și un om demn.

Avea o multitudine de funcții umane.

Acel om amestecat, de fapt, cuprindea omul obișnuit, omul cotidian, omul zilei, omul istoriei.

Era un rezultat al malaxorului istoriei.

Da. Povesteam mai înainte de Dumitru Matcovschi. Dar am putea vorbi și despre Grigore Vieru. Și Grigore Vieru a avut niște poezii despre Lenin. Nu foarte multe, dar scrise cu un mare talent. Cum nimeni altcineva nu putea să scrie. Unele chiar scrise aproape cu geniu. Despre niște canalii. Dar același Grigore Vieru, în același timp, a fost și unul dintre liderii mișcării de eliberare națională. A luptat și pentru limba română. Adică, dacă am fi niște răuvoitori, am zice: lată, Grigore Vieru a făcut niște compromisuri, lată ce a scris! Și, astfel, am scoate în prim-plan acest aspect al biografiei lui.

De aici, omul amestecat...

Da. Și dacă am vorbi doar despre autorul volumului *Cel care sînt*, care a ținut sus drapelul renașterii naționale și care a ieșit în fața a sute de mii de oameni și i-a îndrumat să meargă pe un alt drum, nu am vorbi despre Grigore Vieru cel complet integru, total. Omul total.

Ca să completăm portretul poetului, spune care este versiunea ta? Sfârșitul lui Grigore Vieru a fost programat? Mă refer la accidentul acela teribil, știut de toată lumea. La anul, pe 14 februarie, ar fi împlinit 85 de ani.

Să-mi termin ideea cu *omul amestecat*. Sigur, și în cazul lui, se pune problema: care dintre aceste trăsături predomină, oportunistul sau eroul? La Grigore Vieru, ultima trăsătură este dominantă.

Răspunzând la întrebarea ta: cred că moartea Poetului a fost programată. Cred că a fost, cum se spune, o mână criminală. A devenit o persoană incomodă și l-au lichidat. Era incomod de mult. Au prins momentul și i-au adus sfârșitul. Așa cum au făcut și cu soții Doina și Ion Aldea Teodorovici. La fel, cu Simion Ghimpu. Dar și cu mulți alții.

Cu mai multe luni înainte de moartea lui Grigore Vieru, făcusem un interviu cu el. Era 1 martie 2008, la Bojdeuca din Țicău. Altceva. Nu-mi iese din cap imaginea cu acea fortăreață de la Chișinău, numită Ambasada Rusiei. În ea, își fac „treaba” 1200 de „funcționari”. Atât de mulți, Dumnezeu! Ei pot face orice pe teritoriul R.M. Și nu numai.

Apropo de ambasadă: îmi povestea cineva de la Biblioteca „B.P. Hasdeu”, cineva dintre șefii bibliotecii, doamna Lidia Culicovschi. Ce mai încolo și încoace, îi spun numele. Îmi povestea că Biblioteca „Hasdeu”, inițial, trebuia să fie construită acolo unde-i acum Ambasada Rusiei. Terenul fusese repartizat bibliotecii. Dar președintele Lucinschi l-a dat ambasadei, izgonindu-i pe bibliotecari de acolo. Fundația clădirii era deja turnată. Mi-a mai povestit ceva: mi-a spus că Biblioteca „Hasdeu”, sediul actual, se află vizavi de Piața Marii Adunări Naționale. Unde au loc tot felul de acțiuni: de la marșuri de protest, de mitinguri și tot felul de întruniri ale cetățenilor. Deseori vin cei de la Am-

basada Rusiei cu camere de filmat, având bilete de voie de la Președinție pentru a filma totul. Deci, totul e oficial.

*

Nu doar problemele pur politice îngrijorează. Mai e și acel blestemat Articol 13 din Constituția Republicii Moldova, cel care se referă la limba oficială. Și care, trebuie s-o spunem, nu oprește invazia limbi ruse. Voi fi liniștit, și nu numai eu, când voi auzi: sunt moldovean și vorbesc limba română. Atunci, sper să se întâmple cât mai repede, decidenții politici vor schimba Art. 13.

E, desigur, o problemă mai veche. Moștenită de la sfârșitul anilor '80, începutul anilor '90. E o problemă politizată. Există niște paradoxuri. E straniu ce se întâmplă. În școli, în universități, peste tot se predă în limba română. Manualele folosite se numesc *Limba și literatura română*, atunci când se predă limba română. Inclusiv pentru ruși ucraineni, găgăuzi.

Adică, la nivelul societății, în Republica Moldova, sintagma *limba română* a pătruns. Peste tot se spune că e vorba de limba română. Numai al nivelul Constituției nu. A rămas ca ultim bastion de cucerit. În rest, cum am spus, această sintagmă s-a impus. Nu mai încap discuții. Examenelor oficiale, BAC-ul – se numesc la limba română.

*

Ducem o viață „smart”. Ne luăm cu tableta, internetul, televizorul. Risipim timpul, viața. Risipirea e condiția lui „a fi”. Toți trecem prin această încercare, cu rezultate diferite. Putem afirma că există și o „risipire” folositoare în sens pozitiv, o risipire fericită în sens religios? Dar un popor se poate risipi?

Sunt întrebări foarte dificile. Nu aș crede că există o risipire în sens pozitiv. Orice risipire comportă consecințe dezastruoase.

Un artist se poate risipi în mod fericit? Un mare cântăreț care susține concerte caritabile, un mare scriitor care merge și face lecturi publice peste tot, fără bani, îi putem numi că se risipesc în sens pozitiv?

Da. În sensul acesta, da, aveți dreptate.

Există și o risipire în sens pozitiv. Care nu e neapărat pentru scriitori. Beneficiază de pe urma ei publicul. Câștigători sunt cititorii. Mai puțin scriitorul, însuși. Sau artistul, însuși. Știu scriitori care refuză să meargă la întâlniri cu publicul pentru a nu se risipi. Sunt scriitori care preferă să mai scrie o pagină din noul roman decât să se ducă la un festival literar. Unde s-ar duce dacă ar veni vreun traducător din străinătate, sau vreun critic literar important cărora să le dea cărțile lor. Când asta nu se întâmplă, preferă să rămână acasă și să scrie. Și chiar vorbeam cu cineva, acum, la Festival (Alecsandriada) și glumeam: Uite, în timp ce noi suntem aici, la Festival, scriitorul X, probabil, și-a mai scris un poem. Nemuritor, dacă se poate. În timpul ăsta, noi chiulim. Noi chiulim de al masa

de lucru, dar el scrie, scrie. Posibil, pentru poemul acela, va primi un premiu important, la un moment dat. Sigur, era o glumă.

Cred că și un popor se poate risipi. Iată, noi, basarabenii, poate suntem exemplul cel mai viu cum un popor se poate risipi.

La sfârșitul anilor '80, începutul anilor '90, am plecat la drum cu șanse foarte mari. Am scăpat din chinurile unui imperiu. Ne-am recăpătat libertatea și am risipit-o. Am risipit-o total. Ne-am risipit toate șansele istorice: marea șansă de a ne reuni cu România. Am risipit-o. Ne-am risipit șansa de a ne găsi, de a ne revendica adevărata identitate: și lingvistică, și națională. Și șansa de a scăpa din îmbrățișarea *ursului din Est*. Sigur că ne-am risipit foarte multe șanse, dar cu ajutorul prietenilor noștri din Est, care au avut grijă să nu ajungem prea departe. Să ne oprească din drumul pe care am pornit. Vreau să spun că de la sfârșitul anilor '80, după aceea revoluție antisovietică, aveam toate șansele să ne regenerăm ca popor. Noi, românii, din Republica Moldova. Și asta nu s-a întâmplat. Și asta e regretabil. A avut loc și un război. Războiul ruso-moldovenesc din 1992. Un război care ne-a pus o piedică în calea acestor transformări. Cam astea îmi sunt considerațiile.

Peste 60% din populația Republicii Moldova nu dorește unirea cu România, dar cei mai mulți își spun români, au/ doresc cetățenie română. Am vorbit deja că basarabeanul este un „om amestecat”, că mai este, încă, „homo sovieticus”. Există o explicație plauzibilă legată de acest procent uluitor pentru mine, dar sunt convins că și pentru mulți oameni din Țara-Mamă. Care să fie explicațiile? Politice, istorice? Te rog să detaliezi răspunsul. E foarte important.

De la început, eu vreau să spun că îmi doresc unirea cu România. Eu, prietenii mei, sau părinții mei. Cât au trăit și-au dorit acest lucru.

Cunosc foarte multă lume care ar vrea ca Republica Moldova să se unească cu România. Ar fi un lucru firesc și am avea cu toții de câștigat. Venind încoace, am trecut prin Vamă și spuneam unui prieten: sper ca această Vamă peste câțiva ani să devină un muzeu. Un muzeu al comunismului. Sau un muzeu al totalitarismului. Sper că se va întâmpla.

În legătură cu procentul de peste 60%, întâi să facem o precizare: acest procent, acum câțiva ani, era mai mare. Era între 70 și 80 la sută. Între timp, s-a mai diminuat. Eu cred că procentul celor care doresc unirea cu România este mai mare, dar foarte mulți sunt plecați. Mulți dintre unioniști au părăsit Republica Moldova.

Dumitru, te rog să mă înțelegi foarte bine. În procentul acesta, peste 60%, intră foarte mulți români. Nu sunt numai ruși, găgăuzi, ucraineni etc. Nu are cum. Matematic să judecăm și lesne vom observa că acest procent este alcătuit în marea lui majoritate din români basarabeni.

Uimirea este mare și nu știu cum s-o explic.

Ar mai fi o explicație: mulți dintre ei sunt produsul mancurtizării despre care am mai vorbit. Sunt acei oameni sovietici. Cu mentalitatea lor. Români sovietizați. Acei români îndotrinați ideologic. Ei îl votează pe Dodon. Ei sunt acei nostalgici după Uniunea Sovietică. Și visează ca să se restabilească imperiul. Paradoxul e că mulți dintre ei au cetățenie română. Se folosesc de avantajele cetățeniei, plecând în țările U.E. Dar au alte opțiuni politice, votând cu stânga politică.

Speranța este ca procentul celor care doresc unirea cu România să crească și vocea lor să devină tot mai puternică și mai convingătoare. Și să-i persuadeze și pe ceilalți.

Cât contează premiile literare în viața unui scriitor? Ajută ele la consacrarea în lumea literară? E nevoie de ele, nu e nevoie de ele?

Premiile literare sunt importante după părerea mea doar pentru banii care însoțesc aceste premii. Adică, primești un premiu, ai niște bani. Cărțile nu se vând. De pe urma cărților publicate, nu ai nici un venit. Dacă ai norocul să primești un premiu, îți poți rezolva o urgență ceva. În rest, nu au altă valoare. Glorie nu-ți aduc, faima nu-ți crește, nu-ți sporesc talentul, lumea nu te oprește pe stradă să-ți ceară autografe. Nimeni nu știe că ai primit un premiu. În afară de rude și prieteni.

Importante sunt cărțile pe care le-ai scris. Banii se cheltuiesc.

Dacă și la noi premiile literare ar avea valoarea celor din vest, atunci am vorbi în alți termeni.

În vest, imaginea scriitorului este alta. Statutul lui social este respectat. La o lectură publică, spre exemplu, se intră cu bilet. Sălile sunt pline, scriitorul este recompensat.

Am fost și eu, ca spectator, la câteva lecturi literare în Viena. Lecturi literare ale unor scriitori contemporani. Cu săli neîncăpătoare, peste o mie de oameni. Toți au plătit bilete.

Dacă ar fi și la noi așa ceva, atunci, sigur, situația ar fi complet alta. La noi, cartea nu se vinde, nu se citește. Uneori, îți dăruiește cineva o carte și după aceea o vezi uitată pe masă.

Crezi că se poate face ceva pentru a schimba lucrurile?

Nu-mi dau seama ce anume. Dar cred că se pot schimba lucrurile. Se poate face. Rămâne de văzut și făcut.

(va urma)

Fragment din volumul *Peisaje umane*
în curs de editare la Junimea,
colecția „Dialog XXI”

ars amica nostra

Gabriel CALOIAN

Absolvent al Facultății de Arte Plastice, Decorative și Design, Iași, secția Grafică; masterand Grafică.

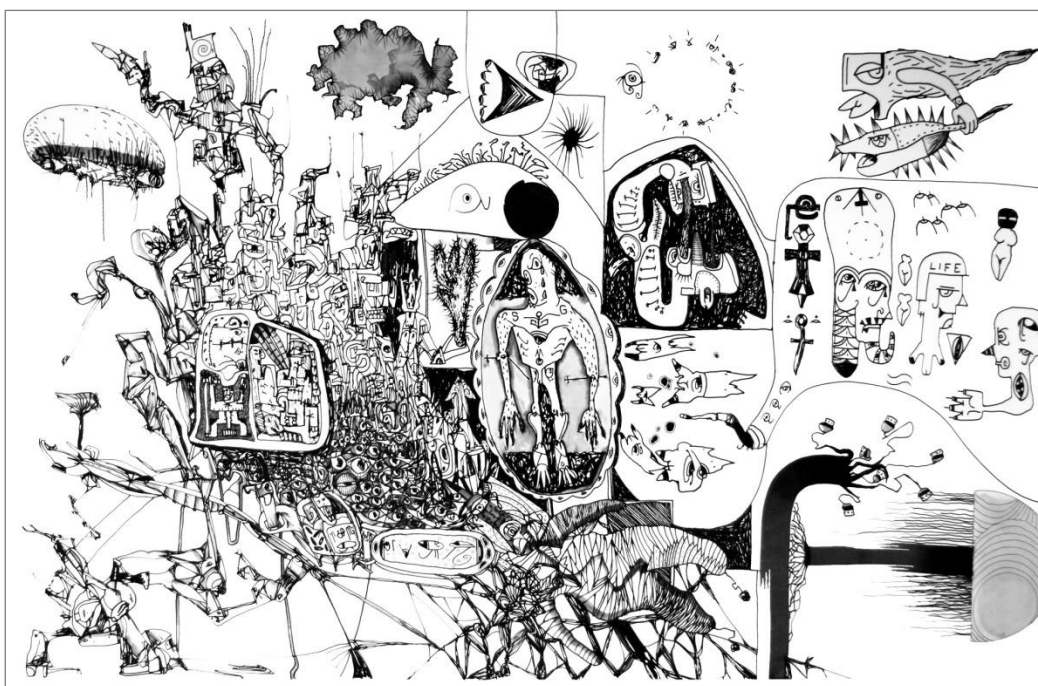
Din anul 2009 – membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România, Filiala Iași.

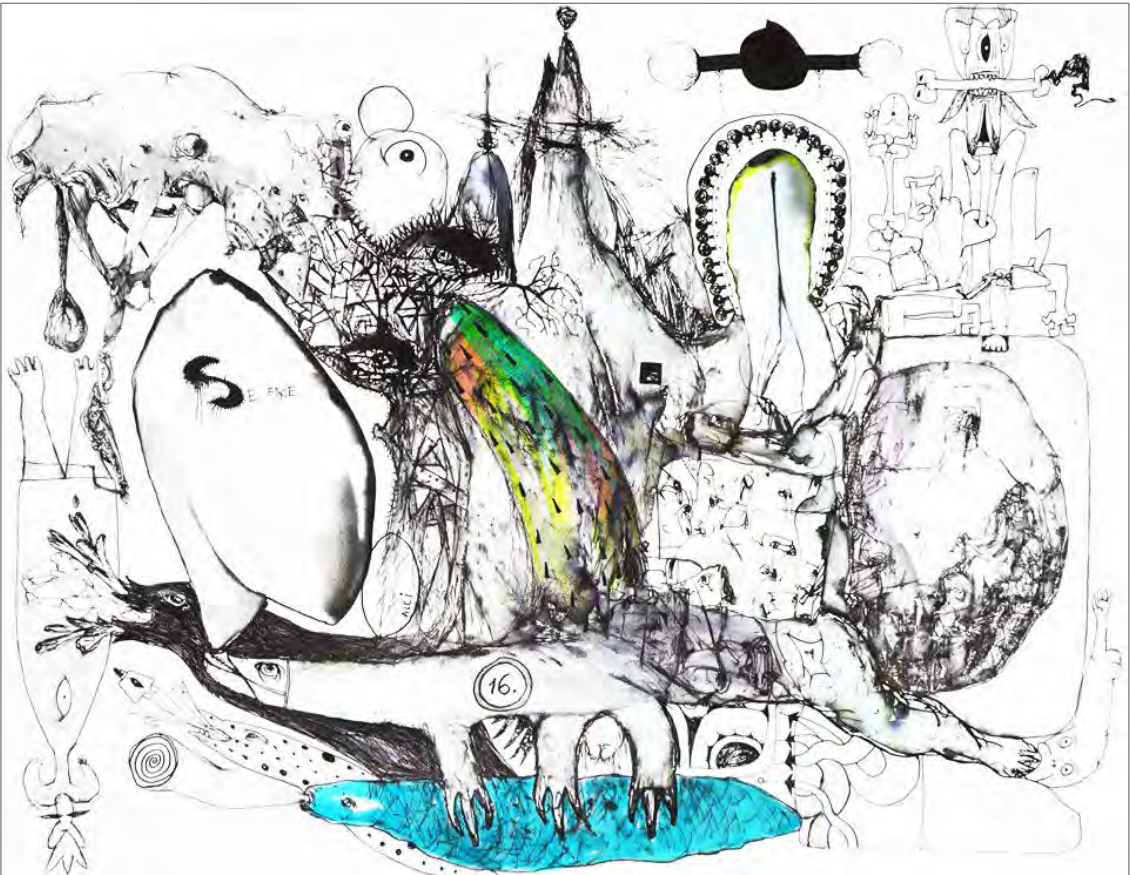
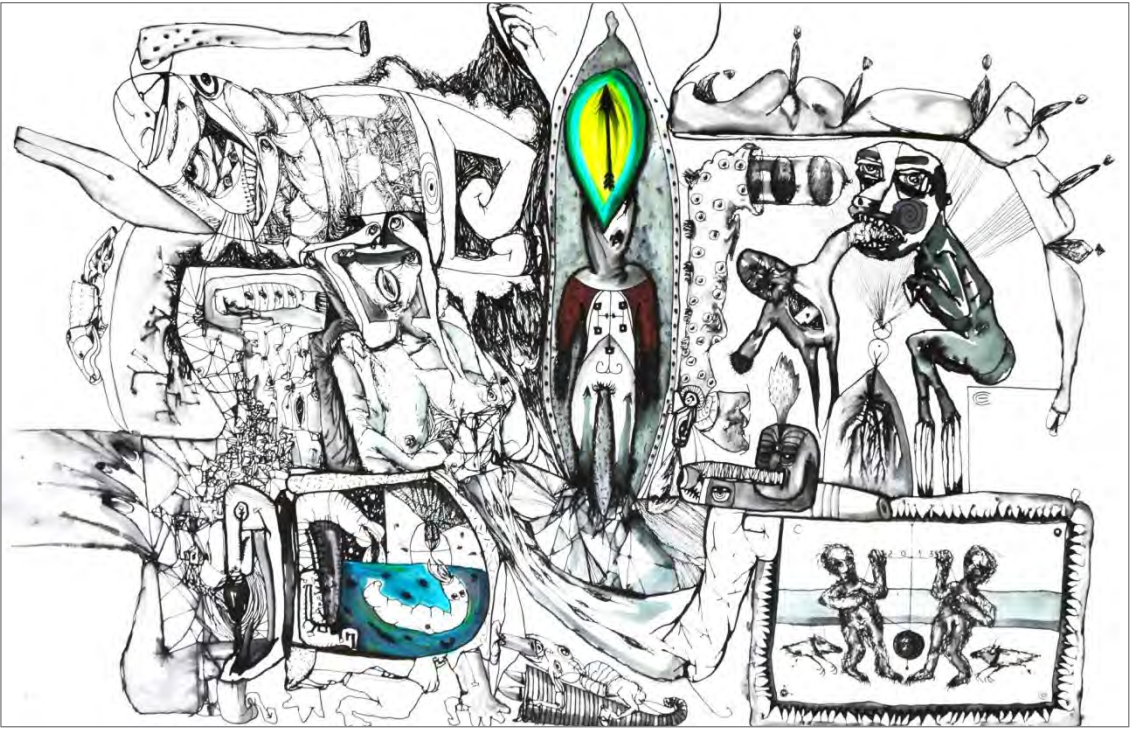
Expoziții personale: 2018 – Expoziție personală de grafică, în cadrul Bienalei Naționale de Arhitectură, Muzeul Literaturii Române Iași; 2018 – Expoziție personală de grafică, Galeria Grand Hotel Traian Iași; 2014 – *Deconectat*, Expoziție personală de grafică, Galeria Artyourself, București; 2013 – *Deconectat* – Expoziție personală de desen, Galeria „N. Tonitza”, Iași.

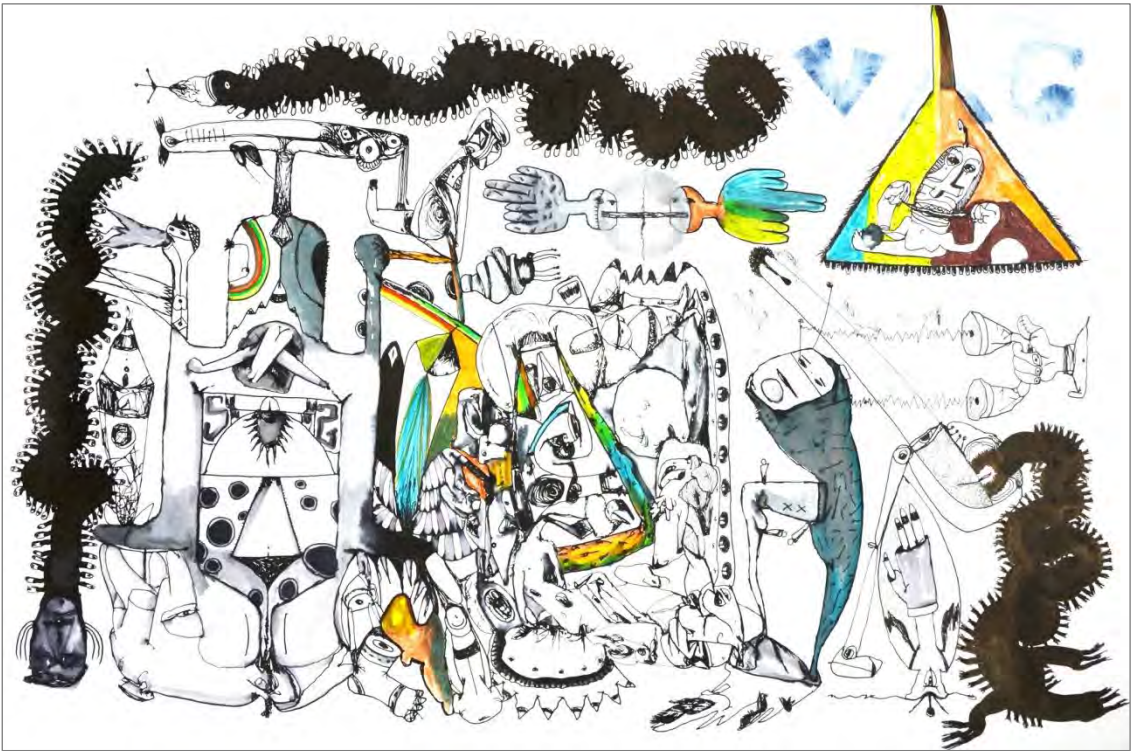
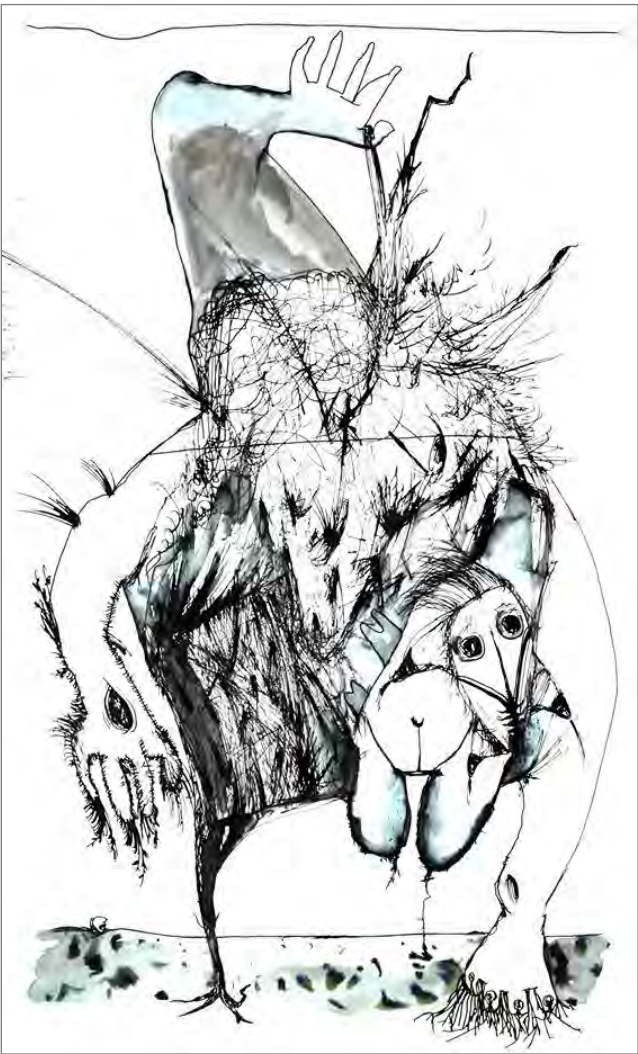
Expoziții internaționale, bienale:

2018 – Expoziția de artă contemporană românească „Salonul de Desen 2018” în Galeria Accademia di Romania, Roma, Italia; 2015 – Bienala Internațională de Gravură Contemporană N-E, ediția I, Iași, Galeria Universitas, Universitatea de Arte „G. Enescu” Iași; 2012 – *Small Engraving Salon*, Muzeul Florean, Baia Mare; 2012 – Concursul Internațional de Creație Plastică *Eminesciana*, ediția a II-a, Galeria „N. Tonitza” Iași; 2010 – Bienala Internațională de Gravură *Grafikai Szemle*, Centrul Cultural și de Arte Lăzarea, Harghita; 2010 – *Confluente III*, Expoziție Internațională de gravură, Galeria ApArte, Iași; 2009 – *Confluente II*, Expoziție Internațională de gravură, Galeria ApArte, Iași.

Premii și diplome: 2019 – Premiul UAP pentru Grafică, Salonul Artis, Galeria Victoria Iași; 2012 – *Diploma de Excelență*, Concursul Internațional de Creație Plastică *Eminesciana*, ediția a II-a, Iași, Galeria „N. Tonitza”; 2010 – *Premiul pentru Grafică UAP*, Salonul ART'IS, Galeria World Trade Center Iași.

Gabriel Caloian sau când artistul este el însuși un personaj

Gabriel Caloian este acel artist ce nu face din proiectele personale cărți de vizită ce probează potența artistică, dar care prin nenumărate intervenții în expoziții de grup sau colective, te învață să îl reperezi cu ușurință în raport cu întregul tematic, prin lucida amprentă disonantă pe care o trasează în raport cu experiențele contemporane ale speciei.

Ca într-o paradă a viziunilor, fiecare element dislocă realitatea în sute de secvențe, o augmentează sau o parodiază, până când scheletul gândului, aparent haotic, se cristalizează. Granița dintre vis, veghe și trezire se arcuiește, alternanța proiecției inconștientului de sorginte surrealită (în fapt explorări ale conștientului postmodern) vs. ipostaze și chipuri cunoscute, fac pe privitor să asiste la narațiune, parțial conștient de ceea ce vede. Asta nu fiindcă artistul alege coduri încifrate pentru a îngreuna înțelegerea și nici ca urmare a întrepătrunderilor și juxtapunerilor contrare existenței obiective, ci fiindcă plăsmuirea în sine tinde să devină mai reală decât realitatea inițială, personală.

La Gabriel Caloian atât aleatoriul cât și ludicul emerg din același impuls. Vitalitatea liniei ce pare a irupe dintr-un minuscul, atomic punct, dă naștere acestei lumi și tuturor formelor, trăind prin ea însăși pe suprafața hârtiei, regenerându-se prin noi și noi explozii. Întotdeauna se întâmplă ceva indiferent unde se oprește privirea, ceva germinează sau este în conflict, ceva se transformă sau absoarbe vidul sau făpturile, le distilează și le propulsează în noi mecanisme. Artistul nu este marele păpușar ce mișcă sforile și permite intrarea sau ieșirea din scenă a făpturilor, ci un receptacul a cărei viziune, asemenea unui caleidoscop, compune lumi.

Maria BILAȘEVSKI

muti

magistri

sunt

libri

comentarii

recenzii

cronici

Vasile IANCU

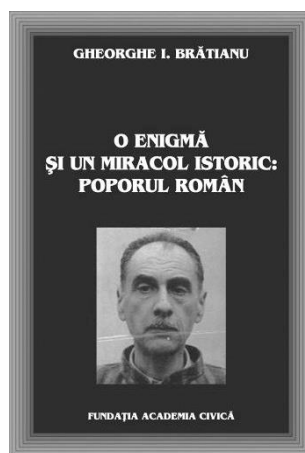
UCIS ÎN TEMNIȚA DE LA SIGHET

(Gheorghe I. Brătianu)

Destul de recent, a apărut la Fundația Academia Civică lucrarea de substanțială importanță pentru istoria neamului românesc *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*. Autor: Gheorghe I. Brătianu. Prima dată și într-o formă mai restrânsă, studiul, în limba franceză, este tipărit în anul 1937, în *Moniteur Officiel et Imprimeries de l'Etat, Imprimerie Nationale*. Cartea de-acum a fost editată în anul 1940, cu un *Cuvânt înainte* semnat G.I.B., scris în septembrie 1939. Când Europa era convulsionată de începutul unor grave conflicte, de pretenții revanșarde, de rapturi teritoriale, toate anunțând un (alt) război devastator. Marele istoric și omul politic de anvergură consemnează: „Și doar adevărul a fost, este și va fi de partea noastră, iar dovezile se află la tot pasul în pământul însuși al țării, în graiurile și în obiceiurile românești, așteptând de atâtea veacuri să fie date la lumină. Să o facem cât mai devreme, căci timp s-a pierdut destul.

Evenimentele ce se desfășoară în jurul nostru, în ceasul în care închei aceste pagini, mă determină să nu mai întârzii publicarea versiunii românești, pe care mi-o asigură binevoitorul sprijin al Fundației pentru Literatură și Artă Carol II”.

Studiul istoriografic complex a pornit de la un răspuns pe care savantul român îl dădea lucrării istoricului francez Ferdinand Lot, profesorul său de la Sorbona, mai precis, unui capitol din opul acestuia, intitulat „Une énigme et un miracle historique: Le peuple roumain”. Cu modestie și probitate intelectuală desăvârșite, dar și cu deferența cuvenită fostului său dascăl, istoricul nostru se explică în introducere: „Din pricina bogăției materialului am fost nevoit să depășesc limitele unei

dări de seamă; unele din părerile d-lui Lot trebuie apropiate de acele ale câtorva lucrări recente, datorate istoricilor și filologilor din Europa Centrală și Orientală, de care el însuși n-a putut lua cunoștință înainte de tipărirea cărții sale; mă grăbesc să adaug că această apropiere nu privește decât concluziile, iar nu tendințele și metodele cu totul diferite. Am fost astfel adus să examinez din nou cele două argumente esențiale ale profesorului meu, probleme atât de discutate ale părăsirii Daciei și ale unității primitive a principalelor dialecte românești și să consider, în lumina noilor cercetări, observațiile pe care le-am făcut acum câțiva ani, asupra înțelesului geografic al denumirilor etnice din Sud-Estul Europei în Evul Mediu”. Și mai departe afirmă răspicat: „De câțiva ani, unui istoric, care nu sunt Român, au deschis din nou în fața opiniei europene o *problemă românească*, pe care noi am crezut-o rezolvată”. (Cât de recurentă e această chestiune în opinia câtorva istorici străini, dar mai cu seamă în mentalul

unor politicieni nu doar de peste granițele României se vede și-n zilele noastre. Patima lor e, parcă, nestinsă de veacuri, de la Sulzer citire, a cărui teză e îmbogățită de Roesler ș.a. *Eiusdem farinae*.)

Gheorghe I. Brătianu pornește, firesc, de la părerea lui Ferdinand Lot asupra originilor popoului român, cu argumente și contraargumente științifice solide, logice. Admițând că istoricul francez a „adoptat în liniile sale esențiale, dar cu deosebire de trei sau patru secole, teoria susținută mai recent de Alexandru Philippide în voluminoasa sa lucrare asupra originii Românilor, carte care este mai mult opera unui filolog decât a unui istoric”, eruditul istoric român examinează atent cele mai reprezentative puncte de vedere vizând subiectul abordat, compară ideile divergente și convergente cu obiectivitatea unui autentic om de știință. Într-un capitol aparte, se ocupă, cu spirit critic, de teoria imigrației, expusă în câteva lucrări recente (de ex. L. Tamás, un iacob Bromberg, emigrant basarabean în S.U.A., istoricul bulgar Mutaftchiev, cunoscutul „maestru al studiilor balcanice” C. Jireček, învățatul grec Keramopoulos etc.), dar și în documente mai vechi.

În cele patru capitole consacrate „Originii popoului român”, miezul tare al lucrării, eminentul nostru istoric sintetizează momentele și elementele decisive ale formării și continuității noastre ca neam unitar în spațiul fostei Dacii, evident, și-n cuprinsul Ardealului, Banatului, Maramureșului, Țării Crișurilor. Aceste părți cuprind demonstrații convingătoare privind: *Evacuarea Daciei; Unitatea lingvistică; Etnografia și geografia; Datele arheologice*. Într-un remarcabil text – *Gheorghe I. Brătianu: istoricul și omul politic* –, așezat drept postfață la opul de față, Șerban Papacostea, între alte pertinente concluzii, afirmă că „Îmbinând o erudiție sigură cu o înțelegere largă, în spirit modern, a mentalităților străvechi, Gheorghe Brătianu a realizat o fericită sinteză între tradiția medievală și cercetarea modernă în problema originii statului. După laborioase cercetări în detaliu, el a adăugat însemnate elemente noi la cunoașterea realităților românești din perioada anterioară întemeierii, descoperind în sursele vremii noi atestări ale românilor și ale organismelor lor politice la sud și răsărit de Carpați”. Cine parcurge numai și titlurile lucrărilor semnate de acest mare istoric, continuator al lui Xenopol (istoric de elită căruia Gheorghe Brătianu îi dedică lucrarea) și Nicolae Iorga, își poate face o imagine asupra personalității istoriografului, cunoscut în prestigioase foruri academice din Europa timpului.

Într-un expresiv profil spiritual, Alexandru Zub publica în „Dacia literară” (1998) un text dedicat acestui mare istoric, text care a fost revizuit pentru simpozionul comemorativ din 17 aprilie 2003, de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”. Profilul „G.I. Brătianu: ipostază istoriografică” e un scurt preambul la lucrarea comentată aici.

Au fost mai multe ediții ale acestei opere. Prima, cum am precizat, în franceză, apoi, în română, iarăși, în franceză, în italiană (1942), în engleză (1996). Ultima, la Editura Corint, în anul 2000. Prezenta, cu întreg aparatul cuvenit, este, după cum suntem înștiințați, „un omagiu adus Mariei G. Brătianu, care a lăsat ca moștenire simbolică *Fundației Academia Civică și Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței* toate drepturile de autor privind opera lui Gheorghe Brătianu”.

Istoricul „care s-a bucurat de cel mai înalt prestigiu în lumea profesioniștilor de oriunde”, după A.D. Xenopol și Nicolae Iorga, a murit în închisoarea politică de la Sighet, la 23 aprilie 1953. Împlinise doar 55 de ani. Regimul totalitar comunist n-are cultul valorilor. Când a fost arestat de Securitate, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, era deja scos din rândul membrilor (plini) ai Academiei Române (instituție desființată în anul 1948 și reprofilată pe criterii politico-ideologice, sub titulatura Academia Republicii Populare Române), era epurat din viața universitară (profesor la 26 de ani), fusese scos din funcția binemeritată de director al Institutului de Istorie Universală „Nicolae Iorga”. A luptat, voluntar, pe frontul Primului Război Mondial, ca ofițer, este rănit în luptele crâncene de la Cireșoaia, vindecat, intră din nou în confruntările tragice ale războiului, de astă dată, în Bucovina (a și scris o carte despre experiențele sale de soldat), a fost șeful organizației P.N.L. Iași (orașul copilăriei și al formării sale intelectuale, pe urmă, al carierei strălucite de universitar), parlamentar, a ilustrat, prin vocație, patriotism și ținută intelectuală, tradiția liberală a Brătienilor, în primul rând, a ilustrului său părinte, Ion (Ionel) I.C. Brătianu, s-a opus deciziei Consiliului de Coroană din noaptea de 30 spre 31 august 1940, care a acceptat Arbitrajul de la Viena, insistând să nu cedăm Basarabia și Bucovina de Nord fără luptă.

A sfârșit așa cum au sfârșit multe personalități ale națiunii române: în temnița de la Sighet. A lăsat, însă, moștenire o operă istoriografică de patrimoniu și o exemplară conduită patriotică. Călăii și detractorii săi, bipezi efemeri, sunt praf și pulbere.

Codrin-Liviu CUȚITARU

COMUNISME

Notă informativă

Izolarea ultimelor săptămîni m-a împins și către lecturi mai puțin academice. Două dintre ele (Paul Sfetcu – *13 ani în anticamera lui Dej*, Colecția „Istoria timpului prezent”, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, Curtea Veche, 2008 și Violeta Năstăsescu – *Elena Ceaușescu – confesiuni fără frontiere*, Editura Niculescu, 2010) despre trecutul nostru comunist. Într-un mod nemijlocit, lipsit de transfigurări estetice. Cea de-a treia, un jurnal de scriitoare veritabilă (Constanța Buzea – *Creștetul ghețarului. Jurnal 1969-1971*, Colecția „Memorii/ Jurnale”, Editura Humanitas, 2009), deși plasată în aceeași epocă, operează, desigur, cu percepția artistică, stilizată literar. Le prezint scurt, mai jos, pe toate, gîndindu-mă că unele detalii ale memorie colective merită reactualizate...

Un Ishmael bolșevic

Documentul care a mai estompat mitul comunist al „amiciției extraordinare” dintre Gheorghe Dej și Ceaușescu este cartea de memorii a lui Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, apărută pentru prima dată în 1994 și reluată, în colecția „Istoria timpului prezent”, la Editura Curtea Veche, sub îngrijirea Laviniei Betea și coordonarea lui Adrian Cioroianu. Autorul a murit între timp. Fost strungar (comunist încă din anii patruzeci), el a activat, după 1945, la nivele înalte, în UTM, ajungînd, în 1950, șeful de cabinet al primului om din România, la vremea respectivă, Gheorghe Gheorghe Dej (care oscila, ca funcție, între Președinția Consiliului de Miniștri și Prim-Secretariatul PRM, rămînînd totuși, constant, cel mai important personaj din stat). Paul Sfetcu, deși parțial agramat, posesor al unui simpatic limbaj de lemn și, pe deasupra, comunist înveterat, cu admirație ne-

condiționată față de Dej, sentimente împărțite vizavi de Ceaușescu (respect pentru „tot ce a construit”, combinat cu dispreț pentru „violența” și, mai ales, „neburnia” lui congenitală) și ostilitate în legătură cu „exploatarea”, scrie un volum necesar, foarte util, în primul rînd, istoricilor. Utilitatea sa vine tocmai din faptul că nu găsim nici cea mai mică umbră de ipocrizie aici. Sfetcu rămîne *el însuși* pe parcursul demersului, cu bune și cu rele, și de aceea avem toate motivele să credem că îi prezintă pe liderii anilor cincizeci exact așa cum i-a perceput. El apare în postura (neasteptată) a unui Ishmael bolșevic, care supraviețuiește catastrofelor generale doar pentru a spune *povestea*. O poveste terifiantă în esență, dar care, pentru el, rămîne, preponderent, un exercițiu de observație.

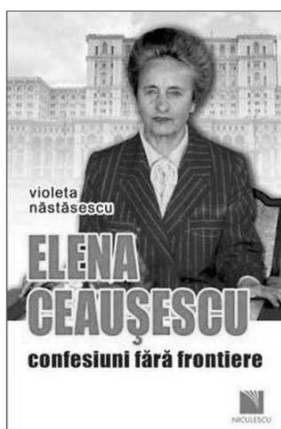
Cartea se citește, în ciuda *partipris*-ului comunist, și a stilului rudimentar, o spun deschis, cu pasiune. Apar aici numeroase informații (unele captivante) despre vîrfurile puterii românești în anii cincizeci (și, desigur, personajele din culise ale timpului): Dej, Apostol, Pauker, Chișinevschi, Miron Constantinescu, Maurer, Bîrlădeanu ș.a. Se vorbește despre ura lui Dej pentru tatăl lui Ion Iliescu, dar și despre admirația pe care o avea pentru mama acestuia (fapt care l-a scutit, pînă la

urmă, pe fostul președinte postdecembrist de persecuții). Se menționează detalii picante referitoare la fiicele lui Dej. Se amintesc figuri marcanțe din politica internațională a momentului. Se discută, în sfârșit, cum aminteam deja, relația dintre Dej și Ceaușescu. Poate că unii și l-au imaginat pe „geniul carpatin” a fi fost extrem de supus lui Gheorghiu-Dej. Marii tirani sînt, de obicei, niște mari lingușitori la începutul carierei. Din ce a văzut Sfetcu însă, în perioada sa de activitate la biroul lui Dej, Nicolae Ceaușescu contrazice această regulă. Are frecvent inițiative personale și îl pune pe Dej – nemulțumit, bineînțeles – în fața faptului împlinit. *Șefu’* (cum îi spune Sfetcu lui Dej) nu trece niciodată la măsuri radicale, dovădindu-se ușor temător în relația cu „lupul tînăr”. În 1963, nu-i aprobă totuși decorarea cu titlul de „Erou al Muncii Socialiste” (Ceaușescu fiind singurul membru al CPEX care nu avea înalta distincție!). Titanul din Scornicești, în replică, își creează propriul sistem de putere, coordonînd direct prim-secretarii din teritoriu.

Deși, în 1965, la moartea lui Dej, Ceaușescu ocupa numai poziția a cincea/a șasea în ierarhia de partid, va fi ridicat la rangul de conducător politic al țării (ca soluție de compromis). Ideea a avut suportul total al sforarului Maurer care-i convinsese pe toți că „olteanul tinerel” va face singur treaba de rutină, iar, în chestiunile fundamentale, va fi ușor de manipulat de către bătrîni (strînși într-un veritabil „nucleu dur” al puterii). Cît de adevărată a fost această presupunere au demonstrat-o următorii douăzeci și cinci de ani din istoria României.

Five o'clock tea cu Elena Ceaușescu

Volumul publicat de Editura Niculescu, despre Elena Ceaușescu, sub semnătura Violetei Năstăsescu, este o carte oarecum neclară, psihologic vorbind, deși, altfel, absolut necesară istoriografic, prin informațiile de culise, pe care le aduce din epoca dictaturii ceaușiste. Neclaritatea vine din două direcții. Prima se leagă de autoarea însăși. Fostă interpretă (de limbă engleză) a Elenei Ceaușescu, Violeta Năstăsescu pare să nu-și fi definit încă, suficient de transparent, relația cu propriul său trecut. A fost postura ei de translator la cel mai

înalt nivel în statul comunist un lucru benign, din perspectivă morală (și chiar ideologică, socială, politică) ori nu? A fost Elena Ceaușescu o persoană rudimentară *in extenso* sau a avut și părți frumoase, necunoscute publicului larg? Poți, în postură de răsfățată a soartei, să călătorești pe întregul mapamond (în condiții de lux absolut) și, totuși, să deplîngi, ușor ipocrit, închisoarea numită „România socialistă”, de unde nu aveai cum să evadezi decît riscîndu-ți viața? Cred că doamna Năstăsescu nu și-a pus astfel de întrebări, nu și-a construit adică o „filozofie” a cărții și, de aceea, ne oferă o oarecare ambiguitate reprezentativă. Desigur, se poate obiecta că existența ca atare este confuză și contradictorie, Violeta Năstăsescu prezentînd doar lucrurile așa cum ele i s-au arătat. Am sentimentul însă că explicația nu rezistă integral. Participînd direct la articularea istoriei (prin traduceri sale, mărturisește autoarea, i-a fermecat pe oficialii străini și a rezolvat situații de criză, evitînd momente penibile!), ai obligația să-ți clarifici poziția. Nimeni nu și-ar fi dorit o carte acuzatoare (necreditabilă în fond!), de caricaturizare duplicitară a Ceaușeștilor, însă „dubla măsură” a aprecierii auctoriale creează confuzie. Mai acceptabil ar fi fost, prin contrast, „unghiul” de percepție „partizan” și „loial(ist)” al unui fost „nomenclaturist” nostalgic.

Cînd îți asumi pătrunderea în intimitatea Elenei Ceaușescu și cîștigarea simpatiei primei doamne a comunismului românesc (cu care V.N. servește adesea ceaiul *tête à tête*!), dar cînd, simultan, te „numeri”, ca importanță în aparat, cu coafeza și bucătarul cuplului prezidențial, devii ușor suspect. Surprinde, de asemenea, trecerea succesivă și repetitivă a autoarei de la „agonie” la „extaz” în „perceperea” Elenei Ceaușescu. Se umple de repulsie cînd o aude etichetînd, la întîlnirile oficiale, pe doamnele cu care interacționează, drept „calice”, „cretine”, cu „copii tîmpiți” ori cînd o vede gafînd impardonabil în dialogul cu prințul consort al Regatului Unit, însă îi supralicitează totodată clipele de compasiune (față de fiul bolnav al senatorului Edward Kennedy) și generozitate (față de soția unui șef de stat african, îmbolnăvită subit la București). La fel, generalii de Securitate (Pacepa, Vlad, Stan, Neagoe și Pleșiță) apar ca niște bărbați manierați și, în mod ironic, întristați de situația nefastă din România (știut fiind că ei constituiau chiar vîrfurile ferocei represiuni). Sînt de acord că, uneori, istoria refuză, deopotrivă, albul și negrul, preferînd nuanțele intermediare, dar mi-e greu să înțeleg cum extremele (de bine sau de rău) pot funcționa suprapus în același segment temporal. Aici apare și al doi-

lea element de neclaritate. Autoarea nu-și prezintă experiența de interpretă cronologic, ci... geografic, în conformitate cu vizitele cuplului prezidențial pe diverse continente. „Personajele” cărții par de aceea contradictorii în interiorul aceluiași capitol, pentru că unul era Ceaușescu pe plan internațional, între 1968 și 1978, și altul în anii optzeci. Dincolo de toate acestea însă, repet, volumul merită citit de istorici și trecut prin filtrul analizei științifice.

Triumful feminității

Pentru feminiștii ultimelor decenii, o dilemă socio-culturală a rămas deocamdată nerezolvată. În redefinirea feminității moderne, care principiu este mai important: identitatea sau emanciparea? Altfel spus, e bine să conservi „identitatea” feminină, chiar dacă ea nu scapă de periferia spațiului patriarhal nereformat ori, dimpotrivă, să dai curs liber „emancipării” genului secund, fie și cu riscul ca femeia, în mișcarea sa spre centralitate, să-și piardă „sinele” propriu, imitând masculinitatea? Nu mă voi aventura cu un răspuns. De ajuns să constat, citind jurnalul Constanței Buzea (1969-1971), că, uneori, păstrarea identității nealterate constituie o victorie spirituală și psihologică mai semnificativă decât un întreg univers al emancipărilor absolute. Nu degeaba au insistat feministe celebre pe ideea „integrității feminine”. Probabil că nici o „emancipare” nu poate avea loc în afara autenticității proprii ființe.

Am resimțit dramatică, intensă experiență (culturală, psihică, socială, emoțională) din *Creștetul ghețarului* ca pe o (îndârjită) supraviețuire a identității unei scriitoare, intelectuale și, nu în ultimul rând, femei în spațiul restrictiv-discriminatoriu al societății comuniste, dublat de intervalul potențial mutilant suferințelor al mariajului personal. Faptul că autoarea ține un jurnal de observații sîn-

re (pînă la masochism) și atente (pînă la detalii traumatizant) o salvează, infuzîndu-i cu sens existența, trezindu-i, cumva paradoxal, voluptatea introspecției. La sfîrșitul anilor șaizeci, Constanța Buzea este o tînără poetă bine cotate critic, cu apariții editoriale apreciate și comentate. Totodată, ea e căsătorită cu Adrian Păunescu – el însuși la debutul unei fulminante cariere literare, sociale și, desigur, politice. Situația are ceva tipic din antagonismul de gen al epocilor tradiționale: femeia sacrificată necondiționat pe altarul proiectelor „incomparabil” mai vizibile ale bărbatului.

Mamă a doi copii (pe care-i iubește și față de care joacă, aproape de una singură, rolul de părinte), introvertită, timidă chiar, Constanța Buzea se lasă, aparent, copleșită de umbra covârșitoare a soțului, acceptîndu-i, în planul imediat exterior, abuzurile de tot felul: multiplele aventuri extra-conjugale (încheiate cu nașterea altor copii pe care Adrian Păunescu, în puseuri de sadism, greu de bănuț la prima vedere, îi și prezintă!), ironiile, accesele de furie (și agresivitate), comportamentul deviant (o abandonează, la un moment dat, speriată, pe străzile Parisului, apărînd, mult mai tîrziu, „rîzînd ca un elefant”). Ea „nu face scene”, nu se revoltă și nu plătește cu aceeași monedă. Toate pentru că, în forul său interior, poeta și-a impus să-și păstreze identitatea cu orice preț, să *nu devină altcineva*. Jurnalul auto-scop (de o precizie și onestitate a mărturisirii, care l-ar fi făcut gelos pînă și pe Camil Petrescu) funcționează aici ca un instrument moral și psihologic. Dacă, în final, vorbim despre un triumf al feminității, despre o supraviețuire a eului genuin, meritul principal rămîne al acestui (necruțător altfel) experiment introspectiv.

Creștetul ghețarului nu reprezintă numai o carte de autoanaliză, ci și una de explorare a alterității. Constanța Buzea creionează, în volum, „o lume dispărută”, a anilor șaizeci-șaptezeci, cu farmecul și, concomitent, ororile ei. Mai mult, scriitoarea are prilejul să călătorească în America, familiarizîndu-se cu diferențele mentaliste. Întîlnirea cu Mircea Eliade, la Chicago, constituie un episod inedit de istorie literară, ce nu trebuie ocolit de criticii viitorului.

Ion POP

NOTE DESPRE POEZIA LUI LIVIU ANTONESEI

Se știe că Liviu Antonesei a fost și este, într-o mare parte a scrisului său, în împrejurimile Forului: un spirit civic mereu viu l-a incitat la reflecția exigentă asupra imediatului, politic, etic, literar, așadar cu disponibilități de expresie de o remarcabilă diversitate. Poetul, cu un debut mult întârziat din pricinile „obiective” ale cenzurii anilor '80 ai veacului trecut, a apărut cu prima carte, *Pharmakon*, abia în 1989, reluată în versiune completă în volumul ce aduna textele din anii 1978-1989, *Căutarea căutării* (1990). A vorbi prea mult despre „optzecismul” său nu e foarte productiv, fiindcă poetul nu răspunde nici facondei ludice, inventive, a „lunediştilor” bucureşteni, nici „neoexpresioniştilor” din contingentul echinoxist. *Opera poetică*, publicată în 2017 într-o suită generaţionistă, nu-l prea aliniază sub eticheta vârstei sale biologice. În loc să fie un exuberant al senzaţiei, al privirii spre noile panorame ale secolului ori să-şi îngroaşe „expresionist” liniile literei solidare cu tensiunile cărnii ameninţate şi ameninţătoare, discursul lui Liviu Antonesei se menţine pe o linie de reflexivitate sceptică, cu note accentuat elegiace, iar de discursul „profetic” în haine de purpură al unor trubaduri ieşeni se desparte fără agresivitate nici sângerări: „copia din sacral text al lumii” se mărturiseşte mai curând ca urmă elegiacă, într-un real aproximat sub semnul răcelii şi al ostilităţii faţă de idealismul, fie şi relativ, al poeziei (poetul e, cioranian vorbind, un „rău demiurg”) pândite de altfel, se spune într-un loc, de dispariţie. Între o realitate ce dezamăgeşte şi o reverie resimţită ca precară, subiectul liric se situează pe poziţia mai nesigură, de căutător în spaţiul multi-form şi în mişcare – „lunecare”, „prăbuşire”, „instinct carnivor al morţii”, focusul entropiei generalizate”, „falsa pudoare a permanentului da” – toate marcate de o „melancolie contemplativă”. Asemenea date aparţin mai ales primei etape a scri-

sului său, care va cunoaşte şi momente de revoltă şi furie provocate de contextul constrângător trăit în stare de tensiune maximă – de unde discursul (şi discursivitatea) unor compoziţii care acumulează rostogoliri de reflecţii ce ţin cumva locul concretelor, o scriitură definită de autorul însuşi, barthesian, drept „metaforizare de grad zero, scriitură albă şi ternă”, dar vorbire trăită – „vorbesc din propriul meu corp puternic şi trecător”, din, totuşi „cenuşii unei captivităţi supraetajate – plumb în plumb”. Energia angajării într-un asemenea mod de expresie compensează măcar parţial absenţa mărturisită a medierilor simbolice, în numele autenticităţii acelei „căutări”, ce nu refuză însă transcendentul, absolutul, oarecum simetric cu „posibilitatea unui purpuriu lăuntric”. Tensiunea dintre „imaginaţie şi raţiunea simbolică”, între „semnificaţie şi incantaţie” se păstrează mereu, iar excesul de inteligenţă nu e, adesea, doar al „scoliastului” frigid spiritual... Oricum, starea de spirit ca şi generală poate fi aproximată de metafore (totuşi!) precum „bătăturile vineţii ale neurasteniei”, „oţelul armei lăuntrice” [care] „rugi-neşte în teaca marilor capitulări”, „marile hemoptizii etice”, „siberie a sufletului” printre „eunucii spiritului” şi „agricultori epici pe câmpul întins şi pustiu”... În zona aceasta a scrisului său, nervos, tensionat, protestatar în fond, poetul îmi pare a fi cel mai autentic şi mai bine individualizat, sub zodie deceptivă, în căutarea unei salvări improbabile – „poetul poate să şi crape/ Pe limba sa”, Hesperia şi marile repere antice greceşti şi romane sunt greu de regăsit (vezi poemul *Holderlin. Un vis*). Iar pe acest fundal, – apariţia femeii iubite, ce concurează imaginarul sumbru, propunând decoruri festive, pentru ca, peste alte pagini, să reapară sentimentul singurătăţii şi disperării, tradus anaforic în suite de reluări ale protestului direct: „O, tu, puroi al lumii care fâşneşti prin ochi,

o, tu, iluminare/ fără sfârșit, lasă-mă-n pace, lasă-mă-n pace –/ pe mine mie redă-mă, pe mine morții redă-mă,/ cu moartea pre viață călcând./ Nu mai suport, nu mai suport, nu mai suport./ Urlu. Urlu, Urlu. Singur – eu urlu”.

O oază de senin sufletească conturează însă, contrastând puternic cu uvertura discursului protestatar, ciclul de versuri *Apariția, dispariția și eternitatea Eonei* (1999-2006) ce pune în evidență și latura luminoasă a viziunii poetului, plasată cu semn „absolut” (Eona, e o emblemă a Timpului cu majusculă, feminizat). Versurile au aici armonizări de cântec tandru, ușor clasicizant, cu trimiteri la zeități grecești („basmul Afroditei”, „imnul lui Apollo”) dar și cu o înviorătoare infuzie de concrete – pentru a sugera stările sufletești ardente sau, dimpotrivă, sentimentul de însingurare și abandon. Se simte în aceste texte și „murmurul melancoliei”, și liberul joc pe urme zeiești – ale unui „zeu singuratec, visător” –, și fantezismul îndrăgostitului ce inventează „aventuri imaginare”, cu tandrețe sau prefăcută iritare, compunând inofensive, ca și jucăușe, „blesteme”. Desfășurate larg, într-o suită de „povești filosofice cretane”, prelungită în timp, numeroase poeme reiterează înscrisurile discursului amoros în decorul insulei, cu frecvente trimiteri la figurația mitologică, dar și prin notații de observator direct al peisajului – o poezie, cum observa și Al. Cistelean în prefața antologiei – cu aspect de „carnet de reporter/ turist, surprinzând scene și personaje, gesturi și peisaje, dar întotdeauna așezat sub un tâlc (d-aia poveștile sunt „filosofice”) ca și acum ar fi pilde de viață, de concret al vieții”. Câtă filosofie e aici se poate discuta, – și mi se pare că notele de „carnet turistic” covârșesc uneori mai substanțialul „concret al vieții” filtrat afectiv, iar emoția în fața peisajului luminos face apel atunci la imagini comune, cu adaos de voce reflexivă din „off” ce ține loc de confesiune mediată plastic a subiectului în fața a ceea ce vede: regăsirea unui „sentiment auroral”, „zbuciumul vremurilor de la început”, locuri pe care „le simți acut ca fiind ale tale”, o „stare de splendidă suspendare”, „această insulă neverosimilă de pe tot întregul bătrân continent”, „primordiala plăcere a lumii/ în vecinătatea celei mai bătrâne mări”, „o nouă călătorie de inițiere”, „florile, cele mai frumoase din lume”, „miracol de dinaintea creației – de patru mii de ani”, „adâncul necuprins al mării, mamă a lumii”, „sufletul cotropit de splendori incandescente” etc. O anume prospețime senzorială nu lipsește însă din multe fragmente de peisaj marin, iar starea de

destindere, degajarea cu care sunt mărturisite reacțiile în fața lor se transmite explicit, ca o probă de autenticitate: „Dar sub soarele mării de nimic nu-mi pasă./ Aidoma zeilor din vechime./ Îmi aprind epiderma până la nemurire –/ Nici ei, zeii n-au habar de locuri și vreme./ Un murmur ritmat și lichid/ La picioarele mele desculțe/ Un zbor înalt, prea înalt în mine”. „Trăirea directă și reflectată”, despre care mai vorbea prefațatorul volumului, se echilibrează în genere armonios, aducând notația de „vedută” spre confesiunea încântată ori spre nostalgie și sentiment al permanenței și trecerii timpului. Distonează, doar, în acest ansamblu, micile „cântece” erotice, foarte sloboade în vocabular, ce dau prea mult senzația de ecou din versurile pitoresc-deșuchiate ale lui Emil Brumaru, cu o mai redusă mobilitate a imaginației decât cea a modelului și într-o ciudată combinație (poate ironic-ludică?) cu baladele coregrafice acompaniate muzical ale lui Cezar Ivănescu.

Înaintarea în vârstă întuneacă meditațiile poetului acum sexagenar, expresia capătă durtăți de imaginar tradițional, nepăsătoare de uzura limbajului poetic și de cugetarea la îndemână, ca în această secvență a ciclului *Poemele din zorii amurgului*: „... la șazeci de ani tocmai bătută pe nicovală.../ nimic nu există cu adevărat pe lume decât o aspră, dar umedă/ ca o apă în care te îneci, o nesfârșită singurătate./ Și nu există experiență în asta, nimeni nu este expert sau doctor,/ nu există vreo înțelepciune veche nu există./ pentru că nimic altceva nu există cu adevărat – în afara/ nemiloasei fiare a singurătății, cu ghearele înfipite în tine/ precum dinții vârcolacului în carotidă”... Da, desigur, cam, așa stau lucrurile, – a repetat-o mai toată poezia lumii... Câteva dintre piesele finale, evocând prieteni și confrăți de generație dispăruți prematur, pe care „stăpânul Cuvântului i-a amenințat/ cu arătătorul și i-a somat să-i lase Creația în pace”, transmit tulburător sentimentul trecerii, nostalgia vârstelor duse...

Nu am ajuns să citesc și versurile mai recente ale poetului, dar sunt ca și sigur că, în esență, nici tonul reflexiv-elegiac, nici voința de confesiune și instalarea în concretul imediat nu se vor fi schimbat. *Opera poetică* însumată în cele trei sute de pagini în urmă cu vreo trei ani dă seama, în cea mai mare parte a sa, despre scrisul unui poet cu angajamente exigente în „ritmul vremii”, nerefuzând nici pura contemplație, aflat mereu în acea „căutare a căutării” care-i asigură vitalitatea lirismului.

Constantin CUBLEȘAN

MITOLOGIA RETRĂITĂ POETIC

(Lucian Alexiu)

Impunându-se mai întâi în domeniul criticii literare, prezent în paginile revistei „Orizont” din Timișoara, cu cronici și articole referitoare (mai ales) la evoluția poeziei românești contemporane, Lucian Alexiu explodează editorial în 1997, când publică deodată patru volume de poeme (după ce debutase cu *Ideografii lirice*, în 1977), toate având generice de sonoritate insolită: *Ecorșeu*; *Îndreptar de navigație pentru uzul somonului albinos*; *Istoria naturală și alte poeme*; *Grupul nominal (7 formule de exorcizare a verbului)*. Au urmat, în avalanșă, alte volume de traduceri ale propriei creații, în limbile franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă, sârbă, croată, tipărite în țară și în străinătate, pe lângă vreo 50 de volume de versuri traduse din poeți străini, ca să nu mai vorbesc de alte o mulțime de angajamente culturale/literare copleșitoare prin varietate și amploare. Din tot acest impresionant travaliu se impune profilul unui intelectual pasionat de domeniul în care și-a ales să activeze/evolueze, a unui poet rafinat, cultivat cu subtilitate și având disponibilitatea de a decanta poetic motive livrești, interpretându-le în partituri de virtuozitate, mai degrabă cerebrală decât sentimentală, afectivă. Cea mai recentă antologie a sa, bilingvă (română/franceză), *Terțul exclus / Le tiers exclu. Poeme / Poèmes (1979-2019)*. Traducere în limba franceză de Maria Țenchea. Cuvânt însoțitor de Ioan Holban (lași, Editura Junimea, 2019, Colecția Cantos), este într-un totuși revelator pentru aceasta.

Lirica lui Lucian Alexiu se hrănește din teme și motive luate din mitologiile antice (mitologia Greilor, cu precădere; mitologia creștină, la care face aluzii discrete: „prin țara nimănu/ cu doi pești și cinci pâini” sau *întoarcerea fiului risipitor* etc.) dar și dintr-un soi de mitologie contemporană pe care însuși o dezvoltă și o nominalizează oarecum ironic: „întâmplări/ cu care nici că-ai putea la nevoie/

să-ți întreții partenerii/ în timpul unor interminabile/ partide de cărți” (*Anii de ucenicie*).

La drept vorbind, e o poezie reflexivă, el însuși retrăind și dând interpretări noi, personale, pasajelor sau motivelor, ca și eroilor/ personajelor vechilor *povești* eroice, cum aflăm în acest poem intitulat *Ulise*: „orbecăim/ din țarm în țarm/ din insulă-n/ insulă// între insule/ facem popas/ sporovăim/ ațâțăm focuri// suntem/ spiritele stinghere/ siderele/ tinere// mirosim încă-a pământ/ și-a trup de femeie/ în somn”. Sau, ușor ironic și fals moralizator, ca în poemul intitulat *Circe*: „târfă din insule// cu câte-o statuie/ la intrarea în lupanarele mării// te urmărește fără-ncetare în vis/ cu turma-i albastră/ de porci// de mult i-ai părăsit țărnu/ și încă-i mai simți/ cutremurul scurt al trupului pulsând rapid/ sâni zvâcnindu-ți în palme/ de fiecare dată când răsucești timona și pui/ corabia cu prora în val”. Are dreptate Ioan Holban când observă că poezia aceasta este una „a surprării unei lumi, a mitologiei și literaturii, pentru a (re)construi o alta, din fragmente risipite, pierdute în nisipurile mișcătoare ale (post)modernismului; e ca și cum, din cărămizile legate cu smoală ale Turnului Babel, cineva, poate Lucian Alexiu însuși, s-ar încumeta să ridice din nou turnul până la cer”.

Emoția lirică spontană lipsește pretutindeni

sau, dacă e s-o recunoaștem, se află absconsă în subteranele discursului metaforic, fiind de sorginte livrescă. E emoția lecturii ce produce, la rândul-i, text poetic.

Se află în toate acestea o dispoziție contemplativă superioară, translată sub forma unor stampe de epocă cu patină de vetustețe, împlinite din linii sugestive, într-o frumoasă *caligrafie* a relatărilor calme, ca de pastel: „la apus/ polifem iese în pragul peșterii/ cu un cornet de înghețată în mână/ privește plictisit peste întinderea mării/ mănâncă distrat// țistuie din buze/ încă o zi pierdută/ un secol/ de când nu s-a mai auzit de/ pânza unei corăbii/ nici dușmanii pe care-i aștepți/ nu mai vin” (*Cornetul cu înghețată al lui Polifem*). Verbul are subtilitate ironică, de parodie persiflantă, exprimând astfel propria atitudine a poetului față de subiectele sale, într-o predispoziție de ludică relație implicată subiectului: „de jur împrejur priviri grave –/ masa pentru tranșat e plină ochi/ de exponate exotice/ atâtea procente *paté de fois gras*/ atâtea procente *filé de saumon*/ atâtea procente *hachete de boeuf africain*/ restul pentru *biftec tartar*/ pentru *carpaccios*/ pentru *sushis*// după o scurtă consultare din priviri/ haruspicii convin:/ într-un viitor previzibil/ se poate investi/ în specia *archeopterix*/ în specia *serpens*/ în familiile/ *salmocyrpinus*/ în *euglena viridis*” (*Haruspicii*). Trecutul fuzionează pe aceste coordonate parodice cu prezentul: „blestemata foame de bani/ bicsnica teamă de zei/ nevolnica înțelepciune-a bătrânilor/ pioasa înșelăciune a oracolelor/ slăvia iubire-a aproapelui/ liniștita privesc a crucificațiilor/ pă-

trunzătoarea privire-a augurilor/ smintita știință-a urmașilor/ sordida proliferare-a orașelor (...) întâmplătoare potrivire a sorților/ vicleana adevărire a viselor/ legendarul curaj al defuncțiilor//sfârșesc *laolaltă/ în vințele binecuvântate ale pământului/ ce le primește și le ignoră pe toate*” (*Grupul nominal. Index*).

Adesea frecventează concizia de panseu a reflexiei, versul e lapidar iar compoziția are ceva din sinteza ideatică a haiku-ului: „pândești/ sutanele roșiatice/ coborâte/ pentru/ abluțiunea din zori” (*Flamingi*), sau: „mirosul toamnei:// dinspre insule/ brun de migdale amare/ roșu aprins –// cometa/ aidoma cozii micului răpitor/ în fluxul obscur al luminii/ de asfințit” (*Finistère*).

E poetizat cu galantă fandare reverențioasă însuși ritualul apropierei de ființa parteneră în ceremonialul diurnului existențial, amintind gestul tandru al cavalermului de odinioară, desigur mimat astăzi cu eleganță: „întâi de toate să deschizi ușa/ întâi de toate să cobori treptele/ întâi de toate să zărești femeia translucidă/ răcoroasă învolburată ca apa/ să o vezi prelingându-se pe stradă/ la vale/ s-o auzi sărind din piatră în piatră/ din uluc în uluc/ să-i dai bună ziua/ să se uite mirată/ și brusc să dea cotul spre/ fifth avenue” (*Fifth avenue*).

Poezia lui Lucian Alexiu aduce în întreaga sa desfășurare de cerebralitate în contemplarea lumii trecute ca și a celei prezente, o undă de calmă reverie intelectuală, fapt ce-l particularizează, fără tăgadă, în ampla pleiadă a generației sale și nu numai.

Seară Emil BRUMARU – Mihai URSACHI, într-o viziune originală
cu Zamfira BÎRZU – Eugen HARASIM și actrița Catinca TUDOSE.
Clubul Junimea – Scriptor, ediția nr. 146, miercuri, 19 februarie 2020.

Amfitrion: Petru BEJAN.

Fotolucianogramă

Ioan HOLBAN

POEMUL CA UN ORACOL

(Eugen Barz)

„Acest viitor volum se va numi „Biblioteca din Parla”, după prima poezie propusă, dar mai ales datorită faptului că, pe lângă Parohia din orașul Parla de lângă Madrid, am înființat un Centru Cultural „Antim Ivireanul”, care are peste 8000 volume de cărți în limba română, la care am muncit mult și care mi-e foarte drag”; această mărturisire dintr-o scrisoare a poetului (și preotului) Eugen Barz, adresată Editurii, fixează modul cum un *biografem* – inaugurarea, deschiderea unei biblioteci – se transferă în poezie, mai mult încă, o *generează*: în „Biblioteca din Parla” (Editura Junimea, 2020), figura tutelară e *bibliotecarul* de la una din „sucursalele” vastei biblioteci borgesiene – cât lumea (ne)cuprinsă în viziunea marelui argentinian –, prima înfățișare a poetului în lirica lui Eugen Barz: „O strălucire de lamă/ trezește muzele/ din somnolență,/ scoate soarele din nisip./ Un sărut cât un gât subțire/ Îmi ține coloana drept,/ colbul luat de vânt/ se așază ca într-o oboșală/ eu deschid o bibliotecă”. Poetul e „Șoarecele de bibliotecă sau Bibliotecarul” dintr-un tablou al pictorului german Carl Spitzweg și din viziunea lirică a preotului paroh de lângă Madrid pentru că, iată, între „compartimentele” Bibliotecii din Parla, cel dintâi e al poeziei, un edificiu exclusiv destinat poezilor, la fel cum, într-o celebră „scrisoare deschisă” de la începutul anilor '90, Ioanid Romanescu cerea lumii, autorităților de atunci, o insulă pustie, undeva în Oceanul Pacific, unde poemul să fie singura monedă și poezii să fie lăsați în pace, în sfârșit, pe deplin liberi: „Camera aceasta palpită de versuri,/ ele intră prin beton și faianță,/ prin țevi, pe uși ori pe geam,/ urcă pe mine ca lipitorile./ Corpul mi-e plită încinsă,/ locuiesc în apartamentul poeziei,/ edificiul e al poezilor,/ sunt chiriașul./ Când urc scările – tulbur,/ de lovesc – fluturi, steag alb,/ facem pace câteva ore,/ o luăm de la capăt./ Am vrut să evadez,/ dar m-au prins în colivie/ ca într-o cursă de șoareci,/ le-ar fi părut rău după veșnicul

candidat”. Biblioteca e, în fond, un alt spațiu-timp, structurat în jurul unor simboluri ascensionale: *pasărea*, în primul rând, care desenează plânsul ființei pe geamul ferestrei și care „își înfige în ea zborul”, *femeia cu aripi*, lângă care poetul îmbracă *mantaua cu aripi*, iar zborul lor e un efort al des-lănțuirii, al desfacerii din ancorele-lanțuri ale teluricului, figurat prin câteva imagini foarte puternice: „Mereu va îndrepta cineva/ arcu cu săgeți/ spre sfeșnicul/ de sub umărul stâng./ În manta cu aripi de voi zbură,/ guri de lup vor mușca pe dedesubt/ cu dinți ascuțiți./ Mâini străine se întind,/ linguri înfometate,/ șerpi peste grumazul/ moale ca spuma”. Poezia din primul compartiment al bibliotecii e o *deschidere a cerului* spre alte dimineți, iar fluturii care nuntesc acolo oferă praful de pe aripile lor pentru zidirea locuinței „de serviciu” a bibliotecarului; „Cândva greșeam așezarea cuvintelor,/ acum vorbesc cum aș scrie drept între liniile caietului,/ presar silabe pe trupul lui Polynices,/ înfig sunetul în auz/ cum pasărea zborul./ Pot fi prieten cu fluturii,/ degetele mele au prins praful aripilor lor./ din el îmi zidesc locuința”.

Pe coridoarele întunecate ale bibliotecii, circulă doar poemul-oracol pentru a deschide porți succesive în așteptarea bibliotecarului care își îngrijește pergamentele din piele de bivol, suportul pentru textele și palimpsestele rânduie în rafturi: „De la primul vers/ ne unduim în multe chipuri,/ planul nostru prinde contur,/ poemul ca un oracol/ deslușește vise,/ trece coridoare întortocheate și strâmte./ Se va găsi cineva să spună ce se cuvine sau nu,/ dar nu vom lăsa să se ajungă la asta,/ părțile de vorbire se vor deschide/ ca porțile în așteptare”.

Iar *visul* deslușit de oracolul Bibliotecii din Parla e cel al poetului *suprarealist* care „își spânzură aripile la îndemână”, oprind zborul pentru a explora realul, teluricul lupilor cu dinți ascuțiți, al lingurilor înfometate și al șerpilor care sugrumă. Într-un comentariu rezervat unui volum anterior al lui Eugen Barz, „Iarba din ceainic”, Adrian Popescu scrie despre niște „îndrăzneli suprarealiste” ale unui poet care „își cerește cititorii prin imaginile sale directe, ce par a contempla lucrurile imediate printr-o lentilă aburită sau filtrate de o peliculă acvatică”. Cele ce vor fi fost îndrăzneli suprarealiste, în „Biblioteca din Parla”, capătă coerența unei structuri lirice în descendența lui Urmuz și Gellu Naum: „Nu îmi pot cuprinde capul cu mâinile,/ ba negru, ba galben, ba alb,/ nu se supune nici cu leacuri,/ nici cu descântece,/ nici cu alcooluri./ Doar un înger fără picioare,/ fără nas, fără vedere,/ cu o batistă udă pe cap/ și un ceainic/ transformă lucrurile/ chițâind viclean ca o vulpe”. Reprezentările realului din *visul* poetului *suprarealist* sunt „sucite”, au înțelesuri ciudate, risipite printre ziduri surpate și animale bolnave, iar poetul însuși, părăsind compartimentul poeziei din bibliotecă, se năruie în imaginea omului *bântuit de cuvinte* – ființele vii care fac această lume în zornăit de lanțuri ori încremenită în sloiuri de gheață: „Iar prietenii noștri ies cu lanterne în mâini,/ lasă în urmă sunet de clopot –/ au prins aură de sfinți./ Vor lega blestemul pământului ruinat/ de mințile noastre/ peste o mie de ani –/ unul dintre ei va însoți soarele/ să răsară la vreme./ Cu recunoștință vom ieși în întâmpinarea lui,/ fețele noastre vor ridica, ochii/ atrăgând lumina cum plantele clorofila./ Cuvintele au fost date chinuitorilor,/ cu pizmă se preumblă/ în zornăit de lanțuri prin cerul gurii,/ apoi încremenesc ca sloiurile de gheață”. Poetul *suprarealist* păzește liniștea în „salioanele peștilor verzi” ori se prăbușește într-un „somm zgrunțuros”, lipit de un „abator de carne biciuită”, solfegiind până la „coaja uitării de sine”, călătorind printr-un cimitir îndoielnic: „Un deșert se așază alături,/ sunt leprosul fără vecini,/ fără prieteni,/ căptușit cu gheață ca lâna rece pe piele/ o iau la sănătoasa./ Aud vocile coastelor mele/ răstignite între țipete,/ fiecare cuvânt se scaldă în alt întuneric,/ se varsă peste tot./ Răul se face mai rău/ trec un cimitir îndoielnic,/ la poalele lui înnoptează o femeie,/ și-a rupt rochia parcurgându-mi neputințele,/ are toate veștile mele de glorie”. Ieșirea din celula teluricului se face *înspre* un spațiu unde „rădeau fericiți asemenea unor ființe înainte de a se naște”, în utopia unui teritoriu unde ființa a fost *silită* să se nască și unde se va întoarce după ce va fi trecut prin infernul acestei lumi: „Trupul meu nu l-am vrut,/ un înger m-a împins în el,/ am țipat de s-a cutremurat casa./ Plămânii mei nu suportă aerul,/ ochii pătrund anevoie imaginea patului cu/ ta-

blou deasupra,/ agitația îngerului mă obosește./ Mi-e impregnată pielea/ cu o substanță cleioasă,/ uriașe făpturi împlântă ace în mine,/ fascicule violente pornesc din frunțile lor/ încruntate”: eliberat de uriașele făpturi ale infernului de *aici*, poetul *suprarealist* visează la ceea ce va fi fiind *dincolo* de moarte și *dincoace* de viață.

Dacă *visul* e, cum s-a văzut, al poetului *suprarealist*, *coșmarul* e al celui expresionist, pe care orașul „îl strânge de tâmple”, într-un timp, dacă nu al Apocalipsei lui Ioan Teologul, atunci, sigur, al războiului și câmpurilor pe care bălțește sângele: „De pe acoperișul orașului/ strig victoriile voastre,/ ziua și noaptea chem populația/ să mărturisească alături,/ vom scrie semnele vitejiei în povești/ cât frunzele vara./ Sperietori din cârpe cu pălării de epocă/ întind mâinile de alun/ să le tatuez pumnale ascuțite,/ țâșnesc ca săgețile,/ pe câmpuri bălțește sângele./ Vom însămânța grâul pe străzi,/ timpul războiului e pe rod”. În sfârșit, oracolul din compartimentul rezervat poeziei la Biblioteca din Parla deslușește, după *visul* și *coșmarul* poetilor *suprarealist* și expresionist, *visarea* poetului (neo)romantic în câteva poeme de dragoste, dar și în rugăciunile unui călugăr athonit: ca în acest acroșant autopotret al unui serafim care zboară peste mlaștină („Între mine și voi aerul se face mai negru/ decât pielea bivolului din mlaștină,/ buna mea socotință va înălța drapel nebuniei/ peste voluptatea cu care mă afundați în copca de gheață,/ ea mă strânge ca o cămașă de forță –/ de pieptul meu bivolul își zdrobește coarnele./ Între cultivatorii de profeții fără perspectivă pățimesc,/ clopotul bisericii mă alină,/ găfăitul vostru de locomotivă mă împinge cu aburii alienării/ spre triburile de cochilii părăsite pe plajă./ Totul se rostogolește precum pâraiele când vin inundațiile,/ genunchii slujesc caldarâmul cu icoane,/ nu veți ignora zborul meu de serafim peste mlaștină./ Număr fiecare fir de iarbă strivită sub copita bivolului,/ fiecare fir de cenușă se face stâncă,/ reverență celor cu viață curată./ Oasele mele se vor așeza lângă văduva ca o mamă/ cu șopotul buzelor în rugăciune”), în bucuria și speranța fiilor Mariei: „Mereu am știut/ că degetele dreptei mele/ au fost făcute/ în zi de sărbătoare,/ cu ele fac și desfac/ semne de binecuvântare,/ pe care le înmulțesc./ Cu ele înalț jertfe/ care coboară între voi/ împărțind bucurii,/ cu ele ridic potirul/ să luați veșnicia./ Când le împreunez la rugăciune,/ îmbracă nume de sfinți/ știuți și neștiuți,/ să ne transformăm/ în nuntași veșnici/, lângă bucatele Martei,/ fii ai Mariei/ născuți din speranță”.

În gestul înalt simbolic al degetelor dreptei, care, împreunate, binecuvântează, se adună toată poezia lui Eugen Barz, un poet român admirabil de peste mări și țări.

Ioan RĂDUCEA

DOAR CUVÎNTUL PATRIE

(Horia Bădescu)

Apărută la Cluj, culegerea de eseuri *Doar din pământul patriei*, a reputatului literat Horia Bădescu (n. 1943, poet, romancier, eseist, avînd în spate decenii de activitate și ca redactor, diplomat și director de instituții culturale), este una cît se poate de normală. În esență, cele 23 de texte, cu abordări variate, de la alocuțiune la studiul filologic și de la ipoteza etimologică la citaționismul istoriografic, afirmă ritos importanța respectului față de țară, în lumina căruia nefericitul dicton latin *ubi bene, ibi patria* apare ca o naivitate și o eroare, idealul fiind tocmai invers: *ubi patria, ibi bene* (unde este țara, acolo este bine)!

Se înțelege, firește, că acest „proiect editorial dedicat Centenarului Marii Uniri”, cum se precizează, cu litere destul de vizibile, pe coperta a IV-a, va atrage mînia (proletară) a celor supuși – din oportunism, din prostie, din antiromânism etc. – curentelor antinaționale (încă) la modă, astfel că paragrafele, de regulă solemne, cu trimeri la pagini de glorie, adecvate momentului sărbătoresc din 2018, ajung cîteodată la un patetism militant, cel al tribunilor ardeleni, de care eseistul, ca argeșean școlit și trăit la Cluj, este atît de atașat. Cînd umbra detractorilor tulbură prea tare cadența de fraze solemne, este chemată în ajutor inclusiv invectiva argheziană (cei care îl atacă pe Blaga sînt numiți „experți în estetica scatologică și nombrilismul prostiei”). Totuși, savoarea intelectualității amestecate cu imprecizia este și ea lăsată în umbră, pentru că autorul preferă să se ridice în înaltul sublimului național, într-o rară stare de grație revărsată asupra conceptelor cu care lucrează. Culege, de pe tot cuprinsul cultural, mai vechi sau mai noi cugetări asupra neamului (de la Herodot la Eliade și de la Martin Opitz la Petre Țuțea), reținînd formulările esențiale: ortodoxie, autohtonitate, omenie (aici se întâlnește cu Noica), sensul tradiției (apud Jean Biès), omenescul (apud Gérard Bayo) etc. De aici, plăcerea de a se lansa în provocatoare ipoteze: Ana lui Manole, cea din

baladă, ar fi fost sora „de lapte” a lui Neagoe Basarab ori mai curînd sora voievodului Radu cel Mare; „satul global” de astăzi se face pe model imperial; chestiunea țărănească rămîne esențială pentru națiune, numai că acum nu lipsesc pămînturile, ci țărani; specificul românității constă în „trăirea organică a sacrului” etc. De altfel, legătura esențială dintre etnie și soteriologie este semnalată încă din mottoul ales, un citat din cărturarul (și teologul!) Inochentie Micu-Klein: „Nu poți învia cu adevărat decît în pămîntul patriei tale!”.

În mari bătaii de aripi, considerabil poetice, se consumă exemplara inițiativă de a (re)mitiza pămîntul românesc, prin enigmatice personificări: „leudul cel învățat”; Iza și Mara, „rîuri-femei”; Gutîiul, „nume de răsuflare oprită”. Întîlnirea, la Densuș, cu icoana muceniei Sfîntului Bartolomeu, jupuit de viu, duce, prin ideea de jertfă, la extaze spațiale curat imnice: „ținut fumegînd de grîu”, „lentilă magică”, „iezer în palma unui uriaș” etc. În felul acesta, chiar și fraza clasică devine vehicul pentru jubilația etnică și exclamația *et in Arcadia ego* servește ca punct de plecare pentru evocarea participării la *Podul de flori* de la Prut, din 1990. Salutară este și tehnica, încă mai sistematic folosită, de a se lua în discuție poncifele, acreditate încă de unii și de alții (nu este iertat „zavragiul” Emil Cioran): „neantul valah”, pasivismul mioritic, boicotul românesc al istoriei etc.

Acum un veac, în România Mare, o asemenea carte ar fi fost analizată, luîndu-se în discuție eventual anume metode, interpretări sau omisiuni. Probă a fazei defensive în care ne aflăm, în secolul XXI se poate întîmpla ca ea să fie contestată de principiu, ca și interesul pentru specificul național, atît de dăunător intereselor (trans)naționale ale altora.

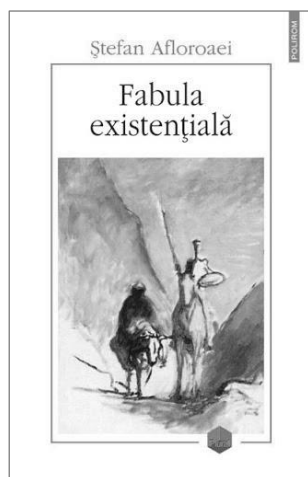
Frăguța ZAHARIA

UN POSIBIL SENS AL VIEȚII ȘI INTERVALUL DINTRE A TRĂI ȘI A EXISTA

(Ștefan Afloroaei)

Distinsul academician și universitar propune o sumă de eseuri filosofice adunate în *Fabula existențială*, ca reflecție lămuritoare a unor teme esențiale – sau existențiale, cum însuși autorul le numește – precum: „distanța dintre a trăi și a exista”, „felul în care sensul și nonsensul survin în economia instabilă a existenței noastre”, „confruntarea omului cu propria libertate, cu deciziile sale, cu timpul” dar și „felul aparte de situare în lumea imaginilor simbolice, a cuvântului și a unor viziuni ce tind către o formă de libertate necondiționată”. Problemată a cărei întrebări pun viața la încercare, deopotrivă măsurând existența și oferind o altă viziune în legătură cu noi înșine și lumea în care trăim, făcând resimțite conflicte insolubile întreținute de voiața cu sine, forme de libertate enigmatice, decizii aparent ilogice, credințe obscure ce atrag utopii cutremurătoare sub vălul simplei inocențe, altfel spus, o readucere în discuție a vieții întocmai.

Considerăm fundamentală pentru clarificarea sintagmei „fabulă existențială”, în contextul ales, următoarea precizare: deși termenul „fabulă” face trimitere în primă instanță la o povestire cu tâlc având semnificația unei narațiuni morale sau alegorice, de această dată i se atribuie rolul de a dezvălui scenariul unor acte; drama, acțiunea, desfășurarea unor evenimente hotărâtoare și irevocabile, pe scurt, lumea experimentată de om. Prin urmare, „fabula” are și valoare de *exemplum*, dovadă a unui anume *mod de existență*. Drept referință, atât *fabula* („vorbi”, „poveste”, „reprezentare teatrală”) cât și *factum* („profeție”, „destin”, „cuvânt spus”) au la origine verbul latinesc *for, fari* („a vorbi cuiva”, „a-i spune ce se întâmplă”, „a vorbi inspirat”) și ambele – oarecum în chip diferit – semnifică vorbirea ce actualizează o poveste *adevărată* privitoare la destinul cuiva. Cu ajutorul fabulei se poate deduce că pe

marea scenă a lumii viața însăși nu mai justifică separarea aparenței de realitate. Deși situată la pol opus *lumii aparente*, *lumea adevărată*, doar prin ea, nu mai spune nimic, ci silește omul să așeze în locul ei mai curând o *fabulă*. Este ceea ce, în fond, îl motivează pe Nietzsche să-și denumească sugestiv: „Cum a ajuns *lumea adevărată* o *fabulă*?”, un important fragment din *Nașterea tragediei*.

Deprinderea de a distinge între aparență și realitate, între spus și făcut, între povestire și întâmplare scapă din vedere faptul că viața se compune deopotrivă din spunere și facere, într-o continuă intersectare de lucruri și imagini, cuvinte și stări, narațiuni și evenimente. Această mereu alăturare dă întâmplărilor valoarea de *fabulă*. Iar narațiunea lor se apreciază ca „fabulă a existenței” celui vizat, deși ea presupune o considerabilă depărtare de obșnuitul lucrurilor. Bineînțeles, nu fiecare distanțare de realitate și orice narațiune alegorică poate face posibilă o *fabulă existențială*...

Cartea, în cele 9 secțiuni, ne descoperă inedite maniere de manifestare și elemente din structura a ceea ce, pe bună dreptate, Ștefan Afloroaei socotește a fi *fabula existențială*. „Lumea, o reprezentare dramatică” ne plasează în miezul reflecției asupra interpretării nietzscheene privind ciudata indecizie a lui Hamlet, pornind de la modul în care timpul, prin posibilitatea revenirii lui identice, dar și cu ceva irepetabil, pune în dificultate, ne încearcă. Analiza din capitolul „Proba celor irepetabile” gravitează în jurul interogației: „ce facem noi cu restul vieții noastre?”. Apoi, „Metafizica oaspetelui nocturn” dezvăluie lumea confruntării omului cu sine – altă ipostază a vieții umane. Pagini însemnate din care, mai ales în conjunctura actuală, putem desluși înțelesul lo-

cului pe care-l deținem în istorie, dar și ceea ce ne rezervă viitorul. Chestiuni, cu precădere, dezbătute și în „Memorie, nume și percepție a timpului”. Despre reactivarea unor mituri și utopii, despre terifiante experimente omenеști aflăm din secțiunile: „Ceea ce se vede”, „Paradoxul celor desăvârșite” și „Lumea eterată a cuvântului” – unde autorul, având în atenție scrierile lui Mircea Eliade și Jorge Luis Borges, pune accent pe o nouă comprehensiune a ceea ce timpul ne aduce în față și a ceea ce se întâmplă cu noi. „Distanța dintre a trăi și a exista” și „Intervale și stări ale existenței”, ultimele două secțiuni, trimit la o distincție considerată a fi mai importantă decât celelalte, și anume la cea dintre *modul de a trăi și faptul de a exista*. Altfel spus, deosebirea între necesitatea urmării unui curs firesc (normal) al vieții și necesitatea omului de a fi el însuși.

Revenind la Nietzsche, în *Nașterea tragediei* acesta remarcă un contrast bizar între nevoia de a înțelege și voința de a acționa. Diferit de omul acțiunii a cărui viață pare a nu fi deloc problematică – nici nu-l neliniștește, nici dezgustă sau uimește, omul reflexiv, preocupat de ceea ce se întâmplă cu sine și lumea „în care a fost aruncat”, găsește mereu câte ceva de nepătruns care îl distanțează de cotidianitate și-l dezgustă de viață, de o logică a faptei. „Rodul acestor stări sufletești este o dispoziție ascetică ce neagă viața (...); au cunoscut [lucrurile în profunzime, n.n.] și le este silă de acțiune (...), li se pare ridicol sau umilitor să li se ceară ca lumea, care și-a ieșit din țâțâni, să fie pusă la loc tocmai de ei” (Friedrich Nietzsche, *Nașterea tragediei*, p. 209). Sunt evidente cele două tipologii umane: una dedicată acțiunii eficiente, alta înțelegerii. Mai mult, corelate într-o manieră neobișnuită, cunoașterea și activitatea își modifică semnificația în fiecare etapă a vieții conștiinței. Odată identificate circumstanțele când acest contrast devine izbitor – situația omului grec din perioada vechii tragedii și cea a lui Hamlet –, filosoful german pledează în favoarea celei de-a doua. Formularea întrebării „A fi sau a nu fi...” scoate în evidență că adevărata putere a personajului indică însuși faptul de a exista, propria-i existență. Indecizia lui rămâne una radicală, profundă. Odată cu neîndoielnica slăbiciune a voinței se anunță și prăbușirea unor scopuri, idealuri. Prin urmare, acțiunea începe să fie posibilă numai în baza unor aparențe, faptele presupun plasarea în mijlocul unor iluzii, iar învățătura hamletiană vorbește despre adevărata cunoaștere, despre privirea aruncată asupra adevărului înspăimântător care „învinge orice motiv de acțiune” (F. Nietzsche, p. 209), nicidecum despre chibzuință sau cumpătare. În datele ei primordiale lumea se livrează ca loc al unor forțe opuse și violente, de nestăvilit, ca manifestare a puterilor covârșitoare fără

sens limpede, generând spaimă și suferință. Imposibilitatea de a schimba substanțial cursul lumii, în ciuda cunoașterii celor întâmplate, este decisivă pentru eroul shakespearian. Și, odată înțeles absurdul existenței, a ororilor într-o continuă derulare, Hamlet simte mai degrabă dezgust decât nevoia de răzbunare. În fond, susține profesorul Afloroaei, adevărata cunoaștere reprezintă o reală primejdie capabilă de a da naștere unei repulsii intense față de viață, totodată, soluția pentru a ține piept realității aberante, crude și dezgustătoare vine din partea artei. „Arta înseamnă acum refacere ludică și în același timp tragică a propriei lumi, iar iluzia numește sensul de apariție liberă a unui fenomen” (Afloroaei, p. 23). Posibilitatea de interpretare fără limite a lumii nu înseamnă altceva decât recunoașterea caracterului ei enigmatic, neliniștitor. Pe de altă parte, viața se manifestă ca afirmare de sine, atât în suferință cât și în moarte. Deși prințul surprinde la nesfârșit – indeciziei inițiale nu i se atribuie un sens sau altul –, deopotrivă el uimește cu hotărârea bizară de a transforma întreaga lume a vieții și a morții într-o scenă de teatru. „Libertatea sa față de logica obișnuită a vieții și față de iluziile obișnuite ale voinței este realmente singulară” (Afloroaei, p. 26). Într-o ordine a moralei, maniera lui Hamlet de corelare a acțiunii și cunoașterii poate fi apreciată ca model de omul supus și tot mai expus fenomenului globalizării? Rămâne să reflectăm...

Și tot lui Nietzsche îi datorăm folosirea pentru prima dată în epoca modernă a expresiei de „sens al vieții”. Iar când numește cele trei forme de existență (filosoful, artistul și sfântul) menite a întruchi-pa *sensul vieții*, singurele în care oamenii se percep pe ei înșiși ca individualități proprii, indiscutabil se raportează la „realizarea de sine a omului”. Sau, în termenii lui Jean Grondin, „pentru Nietzsche, filosoful, sfântul și artistul apar ca artizani ai propriului destin; ei fac din viața lor operă de artă, o lucrare desăvârșită (...) viața posedă un început, un sfârșit și prin aceasta o direcție și un sens. Poate fi considerată un *parcurs cu sens* (...) susceptibilă de direcție și grijă dar și de răsturnări și catastrofe” („La sens de la vie: une question assez récente, mais pleine de saveur”, *Théologiques*, nr. 9/ 2001, pp. 7-15). Revenirea, în *Voința de putere* (§ 464), la ideea celor trei figuri prin care „viața se afirmă pe sine” semnalează o modificare de prim ordin a viziunii nietzscheene. Într-o epocă a manifestării instinctelor contrare când, pe lângă publicitate și confort, se dorește „egalitatea oamenilor”, atunci se pune preț exclusiv pe „virtuțile care nivelează și egalizează”. De această dată cele trei apariții, subjugate de „puterea judecăților morale” în jocul unor forțe, se configurează în simple „idealuri populare” și, sfârșind în nihilism, aduc mărturie clară că nimic

nu are valoare în sine dacă instituie un „dincolo” și „nu se regăsește în această viață și nu-i afirmă puterea creatoare, liberă...” (Afloroaei, p. 31). Cel care poate desluși ceva din semnificația actuală și cea viitoare a celor trăite de oameni, o anume măsură, modestie și luciditate cu referire la noi înșine, în opinia lui Arthur Schopenhauer (*Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, p. 248), nu este decât timpul. Abia în lumina sfârșitului – regăsit dintru început, venind împreună cu acesta și secundând până la final viața – omul sesizează tot mai limpede propria trăire, viul și înțelegerea de sine.

Adesea dublată de distincția dintre *a exista* și *a fi*, cea dintre *a exista* și *a trăi*, în ciuda aparentei aridități revine mereu în discuție. Verbele *a trăi*, *a exista* și *a fi* încearcă „să numească ipostaze diferite ale celor lumești” în „vorbirea” despre „ființă”. Cu alte cuvinte, fiecare termen angajează un anume fel omenesc de prezență și absență, o anume „perspectivă sub care viața însăși se arată și se ascunde. Eventual, o imagine distinctă, un chip sub care omul se regăsește ori se înstrăinează de sine”. (Afloroaei, p. 166). Stările semnalate de cele trei verbe marchează o sensibilă inegalitate. În lumea imediată, concretă și contingentă a vieții între ele se instaurează un contrast violent, o distanță semnificativă, o alienare, fenomen foarte vizibil, de altfel, în întreg universul omului supus încercărilor, evenimentelor la limită, atunci când în viața lui apar discontinuități, salturi greu de pătruns, rupturi grave. Sens în care nu întâmplător profesorul Afloroaei se oprește la povestirea „Abeu jacán el Bojarí, mort în labirintul său” (Jorge Luis Borges, *Moartea și busola*) și, luând ca reper ideea că „uzura diferenței proprii ajunge ea însăși singura diferență”, consideră că omul crede în ceva așa cum se crede, judecă așa cum se judecă, vorbește așa cum se vorbește, procedează așa cum se procedează. Faptul de existență se reduce la un cadru vag. Bineînțeles, nu i se poate pretinde unei vieți obișnuite „să se privească de dincolo de ea însăși”, ci doar să observe tendința omului de a se afunda într-o anumită formă de suficiență unde, fie nu mai recunoaște cine și în ce chip este, fie voința pare a fi înfrântă și viața obligată a se retrage la limita rezistenței naturale. Alteori, clipă de clipă faptul de a trăi ajunge miză și povară, efort extenuant atât în rânduirea cu caracter elementar cât moral, însă viața prinsă în mijlocul terorii găsește resursele unui posibil sens. Mai mult, experiențe precum detenția, deportarea, exilul, singurătatea au lăsat spațiu de exprimare sacrificiului, credinței, curajului. Descoperirea omului că nu e singur și nici unicul îndurător al greutăților aduse de întâmplări absurde face vizibil *faptul de existență*. Omul există, este el însuși.

Potrivit concepției majorității analiștilor, faptul

concret de existență e unul al „permanentei probări de sine, al unei reluate experimentări de sine. (...) nu ceva prezent într-un loc anume, nici ceva neutru, indiferent de ce anume există” (Afloroaei, p. 169). Termenul nu doar trimite la cineva și „exprimă faptul de a fi chiar caracterul său concret și irepetabil” (Afloroaei, p. 169), ci evidențiază ceea ce se petrece în mod concret cu omul în momentul alegerii și deciziei, în special, cu privire la sine în permanenta confruntare cu propriile posibilități de a fi și cu libertatea sa în demersul clarificării propriului adevăr. Ori, recunoașterea adevărului său implică sesizarea felului în care cineva își înțelege posibilitățile de a fi, măsura în care se confruntă cu voința și actul său de libertate în asumarea credinței sale. Urmărind îndeaproape personajul Vasile Andreici din *Stăpân și slugă* de Tolstoi, autorul *Fabulei existențiale* constată trei situații/stări ale vieții acestuia (una și aceeași viață!) ca moduri diferite de a trăi: 1) viața dată în voința omului de a se impune („știa bine ce trebuie să facă”); 2) îndepărtarea de viața anterioară când certitudinea primară dispare, sensul inițial devine nesigur sau, mai precis, nici măcar aparența sensului nu e certă; 3) desprinderea radicală de primele două – omul nu mai caută impunerea unui sens de viață prin voința proprie: nu e nici îngrijorat și nici învins de lipsa acestuia. Clipa finală de liniște desăvârșită nu confirmă și nici nu contrazice vechile evidențe ale sensului, ci pare a se situa dincolo de ceea ce mai înainte îi apărea cu și fără rost. Iată de ce „nu ar fi potrivit să credem că faptul de a trăi și cel de a exista ajung la un moment dat separate unul de altul. Distanța dintre ele – atunci când e flagrantă – nu înseamnă separație, ci mai curând un contrast inexplicabil” (Afloroaei, p. 176).

Ca un corolar, „Întrebarea cu privire la sensul celor petrecute – și la propria viață – lipsește atâta vreme cât omul despre care vorbim este sigur de sine, stăpân peste fapte, lucruri și suflete” (Afloroaei, p. 181), el se simte cu adevărat liber numai după recunoașterea slăbiciunii și neputinței lui, după experimentarea și depășirea acelei frici îngrozitoare ce i-a luat în stăpânire întreaga făptură. Și, posibil ca aceasta să fie secunda de excepție când el apare întocmai așa cum este: cu sufletul inundat de o *bucurie simplă și pură*.

Provocator prin problematica deschisă, prin modul în care îndeamnă la a pune întrebări asupra vieții și a lumii, de a afla rost propriei existențe și de a oferi, prin prisma hermeneuticii dezvoltate, modele de reflecție, volumul *Fabula existențială* atrage atenția asupra pericolului iluzionării dar și al capcanelor întinse de cunoașterea adevărului nemilos ce lesne ar putea conduce spre aversiune, nihilism, în ultimă instanță, spre respingerea vieții.

Diana VRABIE

(Bălți, R.M.)

ZDRENȚE ÎN PARADIS

(C.D. Zeletin)

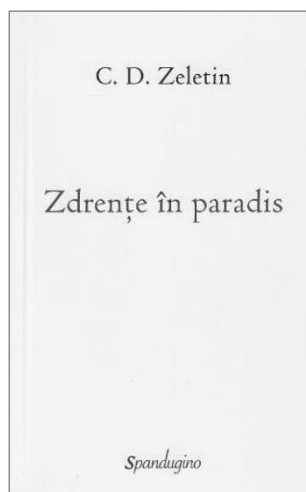
Cât de simplă, adâncă și previzibilă ar fi lumea dacă adevărul s-ar arăta necăutat ori dacă n-ar trebui extras cu undița silogismului din confuzia realităților!

C.D. Zeletin

Literatura apoftegmatică prin care înțelegem o scriitură aforistică memorabilă, asemenea unei sentințe filosofice, exprimată simplu și lapidar, are o istorie milenară, luând naștere o dată cu apariția scrisului propriu-zis. Filosofii Greciei Antice, dar și ai Orientului Antic au optat cu o deschidere surprinzătoare pentru această formă sentențiară pentru a face, ceea ce se numea în tradiție elină „paidéia”, adică o educare a sufletului pentru formarea lui.

O invitație la reflecție în vederea ecologizării spiritului, ne propune C.D. Zeletin, în volumul *Zdrențe în paradis*, apărut la editura Spandugino, în 2012. Chiar dacă autorul ne avertizează că „nu este o carte de aforisme, ci mai degrabă de reflecții care dezvoltă paradoxuri”, volumul răspunde imperativelor prozei apoftegmatice. Concepute cu nerv și intensă aplecare filosofică, suple și scilpitoare, aceste „frângurele”, după cum le numește autorul însuși, reprezintă reverberațiile unei experiențe profunde de viață. Tatonând registrele filosofice, psihologice, morale, sociale, literare, autorul denotă sensibilitate contemporană, fără a se acoperi cu haina moralismului ostentativ: „Începe să mă stingherească tot mai mult vulgaritatea pe care o percep în psihoza părăsirii patriei” (p. 14).

Expresia uni gândiri iscoditoare, bazată pe observarea nuanțată a omului și a vieții, meditațiile se convertesc în formulări citabile, chiar memorabile: „Ce dramă ascunde cântărirea firii complexe de către cântarul firilor simple” (p. 29). Traducând o profundă neliniște spirituală, cugetările poartă

totodată amprenta concepției despre om, predestinat binelui sau răului: „Lumea se strică progresiv și ciclic, anume parcă, pentru ca tot lumea să-i caute pe oamenii puri. Și tot așa...” (p. 33).

Autorul relevă o capacitate nuanțată de a pune Absolutul în corelație cu Adevărul, Destinul, Speranța, Fericirea, Credința, Păcatul, Absurdul, Vanitatea. Cu o dezarmantă franchețe, autorul se apleacă asupra naturii duale a ființei umane, disociind între *spirit* și *suflet* („Sunt fericit că, după ce n-oi mai fi, spiritul își va căpăta plenitudinea eternității pe care a reprezentat-o în mine, dar mi-e o frică teribilă, gândind că s-ar putea să piară și sufletul, în care totdeauna m-am identificat mai bine decât în spirit” (p. 14)), între *spirit* și *umor* („Între spirit și umor există, totuși, și diferența dintre mental și vegetativ. Oare întâmplător li s-a spus alcoolului spirit și fluidelor lumii vegetative umori?” (p. 16)) sau *virtute* și *viciu* („Ce paradoxală mașinărie mai e și creierul! Cu aceleași structuri, urzește deopotrivă gânduri ticăloase și gânduri caste, pune la cale deopotrivă mișelii și fapte înălțătoare” (p. 63)).

Spirit introspectiv, C.D. Zeletin sondează sensul plenitudinar al virtuților: demnitate, înțelepciune, dăruire, iubire, libertate, credință, din care se configurează epopeea sufletului. Observații profunde și originale, aforismele sale exprimă sensuri,

Lansarea volumului omagial C.D. Zeletin – 75, apărut la Editura Sfera din Bârlad

trăiri, interpretări, ce le apropie de axiomele școlii ionice, conform cărora, logosul e principiul unificator al contrariilor, care guvernează totul și stă la baza tuturor lucrurilor, dar pe care autorul le reinterpretează individualizant: „Limba pe care o vorbim seamănă cu pământul: îi hrănește și pe cei buni și pe cei răi” (p. 24).

Unele din aforismele sale concentrate ca energia unui atom sunt adevărate poeme într-un vers: „Fericit e sufletul care nu are nevoie să pledeze” (p. 11); „Mame răstignite pe crucea propriilor copii” (p. 94); „Dreptul negurii e la negură și al luminii la lumină” (p. 74).

Bogata informație livrescă, observația pătrunzătoare și echilibrată, moralitatea autentică, dar și sensibilitatea artistică îl determină să definească în cheia paradoxului *viața* drept o „aventură cu care ne obișnuim”, *fidelitatea* – „o formă sublimă a mărginirii”, *indiscreția* – „conflict minor la granița dinspre imoralitate”, *onoarea* drept „perfectiunea corectitudinii”, *elocvența* – „vibrația oaselor sufletului” etc.

Emanații ale unui lirism în care cerebralitatea discursului se împletește cu rafinamentul delicat al expresiei, aforismele reprezintă expresia unui spirit clasic și romantic în același timp. Regăsim aici chemarea la o nouă umanitate, în accepția lui Picco

della Mirandola („Așează-te deasupra vieții lucrurilor. Vei vedea mai bine, deoarece vei cuprinde mai bine, iar sufletul îți va fi mai liniștit. Te vei simți trăind o subtilă înviere” – p. 47), dar și infuziunile sceptice referitoare la natura umană, în stilul lui Blaise Pascal („Nu-l ferici pe niciunul dintre oameni. Nici măcar pe cel liniștit. Acesta s-ar putea să fie așa fiindcă Diavolul, sigur de bietul om, îl lasă în pace o vreme, având altele de făcut” (p. 25), condimentate cu subtilitățile paradoxale ale ducelui Rochefoucauld („Pe orgolioși îi cumperi ușor fiindcă se vând scump” – p. 12; „Hrană a ignoranței: pornirea de a da răspuns la toate întrebările” – p. 27). E un „jurnal” aforistic din care răzbate profunzimea ideilor conjugate cu suplețea cuvântului. Echilibrul clasic al frazei se lasă pătruns de pathosul unui spirit romantic pentru a exprima ceea ce nu poate fi cunoscut decât pe propria piele: iubirea.

Cuceritor florilegiu de reflecții gnomice și filosofice, volumul *Zdrențe în paradis* este expresia unei maturități artistice, susținute de livrescul inspirației și de profunzimea trăirii. Fondul ideatic esențializat, în numele *brevilocvenței*, îmbracă haina fervorii analitice, tatonând virtuțile paradoxului și ale sugestiei elegante. Pregnanta percepție a concretului relevă acel sine înalt, descins dintr-un spirit ultralucid, așezat „deasupra vieții lucrurilor”, a cărui unică rugămintă este de a fi „citit încet.”

*

Erudit de formație științifică, C.D. Zeletin (1935-2020) este poet, eseist, prozator, istoriograf, traducător, medic și profesor universitar de biofizică la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București, membru al Uniunii Scriitorilor din anul 1967, membru al Academiei de Științe Medicale (1994) și președinte fondator al Societății Medicilor Scriitori și Publiciști din România. Dincolo de imensa operă științifică, a publicat peste 40 de volume de literatură, beneficiind de aprecierea unor importanți reprezentanți ai culturii românești, ca Perpessicius, Tudor Vianu, Ș. Cioculescu, Al. Philippide, Laurențiu Ulici ș.a. Profund implicat în promovarea culturii românești, C.D. Zeletin a contribuit în chip decisiv și la dialogul culturilor europene, traducând din lirica lui Dante, Petrarca, Leon Battista Alberti, Michelangelo Buonarroti, Gérard de Nerval, Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Paul Valéry ș.a. Autor de proză apoteigmatică, C.D. Zeletin și-a relevat plenar talentul artistic și spiritul eclatant în *Ideograme în nisipul coridei* (1982), *Adagii* (1999) și *Zdrențe în paradis* (2012).

Diana BOBICĂ

(din Canada)

LUMEA CA ATELIER DE PICTURĂ

(Victor Cupșa)

Pictor român stabilit în Franța de mai bine de cinci decenii, Victor Cupșa propune cititorilor volumul *Drum prin tablouri* (Iași, Editura Junimea, 2019, prefată de Basarab Nicolescu), o suită de reflecții generate de pasiunile și preocupările diverse, de exercitarea gândirii critice asupra realităților istorice traversate de-a lungul vieții.

Titlul volumului deschide două posibilități de interpretare. La un prim nivel, *Drum prin tablouri* mărturisește despre pasiunea pentru pictură a lui Victor Cupșa, transformată ulterior în profesie și, mai mult decât atât, într-un veritabil fel de a fi. Așa cum autorul însuși se confesează, pictura este „un act de credință” (p. 65) și, cu toate momentele de îndoială, crescute dintr-o luciditate inhibantă, ce culminează uneori cu perioade mai scurte ori mai lungi de inactivitate artistică, viața sa este un drum prin pictură, curgerea timpului fiind contrabalansată de nașterea tablourilor. Celălalt nivel de interpretare a titlului sugerează un observator al realității, care reține din evenimente – unele recente, altele trecute prin filtrul memoriei – aspecte esențiale și, făcând simbolic un pas înapoi pentru exercițiul detașării și al obiectivității, le supune analizei și reflecției, devenind astfel tablouri izolate din materia actualității economice, politice, sociale și culturale ori din cea furnizată retrospectiv de istorie.

Conținutul volumului îl reprezintă notițele făcute de-a lungul timpului în acele momente în care inspirația artistică intrând în impas, pictura este pusă oarecum între paranteze. Este, de fapt, un exercițiu de limpezire, de liniștire a minții, de regăsire a sinelui, de înțelegere a drumului parcurs. În principiu, criteriul de ordonare a reflecțiilor respectă cronologia, dar întâlnim și texte mai vechi care conțin inserări ulterioare, alături de texte nedatate. Sunt gânduri care au în prim plan situația artei, în general, și a picturii, în special, a cărei practică a

ajuns să fie „o sublimă erezie” (p. 24) într-o lume din ce în ce mai copleșită de aspectele mercantile, de diluarea până la dispariție a ierarhiei bazate pe criterii valorice, într-o lume în care impostura și minciuna, departe de a fi cazuri izolate, iau locul adevăratelor valori, instituind o nouă „ierarhie” posibilă prin lipsa educației profunde și a manipulării fără nici un scrupul. Dinamica existenței cotidiene reclamă inutilitatea artei în lumea reglată de pârgurile financiare, unde opera de artă este considerată strict sub aspectul profitului material adus în situația în care beneficiază de o semnătură celebră. Pe de altă parte, arta contemporană este, de cele mai multe ori, expresia dorințelor de inovare cu orice preț, de gonflare a egoului și a orgoliului, nerezistând unei evaluări critice reale.

Dar nu numai pictura reprezintă punctul de coagulare a meditațiilor lui Victor Cupșa; interesul său se canalizează și spre realitățile economice și politice, spre impactul acestora asupra culturii, spre episoade din istorie care nu se regăsesc în manualele oficiale. Sunt meditații asupra mersului istoriei, asupra conjuncturilor din România interbelică, postbelică, din România comunistă de până la decembrie 1989 și din România postdecembristă, sunt reflecții asupra realităților din Franța începând cu anul 1965 (când Victor Cupșa a hotărât să rămână la Paris) și continuând până în zilele noas-

tre. Sunt gânduri asupra omului contemporan confruntat cu îngustarea tot mai accentuată a orizontului spiritual, cu lipsa de sens și cu dominația materialului și a financiarului. Întâlnim și pagini tulburătoare de evocare a simplității și a firescului de a fi al țaranului român, încă neviciat de tăvălugul comunist, alături de pagini în care grotescul și ridicolul își dau mâna în dosul mascaradei politice.

La lectură, atenția este atrasă asupra acelor derapaje, simptome ale patologiilor societății contemporane, manifestate în toate domeniile de activitate, de la practica politică și până la cultură, deviații pe care Victor Cupșa le înregistrează cu acuratețe. Din nefericire, civilizația celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea a cunoscut un sens descendent, în ciuda progreselor tehnice înregistrate. În măsura în care latura economică dictează în societate și ajunge să traseze comportamente improprii naturii umane, preocuparea pentru aspectele spirituale ale vieții și pentru valorizarea laturii umaniste scade vertiginos. Sistemul de valori se răstoarnă, morala este împinsă la periferia interesului, considerată a fi desuetă, iar puterea financiară reglează relațiile socio-economice și politice, trasând totodată și normele de conduită, ajungând deseori la situația absurdă de „reconfigurare” a adevărului. Victor Cupșa atenționează că în absența unei educații solide, fără contribuția formatoare a laturii umaniste, fără o structurare interioară a ființei pe baza unui real și neperisabil sistem de valori și a principiilor morale, societatea se va atomiza din cauza dispariției sentimentului de apartenență. Solidaritatea și coeziunea socială au început deja de multă vreme să fie înlocuite cu valorizarea intereselor personale ale unor indivizi excesiv de egoiști și lipsiți de scrupule. Aspectele mercantile primează în fața moralei, comportamente odinioară inacceptabile sunt considerate dezirabile, în numele unei libertăți prost înțelese. Peste tot se constată lipsa reperelor axiologice și a modelelor reale, înlocuite cu domnia imposturii, a prostului gust, a non-valorii care, dorind cu disperare să se autolegitimeze, să își acopere carențele, ajunge la vorbăria excesivă, la verbiajul lipsit de orice noimă, după cum remarcă Victor Cupșa. Nu întâmplător, în una din reflecțiile sale el citează începutul *Evangheliei după Ioan* – „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era întru început la Dumnezeu.” – pentru a arăta distanța enormă dintre puterea creatoare a Cuvântului inițial, a Logosului și vorbăria fără sens, dintre Cuvântul purtător de Adevăr și poluarea fonică actuală.

Sunt reflecțiile unui observator atent, lucid, care deține instrumentele de comparație a realităților din două regimuri politice diferite, pornind de la si-

tuația concretă a două țări – România de până în 1965, „țara pușcărie” (p. 154), cum o numește Victor Cupșa, și Franța începând cu anul 1965. Astfel, sunt puse față în față două sisteme economico-politice care pretind că sunt substanțial diferite, dar care au suficiente puncte în comun. Pe de o parte, comunismul ateu, interzicând orice formă de spiritualitate în numele materialismului dialectic și care, în viziunea lui Victor Cupșa „nu e decât un capitalism de stat gestionat lamentabil” (p. 47), pe de altă parte capitalismul liberal, autoproclamat creștin, dar care în fapt nu mai conține nici o urmă de spiritualitate, nefiind altceva decât un materialism consumerist. „Deci, luptă pentru supremația politico-militară, înclăștare pe viață și pe moarte în vederea hegemoniei mondiale între două forme de materialism.” (p. 47)

Martor care aduce perspectiva proprie în interpretarea evenimentelor, Victor Cupșa constată ipocrizia așa-ziselor țări democratice, alături de cea a statelor cu regimuri politice dictatoriale, denunță mistificarea realităților istorice și manipularea societăților, manevre realizate la scară largă. Pe parcursul volumului *Drum prin tablouri*, autorul face referire la momente din istoria universală, cu grave repercusiuni asupra statelor din sud-estul continentului european și, desigur, asupra României: Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, acordul dintre Churchill și Stalin, din 9 octombrie 1944, privind împărțirea Europei de Sud-Est în sfere de influență, în timpul celei de-a patra conferințe de la Moscova, Conferința de la Yalta, din 1945.

Victor Cupșa taxează falsitatea elitelor intelectuale franceze, care se bucură de libertățile democrației, dar care nutresc simpatii de stânga și care, din dorința de a nu li se tulbura confortul opțiunilor ideologice, refuză să reacționeze ori măcar să audă despre crimele regimurilor comuniste atunci când acestea sunt dezavuate: „Erau mult mai interesați de mii de alte lucruri decât de poveștile noastre care, totuși, contrariau sensibilitatea «intelligenței» occidentale, infinit mai înțelegătoare, mai compătimitoare față de problemele refugiaților argentinieni sau chileni, care erau refugiați buni, dislocați fiind din cauza unor dictaturi militare. Noi eram cei răi, veniți din țările în care clasa muncitoare ajunsese la putere. Deci cine oare, decât niște cripto-fasciști, dușmani înveterați ai poporului ar fi putut face una ca asta, cu atât mai mult cu cât nici măcar nu dădeam nici un fel de semne de pocăință?” (p. 129) Este, de fapt, o ipocrizie generalizată a occidentului, căci odată aflate, ororile stănesc la început reacții care încetează ulterior din cauza considerentelor economice: „trebuie conștientizat ce piață reprezintă țara respectivă, ce se poate cumpăra și mai ales vinde, import, export,

deveze, valută, bănci, bălci și geopolitică. E nerezonabil să indispui iubiiți conducătorii cu realități neplăcute.” (p. 146)

Având în vedere felul în care autorul denunță toate patologiile și tarele societății, s-ar putea crede că el este un mizantrop. În urma lecturii acestui volum, impresia care persistă e aceea că Victor Cupșa nu este câtuși de puțin o persoană nesociabilă. El crede în puterea de creație a omului, în capacitatea sa de transformare și de autodepășire, în nevoia de a găsi un sens dincolo de datul concret, însă în momentul în care observă că societatea actuală promovează cu obstinație non-valoarea, alege să se retragă în intimitatea atelierului său. Asumarea singurătății este consecința gestului lucid de evaluare a situației sociale și de asanare a relațiilor interpersonale. Victor Cupșa este recunoscător tuturor celor care au jucat un rol în devenirea sa, scrie pagini străbătute de admirație și respect, evocă personalități române și franceze cu care s-a intersectat pe parcursul vieții: Paul Bărbăneagră, Ion Cușa, Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Basarab Nicolescu, Virgil Tănase, Gheorghe Zamfir, Doina Cornea, Ana Blandiana, José Pierre, Jean-Clarence Lambert, Jean-Louis Pradel ș.a. Un episod de o sensibilitate aparte este cel al coborârii Bistriței pe plute, până sub Ceahlău, împreună cu cel crezut a fi Mihail Sadoveanu, în realitate unul din fiii săi, Laurențiu. Cu această ocazie, autorul evocă ospitalitatea țărânului român, autentic în spontaneitatea și generozitatea lui, ospitalitate care, privită retrospectiv de la distanța anilor și din vârtejul timpului, pare rezultatul unor comportamente și atitudini specifice unei viziuni deja dispărute asupra lumii.

În reflecțiile sale, Victor Cupșa se oprește și asupra mult clamatului „om nou”, centrul celor două ideologii extremiste ale secolului al XX-lea (național-socialismul și comunismul). „Omul nou” reprezintă rezultatul unui nefericit experiment economico-politic prin care trăsăturile ce articulau fibra intimă a persoanei au fost eradicate; conștiința individuală, sentimentul de apartenență, corectitudinea, cinstea, onoarea au fost înlocuite cu altele, „derivate din noile dogme” (p. 127) Privind obiectiv la societatea românească post-decembristă, Victor Cupșa remarcă proliferarea așa-zisului „om nou”: „[...] omul nou există, nu l-au ratat. Au reușit, așa zice chiar peste așteptări. Ținem specimenul în mâini proprii, se mișcă în jurul nostru, se agită, vorbește, dar într-un alt sistem de gândire decât al nostru, sistem care ne este străin [...] Viclean, vulgar, de o grosolanie fără margini, călcându-și cuvântul la tot pasul, spurcă tot ce atinge.” (p. 139) Distrugerea culturii rurale prin colectivizarea forța-

tă, traumă care a dus la destructurarea personalității țărânului român, rupt brutal din relația aproape mistică avută cu pământul care îl hrănea, reprezintă una din cauzele decăderii societății românești, la care se adaugă toată influența nefastă a jumătate de secol de minciună și manipulare comunistă.

Cu amărăciune și îngrijorare, Victor Cupșa constată lipsa de memorie istorică a poporului român, provenită din necunoașterea propriei istorii, care are drept rezultat perpetuarea aceluiași greșeli. Este inadmisibil, consideră el, ca toate suferințele îndurate pe parcursul a jumătate de veac să fie uitate, iar simpatia politică a românilor să se orienteze spre cei care sunt urmașii cosmetizați ai conducătorilor de odinioară.

În ciuda spiritului analitic ascuțit, Victor Cupșa reușește să-și îmblânzească cenușiul zilelor – fie că e vorba de viața din România ori de cea din Franța –, cu ajutorul supapelor existențiale, una dintre acestea fiind iubirea, indiferent de obiectul ei; poate fi iubirea pentru o femeie, pentru o carte, o operă de artă, pentru prieteni sau față de natură. Alte modalități de evadare din cotidianul apăsător, adevărate „cârje de susținere” (p. 123), au fost pasiunea pentru muzică, manifestată mai puțin sub forma practicării ei, cât mai ales a frecventării concertelor și a audițiilor, și Hortal, calul pur-sânge arab, cel care i-a fost partener de plimbări vreme de șaptesprezece ani, devenit un adevărat confesor în preumblările solitare. Paginile care descriu relația dintre cal și călăreț, simbioza afectivă născută de-a lungul atâtor peregrinări prin natură sunt pline de emoție: „Era un cal care permitea greșeala. Nu toți o fac. Totdeauna ascultător, Hortalul meu, cu bunăvoință și răbdare. Nu mi-a făcut niciodată reproșuri pentru faptul că îi repetam prea des aceleași povești, aceleași evenimente, aceleași fapte. Nici o observație necuviincioasă privind plictiseala repetiției amintirilor debitate, pe care probabil le cunoștea pe dinafară, întâmplări despre oameni și cai pe care el nici măcar nu i-a cunoscut. Pe scurt, nu mi-a reproșat niciodată nimic pentru subiectele incantatorii pe care i le serveam.” (p. 236)

Drumul prin tablouri al lui Victor Cupșa este mărturia vieții trăite asumat în numele artei și al adevărului, traseu existențial jalonat de reperele axiologice durabile și de verticalitatea principiilor care provin din educația ce are ca scop împlinirea potențialității ființei umane. Este o carte care trebuie să fie citită atât de cei care manifestă o bruscă cecitate față de realitățile istorice românești și universale, cât și de cei care, prea tineri fiind, au doar o perspectivă limitată asupra istoriei, fiind ușor de sedus de o ideologie frumos ambalată.

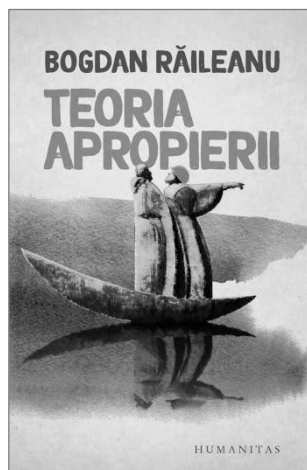
Elvira SOROHAN

ROMANUL UNUI JURNALIST

(Bogdan Răileanu)

Experiența de lectură critică, îndreptățită de peste jumătate de secol al devoratoarei de romane care sunt, îmi spune că nu e un act de bun augur ca autorul să-și explice în fraze finale intenția asupra a ceea ce a vrut să spună. Dacă o face e un semn de nesiguranță a reușitei ceea ce sporește riscul ca cititorul să confrunte mărturia cu textul, controlând calitatea realizării literare a intenției. Vrând să se ajute, scriitorul își dezvăluie incertitudinea. Frecvență la marii scriitori este libertatea lăsată cititorului de a deduce, la sfârșitul lecturii, ideea care organizează discursul unui roman. Aceasta e concluzia neconvenabilă scriitorului, evident provizorie ca orice părere subiectivă, la care am ajuns citind romanul *Teoria apropierii*, al doilea roman al jurnalistului Bogdan Răileanu, acreditat de prestigioasa editură Humanitas. Dar aceasta nu e o problemă capitală în lectura critică a unui roman cum este *Teoria apropierii* ce urmărește o idee îmbrăcată ficțional într-o acțiune imaginată, insistent întretăiată de rememorări autobiografice, atinse și ele de aripa ficțiunii. Sunt multe alte adevăruri de spus despre valoarea unei cărți scrise cu ambiția, sau numai cu dorința de a dezvolta meditații pe tema socio-psihologică a relațiilor interpersonale. Mai cu seamă astăzi este o trebuință fundamentală a ființei umane de a avea o relație spirituală și afectivă, de încredere, cu un celălalt. Trăim vremuri în care se comunică direct, verbal, foarte puțin, dar se face exagerat de mult teoria comunicării. Legăturile interumane neverbalizate, întreținute prin SMS-uri, cât și prin alte căi înlesnite de tehnologia electronică, au doza lor de artificialitate.

Ideea germinativă a cărții lui Bogdan Răileanu, despre singurătate și prietenie, psihologic și actual considerând-o, este de mare interes. Numai că,

posibilitățile speculative ale tânărului scriitor, de a reflecta filosofant pe idei sunt foarte limitate, ca să nu spun că lipsesc cu desăvârșire. De multe ori protagonistul romanului, jurnalistul Robert, ce nu pare a fi umbra fictivă, autobiografică, a autorului, el însuși ziarist prin formație, recunoaște, foarte sincer de altfel, că „minteă îi șchioapătă”. Dialogând banal, el exprimă ceea ce simte că i se întâmplă; imposibilitatea de a explica ceea ce îi trece prin cap: „Nu știu dacă reușesc să explic cum trebuie”, ori: „nu știu cum să spun”. În mod repetat își verbalizează limitele de a spune ceea ce gândește, gândul însuși, ca act mental aparținând spiritului, nu-i este clar. Asta s-a întâmplat și cu ideea generativă a romanului rămasă în intenție, fără să rodească pe măsura dorinței autorului, de el însuși trădată. Fără nota explicativă despre ce este romanul, apărută pe manșeta ultimei coperti, ca cititor exersat, aș fi fost dispusă să cred, liber, că tipul de jurnalist „întruchipat” de Robert, mereu mahmur, atras de aventuri sexuale, este mai curând un anti-model de jurnalist, fără nici o legătură cu auto-

rul în carne și oase. După cum limbajul licențios, dizgrațios, al acestui personaj nu poate fi confundat cu acela al scriitorului. Știut fiind că, scriitorul plasat prin formație și practica meseriei de jurnalist, nu trăiește într-o lume a sfinților. Bogdan Răileanu n-a ales modelul unui jurnalist de elită, nici modelul mercantului Pamfil Șeicaru despre care lorga spunea: „șantajul și etajul”, ci imaginea unui jurnalist sclav al instinctelor, prăbușit moral, care, desigur nu poate fi confundat cu autorul.

Nu e obligator ca titlul unui roman să trimită la conținut. Însă, de cele mai multe ori numește un element central cu noimă constructivă. Or, în cazul de față, vocabula „teorie”, care ar sugera un spirit speculativ ce organizează romanul pe tema prieteniei, nu-i este proprie, pentru că tocmai absența vocației teoretice e carența care îl respinge. Ceea ce-i lipsește romanului – în speță autorului – e înțelegerea și respectare faptului că „teoria” e o construcție conceptuală, în acest caz axată pe un proces psihic interpersonal cum este prietenia. Aici necesar dedusă aplicativ din evoluția relației amicale între cele două personaje, Robert și Alexei. Ori de câte ori naratorul încearcă să dezvolte teoretic, cu adâncimi psihologice, sentimentul prieteniei confuzia și improprietățile stilistice abundă. Pe urmele marilor gânditori ai antichității, care spuneau că tot ce este clar în intelect e clar și în cuvinte, Călinescu, în „Reflecțiile” sale despre roman, promova ca exigență majoră stilul, cuvântul ca expresie clară a limpezimii gândului. Verbalismul parazitar îi repugna. Un exemplu revelator pentru neputința naratorului de a spune ceva clar, cu sens, e afirmația că: „Înțelegea ceva din ea, dar nu era în stare să spună ce anume”. Dar despre asta destul, deși ar mai fi multe de spus despre incipitul fiziologic al romanului, asociația prieteniei cu ficatul „organul acela teoretic, ficatul acela metaforic”, despre care meditează „un om singur” în capitolul de deschidere a romanului.

Protagonistul cărții, jurnalistul Robert, suferind de singurătate, s-ar înțelege, încearcă să refacă legătura, sau să verifice durabilitatea prieteniei, cu un vechi coleg de liceu, Alexei, devenit preot la Bufta orașul natal al amândurora. Motiv pentru care decide să-l invite pe Alexei, să-l smulgă din sânul familiei, ceea ce reușește, și să întreprindă o călătorie la Veneția, unde fuseseră în adolescență și își juraseră s-o repete la maturitate. Dacă intenția primă s-ar fi realizat am fi avut o literatură cu substanță interesantă, o lecție de socioterapie, de interacțiune psihologică între un dezabuzat, dornic să-și recâștige echilibrul prin prietenia afectivă cu un om liniștit, perfect încadrat în lumea lui, străin de viciile lumii contemporane. Ceea ce, finalmen-

te, nu se va întâmpla exact din pricina celui care își avansase dorința. Capătă contur două personaje cu mentalități și înclinații opuse, extrase, ce-i drept, din societatea zilei de astăzi; un ziarist de culise, de joasă speță, care cultivă dizgrațiosul lingvistic, și un preot modest care se simte rătăcit în infernul turistic al Veneției. În paranteză fie spus, și imaginea Veneției turistice de astăzi, realist înfățișată de Bogdan Răileanu, e cu totul alta decât cea contemplativ prezentată de Th. Manu în *Moarte la Veneția*. Robert este un jurnalist dezabuzat, iubitor al lui Bachus, locvace, amator de aventuri sexuale. Accentele egocentrice se citesc în atitudinea de superioritate față de Alexei. Având o experiență diversă a vieții, el își domină cu aplomb partenerul în timpul călătoriei experimentale. Îl contrariază repetându-i ritmic că cele câteva zile petrecute la Veneția nu au alt scop decât acela de a-și procura materia necesară unui articol de gazetă. Deci, Alexei era un fel de cobai pentru jurnalistul lipsit de prieteni, de job și de subiecte, dornic să se reabiliteze relatând experiența venețiană voit a fi o simplă probă demonstrativă. Poate fi acesta un realism crud, sarjant, ca procedeu al autorului, el însuși ziarist, trimițând la comportamentul reprobabil al unor colegi de breaslă. O lectură în cheia satirei poate fi posibilă, fapt ce ar salva, pe o latură, valoarea romanului. Autorul, scriindu-și romanul la calculator, uită că scopul călătoriei, mărturisit inițial, era „disecția unei prietenii” și refacerea ei, leac pentru singurătate. Și atunci, s-ar putea accepta titlul ca numind doar o teorie – chiar dacă submediocră – a apropierei de prieten, nu și o realizare a prieteniei. E o contradicție între finalitatea epicului declarată de autor și cea declarată de personaj. Aceasta din urmă distruge valoarea, ca idee constructivă a celei dintâi. A cui este vina? Nu a personajului, el e o ficțiune, o „ființă de hârtie”. Ratate prin neclaritate, frazele despre prietenie, des întâlnite în spațiul romanului, sunt împărțite între povestitor și personajul principal, Robert. Asemănare esențială, stilistic vorbind. Experiența contrazice teoria.

După peregrinări fără rost prin cetatea dogilor, întârzieri bachice prin restaurante, în poziția de ghid, Robert își târăște prietenul pe canale singurătice unde turiștii sunt maculați cu lichide pestilențiale aruncate de la ferestre. Cu realism împins până la naturalism scabros e atinsă, destul de insistent, reacția localnicilor sufocați de aglomerația turismului în marile orașe europene. Atmosfera frivolă, cum e și comportamentul lui Robert în context, se poate citi în capitolul „Fetele vesele”. În perfect acord cu aglomerația tulburătoare a orașului ce pare bolnav este și vizita la un muzeu, irelevantă ca

experiență estetică, total anulată de o femeie custode care înjură cu sete în limba română, fără ca străinii admonestați s-o înțeleagă. Însă, atotștiutor, povestitorul o înregistrează și o reproduce întocmai. Până când proza actuală românească și în favoarea cărui gust va cultiva insanitățile de limbaj? Problema este a editorilor care speră să vândă cartea unui public adecvat, datat cu vulgaritatea, dar care nu citește, ci doar produce un astfel de limbaj. Încă și mai vinovată e critica de întâmpinare obligată, prin statutul ei, să valideze și să recomande cartea de literatură. Nu se arată a fi adepta școlii critice a lui Șerban Cioculescu, spre exemplu. Ca să fie citită și să aibă efect, proza noastră de astăzi trebuie să-și schimbe registrul, să se opună acestui curent dizolvant al gustului estetic. Cine vrea să audă expresii pornografice să se ducă într-un astfel de mediu, nu la librăria destinată să întrețină cariera vie a cărții. Închei paranteza de cititor ajuns la senectute, dar încă cititor nepedepsit.

Cel de al doilea personaj, de contrast, slab prin comparație, fără de care aventura nu se putea derula, e preotul Alexei, un timid, cu un comportament reticent, recunoscându-și tacit inferioritatea în ceea ce privește experiența vieții libertine. Modest ca nivel intelectual și limbaj, el participă, în dialog, alături de Robert, la evocarea unor episoade din trecutul copilăriei și adolescenței lor, întâmplare la Buftea, un orașel cu viață tipic provincială, spre care autorul se întoarce sentimental. Decent, devotat profesiei teologice, potrivit temperamentului, Alexei are o atitudine slab defensivă atunci când Robert atacă violent biserica și sacralitățile ei. Cititorul, chiar liber cugetător fiind, sau de minimă morală, poate fi oriplitat atunci când citește limbajul, de băiat de cartier,

de care se slujește Robert atunci când compară figura, sfințită de mulțime, moralmente necesară ei, a părintelui Boca, cu organul sexual masculin. La fel sunt blasfemiile lui contra Bibliei și a credinței, care, prin violență verbală și gravitate de fond, anihilează parțial puterea de răspuns a lui Alexei. De aceea cred că autorul a construit în Robert genul de jurnalist eminamente prozaic, vulgar, care discreditează tagma din interior.

Căutând teoretic prietenia, Robert distruge și ce a mai rămas din apropierea adolescentină de Alexei. Ba chiar favorizează distrugerea fizică a bietului preot. E un element de amintit, întrucât ocupă un spațiu important, greu de mistuit, din partea ultimă a acestei proze. Deznodământul, moment esențial pentru un roman, este de-a dreptul dramatic. Robert îl obligă pe Alexei să-l însoțească la o petrecere specială, de club, un fel de Gomora modernă. Acolo atmosfera devine, treptat, promiscuă. Robert intră repede într-o relație intimă, părăsindu-l pe Alexei care, neobișnuit cu un astfel de mediu, pleacă spre hotel. În drum, trecând pe la o terasă cu viață de noapte, intră, nevinovat, într-o încăierare, e grav rănit și operat la cap. A doua zi, mahmur, confuz, după o noapte de orgie, Robert îl găsește la un spital. Alexei rămâne cu sechele grave, de gândire și comunicare, un infirm. Ce mai e, cu un asemenea final, teoria prieteniei? Nici scopul autorului, nici acela al personajului jurnalist nu sunt atinse. Dacă a vrut Bogdan Răileanu să scrie un roman despre imposibilitatea realizării și rezistenței unei prietenii între oameni cu preocupări și temperamente opuse, cu toate neîmplinirile lui, a reușit. În plus, proza jurnalistului e un produs al vremurilor în care trăim, ca nivel socio-psihologic.

Acad. Mihai CIMPOI (Chișinău)
pregătește o surpriză editorială
în colecția EMINESCIANA, nr. 100. Fotolucianogramă

Bogdan-Mihai MANDACHE

DIALOGURILE ȘI UNIVERSUL FILOSOFIC PLATONICIAN

(Constantin Noica)

Într-un moment istoric decisiv pentru viața politică grecească, pe vremea când Atena era cea mai puternică democrație, când era prima forță militară și navală, când era foaierea culturală și artistică a lumii grecești, pe scena intelectuală ateniană de acum două mii și cinci sute de ani își face apariția un descendent al unei familii aristocrate și un urmaș al celebrului gânditor Socrate – Platon. A trăit anii maturizării într-o epocă nefastă, sub o guvernare tiranică, a studiat și a călătorit mult, pentru ca la împlinirea vârstei de 40 de ani să pună capăt peregrinărilor și să pună bazele unei școli care va primi numele de Academie, un edificiu teoretic a cărui glorie va spori în timp. Opera lui Platon a avut un destin excepțional, Platon fiind unul dintre puținii filosofi greci ale cărui scrieri ne-au parvenit în totalitate. Transcrise și retranscrise ele au ajuns până în zilele noastre, influențând antichitatea târzie, gândirea bizantină, filosofia Renașterii, idealismul romantic, chiar și realismul metafizic. Cele mai vechi manuscrise, copii ale unor dialoguri platoniciene, datând de la începutul secolului al X-lea se păstrează la Biblioteca Națională din Paris și la Biblioteca Bodleiană din Oxford. Este fascinant să citești despre ediții ale scrierilor lui Platon redactate cu mult înainte de apariția tiparului. Aristofan din Bizanț (257-180 î.H.) a fost printre primii care au clasificat publicarea dialogurilor și scrisorilor lui Platon.

După ce Marsilio Ficino l-a redescoperit lumii apusene pe înțeleptul grec, au apărut edițiile tipărite, în 1578 apărând la Geneva, sub îngrijirea lui Henri Estienne, prima ediție modernă, fiecare pagină având două coloane: pe coloana din dreapta, textul grec, pe coloana din stânga, traducerea latină, făcută de Jean de Serres. Pe mijloc, între coloane se află literele a, b, c, d, e, care împărțeau fiecare coloană în cinci paragrafe, rămase până în zilele noastre ca modalitate universală de citare a

dialogurilor platoniciene. În cultura română, Platon este o apariție relativ târzie; primele traduceri ale dialogurilor apar în deceniile III și IV ale secolului al XX-lea și le datorăm lui Ștefan Bezdechi, Cezar Papacostea, cele mai multe și mai des citate, dar și lui Vasile Grecu, I.E. Torouțiu, George Cărlan și Th. Simenschy. Studiile românești despre filosofia lui Platon apar și ele târziu: Aram Frenkian, *Mimesis și muzică. O contribuție la estetica lui Platon și Aristotel*, 1932; Al. Posescu, *Platon. Filosofia dialogurilor*, 1971; Ion Banu, *Platon Heracliticul. Contribuții la istoria dialecticii*, 1972. În anul 1974, Editura Științifică începea editarea *Operele* lui Platon, într-o nouă traducere; ediția era îngrijită de Petru Creția și Constantin Noica. Era o ediție prefațată de un amplu studiu al lui Ion Banu, fiecare dialog fiind însoțit de note introductive și interpretări, multe dintre acestea datorate lui Constantin Noica.

De curând acestea au fost adunate în volumul Constantin Noica, *Interpretări la Platon*, București, Editura Humanitas, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Grigore Vida, 2019, 468 p. O carte care vine în completarea definirii unui portret de intelectual, la configurarea căruia au contribuit, printre altele, volume precum: *Mathesis sau bucuriile simple* (1934);

Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou (1940); *Rostirea filozofică românească* (1970); *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975); *Despărțirea de Goethe* (1976); *Sentimentul românesc al ființei* (1978); *Povestiri despre om după o carte a lui Hegel* (1980); *Devenirea întru ființă* (1981); *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986). În acest volum despre Platon sunt reunite texte în cea mai mare parte apărute în volumele I-VI din *Opere* de Platon, texte de dimensiuni diferite, uneori note preliminare, alteori ample comentarii, cum e cazul textelor despre *Lysis*, *Cratylus*, *Euthydemus* sau *Phaidon*. Într-o carte despre plăcerea de a-l citi pe Platon, Thomas Alexander Szlezak vorbea despre o plăcere intelectuală unică, despre bucuria lecturii care vine deopotrivă din perfecțiunea artistică a dramelor filosofice pe care le reprezintă dialogurile platoniciene, cât și din diversitatea și bogăția intelectuală a universului filosofic pus în operă de Platon, ceea ce determină participarea activă a cititorului la construcția sensului.

Dialogul *Lysis* i se pare lui Constantin Noica cel mai reprezentativ pentru scrierile de tinerețe ale lui Platon, un dialog despre prietenie/*philia*, o relație socială și un sentiment independent de apartenența familială, dialogul fiind un spectacol al frumuseții, un drum de la aparențe la esențe. Fără a aglomera textul cu interpretări mai vechi sau mai noi, mai apropiate sau mai îndepărtate de spiritul platonician, Constantin Noica discută despre sfera conceptului de prietenie, despre natura prieteniei (a prieteniei între existențe asemănătoare, a prieteniei ca atracție între lucruri neasemănătoare), despre mobilurile prieteniei (externe, interne), despre prietenia ca familiaritate cu binele. Toate acestea ne apropie de sensul prieteniei adevărate în care „Lysis și Menexenos se maturizează unul prin altul, pe treapta vârstei; se înobilează unul printr-altul, se și înfrumusețează unul pe altul, așa cum se spune despre câte o ființă iubită că devine mai frumoasă. Iar în materie de simț al dreptății, se vor întări, în timp ce în înțelepciune se vor desăvârși unul pe altul.” Prima propoziție a interpretării lui Constantin Noica la dialogul *Euthydemus* este: „Nu orice operă a lui Platon poate fi interpretată”, precizând că în cazul dialogului amintit dificultatea vine dintr-un motiv neașteptat, fiind un „dialog al surzilor”, în care ceea ce afirmă Socrate este combătut de cei doi sofști, Euthydemus și Dionysodoros, „neîntreцуți în mânăuirea armelor”, sigur e vorba de armele argumentării, de meșteșugul și arta convingerii: „până într-atât au devenit de pricepuți să înfrunte pe alții în cuvinte și să respingă orice argument, indiferent dacă e vorba de adevăr sau fals, încât nimeni n-ar îndrăzni să le stea împotriva” (272 b). Sofistica an-

tică a cunoscut trei ceasuri: cel în care obiectul speculației era ființa, al doilea ceas, cel al avântului pe tărâm etic și politic, ambele timpuri ilustrate de Protagoras și Gorgias, al treilea fiind cel în care predomină semanticul și logicul, ceea ce descrie Platon în *Euthydemus*. Deși Constantin Noica recunoaște că „sofistica nu e decât un *moment* al conștiinței gânditoare”, că fiecare resimte „voluptatea blocării gândului”, a paradoxului, susține cu fermitate că „filosofia se vede, la început cu seninătate, apoi cu îngrijorare și până la urmă cu groază, oglindită *deformat* în această orientare a spiritului. Este vorba de simulacrul ei, strâmbătatea ei, ca într-o oglindă cu adevărat deformată; este vorba de posibilul ei gol, de izotopii ei mincinoși, de ruda ei denaturată. Sfășierea oricărei conștiințe filosofice – cum se vede în acest dialog – este că, pusă între simțul comun și sofistică, ea n-ar putea alege în nici un caz simțul comun.” Platon aseamăna limba cu zeul Pan, adică jumătate rațiune, jumătate sălbăticie; dar poate că asemănarea se potrivea lumii celor vechi, poate atunci spațiul sensului cuvintelor era mai restrâns. Interpretarea lui Constantin Noica la dialogul *Cratylus* este despre miracolul limbii și lumea modernă, dialogul platonician fiind unul asupra cuvântului, cel care conține în sine ceva daimonic, cuvântul apărând ca o „adevărată forță a spiritului în sânul realității.” În toiul unei dispute între Cratylus și Hermogenes, Socrate caută să cumpănească în chestiunea atribuirii numelor, a limitelor oricărei vorbiri, a deosebirii între exactitate și adevăr, a imitației, a reminiscenței cuvântului. Cuvântul, afirmă Constantin Noica, poartă în el o formă de precunoaștere care se poate preface în cunoașterea lucrului: „Sărac cum este și inadecvat – mai ales atunci când se vrea exact – cuvântul reprezintă prima formă de adevăr, atunci când îngăduie și prima recunoaștere și reamintire în esența lucrului.”

Protagoras, *Apărarea lui Socrate*, *Republica*, *Cratylus*, *Banchetul*, *Lysis* sau *Phaidros* sunt doar câteva dintre dialogurile lui Platon, care, dincolo de perioada căreia aparțin, vorbesc despre condițiile cunoașterii, despre Forme și dialectică, despre virtute și fericire, despre politică și cetate. Sunt subiectele despre care a scris Constantin Noica cu bucurie, cu plăcere intelectuală, cu rafinament filosofic, cu dorința de a da noi interpretări. Dialogurile lui Platon, care în marile culturi cunosc noi traduceri în colecții accesibile unui public larg și cultivat, sunt adevărate repere pe drumul gândirii, citite, traduse și interpretate cu aceeași pasiune dincolo de timp, ceea ce întărește celebra spusă a lui N.A. Whitehead cum că întreaga filosofie occidentală nu este decât o notă în subsolul unei pagini scrise de Platon.

Sonia ELVIREANU

POVESTIRI DE PE MALUL CELĂLALT

(Andrea Hedeș)

Întorcerea la poveste pare a reechilibra balanța care ține în cumpănă însăși ființa noastră, dezechilibrată prea mult de exterioritate, de evenimentul social, tehnologic, de media. Interioritatea ființei își ia revanșa în forme diferite.

Cuvântul creează dintru început lumea, numind-o și apoi mărturisind despre ea. Astfel face Andrea Hedeș, reinventând povești și invitând cititorul la descifrarea simbolurilor și miturilor topite în textul poveștii.

Scurte și insolite, cu irizări orientale, elemente de fantastic și simboluri din basm și mitologie, povestirile au straniețea și frumusețea altei lumi, care se infiltrează în cotidian printr-un personaj bizar, diferit de ceilalți, *alterul* care face diferența în obșnuit/ neobșnuit, real/ ireal.

Vorbind în parabole despre lume, după cum observă în *Prefață* Mircea Muthu, autoarea are în vedere un public cultivat, căruia îi activează memoria culturală prin livrescul discret ori trimiteri filozofice, ca în prima povestire, *Îngeri*, care amintește de peștera și lumile lui Platon, sugerate de titlu.

Există în toate poveștile *aici* și *acolo*. *Aici* e realitatea cotidiană, privită ironic de autoare prin intervenția naratorului, iar *acolo*, necunoscutul, tărâmul fabulos, la care visăm, un *dincolo*, ideal. Visul e indus de semnele ciudate, strecurate în real, de pe malul celălalt.

Între cele două maluri, între realitate și vis, se întinde drumul inițiat pe care-l străbat personajele, fără a ajunge la capătul lui. Ele presimt acel altceva, visează la el, dar n-au curajul să-și urmeze visul. Astfel e *fetița roșie*, figurina de pe tableta de plastilină, dintr-o lume miniaturală, aidoma celei reale, diferită prin naștere de ceilalți, dar împiedicată să-și urmeze visul de-a fi băiat ori măr. Nu crede în vis, nu-l urmează. Chemarea de-a fi ceva deosebit vine dinspre frumos, e asemenea unei șoaapte desprinse din zborul unui fluture albastru,

al unui porumbel, a unei raze de soare, însă ea este captivă socialului care o modelează, împingând-o spre un sfârșit tragic. E percepută drept curcă, se comportă ca atare, apoi ca rămă și devine astfel, hrană pentru curcan.

Identitatea ei e modelată de prejudecățile celorlalți, fetița se vede prin privilegiile lor și rămâne definitiv în real, fiind o victimă. Altfel se întâmplă cu băiețelul care visează să devină copac. El crede în vis și devine ceea ce vrea să fie (*Planșeta cu plastilină*).

Personajele se opresc pe pragul dintre lumi, fiindcă nu oricine poate accede la tărâmul de *dincolo*. Unele sunt toată viața urmărite de visul de-a trece dincolo, îmbătrânesc cu el, au curajul să treacă pragul, să afle ce se ascunde pe malul celălalt. Mai mult, aduc în lumea lor o ființă de pe alt tărâm: minunata făptură care amintește de sirenele și ondulele mitologice (*Pescarul*).

Andreea Hedeș vorbește prin magia poveștii nemuritoare despre ființa umană, prinsă în dualitatea ei, materie/ spirit, aparență/ esență. Interoghează sensibil ontologicul, precum filozofia, dar altfel, prin vocea naratorului din „*pădurea narativă*”. Poveștile ei, cu dublă receptare, copil și adult, pun probleme grave: real/ ireal, identitate/ alteritate, conformism/ nonconformism, bunătate/ răutate, autentic/ artificial, obșnuit/ straniu, lașitate/ curaj.

Vorbesc despre căutare, vis, evadare din cotidian, ispită, putere, tertipuri comerciale, infatuare, abandon, exil, hăituire, metamorfoză, înălțare, despre iubire, viață și moarte.

Motiv central al poveștilor, drumul străbate toate timpurile, e căutare și devenire, vis și nostalgie a paradisului pierdut. E drumul vieții, pe care se modelează identitatea/ alteritatea în raport cu ceilalți, luminat de semnele tainice de dincolo, un tărâm ideal, al frumuseții naturale, pierdute, al armoniei și bunătații. Depinde de fiecare pe ce mal alege să fie.

Există mai multe feluri de drumuri: obișnuite și insolite, facile și dificile, reale și visate. Personajele se află fie pe cel real, al adaptării sociale și identificării cu *persona* (fetița roșie din plastilină), care înseamnă încătușare în convenții, fie pe celălalt, al visului care-l poartă prin lume.

El străbate toate timpurile, ca povestea despre întâlnirea cu un personaj ciudat, transmisă urmașilor: țiganul cu căldarea de aramă strălucitoare și bivolița care se hrănește cu sufletele celor care se privesc în ea ca într-o oglindă. Sacrificarea acestuia pentru a face din sângele lui un vaccin pentru o molimă se dovedește un eșec. Bivolița își continuă drumul cu căldarea în coarne, visul nu dispare (*Drumul*).

Tot astfel bătrânul care aduce cu el frumusețea prin puterea gândului sfârșește tragic, fiind decapi-

tat de împărat pentru că nu-i transmite darul, unul ce nu poate fi dăruit, fiindcă se află în puterea minții fiecăruia de-a plăsmui lumea (*Visele*). Iată o delicată transpunere, cu iz oriental, a ideii schopenhaueriene despre realitate ca proiecție a subiectivității noastre.

Tragic sfârșește și povestea despre alteritate și exil, hăituirea și distrugerea alterului: puiul de păun, făptura diformă, de care părinții vor să scape, crescută cu bunătate de ființe deosebite din lumi diferite (*Frica*).

Personajele ancorate în vis urmează un drum ocolit, uitat, atemporal, cum sunt și ele, stranii, în afara istoriei, purtând cu ele o enigmă. Dezlegarea ei eșuează, ea ține de alt tărâm, altă înțelegere care nu e la îndemâna oricui.

Autoarea păstrează cadrul de basm, personaje și elemente fantastice din basmul universal, creând povești insolite și stranii în care trecutul mitic se intersectează cu realitatea contemporană prin animale ciudate (elefantul alb, bivolița, sirena), măștile de carnaval (*Camavalul*), obiecte antice contrafăcute (pantofii Șeherezadei, tronul reginei din Saba, vălul Sarei), un tertip comercial (*Lumina albă*), personaje magice, precum bătrânul înconjurat de lumină (*Visele*).

Dincolo de poveste se resimte ironia și intenția satirică a autoarei față de anomaliiile lumii contemporane.

Junimea-Scriptor la Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu” Piatra Neamț.
Premiile Naționale „Ion Creangă”, 29 februarie – 1 martie 2020.

Victor ȘTIR

**GESTUL EPIC
AL LIRICII LUI DAVID DORIAN**

Cu volumul *Poeme prozaice*, apărut în anul 2019, la Editura Charmides din Bistrița, David Dorian trasează manifest calea unui nou viitor parcurs poetic. Titlul *Poeme prozaice* pare să anunțe o rup-tură de poezia practică anterior: metaforică și me-taforizantă, fidelă într-o anumită măsură, poeziei optzeciste transilvane.

Desfășurarea cursului liric al volumului nu mai mizează în mod exclusiv pe datele unei construcții pur lirice, ci uzează de suportul unei osaturi epice, accentuând cu preabună știință aparența de pove-ste a fiecărui poem. Ritualului spunerii lirice i se ada-ugă miracolul unei nedefinite în timp întâmplări, pe-trecute atunci și acolo, care sporește puterea de suges-tie și densitatea magică a fragmentului de lume pe care autorul îl trece în text.

Prezentul etern și liric, dublat de nostalgia de-cupajului povestirii, petrecute undeva-cândva, topi-te în magma construcției are toate datele rafina-mentului poetic de cea mai buna calitate. Scenari-zarea epică a poeziilor reprezintă elementul pe ca-re David Dorian îl așază ca temei pentru producția sa poetică sugerând existența unui continuum poe-tic comun al prozei și poeziei, nu doar ca entități in-terschimbabile, ci ca un conținut simultan între pro-ducțiile genurilor liric și epic. Cu alte cuvinte, în vi-ziunea autorului, în această perioadă de creație, comunicarea poetică în proză și poezie nu compor-tă calitativ diferențe notabile.

Universul *Poemelor prozaice* este cel al unor stări de consistentă densitate ideatică, țâșnind din memorie spre o existență textuală fastă și fastuoasă. Volumul debutează cu poezia *Matinală I*, care sugerează prin începutul textului construcția onto-logică a lumii; semnul apariției luminii în haos având consecință ordonarea lucrurilor, iar soarele pe cerul dimineții, trezirea orașului la viață. Ca în prima zi a creației: „O dimineată măreață./ Spală

acoperișuri. Și turle./ O ninsoare albește orașul. Îl trezește cu surle.../ Când din case înnoptate de ger/ se ivesc domnițe în blănuri. De jder./ Singură-tate e o respirație șuierată./ Zidul ce-nflorește o pa-tă/ ca o veche hemoptizie.../ o albastre melanco-lie.” Jocul creator aduce în ecuația construcției poe-tice, ca un accesoriu aproape „întâmplător”, efectul stilistic al unor rime doar aparent neadecvate, spo-rind savoarea textului.

Poetul arată o măiestrie aparte în zugrăvirea peisajelor lirice, și citarea unui poem, precum *Întâl-nire*, un adevărat tablou liric, oferă mostra unei mul-țimi din volum: „Priveliștea lacului; la marginea lui/ se răsturnau copacii./ Pârâiau ierburi. Îmbrățișate de focuri./ Câte ierni s-au lăsat... aici unde odini-oară/ se arătau împreună.(...) Între trestii pufoase ca pubisuri de femeie./ un pantof scâlciat./ Pierdut de o veche cenușăreasă.” Întâlnirea se consumă la nivelul unei asemănări a formelor, fără o concre-tețe, rămânând în registrul posibilității, al visului.

Poemele sunt construcții aparent atemporale, vii, încât par impregnate de veșnicie și colorate spre a sugera emoția proaspătă care apoi se pietri-fică pe coordonatele unui topos urban-sentimental. Bunăoară, „împreună pe străduțele îngropate de vreme./ Lângă un zid de cetate i-a luat chipul. În palme./ De la o vreme, gesturile tandre devin ne-firești./Dar aici, prin pasajul ce duce la Turn,/ nu-i vedea nimeni.”

Un versant curios al volumului, poezia *Îmbrăți-șări*: „A început să îmbrățișeze copaci./ Catarge ce trimit vibrația norilor.(...) se gândea/ la femeii plantu-roase. Alteori strângea în brațe/ un copăcel zvult.

Ca o balerină.” Frățietatea, iubirea cosmică pentru ființă – oricare ar fi ea – exprimă sufletul universal de o manieră neutră, de nu cumva chiar pesimistă, însă în registrul superior.

Indenegabilă, afinitatea autorului pentru spectacol, în formula în care prin acesta se exprimă vitalitatea, filtrată prin discreție și retrasă în calmul imagistic: „Drumul nimănui prin zăpada afânată./ Grădini toropite ce înfloresc primăvara/ cu flori de piersic. Cu zâmbet de lolită./ Un cer neverosimil./ în care pâlpâie primele stele; cum cineva ar trimite mesaje nedescifrate/ din alte vieți. (...) Femei, în genunchete înaintea icoanelor,/ șopteau nepământesc, nefiresc de frumoase./ Sufla un vânt răscolitor de parfumuri,/ ca cele de la rufe înnoptate în ger/ pe care mama le aducea pe brațe./ Fantomă înfricoșătoare de tablă.” (*Carnaval*). Așadar, bogăție imagistică sugerând vitalitate, pusă în scenă cu o evidentă discreție, ca semn al înrudirii cu liniștea ultimă.

Începând cu *Sonata pentru pian* volumul oferă un set de poezii în care tinerețea și iubirea sunt fundalul excepțional al unor sensibile amintiri și construcții pe armoniile unei devastatoare melancolii: „O lăsam apoi/ să mai exerseze, eliberându-i

degetele/ din mângâiere. Eliberate, degetele cădeau/ pe clape, ca ploile de primăvară pe acoperișuri./ (...) Ascultând-o, mă puteam gândi/ la orice... Ne-am fi iubit oriunde: în chilia sărăcăcioasă,/ pe scaunul ei, pe coada pianului. Știam că și ea...”

Peisajele de iarnă în care se întâmplă plimbări sau atingeri de mâini, de intensă simțire, sunt potențate de albul imaculat și de asediatorul frig, cu totul sublimat în eterul tare al versului. Complicatul joc al ființei, ca într-o oglindă simetrică în care există eul și un alter ego, „frumusețea trupului” care parcurge în sens invers existența până spre izvoarele existenței umane a vieții individuale, dizolvându-se în nimic. Subtil, carnavalesc, ironic, autorul îmbracă și dezbracă armuri în roluri diverse, ipostaze ale existenței, de la *lubire de bufon*, la *lov cel îndurerat* care crede că suferința nu o să mai vină, dar, „din tunelul/ cât un loc de cârțiță; (...) la ieșire/ lucește tășul albastru al ghilotinei.” Pesimism iremediabil, sfârșit ireductibil!

Imaginarul bogat, slujit de dexteritatea visătorului, recrează un *Carnaval la Veneția*, o plimbare inițiată cu Trântorul prin Piața Maro sau prin peisajele ciclului *Tablouri*, fiecare având un nucleu de dureroasă nostalgie, sugerată prin magica împletire a cuvintelor, de o cu totul altă fibră creatoare decât volumele anterioare acestei perioade de creație. Grupajul de scene lirice așază pe simezele volumului stanțe ale deriziunii clipei, în contrast cu măreția cosmică din finalul poeziei *Hubble*: „ochiul lui Dumnezeu. Teribilul ochi al lui Dumnezeu; gaze și plasmă sclipind roșu albastru,/ în jurul unei stele murind...” Ca și cum scrisul ar prinde adâncimea cerului în „imagini suave, scame de timp”, autorul sărbătorește cu voluptate armoniile unei povești sentimentale sau admiră prin lunetă o stea terestră, muritoare și îndepărtată.

Criticul Gheorghe Grigurcu îl situează pe David Dorian într-o foarte onorabilă vecinătate poetică, referirea se face la Ion Caraion și Cristian Simionescu: „... purtând mai îndepărtate amprente baco-viene, ca și pe cele mai recente ale neobacovianului M. Ivănescu...” Referirea este, evident, la volumele mai vechi; ultimele trei, dintre care ne-am referit doar la primul, abia dacă mai păstrează câte ceva din amintita ascendență și inspirație, poetul având în recente trei cărți rezonanța specifică a propriei, remarcabilei corzi lirice. Am numi, această consistentă schimbare, gestul epic al liricii lui David Dorian.

Inaugurarea Galeriilor de artă „Dragoș PĂTRAȘCU”,
la noul sediu JUNIMEA-SCRIPTOR,
sâmbătă, 15 februarie 2020.
Amfitrion: Petru BEJAN
Fotolucianogramă

Stelian ȚURLEA

CU INIMA-N DINȚI

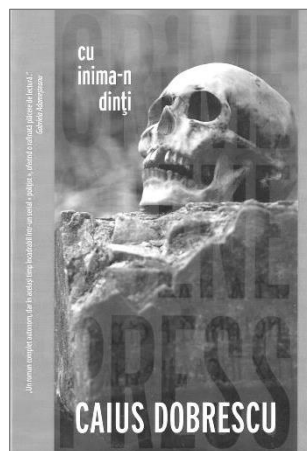
(Caius Dobrescu)

La începutul toamnei trecute, semnalând al treilea volum al seriei Vlad Lupu, ne grăbeam să afirmăm că ar fi fost cel mai bun roman dintre cele care vorbeau despre membrii formației satirice „Parazitul prietenos”, grup de adolescenți și studenți care se alăturaseră în anii comunismului Căminului Torța, condus de poetul căruia i se zicea Omul Alb sau Grasul sau în multe alte feluri amintite în carte (lesne de descifrat că era vorba de „Flacăra” și Adrian Păunescu), „acel Nero de mucava, pe care, parțial pe bune, parțial în eroare induși, ajunseseră să-l urască mai mult decât pe Ceaușescu însuși.” A apărut între timp al patrulea volum. Epopeea membrilor Parazitului nu s-a încheiat, mai urmează un volum, dar cel pe care îl semnalăm azi le întrece, din nou după umila noastră părere, pe precedentele.

Membrii formației erau Egon, Mona, Tibi, Pilu, Gabi, Válvarez, Vlad, iar seria Vlad Lupu i-a făcut să vorbească pe rând. „În adolescență credeau cu pasiune că umorul negru îi va salva din cenușiul sufocant al societății socialiste multilateral dezvoltate. În noua lume, viața i-a împins în direcții opuse pe scara prestigiilor sociale. Pe unii în sus, pe alții în jos. Totuși, fiecare ascunde un secret care îl apropie, chiar fără să vrea, ca sub efectul unei forțe magnetice, de cel mai ciudat și mai misterios dintre ei: Vlad. Vlad Lupu, arheologul care se încăpățânează să dezgroape scheletele trecutului. Și care dovedește cum, întotdeauna, crime vechi se întorc ca un bumerang în inima prezentului.”

Reamintim că fiecare membru al Formației (despre care acum aflăm că s-ar fi putut chema „Proctologul prietenos”, adică ceva despre „patologia curului” cum explica un personaj, dar nu s-a mai numit așa pentru că „imbecililor de la cenzură le-ar fi tremurat chiloții, neștiind ce înseamnă cuvântul și crezând că are de-a face cu prostia, cu prostologia”) a avut un destin și o meserie aparte:

Romanul polițist

Vlad, arheolog, a început, după revoluție, să investigheze crimele comunismului, conducând un Institut special creat, pe lângă președinție, dar, cum a călcat pe multe bombeuri, institutul i-a fost luat, trecut la Guvern, cu o nouă conducere, chiar dintre prietenii lui; sasul Egon a emigrat în Germania, Mona a ajuns cântăreață ș.a.m.d. Toți au păstrat relații mai mult sau mai puțin apropiate după revoluție.

Ca și în precedentele volume, foști membri se confesează unui microfon (Corina) despre întâmplările vremurilor trecute, în comparație cu vremurile noi, la fel de neprietenoase pentru ei. Acum la microfon trec Olimpiu „Pilu” Pop și Gabi Ionescu. În tinerețe, Pilu a fost prins și „reeducat” de Securitate, iar acum vorbește despre sine la persoana a treia. Ofițerul de Securitate de rang mediu pe vremea anchetei a făcut între timp o carieră fulminantă și a ajuns coproprietar al unui lanț foarte sofisticat de baze de agrement-tratament. „Lumea e plină de orori, stă să dea pe-afară de ele.”

Gabi Ionescu s-a îndepărtat de tot ce înseamnă „Parazitul prietenos” și nu își amintește cu prea mare bucurie de momentele petrecute cu Vlad. Certurile și neînțelegerile au creat între cei doi o prăpastie greu de trecut. În plus, Gabi e absorbit de pasiunea pentru o femeie al cărei trecut ciudat duce înspre crime petrecute în inima Africii.

Dar niciunul dintre ei nu se așteaptă la complotul de proporții pus în mișcare de forțele oculte împotriva cărora luptă. Pentru că în scenă apare Ștoțca, fost torționar securist care caută să profite

de pe urma unui proiect european de mare anvergură.

Remarcabil stilul lui Caius Dobrescu, sinco-pat. Cartea, ca și precedentele din serie, e un uriaș puzzle cu fragmente mici care se îmbină cu greu, cu multă răbdare și atenție, spre a oferi imaginea surprinzătoare a întregului. O poveste polițistă aproape, spusă fragmentat, cu sensuri anevoie descifrabile, cu interpretarea realității în funcție percepțiile diferite ale fiecăruia, încât niciodată nu știi cât de mult și în ce sens se va modifica imaginea de ansamblu, cu personaje misterioase, pe unele le știm deja, altele apar abia în acest roman.

Singura parte în care relatarea e cursivă, fără sincope, e povestea din Liberia, din păcate oribilă. În Liberia, „undeva în nord, într-un moment în care războaiele civile păreau să fi încetat. Ce a fost

acolo, nu vrei să știi. Toți păreau foarte credincioși, era plin de întâlniri în corturi imense pentru rugăciune, de procesiuni religioase. Dar fotografia prin care Marlon încerca să mă facă să înțeleg istoria locului era un pom de Crăciun decorat cu globi oculari în loc de globuri, dinți în loc de stelute și intestine în loc de ghirlande. E oribil, nu? Ei, bine, e o palidă reprezentare a realității. Deci, acolo, în centrul special pentru reabilitarea copiilor-soldăți. Și într-o zi ne trezim cu multe camioane militare. Din care soldați de-adevăratelea, adulți, încep să sară în toate părțile. Dintr-un Hummer ultimul tip coboară și vine zâmbind spre noi un individ cu beretă vișinie care se recomandă:

– General Solomon Parks, to serve you, ma'am, sir.”

O poveste aproape polițistă, cu multă inventivitate, te întrebi, inevitabil, ce mai urmează.

Vizitatori la Galeria de artă „Dragoș PĂTRAȘCU” (în noul sediu Junimea-Scriptor, Copou, februarie 2020).

Fotolucianogramă

varía.

última

orã

Dumitru VITCU

**SPICUIRI DIN BIOGRAFIA UNUI APOSTOL AL UNITĂȚII NAȚIONALE:
DUMITRU BRĂȚIANU**

Figură emblematică a scenei politico-diplomate românești din secolul al XIX-lea, Dumitru Brătianu s-a identificat de timpuriu cu nobilele idealuri ale unei generații de autentici militanți pentru cauza națională, generație care, pe parcursul a numai trei decenii (1848-1878), a înfăptuit o revoluție, a pus bazele organizatorice ale statului român modern, căruia i-au asigurat apoi și neatârnamarea. Compusă aproape în totalitate din tineri fii de boieri de toate rangurile, născuți în anii ce au premers amurgul „vechiului regim” în Principatele Române și beneficiind de educație aleasă, începută în familie și continuată în școlile occidentului european, generația pașoptist-unionistă, cu reprezentare armonioasă a tuturor provinciilor istorice, a crescut și s-a afirmat pe fondul răspândirii continentale a postulatelor Marii Revoluții Franceze și a noii ideologii, prin mijlocirea și pe temeiul căreia și-a fixat propria strategie pentru înfăptuirea obiectivelor majore sociale, politice și naționale în spațiul românesc.

Despre primul fiu al stolnicului argeșean Constantin (Dincă) Brătianu, Dumitru, un cunoscut biograf al său nota, între altele, că, chiar dacă i-a lipsit șansa de a se bucura de „amețitoarea voluptate a puterii”, precum fratele său mai mic și mai binecunoscut, Ion, a avut în schimb suprema satisfacție de a duce o viață pe care n-a pătat-o nici un compromis dubios, nici o tranzacție cu propria-i conștiință¹. Asemenea trăsături de caracter, fără a generaliza, desigur, putem spune că se regăsesc în epocă – cel puțin pe latura militantismului național – la mulți dintre congenerii Brătienilor din ambele Principate și de peste munți. Cea mai sugestivă mărturie în acest sens aparține, cu siguranță, lui

Vasile Alecsandri², el însuși un reper incontestabil al *moralității politice*, întărită fiind de confesiunile epistolare sau memorialistice ale altor camarazi de idei și fapte din rândul contemporanilor săi.

Strălucind ca elev al Colegiului bucureștean Sf. Sava, D. Brătianu a înțeles de timpuriu necesitatea luptei până la sacrificiu pentru patria aflată în îndelungată și grea suferință³. Plecat la Paris, în toamna lui 1835, spre a-și pregăti și susține bacalaureatul, și-a continuat tot acolo studiile juridice (deși oscilase inițial între Litere, Medicină și Școala Normală), pe care le-a încheiat cu un doctorat în domeniu. Concomitent, s-a simțit atras de doctrina republicană și de ideologia romantică a vremii, cultivată stăruitor în cercul tinerilor moldo-munteni aflați la studii, odată cu sosirea în capitala Luminilor a mai vârstnicului Ion Câmpineanu (1839). Cu prilejul de-

¹ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, București, Imprimeriile Independența, 1934, p. 95.

² Aug. R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schițe și impresii*, București, 1890, p. 12-13.

³ Anastasie Iordache, *Pe urmele lui Dumitru Brătianu*, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 33.

selor întâlniri organizate, alternativ, la gazdele lor, mărturisirea ulterior unuia dintre participanți, „discutam interesele țării și viitorul ei, luam angajamentul de a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie; ne învoisem ca, la intrarea noastră în țară, să înființăm un ziar pentru propagarea ideilor liberale și patriotice; hotărâsem ca unii dintre moldoveni să vie să se stabilească în București și unii dintre munteni să meargă la Iași, ca să propagăm Unirea”⁴.

Militând neobosit pentru regenerarea culturală și națională a viitoarei patrii comune, la 20 august 1839, D. Brătianu, împreună cu I. Ghica și Al. G. Golescu, au organizat la Paris, „Societatea pentru învățătura poporului român”, asumând îndatorirea membrilor ei de a expedia în țară ziarele franceze de largă respirație liberală. Tenta patriotică a activității desfășurate la Paris de tinerii studioși români n-a scăpat neobservată autorităților politice de la București, ale căror măsuri preventive sau chiar privative de libertate pentru cei repatriați (cazul lui I. Câmpineanu) nu le-a temperat elanul revoluționar.

Cucerit de patetismul prelegerilor de istorie susținute de „apostolii libertății popoarelor”, dascălii filoromâni Jules Michelet și Edgar Quinet, la Universitatea liberă de la „Collège de France”, D. Brătianu a publicat – sub pseudonim – într-un număr al revistei pariziene „La Revue indépendante”, din 1843, un amplu articol consacrat Principatelor dunărene, numite în chip sugestiv *România* sau *Moldo-Valahia*, în fapt o scurtă istorie a Moldovei și Țării Românești, scrisă din dorința de a obșnui opinia publică și politică franceză cu numele de român și de România⁵. Nemărginita admirație a fraților Brătieni, ca și a prietenului devotat, C. A. Rosetti, pentru Quinet și Michelet i-a apropiat mult de grupul studenților francezi republicani din jurul revistei „Les Ecoles”⁶, întemeiată în 1845, cimentându-se între ei o sinceră și durabilă afecțiune.

Activând neobosit în cadrul „Societății studenților români”, fondată în decembrie 1845, sub președinția lui Ion Ghica, D. Brătianu, laolaltă cu ceilalți compatrioți, și-au propus să stimuleze cultivarea limbii naționale – condiție *sine-qua-non* a consolidării națiunii – prin constituirea, ulterior, a unei „Societăți în vederea înființării de școli în Principate” (noiembrie 1847), ca soluții sigure pentru educația și cultura tineretului. Precipitarea evenimentelor politice imediat premergătoare revoluției pașoptiste i-au însuflețit elanul, declarând în context că, și

pentru români, sosise momentul renunțării la planurile de viitor îndepărtat și al trecerii la fapte, în condițiile în care Europa întreagă cunoștea febra specifică stării revoluționare⁷. Ca autentic vizionar, el își exprima convingerea că România putea să aspire la rangul ce i se cuvenea în concertul națiunilor europene, cu condiția antrenării tuturor compatrioților săi pe calea anevoioasă a emancipării politice și a unității naționale⁸.

Participant activ și afectiv la evenimentele insurrecționale din februarie 1848 din capitala Franței, inclusiv la alegerile, din martie, pentru garda națională, în cursul lunii aprilie, împreună cu Bălcescu și Golescu-Negru, s-a reîntors în țară, unde, alături de fratele său, a stimulat radicalizarea acțiunilor pregătitoare și „acel curaj necesar unei revoluții, pe care li-l insuflase prezența lor pe baricadele parisiene”⁹. Despre programul Comitetului revoluționar, elaborat cu concursul fraților Brătianu, chiar dacă „nu aducea inovații în chestia națională”, cum aprecia N. Iorga¹⁰, depășit fiind de soluția preconizată încă din 1838 de Câmpineanu¹¹, documentul sintetiza marile deziderate sociale și politice ale țării, fără împlinirea cărora nu era posibilă atingerea obiectivului național, deplin conturat, dar evitat cu bună știință a fi afișat, din motive de oportunitate politică externă. Aceasta explică și rostul primelor demersuri, de esență diplomatică, inițiate de comitetul revoluționar, pe la mijlocul lunii mai 1848, după ce revoluția izbucnise și în Transilvania, anunțându-și iminența și în Țara Românească.

În timp ce Ion Ghica a fost însărcinat să ia drumul Constantinopolului, pentru a obține adeziunea de principiu a puterii suzerane la reformele preconizate în Principate, Dumitru Brătianu – însoțit vremelnic de transilvăneanul A.T. Laurian – a plecat la Pesta și Viena, spre a negocia o alianță „confederativă” a forțelor revoluționare împotriva despotismelor austriac și rus¹². Confruntat însă cu obtuzitatea conducătorilor revoluției maghiare și cu primejdia intervenției militare străine, D. Brătianu a apelat la concursul foștilor colegi sau tovarăși de idei din Paris, spre a face, prin scris sau viu grai, publicitatea necesară cauzei române.

Dar iluzia unui ajutor substanțial al Franței, do-

⁷ *** *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 61-73.

⁸ *Ibidem*, p. 67-68.

⁹ I.G. Bibicescu, *1848 în România*, București, 1898, p.61.

¹⁰ N. Iorga, *Generația de la 1840 și 1848 față de concepția unității politice a poporului românesc*, în „*Neamul românesc*”, 28 mai – 3 iunie 1922.

¹¹ C.D. Aricescu, *Correspondență secretă și acte inedite ale capilor revoluției române de la 1848*, București, 1874, p. 94.

¹² C. Colescu-Vartic, *1848. Zile revoluționare*, București, 1898, p. 136.

⁴ Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, ediție de Ion Manole, București, Editura ESPLA, 1953, p. 175.

⁵ Anastase Iordache, *op. cit.*, p. 66.

⁶ Olimpiu Boitoș, *Paul Bataillard et la révolution roumaine de 1848*, Paris, 1930, p. 23.

bândit printr-o atare mijlocire, ca și înțelegerea râvnită din partea puterii suzerane, în urma efectuării altei misiuni diplomatice – în numele Locotenenței Domnești – la Constantinopol, în august 1848, avea să se risipească curând, nu înainte ca Locotenența să-i acrediteze pe D. Brătianu și Al. G. Golescu, reînțorși în țară, ca emisari guvernamentali pe lângă „diversele puteri prietene din Europa”¹³. A doua zi însă, guvernul revoluționar era înlocuit cu un caimacam, iar împotriva capetelor revoluției începu cunoscuta prigoană.

Devenit proscris, după evenimentele din 13 septembrie, D. Brătianu și ceilalți camarazi de idei și acțiune aveau să se risipească în toate cele patru zări, „cu toiagul sărăciei în mână și cu graiul adevărului pe buze” (în plastica expresie a lui N. Iorga). Întrucât, la Paris, noua atmosferă politică l-a decepționat, Brătianu s-a îndreptat spre Londra, unde, solicitând, la 6 decembrie 1848 a obținut o audiență la ministrul de externe, lordul Palmerston. La cererea expresă a acestuia, a pregătit un amplu memoriu privitor la revoluția română și la relațiile Principatelor cu Turcia și Rusia¹⁴, document care, însoțit de anexe explicative, i l-a și prezentat la mijlocul lunii ianuarie 1849. În esență, Brătianu sugera ministrului englez evantaiul posibilităților de ajutare a Principatelor, în strictă concordanță cu interesele politice și economice ale Imperiului Britanic în Europa răsăriteană.

În primul rând, solicita adeziunea cabinetului londonez la *planul de unire a celor două Principate într-un singur stat*, o unire care ar fi consolidat noul organism național prin prezența unui însărcinat cu afaceri britanic la Dunărea de Jos și al unui emisar român la Londra. Deși pomenea și de „independența Moldo-Valahiei”, Brătianu lăsa a se înțelege doar necesitatea înlăturării suzeranității turcești pentru Principate, fără a intra în detalii riscante, cunoscând ardoarea cu care Anglia apăra integritatea Imperiului Otoman. De aceea, insista pe soluția co-interesării economice și strategice a acestora în acțiunea de emancipare a Principatelor, privity ca de bușee potențiale pentru mărfurile și capitalul bancar britanic. Comentând efectul memoriului pe lângă șeful diplomației britanice, C.A. Rosetti aprecia ulterior, exagerând desigur, că documentul „trase către noi (românii) pe lord Palmerston și pe mulți din englezii cei mai eminenți”¹⁵. Cert este faptul că

memoriul avea să fie receptat cu interes de cercurile politico-diplomatice ale vremii¹⁶, fiind utilizat și de Karl Marx într-un articol special consacrat Principatelor și publicat cinci ani mai târziu în „New York Daily Tribune”.

Afectat de neînțelegerile ivite pe parcursul organizării emigrației române, D. Brătianu, rămas la Londra, a acționat cu tact pentru diminuarea asperităților între semeni și pentru intensificarea campaniei propagandistice vizând atragerea intereselor britanice de partea cauzei române. Iar primele roade n-au întârziat să apară¹⁷, sfera simpatizanților extinzându-se. Ales, după revenirea la Paris, ca membru marcant al „Asociației române pentru conducerea emigrației”, apoi, ca reprezentant al acesteia în Comitetul central-democratic european, cu sediul la Londra, a semnat un articol-manifest în primul număr al revistei „România viitoare” (Paris, 1850), exprimând compatrioților speranța sa într-o nouă revoluție, când „buciumul învierii va răsună de la Tisa până la Marea Neagră” și când „cele 10 milioane de români, identici unii cu alții, vorbind aceeași limbă și cu aceeași puritate”¹⁸ își vor dobândi deplina libertate în una și aceeași țară.

Exact în aceeași notă, probabil sub aceeași inspirație, avea să fie redactat un nou manifest¹⁹, în numele întregii emigrații revoluționare, destinat Comitetului de la Londra și publicat sub semnătura sa în revista „Republica Română” (Paris, nov. 1851). Adept al ideii bruscării evenimentelor și declanșării neîntârziate a revoluției general-europene (formulată de Giuseppe Mazzini), tot el a transmis acasă alte două texte mobilizatoare: unul, românilor transilvăneni din armata austriacă²⁰ și, celălalt,

¹⁶ Lordul Dudley Stuart, deputat în Camera Comunelor, îi transmitea epistolar lui Brătianu, în ianuarie 1849, că-i citise memoriul către Palmerston „cu înfinită plăcere și foarte mult profit” (Anastase lordache, *op. cit.*, p. 114).

¹⁷ Broșura, conținând memoriul și apelul lui D. Brătianu, a apărut sub titlul *Documents concerning the question of the Danubian Principalities, dedicated to the English Parliament by D. Brătianu entrusted with a special mission by the Princely Liutenancy of Wallachia to the Gouvernement of Her Majesty, the Queen of Great Britain*, London, 1849.

¹⁸ Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 238; Anastase lordache, *op. cit.*, p. 133-134.

¹⁹ „Gândul de care suntem mănăți în toate faptele noastre noi, românii, e acela de a ne uni cu toții într-un singur tot, indivizibil (...) Voim să aibă românul o patrie independentă și liberă; o patrie cu zece milioane de români, care să aibă toți aceleași drepturi și aceleași datorii (...) Voim ca fiecare să fie stăpân pe roadele muncii sale (...) Voim ca România să trăiască în frăție strânsă cu toate națiunile din aceeași seminție cu dânsa. Voim ca România să fie în solidaritate cu celelalte popoare ce vor tinde, cel puțin, spre dreptate, solidaritate și frăție” (Dan Simonescu, *Din istoria presei românești: „Republica Română”, Paris, 1851-Bruxelles, 1853*, București, 1931, p. 18, 24).

²⁰ „Această țară a românului (Transilvania = n. ns.), unită cu celelalte surori ale ei (...) va fi țara întreagă ce se numește

¹³ *** Anul 1848..., vol. IV, p. 311-312; Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, Editura Politică, 1965, p. 46-47.

¹⁴ Textul memoriului, reprodus de Al. Cretzianu, *op. cit.*, I, p. 136-171.

¹⁵ C.A. Rosetti, *Scrisori din junețe și exil*, vol. II, București, 1885, p. 45.

locuitorilor din Principate²¹, îmbărbătându-i în vederea atingerii obiectivului național suprem.

Reîntors la Londra, după multiple dezamăgiri politice ale anului 1852, și-a reluat apostolatul propagandistic închinat cauzei naționale, reușind să provoace în premieră, în Parlamentul Britanic, o interpelare consacrată Principatelor, a căror unire și independență era clamată de deputatul Austen Layard ca ultimă soluție de apărare a Constantinopolului în fața Rusiei. Apoi, cu sprijinul lordului Dudley Stuart și însoțit fiind de N. Goleșcu, a întreprins călătorii de propagandă, pe aceeași temă, în marile centre industriale Liverpool și Manchester, reacționând cu entuziasm la vestea iminentului război ruso-turc, de care lega speranța unei participări românești, menită a asigura înfăptuirea idealului național²².

Dar, cum împrejurările politice ce i-au însoțit scurta revenire în țară, în primăvara anului 1854, au evoluat împotriva propriilor așteptări, Brătianu a făcut cale întoarsă în exilu-i britanic, acolo unde și-a reluat și intensificat, cu eficiență sporită, acțiunile specifice „diplomației revoluționare”, prin contacte directe sau mijlocite cu personalități de prim rang ale vieții publice și parlamentare engleze. Apelând mereu la strategia cointerесării economice și geostrategice a Marii Britanii la Dunărea de Jos și mereu atent la stăruința cu care aceasta apăra integritatea Imperiului Otoman, emisarul român avansa și susținea argumentat unirea Principatelor și crearea unui stat național (tampon și neutru) asemănător Belgiei, ca soluție temeinică și durabilă a îndelungatei „chestiuni orientale”. Totodată, în perfect acord cu inițiativele organizatorice interne ale lui M. Kogălniceanu, sugera acestuia un demers („par courtoisie”) din partea românilor, către guvernul britanic, exprimând voința Principatelor de a fi unite într-un regat condus de ducele de Cambridge²³.

Eforturile sale stăruitoare, alăturate celor ale

camarazilor din exil, n-au rămas fără ecou: în ajunul deschiderii Congresului de pace de la Paris, premierul Palmerston i-a propus lui Brătianu să însoțească, în calitate de consilier particular, pe primul delegat britanic la conferință, lordul Clarendon. Acceptul său, generând controverse critice în rândul Comitetului democratic londonez, i-a prilejuit contactele așteptate cu reprezentanți de frunte ai diplomației europene, inclusiv cu președintele Congresului, contele Alex. Walewski, fără ca acestea să poată înrăuri prevederile relative la Principatele Române cuprinse în textul tratatului de pace, în maniera binecunoscută.

Înainte însă de a face cale întoarsă la Londra, el adresă împăratului Napoleon memoriul intitulat *Les conséquences du traité de Paris pour les Principautés Moldo-Valaques*²⁴, în cuprinsul căruia dezvoltă statornica idee că asigurarea echilibrului politic în Orient era condiționată de Unirea Principatelor într-un stat independent, cu o dinastie străină și ereditară, ocrotit de garanția colectivă a puterilor europene. Fără a primi instrucțiuni speciale din țară, ci ghidat doar de propria-i conștiință, cum procedau de altfel și ceilalți militanți unioniști, el își informa mereu compatrioții despre noile sale inițiative politico-diplomatice: „Aici fac tot ce mă iartă puterile mele fizice și intelectuale și sper să izbutesc” – comunica lui C.A. Rosetti, detaliind stadiul sau esența contactelor cu oamenii politici, parlamentari și ziariști, îndeosebi după alegerea sa ca membru al influentului „Reform Club” și crearea unei asociații filoromâne, prin al cărei buletin politic și economic săptămânal oferea presei britanice informațiile necesare asupra situației din țară²⁵.

Confruntat, însă, cu atitudinea oscilantă a cabinetului britanic, conjugată cu adversitatea Turciei în privința oportunității și legalității Unirii Principatelor, Brătianu, prin două scrisori publice, relua și detalia argumentele istorice pe care le comunicase lui Walewski și pe care le vom regăsi aidoma în celebrul discurs al lui Kogălniceanu în fața Adunării ad-hoc a Moldovei: „Vrem Unirea, fiindcă suntem același popor omogen, identic (...), fiindcă avem aceleași origini, aceleași nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceleași tradițiuni, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași moravuri, aceleași instituțiuni, fiindcă totul ne apropie și nimic nu ne desparte, afară de reaua voință a acelora care vreau să ne vadă neuniți și slabi”²⁶. Apoi, sfidând îndemnul la răbdare sau moderație primite din partea unor

România, pentru care trebuie să trăim, să muncim și să ne batem, căci numai în sânul ei vom putea fi tari, slobozi și fericiți” (Al. Cretzianu, *op. cit.*, I, p. 283-301).

²¹ „Măine – anticipa cu entuziasm contagios D. Brătianu – România inimilor noastre, mare ca România lui Traian, vitează ca România lui Mihai, eroică ca România pompierilor, sublimă ca România poporului din Câmpul Libertății (...) va rupe vâlul ce acoperă a ei frunte și diadema ei va fi mândra noastră pozoabă” (*Ibidem*).

²² „Prezentul rezel – afirma D. Brătianu – s-a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încât îmi vine să cred că Providența l-a provocat într-adios pentru români ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor și ca să-și dobândească rangul ce li se cuvine în marea familie a populelor civilizate” (*Ibidem*, vol. II, p. 45).

²³ *Ibidem*, p. 49.

²⁴ N. Corivan, *Din activitatea emigrantilor români în Apus (1853-1857)*, București, Editura Cartea Românească, 1931, p. 119-125.

²⁵ *Ibidem*, p. 142.

²⁶ *** *Acte și documente...*, III, p. 758 și urm.

amici gazetari sau politicieni britanici, își îndemna compatrioții printr-o epistolă trimisă lui Kogălniceanu în ianuarie 1857: „Destinele României sunt în mâinile noastre. De vom slăbi câtuși de puțin, nu numai că nu ne vom împlini datoriile cele mai sfinte, dar vom fi niște sperjuri, niște trădători și către patria noastră și către toate națiile civilizate (...) Kogălniceanu, Mălinescu, Negri și voi toți, prieteni cunoscuți și necunoscuți, fiți uniți și hotărâți a învinge (...), luminați, exaltați poporul și creați România!”²⁷.

În împrejurările politice specifice pregătirii alegerilor pentru Adunările ad-hoc în Principate, demersurile lui Brătianu pe lângă cercurile politice engleze, asociate cu ale celorlalți compatrioți exilați, au generat presiunea diplomatică necesară revocării de către Turcia, în aprilie 1857, a firmanului prin care fuseseră cu toții înstrăinați în 1849. Astfel, a putut reveni însuși în țară și, desemnat candidat din partea orașului Pitești, a fost ales secretar al Adunării, însărcinat totodată cu redactarea memorandumului dezvoltător al postulatelor finale ale dezbaterilor: Unirea Principatelor, autonomia, domn străin ereditar și guvern constituțional. Lămurit de Kogălniceanu în privința manierei diferite de abordare a problematicei sociale pentru Moldova²⁸, Brătianu, însoțit de N. Golescu, a primit misiunea (din partea autorității politice provizorii) de a pleca în Apus, pentru ca „să susțină (...) pretutindeni unde va fi trebuință, drepturile și interesele țării, astfel cum s-au cerut de națiune și s-a votat de Adunare”²⁹.

Străbătând un itinerariu deja familiar, dar în altă ipostază de astădată, întâlnind vechi cunoștințe la Viena, Berlin, Paris și Londra, ulterior și la Torino, el a continuat să pledeze în favoarea cauzei naționale, adăugând mai vechilor mijloace (contacte directe, memorii, scrisori) promisiunea angajării viitorului stat român în proiectele insurecționale ale lui Napoleon III și Cavour din centrul și estul Europei³⁰. Dar, în privința acordului pentru Unire, în afară de „primirea cordială” ce i-ar fi fost rezervată de împăratul Franței și de acele „cuvinte de speranță”, din parte-i, pentru Principate, angajamentele ferme ale înalților interlocutori au lipsit, rămânând ca românii să se descurce (sau nu) singuri. Misiunea, înfructuoasă atunci, avea să constituie preambulul viitoarelor acțiuni diplomatice oficiale (sau oficioase),

cu obiective întrucâtva identice, inițiate la începutul domniei lui Al. I. Cuza.

Pentru că, revenit la București, a fost martor activ la înfăptuirea actului istoric din 24 ianuarie 1859 și, drept recunoaștere a meritelor și competențelor dovedite în procesul anevoios al realizării statului național român modern, i s-a încredințat, la 26 ianuarie, funcția de ministru de externe în primul guvern (condus de I. Filipescu) al Țării Românești. Numai că energia comportamentală, spiritul de inițiativă și radicalismul opiniilor sale aveau să se dovedească incompatibile cu direcția politică imprimată ministerului de Cuza Vodă, ale cărui prerogative au fost preluate cvasitotalitar de domnitor, ministrului – cu rare excepții – revenindu-i doar sarcina executării ordinelor și dispozițiilor primite de la centru. Sensibilitățile generate, încă din primele luni ale mandatului, prin atitudinea sa față de o parte a presei³¹, ori față de unguri³², în împrejurări ce reclama oarecare moderație, au condus spre deznoământul așteptat de unii dintre colaboratorii domnitorului.

Ruptura, văzută ca „irevocabilă” în martie, avea să se producă ceva mai târziu, după ultima sa misiune diplomatică în Franța, când, în afara contractării unui împrumut și a achiziției de armament, călătoria a avut ca obiectiv major recunoașterea de către guvernul imperial a dublei investiții a lui Cuza. Intervenția sa, conjugată cu acțiunile întreprinse, concomitent, de Vasile Alecsandri, și-a dovedit oportunitatea, Brătianu comunicând domnitorului, la 5 august, acordul formal al Franței în privința recunoașterii dublei alegeri. Dar, odată cu această știre, el transmitea și o altă, promițând detalii „prin viu grai”, aceea de a renunța la continuarea misiunii ce i-a fost încredințată. Cauza a fost dictată de mândria știrbită a diplomatului misionar, obișnuit cu rolul de prim solist, aflat de la o vreme în ipostaza secundantului. Oricum, suspiciunile în legătură cu alegerea colaboratorilor apropiați ai domnitorului începuseră să-și facă loc în rândul vechilor camarazi de idei și de acțiune, prefigurând răceli, animozități și invidii ce vor conduce iremediabil la adversitățile de mai târziu.

Călăuzit de sentimente patriotice, ce nu excludeau interese personale, Dumitru Brătianu adresa lui Cuza, cu prilejul primei aniversări a alegerii sale în funcția de domn al Principatelor Unite, o lungă epistolă, în care, pe lângă cuvenitele urări, îl averti-

²⁷ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, Editura Academiei, 1979, p. 43-44.

²⁸ Al. Cretzianu, *op. cit.*, II, p. 214-217.

²⁹ *Ibidem*, p. 218.

³⁰ R.V. Bossy, *Agentia diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931, p. 45.

³¹ A.D. Xenopol, *op. cit.*, I, p. 83; Al. Cretzianu, *op. cit.*, II, p. 231-232.

³² *** *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe*, vol. II, coord. Ion Ardeleanu ș.a., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 224.

za asupra primejdiei potențiale reprezentată, în interior, de „detractorii și pizmași” lui, ba chiar și de unii oameni de bună credință, incluzând colaboratori apropiați. În politica externă, semnalându-i că nu putea fi „domnitorul de predilecțiune al diplomației europene”, îi recomanda evitarea unui patronaj exclusiv și promovarea unei „politici române, dibace și energică, o politică curată, adevărat națională”, în măsură să prevină inamiciția colectivă³³. Dacă a fost, sau nu, Cuza influențat de aceste sfaturi, e discutabil; cert este că direcția în domeniu, preconizată de Brătianu, s-a suprapus, cel puțin parțial, liniei politice urmată, ulterior, de domnitor.

Și totuși, în primăvara anului 1860, lui Brătianu i s-a solicitat să facă parte din guvernul liberal-radical prezidat de generalul Nicolae Golescu, unde i s-a oferit portofoliul Internelor, dar, după nici 40 de zile de activitate, Cuza a fost silit să ceară demisia cabinetului, demisie explicată de premier prin „neînțelegerea între domn și miniștri relativ la întinderea responsabilității ministeriale”³⁴. Înceta astfel cea din urmă colaborare politică a lui D. Brătianu cu domnitorul Cuza. De aici încolo, activitatea sa politico-diplomatică capătă o tentă specifică, la început, preocupărilor cercului de politicieni grupați în „monstruoasa coaliție” și călăuziți de ideea obsesivă a

prințului străin. Funcțiile publice pe care avea să le îndeplinească, succesiv, în anii și deceniile care au urmat, fie ca primar al capitalei, ca parlamentar, ministru, chiar prim-ministru pentru scurtă vreme (în 1881), diplomat acreditat și, în final, șef al partidului istoric reprezentat cu energia neostoită a membrului fondator, au constituit tot atâtea ipostaze și căi menite „să asigure sprijin cărmuirii celei nouă”³⁵.

Pribeag, parcă, prin vocație și format la școala dură a vieții printre străini, puternic virusat de teoriile de stânga ale liberalismului radical francez din vremea revoluției pașoptiste, adversar declarat al exceselor de autoritarism, al rapacității și politicianismului venal, Dumitru Brătianu a oferit atât contemporanilor săi, cât și posterității, imaginea nerezată a unei verticalități morale împinsă până la pasagerul divorț politic frater și, mai ales, a unei devoțiuni pentru cauza națională, pe care a cuplat-o democrației europene în manieră ce i-a personalizat substanțial contribuția. Demonstrând mereu și pretutindeni justetea cauzei reprezentate, militând neostoit pentru afirmarea și apărarea intereselor naționale românești, înțeleptul vizionar și-a etalat, de-a lungul anilor, întreaga gamă a calităților de abil diplomat, suprapuse aleșelor însușiri de autentic patriot.

Lucian VASILIU, Eugen URICARU (Cluj-Napoca), Eugen BARZ (Spania), Ștefan HOSTIUC (Cernăuți), în Parcul junimist Copou, la Obeliscul Leilor. Februarie 2020.

³³ Al. Cretzianu, *op. cit.*, II, p. 248; Anastasie Iordache, *Dumitru Brătianu. Diplomatul, doctrinarul liberal și omul politic*, București, Editura Paideia, 2003, p. 235 și urm.

³⁴ A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, p. 152.

³⁵ N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol*, București, 1923, p. 39.

Ilie RAD

**DOI SAVANȚI ÎN CORESPONDENȚĂ:
IEȘEANUL ȘTEFAN BÂRSĂNESCU ȘI CLUJEANUL LIVIU RUSU**

Publicăm patru scrisori pe care savantul ieșean Ștefan Bârsănescu i le-a trimis esteticianului clujean Liviu Rusu, în anii 1955-1956. Scrisorile vorbesc despre preocupările lui Ștefan Bârsănescu, despre trecutul oarecum comun ale celor doi savanți (amândoi au fost îndepărtați din învățământul universitar și reprimiți după mulți ani de stigmatizare), despre ecourile traducerii lui *Faust* de către Lucian Blaga etc.

În transcrierea scrisorilor am aplicat normele ortografice actuale, dar am păstrat formele regionale (*trimet, mata, matala*).

**1. Ne-am luat crucea noastră
și-am purtat-o fără regret!**

lași, 1955 VI 24

Mult stimat și iubite Domnule Rusu,

Mă folosesc de amabilitatea Domnișoarei Burada¹, pentru a vă scrie.

Mai întâi țin să vă transmit – matala și familiei – salutul nostru cordial și cele mai sincere și calde urări de sănătate, de mulțumiri și voie bună.

Socot necesar apoi să știți că, deși vremurile grele, care s-au abătut peste noi², ne-au împiedicat de a ne mai vedea, mereu ne-am gândit la Dv. și la prietenii și colegii din Cluj, pe care-i prețuim în mod deosebit; mă mai refer de ex. la simpaticul rector Hațieganu, la D.D. Roșca și Blaga – bucurându-ne de orice veste bună și mahnindu-ne de orice știre rea, care v-ar privi.

Despre noi, ce să mai vorbim! Vremurile ne-au obligat la tot felul de experiențe de viață, dar deosebit de aceasta, ne-au dat posibilitatea să trăim în mod efectiv și sincer filosofia stoică. Desigur că ne-au stat mereu deschise și perspectiva de trai bun, cu „cozonaci”, dar ne-au reținut atâtea și-atâtea rațiuni. Ne-am luat crucea noastră și-am purtat-o fără regret!

Ce face doamna Rusu? Domnișoarele Rusu trebuie să fie mari, mai mult decât studente!

Ce lucrezi, adică la ce-ai scris și scrii? Te-n-treb, fiindcă vești înveselitoare au zburat până la noi, că colegii noștri clujeni au gândit mult și au scris mult, că volume întregi sunt gata, așteptând o zi nouă, luminoasă, de tipar.

Nici noi n-am stat. Ba am spune că v-am secundat de-aproape. Iar acum ne uităm în zare, re-tușăm, complectăm. Și în legătură cu aceasta, îmi îngădui să te rog pentru unele date din biblioteca universității Dv.; de ex., despre Iohannes Sommer, directorul și profesorul Școlii din Cotnari (1562-63) și apoi profesor la școala latină (gimnaziul) din Bistrița și Cluj, ai putea să-mi arăți ce s-a scris despre el în Ardeal, în legătură cu profesoratul lui din Bistrița și Cluj, dacă există vreun portret al lui, dacă „elegiile” lui au format obiectul vreunui studiu special etc.

Pe când pe la lași? Iar dacă aveți ocazia, n-o ocoliți! Aici vă așteptăm cu prietenie, cu iubire prietenească și, poate, mai fundamentată d.p.d.v.³ al rațiunii, decât în trecutul tinereții noastre.

Rugându-vă să primiți și să transmiteți familiei și prietenilor cele mai afectuoase urări pentru o viață frumoasă, activă, creatoare,

rămân al matala bun și vechi prieten și coleg

Șt. Bârsănescu⁴

¹ Lucia Burada, fiica lui Teodor Burada.

² Ștefan Bârsănescu se referă la anii în care, ca și Liviu Rusu și alți intelectuali de marcă, a fost exclus din învățământul superior.

³ d.p.d.v. – din punct de vedere.

⁴ Ștefan Bârsănescu (1895-1984) – pedagog și eseist român, membru corespondent al Academiei Române, interesat de

Ștefan BÂRSĂNESCU
(1895-1984)

Liviu RUSU
(1901-1985)

**2. Dacă-l vedeți pe D-I Blaga, vă rog
a-i transmite multe, foarte multe și sincere
felicitări din partea mea și-a multor alți ieșeni**

lași, Gafencu 3
1955 IX 28

Mult stimate și scumpe Domnule Rusu,

Ce mai faceți? Și de ce nu dați semne de-o existență corespunzătoare temperamentului Dv. viu, ca „in den guten alten Zeiten”?

Zilele acestea mi-a comunicat Bagdasar⁵, *amicus noster dilectus*⁶, că v-ați întâlnit la București, unde ați stat la o „parolă”. (Motiv de regret, fiindcă pe la 25-1 sept. mă aflu și eu în capitală, așa că ne puteam vedea.) Mi-a transmis știrea că nu m-ați uitat cu Sommer⁷ și, bucurându-mă, țin să o repet rugămintea mea, cu următoarele precizări, că m-ar interesa să știu:

1. Ce lucrări au rămas de la el la Cluj, ce amintiri (la liceul german, unde a funcționat în jurul lui 1570-1575, când a murit acolo). Precizez că po-

sed volumul lui Legrand⁸ cu istoria lui Despot-Vodă și cu elegiile.

2. Dacă există vreun portret, date biografice pentru acest neamț, care a avut un rol în istoria școlii moldovene⁹.

3. Nu cumva știți unde se mai află Dr. H. Brandsch¹⁰, care a funcționat ca director al Școlii Normale Germane din Sighișoara?

4. Cunoașteți vreo lucrare în care să se vorbească de școlile sașilor din sec. XIV și XV și de „grammaticus” ca profesor în acea epocă în Ardeal?

Mă folosesc de acest caz, pentru a vă felicita pe Dv., scumpul nostru ardeleni, pentru marele dar Faust, în traducerea d-lui Blaga¹¹, făcut neamului nostru.

A sosit și la lași, am luat-o mult, am discutat-o și am admirat-o și mai mult. E o mare bijuterie literară.

Dacă-l vedeți pe D-I Blaga, vă rog a-i transmite multe, foarte multe și sincere felicitări din partea mea și-a multor alți ieșeni.

Cu respectuoase sărutări pentru Doamna Rusu; cele cuvenite Domnișoarelor Rusu și-o prietenoasă strângere de mână pentru Dv.

Devotat, Șt. Bârsănescu

istoria învățământului românesc. De aceea îi cerea lui Liviu Rusu informații despre Iohannes Sommer.

⁵ Nicolae Bagdasar (1896-1971) – filosof român, membru corespondent al Academiei Române din 1943, moldovean de origine.

⁶ *amicus noster dilectus* (lat.) – dragul nostru prieten.

⁷ Johannes Sommer, în latină *Ioannes Sommerus* (1542-1574) – „învățat umanist, originar din Pirm (în Saxonia, pe malul Elbei). A fost directorul Colegiului Umanist, înființat de Despot Vodă la Cotnari (1562-1563), apoi profesor și director (1565-1567) al școlii de la Brașov, întemeiate de Honterus, iar din 1570 directorul Școlii Unitariene din Cluj. [...] Sommerus este și autorul unei biografii a lui Despot-Vodă (*Vita Iacobi Despotae*, 1574, publicată în 1587) și al unor elegii latinești în stilul poetilor antici (*De clade Moldavica elegiae* XV), în care narează întâmplările legate de sfârșitul lui Despot și de propria lui fugă la Brașov, și cântă, în spirit umanist, frumusețea naturii, darul înnobilitor al culturii, nemurirea terestră dobândită prin creații culturale. (Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Iohannes_Sommer. Data accesării: 13 martie 2020)

⁸ Probabil Ștefan Bârsănescu se referă la volumul lui Emile Legrand, *Deux vieux de Jacques Basilicus, Seigneur de Samos, Marquis de Paros, Comte palatin et Prince de Moldavie*, J. Maisonneuve, Libraire-Editeur, Paris, 1889.

⁹ În calitate de director al Colegiului Umanist, înființat de Despot Vodă la Cotnari (1562-1563).

¹⁰ Heinz Brandsch (1888-?) – doctor în filosofie, director al Seminarului pentru Învățătoare din Sighișoara, autor al primei programe adaptate la cerințele Ministerului Educației de după Unire, apărută în 1926.

¹¹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*, tragedie. În românește de Lucian Blaga. Prefață de Tudor Vianu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955

3. Totodată țin să cunoașteți că noi visăm la o zi ca aceea, când D-voastră, d-l Blaga și alți prieteni clujeni veți veni la Iași

Iași, 10 VI 1956

Mult stimate și iubite Domnule Rusu,

Reîntors la Iași, încărcat de amintirile deosebit de plăcute ale revederii noastre, țin mai întâi să vă mulțumesc din toată inima pentru tot ajutorul ce mi-ați dat în chestia „Sommer”; la fel pentru spiritul de caldă prietenie, cu care m-ați primit. Și nu fac frază convențională, nici act de pură politețe; e confesiune deschisă, lirică.

Prietenul nostru Bagdasar – din pricina căruia am întârziat puțin cu scrisoarea – s-a întors din București călătărind ca „secretar general” al unui colectiv care va lucra o „enciclopedie română”¹². I s-a oferit stăruitor o catedră de logică la București, dar n-a primit-o, motivând că „a încheiat cu universitatea”.

Alte știri: că profesorii sași ar urma să fie rechemati la catedre pe 1 sept., deoarece experiența făcută cu cadre tinere n-a dat rezultate; că există o atmosferă binevoitoare față de noi, cei urgisiți atâția ani. Asta-i tot ce-a putut Bagdasar cunoaște.

În ce mă privește vă comunic că, acum 4-5 zile, m-am pomenit cu o fetișcană din Minister, ca să-mi solicite să revin asupra refuzului meu de a primi conducerea unei secții a Institutului de Cercetări Pedagogice]. Spunându-mi că-i trimisă de ministrul M[urgulescu] personal, i-am răspuns: „Dacă D-ta vii de la tov. M[urgulescu], atunci accept, dar ca să lucrez în cadrul programului ce voi prezenta.” Sper și doresc să nu mi se facă această numire, deoarece încă nu văd posibilități de cercetări „științifice”.

Toți amicii din Iași – Bagdasar, Pavelcu¹³, Claudian¹⁴ – vă mulțumesc pentru salutările ce le-ați trimis. La rândul lor, ei vă trimit odată cu mine, atât Dv., cât și d-lui Blaga, sincere urări de sănătate, de muncă rodnică și de voie bună. Totodată țin să cunoașteți că noi visăm la o zi ca aceea, când D-voastră, d-l Blaga și alți prieteni clujeni veți veni la Iași și ne veți da ocazia să vă dovedim toată iubirea și prietenia noastră.

Al D-voastră, cu cele mai alese sentimente,

Șt. Bârsănescu

P.S. Călduroase salutări d-lui I.I. Rusu¹⁵.

4. Un șir lung de istorici, de la Herodot (intră și Platon) la Iordanes, toți vorbesc de un fenomen de educație la geto-daci

[Iași], 27 XI 1956

Mult stimate și scumpe Domnule Rusu,

Mă folosesc de plecarea Domnului Pavelcu, amicul meu, la Cluj, pentru a vă trimite cele mai afectuoase salutări și urări de sănătate și bucurii.

Ce mai faceți și ce mai lucrați? Pe când o să vă vedem din nou la catedra D-voastră, unde cu siguranță că locul e gol, de la plecarea D-voastră¹⁶, și că puteți fi atât de necesar?

Prin împrejurări, pe care încă nu le cunosc pe deplin până acum, eu am fost readus în toamnă la catedră, adică de fapt la o bucățică din catedra de pedagogie a universității, în aceeași formă în care fusesem și scos: după cum atunci n-am protestat contra scoaterii mele, tot așa acum n-am cerut revenirea mea.

Ce fac scumpii noștri prieteni clujeni? Ce face d. Blaga, atât de prețuit și de iubit în cercul nostru? Ce face dl. Todoran, al cărui comportare reținută, pe la adunările din București, mi-a plăcut; dovedea o demnitate! Ce mai face dl. I. I. Rusu, cu studiile sale despre geto-daci, care mă interesează mult?

Și-n legătură cu aceasta, îmi permit să-ți cer părerea în următoarea chestie: observând cum într-un șir lung de istorici, de la Herodot (intră și Platon) la Iordanes, toți vorbesc de un fenomen de educație la geto-daci, am conchis că ar fi posibil de a vedea aci semnalarea istorică a primului mare act paideutic¹⁷ pe pământul nostru, cam în felul în care la chinezi stau de la Confucius și La Tse și la indieni Buddha, la evrei Moise și profeții, la perși Zarathustra etc. Am cercetat, am studiat, am comparat și a ieșit ceva. Ce zici: nu exagerez? Ce ar zice getologul nostru, d. I.I. Rusu? Dar dl Blaga?

Încă o dată, scumpe Domnule Rusu, te rog să primești cele mai calde urări de bine, pentru mata și toți ai matale,

Devotat, Șt. Bârsănescu

¹² Academia Republicii Populare Române. *Dicționar enciclopedic român* (4 vol.). Comitetul principal de redacție: Athanase Joja, Mihai Beniuc, Elie Carafoli et al., București, Editura Politică, 1962-1966.

¹³ Vasile Pavelcu (1900-1991) – psiholog român, membru al Academiei Române. Carieră didactică la Universitatea din Iași.

¹⁴ Alexandru Claudian (1898-1962) – sociolog. Profesor la Catedra de sociologie a Universității din Iași. A făcut mai mulți ani de închisoare, în timpul regimului comunist.

¹⁵ I.I. Rusu (1911-1985) – istoric, profesor universitar, arheolog, membru al Institutului de Istorie din Cluj.

Din volumul *Scrisori către Liviu Rusu*, în pregătire

¹⁶ Între 1948-1961, Liviu Rusu a fost îndepărtat din învățământul superior. A revenit abia în 1961, fiind reintegrat la Catedra de literatură universală și comparată a Universității clujene.

¹⁷ paideutic – de la *paidee* (educație a spiritului uman, prin cultivarea filosofiei și a științei).

Grigore ILISEI

UN ANUME FEL DE MĂREȚIE

Până hăt târziu, când am plecat la Universitate, la Iași, Fălticeni au însemnat pentru mine o așezare cu o statură impresionantă. În anii de liceu am călătorit destul de puțin, dar am fost, totuși, în câteva orașe mai mari. La Ploiești, de pildă, am ajuns, părăsind o excursie cu școala la Doftana, ca să văd Petrolul țiparilor, al fraților Munteanu, jucând cu o altă echipă de legendă, Știința Timișoara. Am părăsit excursia împreună cu grecul Dobriș, coleg de clasă, care avea rude în Ploiești. Pentru „rătăcirea” de atunci am pătimit și am tras multe. Între altele, mi s-a scăzut drastic nota la purtare. Tata a plătit o amendă strașnică pentru acea călătorie de pomină. Fuseserăm prinși la întoarcere fără bilete. Banii i-a achitat în anul următor, când eram deja student, așa că nu mi-a fost dat să trăiesc decât de la distanță supărarea părintelui meu. Plângerea făcută la timpul potrivit, în care cerusem anularea pedepsei, întrucât pentru drumul respectiv cumpărasem bilet dus și întors, nu primise un răspuns favorabil. Mai mult, suma datorată crescuse, aplicându-se usturătoare penalizări de întârziere.

De asemenea, am mers de multe ori la Suceava, capitala regiunii, ca să particip la Olimpiadele de limba și literatura română. În dese rânduri m-am aflat la Vatra Domei și Bacău, la Campionatele școlare de volei și baschet, fazele regionale sau zonale. N-am simțit niciodată o deosebire frapantă între aceste așezări și târgul meu. Acesta continua să rămână la fel de fascinant ca în vremea când l-am descoperit întâia oară cu adevărat, venind la Fălticeni cu trăsura dinspre Mănăstioara, un sat al comunei Preutești. Tata păstora acolo o mână de oameni, cât avea satul acesta pierdut între dealuri. Biserica parohială era cea a unui fost schit. Acesta despărțea satul în două. Moșia fostului așezământ călugăresc începea de pe malul unui pârau, de acolo de unde pământul se gârbovea și urca un timp, ca apoi să se deșire iar lin. Bisericiuța, arhondaricul, trapeza și celelalte, impunătoare față de casele umile ale satului, tronau pe o ridicătură ce

domina împrejurimile. Viețuise aici o adunare călugărească nu prea numeroasă, dar puternică. Monahii fuseseră izgoniți de comuniști, iar chiliile deveniseră casă parohială și imperiu al copilăriei mele. Acareturile, biserica, cele câteva hectare de livadă și sfoara de pământ arabil alcătuiau un univers măreț, dar straniu în același timp. Se auzea continuu un vuiet al pustietății. Încet, încet, aveam să mă obișnuiesc, dar asta după ce simțisem că era să pier, când m-am trezit întâia oară rămas singur în această urieșenie a singurătății și fantomelor, ce bănuiam că se puteau ivi din cimitirul de lângă biserică. Ai mei întârziaseră, plecați fiind cu treburi la târg și mă prinsese noaptea singur acasă. Au fost ceasuri cumplite, cu adevărat de groază.

Așadar, ochii, sufletul, mintea aveau deprinderea spațiilor întinse, chiar a clădirilor impunătoare. Când însă am dat cu privirea de îngrămădirea de case și lume a târgului, mi s-a tăiat pur și simplu respirația. Intram în Fălticeni pe la Șoldănești. Lăsasem în urmă moara de la Ciorsaci și șerpuiam cu trăsura pe lângă halele și stivele de scândură, de-a lungul grămezilor de bușteni de la Fabrica de cherestea. Urmau clădirile albe, tivite cu arămie cărmidă aparentă, rânduite ca un fel de șire de paie, ale Regimentului 16. De o parte și de alta a străzii pietruite cu bolovani de râu, peste care, trecând, roțile atelajului nostru zdroncăneau cumplit, fără a mă deranja cât de puțin, se înșirau casele vagon ale ghetoului evreiesc. Privirile nu mi se împiedicau în amănunte. N-aveam ochi decât pentru panorama târgului, care mă copleșea de-a dreptul. Mai fusesem, e drept, prin Fălticeni, dar, fiind probabil prea mic, nu realizasem exact unde mă aflasem. Se vârtejiseră, desigur, imagini în pupile, însă nu rămăsese nimic lămurit, nu se închegase un întreg.

Acum era cu totul altceva. Ajunsesem băiat mare. Toamna aveam să încep școala. Prindeam să mă dumiresc pe ce lume trăiam. Aceasta în care pășeam parcă îmi fusese necunoscută. Tulbura apele, schimba raporturile percepției, deschidea

orizonturi neștiute. De aici se putea merge mai departe.

Când am sosit pe medeanul de lângă Uzina electrică, unde-și întinsese faldurile multicolore fustanela iarmarocului de Sânt-Ilie, pot spune nu că am rămas fără grai, ci că am fost năucit literalmente. O astfel de îmbulzeală de felurite scrânciobe, iujuri, cum li se zicea, de bărci, căiuți, barăci, pavilioane, toate tipător colorate, cu desene de toată mâna, deocheate cel mai adesea, și de lumea luminată, intrată într-un fel de delir, de zăpăceală, de sminteală, nu-mi mai fusese dat să văd vreodată. Mă atrăgea, dar mă și speria. Mă țineam strâns de mâna tatei, care, indiferent de obicei la fleacuri de soiul ista, avea parcă o tresărire de emoție. Își amintea, poate, de ceea ce el însuși trăise cândva și stările de demult se întorceau răscolitor în ființa sa. Părea, totuși, sigur pe el. Mă simțeam astfel și eu protejat și în siguranță. Nu-mi mai era frică nici de femeia șarpe, nici de înghițitorul de săbii, de leii jigăriți din menajeriile ambulante, nici de cel mai puternic om din lume, care trimitea parcă în țării o bilă metalică, izbită sălbatic cu un ditamai baros de fier. Mă înfruptam, mușcând lacom, din lipicioasa vată de zahăr, mă trăgeam legănat în căiuți și încercam fără succes în bărcuțe, pentru că mă cuprindea de îndată amețeala. Zvârcolirea de lume, fumicarul aflat într-o șerpuitoare și neodihnită mișcare, explozia de sunet, culoare, lumină, de viață, erau de-a dreptul teribile.

De atunci, în fiecare vară, în copilărie și adolescență, ajungeam, ca toți fălțicenii, cei din târg și cei din ținut, deopotrivă, să-mi pierd răbdarea așteptând zilele vrăjite ale iarmarocului de Sânt-Ilie. Ne chemau irezistibil distracțiile cele nemaivăzute. Cu multe decenii în urmă, partea ludică a iarmarocului era estompată de cea tranzacțională. Întâi și întâi, acesta a fost un loc de întâlnire și batere a

palmei în materie de afaceri. Se vindea și se cumpăra aproape tot ce se găsea pe fața pământului. Bucuria învoielii se cerea întărită cu stropi de vin și olecuță de chef. Așa au apărut în iarmaroc distracțiile. După un timp, când schimburile comerciale au căpătat alte forme, ludicul a devenit dominantă vestitului iarmaroc de la Fălțiceni. Acesta era tot mai mult un corn al veseliei, locul unde omul putea uita puțin amarul și fermecat târâm de vis pentru copilul care an de an trăia numai cu gândul la minunățiile de aici. Se întâmpla asta într-o vreme când nu exista televiziune, radiourile erau încă o raritate, cinematograful greu accesibil, mingea de cârpă, schiurile și patinele făcute din ciolane.

Schimbarea vremurilor, a moravurilor a stins mult din strălucirea iarmarocului de la Fălțiceni. A continuat însă să existe și să-și păstreze seducția. Aidoma lui, și târgul. Eram student la Iași. Veneam acasă și, privindu-l de pe Strada Mare, aveam sentimentul că Fălțiceni intraseră puțin în pământ. Nu mai semăna cu orașul în care locuisem până de curând. Casele, cele care supraviețuiseră buldozerelor, nu mai aveau măreția de odinioară. Când m-am suit însă pe dealul Tâmpesților și mi-am slobozit privirile spre Baia, în întinsa vale a Moldovei, ori spre Fălțiceni, așezarea ca un coperiș de ctitorie voievodală, am descoperit dintr-odată o măreție asemănătoare celei din alte locuri vestite ale cuprinsului țării.

Apoi, colindând ulițele din partea de sus a târgului, mărginite de case bătrânești, grădini potopite de flori și livezi cu mere de aur, mă pătrundeam de un duh, care socot că e unic, de o tihnă tămăduitoare.

Târgul se înalță, dar nu prin ziduri, ci printr-o vrajă a locului, împerecheată cu blânda viețuire omenească.

Primarul Mihai CHIRICA
(stânga imaginii), prezentă
activă la Ceremonia de
inaugurare a noului sediu
Junimea-Scriptor,
aripa occidentală a edificiului
eminescian.
Februarie 2020.
Fotolucianogramă

Eugen MUNTEANU

JURNAL FREIBURGEZ – 1987

(partea a II-a)

7 august, vineri

Încerc din nou, dar fără succes, să obțin legătura telefonică cu Gabi, la Iași, de la un aparat stradal cu monede. Merg în cele din urmă la poștă, fac comanda și încep să aștept, durează aproape două ore până mi se dă legătura, cabina numărul 8. Costă 9 DM pentru trei minute de convorbire efectivă. După prânzul luat la mensa, merg la bibliotecă. Înarmat cu o scurtă recomandare semnată de profesorul Paul Miron și cu pașaportul, obțin rapid și fără dificultăți permisul pentru biblioteca Universității (*Benutzerausweis*). În vechea clădire în stil gotic, se intră fie de la nivelul străzii, de pe trotuar, fie la nivelul etajului I, după ce „traversezi” strada peste o pasarelă din curtea principală a Universității, direct în balconul principal al Bibliotecii! Iau contact pentru prima dată cu o bibliotecă universitară modernă. Nerăbdător să testez accesul direct la raft, intru direct la nivelul I, subteran, al depozitului. Lumină a giorno, rafturi standard de metal, rabatabile, cu acces direct și liber! Cărțile sunt aranjate pe domenii, dar și pe dimensiuni. Înarmat cu câteva cote, ajung repede la raftul respectiv, la cărțile dorite dar, stupoare, în apropierea acestora dau peste zeci de alte volume ispititoare, pe aceeași temă. Strâng la iuțeală, cu febrilitate, vreo 50 de volume, dar mă opresc, dându-mi seama că nu le pot lua pe toate o dată cu mine și apoi, chiar dacă le-aș lua pe toate, nu voi avea când să le parcurg... Îmi vine să numesc această stare de năuceală „complexul peșterii lui Ali Baba”: Te înconjoară mormane de nestemate, dar nu prea știi ce să faci cu ele, câte să iei, câte să lași, pe care să le „consumi” pe loc, sunt prea multe! Accesul liber la raft înseamnă că nu mai există fișe de comandă, mofturile „doamnei” de la ghișeu, așteptarea pentru a doua zi ca să ți se onoreze co-

manda, diferența între împrumutul acasă și împrumutul la sală etc. Plec în cele din urmă acasă cu vreo zece volume, din cele treizeci la care am dreptul simultan. Trebuie să fiu atent la data limită de înapoiere, două săptămâni, altfel plătesc penalizare 1 DM pe zi și pe unitate bibliografică! Cărțile îmi sunt scanate și memorate în contul personal, la ieșire, la unul din cele trei ghișee dotate cu scanner manual, ca la orice banal magazin! Îmi schițez rapid un plan de lucru diferit de cel cu care eram obișnuit acasă. La sală voi consulta cărți, articole sau studii de foarte strictă specialitate, acasă voi lua sinteze, titluri pe care ar fi trebuit să le fi citit în studenție, de parcurs, eventual, ca lecturi „de interes general”, lungit în pat. Azi am luat cărți de referință din sfera traductologică și interlingvistică (Alan Gardiner, Uriel Weinreich, Mario Wandruschka, Northrop Fry, Eugene Nida, Eugenio Coseriu), două istorii mai recente ale limbilor latină și greacă, una a limbii germane, o istorie a literaturii bizantine!

În drum spre casă, intru într-un magazin alimentar ca să-mi cumpăr câte ceva de mâncare, strictul necesar. Observ cu stupeoare cum un tip bagă în buzunarul de la piept o sticlă de whiskey și iese afară fără să o plătească. Mă iau după el, așa, de curiozitate! Îl așteptau doi indivizi, cu care a început să vorbească românește! După figură, gesticulație, vorbă, păreau un fel de muncitori, poate șoferi de camion! Ajuns acasă, mă pun pe citit!

8 august, sâmbătă

Dimineața, plimbare prin centrul orașului. Absolut încântat de jgheburile de piatră de pe străzile orașului, prin care curge, cu o limpezime de cristal, câte un firisor din apa râului Dreisam, distribuită astfel încât să traverseze tot centrul ora-

șului vechi. În jurul Domului central, unul dintre cele mai vechi din Germania, construit pe baza gresiei roșcate luate din dealurile de primprejur, se desfășoară piața țărănească săptămânală, absolut încântătoare. Încerc să mă transpun într-o zi de târg medieval, mi se pare că reușesc. Precupețele cu fuste înflorate și bluze albe, precupeții cu pantaloni scurți de piele cu bretele și cu pălărie îngustă, verde, curăței cu toții, ca scoși din cutie! Nu-mi cumpăr mai nimic, doar câteva gustări de consumat pe loc: niște cartofi înăbușiți cu multă ceapă și un cârnăcior, delicios! Aș „testa” eu mai multe, dar îmi vine greu să mă obișnuiesc cu gândul diferenței astronomice dintre leul de acasă și DM! Doar privesc, admir și înregistrez, ca să povestesc mai târziu, cui? Liturghia din catedrală, prima mesă catolică la care particip, este sobră, precisă dar, parcă, fără prea mare emoție participativă! Mă cam șochează circulația coșulețului dat din mână în mână, pentru obolul fiecăruia, ceva neobișnuit în bisericile noastre, ca și posibilitatea de a sta jos, pe un loc din lungile bănci care ocupă, practic, tot naosul. Desigur că, din decență, strecur și eu în coșuleț câțiva bănuți...

Flanez apoi, două-trei ore, pe străzi, un spectacol colorat și complex, care la noi nu este permis! Admir, laolaltă cu publicul local, cântecele executate de amatori sau chiar profesioniști de felurite nații, între aceștia, cu glasul și cu instrumentele specifice, cu expresivitatea lor stranie și expresivă, un grup de sudamericani, din Peru. Calitatea înaltă a spectacolului se vede și din dărnicia publicului care distinge, evident, între cerșetoria penibilă și actul artistic veritabil! [Voi mai observa generozitatea publicului stradal și mai târziu, prin 1999, la Paris, de data asta protagoniști fiind doi lăutari români, țigani, vioară și acordeon, unul și voce, foarte buni! Surprinzător dispuția dintre artiști, după „reprezentare”: „Hai să mergem, cred că am strâns vreo mie!” O mie de franci, într-o zi, când salariul meu lunar de lector la Sorbona era de vreo 5200 de franci, din care 2700 plăteam chiria pentru camera din căminul studentesc, pe care o obținusem cu greu, cu mari rugăminți. Adaos din ianuarie 2020]

Mai casc puțin gura și la un grup de saltimbanci tineri, trei băieți și o fată, performanți și ei. În cele din urmă, mă apropiu de o tarabă unde observasem încă de dimineață că un musulman bărbos, cu turban, oferea spre vânzare *Coranul*, în germană sau în arabă, precum și alte cărți de propagandă religioasă. Vorbea destul de bine germană, predicând despre virtuțile absolute ale Islamului. Din public, un localnic mai în vârstă intră, binevoitor, în vorbă cu predicatorul. „— Există

un Dumnezeu atotputernic, unic și noi, toți oamenii, suntem fii lui?” „— Da, desigur, există!” răspunde coropcarul musulman. Întrebarea nu era deloc nevinovată, ci mai mult sau puțin retorică, rece, aparent neutră, dar insidioasă: „— Atunci de ce vă omorâți între voi la Mecca?” Agențiile de presă tocmai anunțaseră și comentau intens un incident interislamic violent la Mecca, unde muriseră circa 400 de persoane! Se adunaseră ceva spectatori, unii în ținută specifică islamică. Unul răspunde într-o germană bolovănoasă: *Ich war nicht da! Weisst du was ist meine Heimat?* „— Nu eram acolo! Știi tu care este patria mea?” Un neamț mai tânăr, plin de generozitate și „revoltă democratică”, îl pune la punct pe cel mai în vârstă: „— De ce nu-i lași în pace? Noi respectăm, prin constituție, dreptul fiecăruia la diferență, credința fiecăruia! Este un principiu intangibil al statului nostru actual.” Posomorât, neamțul mai în vârstă tace și se pierde în public. Este prima dată când eu rămân, cum s-ar spune, „cu ochii în soare” în fața dilemei „political correctness versus rational thinking”. Cum voi reuși să împac barbaria militantismului islamic actual cu admirația pentru nobilul chip al Islamului medieval, releu al clasicismului grec și inventator al Universității? În cazul de față, înclin să fiu de partea celui mai în vârstă!

Iau masa de seară, din nou, la mensa: o supă de legume și, felul doi, un fel de macaroane amestecate cu sos și fâșii de parizer și de ardei verde, alături de cartofi prăjiți și o salată, plus, ca desert, o delicioasă napolitană cu ciocolată și alune. Destul de modest, dar în strict raport cu prețul!

Seara, acasă, în camera din căminul de pe Sundguallee, transcriu câteva pagini din *Parimiile* lui Dosoftei (1683). Profesorul Miron nu mi-a nici o indicație privind transcrierea textului chirilic, așa că încep să îmi clarific propriile principii de transcriere fonetică, analizând opțiunile înaintașilor, S. Pușcariu, I.A. Candrea, I. Gheție, N.A. Ursu. [Pe baza încercărilor de atunci, de la Freiburg, voi definitiva treptat principiile transcrierii interpretative care vor fi sintetizate în *Nota asupra ediției* și aplicate unitar în toate cele 17 volume (IX-XXIV) ale seriei noi din *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688*. Aceste norme de transcriere interpretativă a textelor chirilice românești vor fi aplicate deopotrivă în ediția *Vechiul Testament/ Septuaginta*, versiunea lui Nicolae Spătarul Milesco, și vor fi adoptate, cu unele opțiuni personale, de tinerii filologi care și-au scris teza de doctorat sub îndrumarea mea. Adaos din ianuarie 2020].

9 august, duminică

Mă trezesc, mai odihnit, la ora 8 dimineața. Singur. Un sentiment al „dezrădăcinării” se însinuează deja, dar îl reprim repede! Ce Dumnezeu?! Doar asta am vrut cu atâta îndârjire, să ajung aici! După o gustare frugală, mă așez la masa de lucru și încep să transcriu din Ms. 4389, primele 7 pagini. Scriu cu creionul, citeț, ca să pot face corecturi directe, ștergând cu guma, înainte de a dactilografia textul pe curat. Vreau să termin cât mai repede sarcinile pe care mi le-am asumat față de Paul Miron în proiectul MLD. Profesorul Miron îmi mai sugerează să fac versiunea modernă, cu comentariile de rigoare, la cartea biblică *Amos*. Model am caietul de probă/studiu legat, cu coperta de la „Dacoromania”, pe un fond verzui deschis, care conține traducerea și comentariile făcute de Paul Miron la cartea *Rut*. Indicații restrictive nu sunt, așa că pot să mă extind cât vreau, cu glose lexicale, frazeologice, dar și de traductologie, istorie și arheologie biblică etc. Materiale de referință, „Handapparat”, cum învăț că se spune, manuale, dicționare, concordanțe etc. îmi stau la dispoziție, numeroase, în felurite limbi. Îmi voi construi repede un model propriu pentru comentarii, pe care îl voi îmbogăți mereu. Mi-ar fi plăcut să încep cu cartea profetului *Iona*, care cade tot în porțiunea repartizată mie, a ultimilor șase profeți „minori” din *Vechiul Testament*. Nu aș vrea totuși să mă întind prea mult, și să-mi consum timpul cu ce aș putea face și acasă. Am de citit atâtea aici! Mi-e dor deja de Gabi și de Dinu, dacă ar fi și ei cu mine, ar fi fost minunat. Afară este foarte frig, plouă și bate vântul. În fața ferestrei mele, la un etaj superior, doi ploi înalți își freacă frunzele fără încetare. Mi-am creat deja un spațiu intim, un „acasă”, de care am avut întotdeauna nevoie pentru a putea lucra. Am reușit, aproape complet, să recuperez, prin somn, oboseala drumului.

La prânz, am încercat să-mi pregătesc niște cartofi prăjiți, în bucătăria comună, de pe hol, chichineta din cameră fiind mult prea mică. Bucătăria este spațioasă și bine dotată, inclusiv cu ustensile și veselă, dar într-o stare de mare dezordine. Mă îndoiesc că locatarii de drept au lăsat-o așa. Mai degrabă „oaspeții” de pe la cursurile de vară, de toate neamurile și din diferite țări ar putea fi responsabili. M-a oripilat întotdeauna confuzia între mârănie și așa-zisa „boemie” studențească. Îmi ia aproape o oră să spăl vasele, să pun toate la locurile lor. Prăjiți în unt în loc de untdelemn, căci încă nu mi-am făcut proviziile „de bază”, cartofii mei au ieșit gustoși, dar fărâmițați, fără formă și fără aspect. Am adăugat două ouă

ochiuri și i-am mâncat cu mujdei de usturoi (1,2 DM căpățâna!), apoi am băut o bere. După masă, somn până pe la 7 seara, se pare că încă nu m-am refăcut, totuși, după oboseala drumului. Câteva ore, transcriere din Ms. 4389, cartea *Înțelepciunea lui Solomon*; l-am rugat pe Miron să mi-o atribuie în plus, alături de *Înțelepciunea lui Sirah*, pentru abundența termenilor sapiențiali și chiar filosofici, folositori în documentarea pentru teză, al cărui titlu l-am fixat în cele din urmă, în acord cu profesorul Arvinte: *Influența modelelor clasice asupra limbii traducerilor românești din secolul al XVII-lea. Lexicul*. Prin limbi clasice înțeleg greaca, latina dar și slavona. Înțelegerea slavonei ca limbă clasică poate părea ciudată, dar și statutul și funcțiile slavonei au fost aceleași, ale unei „limbi suprapuse” (limbă liturgică, limbă administrativă, limbă literară în sens mai larg). Alternez lucrul la transcrierea din mss-ul chirilic cu lectura unui volum de sinteză despre istoria Angliei, complet, exhaustiv, comprehensiv, adică „nemțesc”. Anglia continuă să mă fascineze încă din copilărie, când am luat contactul cu Shakespeare. În cele din urmă am reușit să transcriu 17 pagini din Ms. 4389, după o fotocopie micșorată, alb-negru și de proastă calitate, a originalului aflat la Biblioteca Academiei Române, care conține traducerea integrală a *Vechiului Testament*. Autorul traducerii, un anonim foarte instruit și talentat, a folosit ca izvod principal *Biblia* slavonă de la Ostrog din 1591. N.A. Ursu a scris că autorul traducerii din Ms. 4389 ar fi fost Daniil Andrean Panoneanul, profesor de latină și slavonă la Școala domnească de la Târgoviște, către jumătatea secolului al XVII-lea. Cele 17 pagini transcrise reprezintă mai mult de o treime din total. Versiunea paralelă din Ms. 45 am transcris-o într-o săptămână. Sunt însă epuizat, mă dor mâinile și spinarea. Lucrez fără întreruperi de vreo 6 ore, acum este 14,30.

10 august, luni

Trezit pe la ora 8,00. După un mic dejun frugal, plec la Universitate, cu tramvaiul. Lucrez în sala specială Tiktin, unde se află arhiva și biblioteca proiectului, excelent organizate. Sala este umbroasă și răcoroasă. Cot la cot cu Mircea Roșian, coleg amabil, plăcut și săritor. După masa de prânz, când rămân singur, în birou apare și o domnișoară Schneider, foarte tânără, colaboratoare la Tiktin, excelentă vorbitoare de română. Îl caut, într-o pauză, la cursurile de limbă germană, pe Mihai-Dinu Gheorghiu, de la Institutul de științe sociale de la Iași, vecin cu al nostru, de filologie, din „casa Asachi”. Ne cunoaștem deja de

câțiva ani, avusesem întotdeauna un dialog firesc și spontan, chiar pe teme „sensibile”. De exemplu, o dată, la Iași îmi mărturisise fără reținere că a scris sau va scrie un memoriu la partid, amenințând că, dacă nu va primi pașaport, va cere să emigreze! M-a impresionat sincer curajul și nonșalanța lui! Acum însă, nu prea pare încântat de întâlnire. La propunerea mea să-l aștept la terminarea orei, ca să mergem împreună la masă, îmi răspunde de-a dreptul că, mai bine nu, să ne vedem acolo, căci „este cu cineva” (!!!). În biroul lui Miron fac mai târziu cunoștință cu un tânăr domn Uscătescu, fiu, sau, mai degrabă, nepot al lui George Uscătescu, care vorbește românește curent, dar cu un puternic accent spaniol. Are o bursă DAAD de un an, pentru a-și pregăti o teză de doctorat în filosofie. Traduce în spaniolă un articol scris de D. Stăniloae în românește, despre „ortodoxia Septuagintei în română”, imposibil, după părerea mea, și ca idei și ca stil! Transcriu, pe ruptelea, din *Parimiile* lui Dosoftei. La masă: gulaș cu carne și niște paste făinoase indigeste. Constat că, pe la 13,30, se face mare aglomerație la mensa. De ținut minte, ca să mă duc mai devreme. Seara mănânc acasă: unt pe

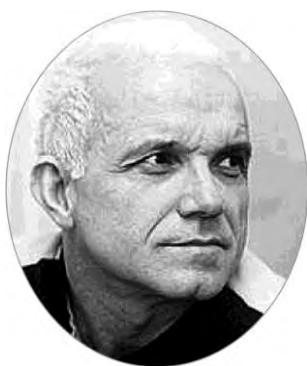
pâine prăjită, gustul untului mi se pare mai bun decât acasă! Desert: pepsi. Laptele îl suprim pentru câteva zile, căci îmi provoacă colici violente. A propoz de unt. Îmi întăresc bănuiala mai veche că afirmația lui Noica, după care Germania de azi e mai puțin o Germanie a culturii, cât una a untului, este o mare prostie! O țară, cu teatre și orchestre simfonice nu doar în orașele mari, ci și în zeci de orașe mai mici, cu sute de edituri, cu traduceri paralele din marea literatură și filosofie a lumii, cu mari universități performante, cu o literatură diversă și vie, cu dezbateri de idei în paginile de cultură ale marilor cotidiene sau hebdomadare, o țară care oferă mii de stipendii studenților de toate nivelurile și din toate orizonturile lumii, o asemenea Germanie nu poate fi o Germanie mai ales a untului! Puseu protocronist de neînțeles la un pasionat cunoscător și comentator al lui Goethe și Hegel!

Scurtă plimbare spre casă, pe lunga Sundgaualee, cei 3-4 km sunt mai ușor de parcurs decât mergi... la vale. Mă bat deja gânduri „consumeriste”, trecând zilnic pe lângă vitrine atât de abundente. Simt, ca toată lumea ieșită din țară, un fel de furie de a achiziționa orice, după decenii de „trainice” privațiuni. Îmi tot fac socoteli despre cum voi cheltui banii pe care îi voi primi curând, ca bursă. Sunt aproape sigur că ancestralul simț al „punerii de o parte” va prevala, mai ales că se potrivește cu simțul popular nemțesc. Nu-i deloc rușinos să economisești, verbul *sparen*, „a economisi”, mi se pare cumva cel mai frecvent în vorbirea zilnică. Ceea ce regret enorm este că nu voi putea vizita cel puțin Franța și Elveția vecine! În homerica luptă cu Securitatea pentru pașaport nu am mai avut timp și resurse de energie ca să mai stau și pe la porțile respectivelor ambasade, ca să obțin viza. Banii mi-ar fi ajuns, slavă Domnului. Data viitoare, când și dacă va mai fi vreo dată viitoare, asta o să fie o grijă prioritară! Seara, acasă, mai transcriu încă cinci pagini din Ms. 4389 (*Înțelepciunea lui Solomon*). Nu știu cât voi rezista în acest ritm. Sunt tracasat în continuare de persistența și cronica mea sinuzită. Mă tem că voi epuiza rezerva de Biseptol, sulfamida cu care reușesc să o țin în frâu. [Abia în 2001 am scăpat pentru totdeauna de această sâcâitoare suferință, când am fost operat de deviație de sept și alte complicații nazale la clinica universitară din Jena, unde m-am simțit tratat împărătește (asigurare de sănătate integrală, rezervă, Herr Professor în sus, Herr Professor în jos...). Adaos din ianuarie 2010] Sunt nevoit să amân pe mâine spălatul pe cap, căci nu am uscător de păr de păr și mă tem de agravarea crizei. (va urma)

Leo BUTNARU (Chișinău) și Ioan HOLBAN
în așteptarea deschiderii
Colocviilor JUNIMEA-SCRIPTOR,
ediția a II-a, 15-16 februarie 2020,
cu ocazia zilei de naștere a junimistului
Titu MAIORESCU
și a inaugurării noului sediu editorial.

Fotolucianogramă

Liviu-Ioan STOICIU

DIN ANUL REVOLUȚIEI. DE UZ STRICT PERSONAL (XXIX)

Transcriu mai jos alte pagini de jurnal dintr-un registru cu file „dictando” datat 1 iulie – 14 octombrie 1989. Pagini îndoite pe vertical la jumătate, scrise mărunț de mână pe două coloane, cu stiloul, cu cerneală neagră. „Jurnal confidențial LIS – de uz strict personal” e titlul acestui registru. În 1989 aveam 39 de ani, împliniți pe 19 februarie, locuiam la Focșani (la bloc, „pe colț”, la etajul 2, la o intersecție, pe Strada Bucegi) alături de prozatoarea Doina Popa, soție, și de Laurențiu, fiu, la 14 ani, elev; eu eram „oaia neagră” a autorităților (din cauza dosarului de urmărit informativ de la Securitate, deschis din 1981), bibliotecar la Biblioteca Județeană „D. I. Zamfirescu” Vrancea – prescurtată aici BJ, Doina Popa era funcționar la Liceul industrial 1, ISEH Focșani, la 35 de ani...

**Individul ăsta e cel ce mi-a strecurat
în buzunar o monedă de 10 franci!
Securitatea vrânceană e atât de proastă?**

Sâmbătă, 9 septembrie 1989 (continuare)

Directoarea BJ, Liliana Zaharia îmi atrage atenția că trebuia să fiu aseară la un vernisaj („pe linie de partid”; eu, care nu sunt membru PCR; trebuia cică să mă vadă la ordin „prima secretară” a PCR Vrancea, Niculina Moraru), ridic din umeri. Apare poetul Al. Pleșcan (Mugur, cum i se spune acasă) cu mama lui (inginer în construcții): îi fac rost de Micul Dicționar Enciclopedic, ediția 1986, colegele nu-l găsesc. Îmi lasă o proză dactilografată, „Op 3”, interesant titlul. Apare poetul oficial Florin Muscalu (el conduce Cenaclul Unirii Scriitorilor Vrancea, jurnalist la ziarul PCR *Milcovul*), îi dau să citească reviste literare lunare: probabil că – îl voi lăsa singur în birou – va citi și cronicile unor Marius Lazăr și Al. Cistelean la volumul meu „O lume paralelă”, o fi aflat de ele și o fi fost trimis să vadă dacă totul e în regulă, nu va scoate o vorbă la plecare. Eu încep să citesc la sala de lectură a BJ din proza lui Mugur Pleșcan, cu un croitor care moare și-și amintește ba de una, ba de alta, căzând de undeva de sus... Ies cu Florin Muscalu să vadă presa, cumpăr *Magazin* și *Cronica* (pentru textele legate de paranormal), venim pe la Casa Cărții, de unde fac

rost de Algebra de clasa a VIII-a pe sub mână (pentru copil). Aici am parte de o surpriză de proporții, poetul Eugen Dogaru, nemțeanul, îmbrăcat curățel, cu o persoană feminină drăguță lângă el, vede „pachetul” întins de vânzătoare cu manualul pentru Laurențiu, fiul, și mă întreabă: ei, ați primit pachet? V-a trimis vărul dumneavoastră din Canada pachet? Asta-i bună! De unde până unde... Dar de unde știi tu de vărul meu din Canada? Poetul Eugen se bâlbâie, își dă seama că a făcut o gafă, bravează: dar mi-ați spus dumneavoastră... Știi cam multe, îi mai strecor tăios, scârbit: acum înțeleg bine că mai toți cei ce mă vizitează la Biblioteca Județeană sunt cu adevărat suspecti! Individul ăsta e cel ce mi-a strecurat în buzunar o monedă de 10 franci! Securitatea vrânceană e atât de proastă? (Nota LIS-2020: *Vărul meu din Canada e un prozator și un scenarist cunoscut, Constantin Stoiciu, șef la o casă de filme, a plecat cu soția și copilul în 1982, n-am avut nici o atingere de nici un fel cu el; tatăl lui și tatăl meu erau frați; în general, relațiile în „marea familie Stoiciu”, din partea tatălui meu, numeroasă, în majoritate stabilită la București, au fost reci, dacă nu disprețuitoare, indiferente și înainte de Revoluție, și după; de parcă n-ar exista, am o grămadă de veri de sânge și nepoți „direcți” de care habar nu am, ne ignorăm reciproc, fără regret; eu, cu domiciliu stabil la Adjud și Focșani, eram „ruda*

săracă din provincie”; curios însă, îl aveam la dosarul de urmărire operativă de la Securitate și pe acest văr „emigrat economic”, detestat de scriitorii exilați, din câte aveam să aflu după Revoluție; mă abțin de la alte considerații morale; deși n-am avut niciodată de a face cu vărul Constantin Stoițiu, „persoană importantă”, o dată plecat în Canada, mi se reproșă la dosar că am rude de sânge în străinătate, „caz agravant”; o bazaconie în plus a securiștilor „preventivi”) Florin Muscalu e abătut, îmi spune că e exploatat la ziarul local în mod execrabil, că redactorul-șef Ioan Nistor, în al 14-lea an de domnie, și-a bătut joc de el și de prozatorul Traian Olteanu (semnează texte politice de jos nivel intelectual), că sunt compromiși, puși anume să scrie articolele legate de partid și Ceaușescu și nu mai are nici o scăpare, de la 1 ianuarie speră să plece la revista *Convorbiri literare*, la Iași. Îi atrag atenția că n-o să-i fie deloc ușor acolo, unde ar putea să fie mâncat de viu de activiștii de partid scriitori, inclusiv de un Corneliu Ștefanache (de loc din Panciu). Mai aflu că băia-tul lui, care nu a luat examenul la facultate așteaptă să plece în armată. Și că încă nu s-a mutat în blocul nou de vile, central... Întors la BJ, apare Al. Pleșcan, îi dau și lui să citească diverse reviste literare (nu se împiedică de cronica lui Al. Cistelean la „O lume paralelă”; „atâta poate”, spune). Între timp, termin de citit noua lui proză, e grozavă, îl felicit. Azi studentul Mugur e mai rezonabil, recunoaște că-i e mai ușor să fie conformist, discutăm iar pe seama Transilvaniei și a Basarabiei, că populația net majoritară româ-

nească este un argument indiscutabil etc. Apuc să mai frunzăresc ziarele centrale de azi, *Milcovul*, *Contemporanul*. La 13.20 plec spre casă: azi e soare cu nouri, e cald, în orice caz. Ploile de o săptămână trebuie că vor fi stricat strugurii... Acasă mănânc alături de Doina și copil cartofi piure, salam fript și ircă. Stăm la TVR la desen animat și sport, în rest lăsăm televizorul să meargă la televiziunea din Chișinău. Scutur afară preșul de șase metri, Doina face curat în dormitor și șterge linoleumurile. Eu fac în sufragerie curățenie în amănunt. Pe la ora 16, „dc”. Apă încălzită pe aragaz, în timp ce Laurențiu e dus în oraș. Azi, fotbal stupefiant în Divizia A: Steaua – Dinamo 0-3! (E prima înfrângere în campionatul intern a steliștilor după vreo trei ani! S-a dus dracului și Steaua, plecarea unor Stoica și Pițurcă a dat echipa peste cap, îmi pare rău). Și Victoria București – U. Craiova 0-1! Mă întristează înfrângerea steliștilor. Citesc din *Pentru Patrie* (documentare). Fac iar ordine în camera de pe holul mic: patru sticle cu compot s-au stricat, o a cincea s-a spart. Constat că mai avem două borcane mari cu murături de anul trecut! Doina spală azi așternuturile la mașină, le apretează. La TVR, o tâmpenie de film bulgar. Azi nu fac decât să scriu în acest jurnal și să mă gândesc la necazurile legate de Securitatea vrânceană, tot mai des simțită în ceafă, indirect. Mă culc la ora 1: apartamentul e iar inundat de țânțari... Laurențiu joacă șah și table cu vecinul lui, Florin Chiritoiu, când nu stă la televizor, pe biroul lui are caiete de geometrie larg deschise, strategic...

Mircea Radu IACOBAN celebrat, la 80 de ani. Ateneul Național din Iași.
De la stânga la dreapta: Ioan HOLBAN, Mihaela GRĂDINARIU, Mircea-Radu IACOBAN,
Dorel VIȘAN (Cluj-Napoca), Mihai CIMPOI (Chișinău), Ovidiu LAZĂR.
19 februarie 2020.

**Ca de obicei, pe marginea căzii visez
să fie alungat dictatorul actual, să am
și eu o contribuție în acest sens...
Nu mă pot nicicum dezvăța de asemenea
închipuiri prostești**

Duminică, 10 septembrie 1989

Pus pe picioare după ora 10, stau la televiziunea Chișinău, muzică, un sfert de oră, beau cacao cu lapte cu obișnuitele trei felii de franzelă unse cu unt și gem, alături de Doina și Laurențiu. La 11 soția și copilul pleacă în oraș, eu mă așez la birou și-mi scot fișele cu vocabular-LIS, îndoi în două o filă velină A 4 și mă uit pe pereți... Se întorc Laurențiu cu Doina. Doina e nervoasă la culme, își dă haina jos, Laurențiu refuză să meargă altfel decât cu părul... în ochi, în oraș! Tocmai ieri am avut și eu același incident cu Laurențiu: te-ai prostit de tot, nu mai ai nevoie de un ochi? Își pune bretonul (are părul mare) pe ochiul drept, acoperindu-l. Doamne ferește! Nu mă interesează cu nici un chip noua modă, dacă va fi existând așa ceva. Trebuia să-l „pedepsești”, îmi spune Doina. Până la urmă o împac pe Doina, trebuie să-i cumpere pantalon de elev copilului. Se va îmbrăca iar de oraș și vor pleca împreună, 160 de lei va costa pantalonul, îmi va cumpăra și foaia SLAST. În lipsa lor voi scrie un poem! Respir

ușurat... Voi citi apoi din „Recurs la metodă”, romanul lui Alejo Carpentier și din presa cumpărată în cursul săptămânii. Stau la TVR (nu se dă rezultatul derbiului de ieri la care fotbaliști steliști au fost umiliți... de ce oare? Fiindcă e o echipă simpatizată de clanul Ceaușescu? Păcat de talentul extraordinar al unor Hagi sau Iovan) și la TV Chișinău până la ora 15. Mâncăm telemea, ou, salam prăjit și un pepene bun (acum două zile am cumpărat un pepene crud). Mă culc pentru o oră și jumătate, dorm toropit, iar visez excursii... Repus pe picioare, citesc. Laurențiu a ieșit cu bicicleta afară, el știe unde, Doina a făcut ciorbă de fasole și fasole cu ceapă – după care a tot citit. Doina și Laurențiu pleacă în Cartierul Sud din Focșani, s-a întors Memi (mama Doinei) de la Ciușlea. Rămas iar singur, mă așez la birou și scriu al doilea poem al zilei, am avut chef, între orele 17.40 și 18.30, scris și transcris în acest timp... (Nota LIS-2020: *Habar nu am care a fost soarta acestor două poeme; scriam poemele separat, pe jumătăți de file veline, le adunam într-un plic de-a lungul unui an-LIS; reamintesc, la mine „anul de creație” începe cu ziua de naștere, 19 februarie, în fiecare an și ține până pe 18 februarie anul viitor, „implacabil”; fiind la 39 de ani în 1989, îmi propusesem să scriu un poem la 3 și la 9 zile, conform cifrelor vârstei, bineînțeles nu*

Bogdan CREȚU, Alexandru CĂLINESCU, Dragoș PĂTRAȘCU,
la inaugurarea noului sediu Junimea-Scriptor. 19 februarie 2020.

Fotolucianogramă

respectam nici un fel de program, era un joc în particular, liber) Intru în cadă, fac baie generală (adică îmi spăl și părul; de la o vreme îmi spăl părul numai cu săpun de casă): ca de obicei, pe marginea căzii visez să fie alungat dictatorul actual, să am și eu o contribuție în acest sens, transformând România într-o țară de invidiat, nu mă pot nicidecum dezvăța de asemenea închipuiri prostești, de fapt; o oră stau în baie, fac aici curat, o spăl cu tix (inclusiv pe pereți). Îmi tai unghiile, apoi. Laurențiu a hotărât să se culce la bunica lui. Doina vine singură pe jos din Cartierul Sud sub umbrelă, cu ouă „de la țară”; o nouă repriză de ploaie, după ce la prânz au fost 27 de grade. Aflu că și la Adjud, unde a fost sora lăa cu familia ei (a făcut cozonaci, i-a ratat; și n-a avut de unde să culeagă nici o sacoșă de struguri din grădina casei părintești; și la Ciușlea strugurii s-au crăpat, în următoarele zile având să se strice, să prindă mucegai din cauza ploilor, nu avem nicio dată noroc la struguri). Îmi calc singur o cămașă ce o voi purta prin apartament... Stau la TVR la un film american (cu acțiune pe vremea „vânătorii de vrăjitoare” comuniste, „lista neagră” e perfect valabilă azi la noi, cu aceeași eficiență diabolică). Doina se culcă la 22.30, după ce face și ea baie generală. Țânțarii continuă să fie agresivi în apartament, degeaba îi omor eu cu paleta, apar din senin alții. Doina e obsedată că s-a pierdut manuscrisul romanului ei „Porumbelii sălbatici”, trimis colet prin poștă: de ce amână să telefoneze la destinatar, la Editura Albatros? Așteaptă să-i confirme lectorul primirea, dar dacă nu-i confirmă? Susține că l-a visat pe N. Ceaușescu, semn că o să aibă o nouă veste nu tocmai convenabilă: deocamdată nu a primit nici o veste. Mă culc înainte de 1. După baia generală de azi, iar nu mai aud cu urechea stângă, ce enervant!

***Ungaria a deschis granițele:
60.000 de est-germani au părăsit RDG!
Se schimbă lumea***

Luni, 11 septembrie 1989

Trezit la ora 6 de ceasul deșteptător, tabieturi. Mă bărbieresc (lamă veche) și beau același ceai neîndulcit cu cele trei felii obișnuite de franzelă cu unt și gem. Iau un flanel de lână subțire pe mine și scurtă bej, pantofi vechi de piele și o carte de citit în mână. Vin pe jos la gară, o ajung din urmă pe Doamna Teodoru, colega de la BJ. Mergem la Panciu toți angajații BJ, disponibili. În gară, colegul de serviciu (Alec Lenco) ne anunță că el nu merge și mă invită să merg mâine la Adjud la instruirea bibliotecarilor; de ce nu? Vom fi:

Zaharia Liliana, directoarea BJ, Nistor Doina, Franciuc Maria, Zainea Maria și Teodoru Maria, de la Mărășești se vor urca în tren bibliotecarele „Tudor” și „Guzu” de la Biblioteca orășenească Adjud. La Panciu vor mai fi de față două bibliotecare comunale, în afară de năzdrăvana „bibliotecară orășenească” din Panciu. La urcarea în personal mă separ de doamne, să nu asist la teribilul spectacol de urcare în tren fără peron (femeile sunt împinse de fund!). Citesc din Mircea Mihaieș, „De veghe în oglindă”, nu mai am nici o carte cu o asemenea paginație tipografică absurdă, o bătaie de joc în primele 70 de pagini. Coborât la Mărășești, urc în cursa de Panciu, tot singur în compartiment. Abia la Panciu ne reunim, dar și aici plec de capul meu în oraș, magazinele sunt închise, descopăr noi blocuri de locuințe, dar și o sărăcie penibilă în chioșcurile alimentare. În librărie nu văd noutăți (nici vorbă să văd o carte a mea). Colegelor le e foame, merg și le cumpăr cornuri cu gem (mănânc și eu unul) și covrigi, ultimii prinși... Ajunși la Casa de cultură orășenească, directoarea Liliana Zaharia e enervată la culme, bibliotecara orașului Panciu o repede de nu se vede împreună cu soțul, care e gata să o lovească, fiind „pensionar militar nervos”! Urmarea? Să merg eu cu ea la Primăria Panciu, să se plângă: habar nu am ce va spune directoarea mea Liliana Zaharia (care are o funcție și în PCR Vrancea) antipaticului primar, dar primarul va veni în persoană să ia măsuri, împreună cu secretara adjunctă, care va rămâne cu noi până la sfârșit... Intrăm în biblioteca orășenească, eu voi citi continuu din Mircea Mihaieș, ascultând rar la ce se vorbește. E și Radu Vornicu prezent, vorbește despre filmele documentare. Eu o iau peste picior pe adjudeanca „Tudor”, care a inventat o nouă tâmpenie: a invitat „specialiști” la ea la bibliotecă și a pus cărți tehnice pe scaune, să fie sigură că vor fi luate acele cărți în mâini (pentru poză)! Îi propun să pună data viitoare cărțile în farfurii... De la ora 10.30 la ora 13 se stă la gar-gariseală colegială, nu mai insist. Venim să cumpărăm bilete la autobuzul de Focșani de la 13.45: nu ni se vând, că nu mai sunt locuri! Autobuzul venind plin de la Soveja. Bravo... Casiera e nervoasă, strigă la mine, dar cum eu nu aud cu o ureche, au cu ce să se amuze colegele... Ce să facem? Tren până la Mărășești avem abia la ora 18, cumpărăm bilet la autobuzul de Mărășești, vom găsi acolo vreun tren... După ora 14 ne urim cu autobuzul supraaglomerat, stăm în picioare, colegele se plâng că li se rup ciorapii fini „și nu se găsesc”. La Mărășești coborâm, aflăm că abia la ora 16 avem tren personal pentru Foc-

șani, cumpărăm bilete și venim să bem o cafea și apă „Aurora”, fac doamnele Zaharia și Nistor cinste, se împarte o plăcintă în cinci, Doamna Teodoru rămâne la ai ei (la Mărășești), stăm la barul hotelului „Parc”, ne simțim bine împreună. Urcați în personal, coborâm cu bine la Focșani și fiecare o luăm pe alte căi, eu merg pe jos o vreme cu Doamna Nistor (suferindă, a avut alergii, s-a umflat toată). Vin singur la BJ, am cheile de la intrare, mi s-a spus să scriu mare, pe un carton, pentru cititori: „Luni, închis. Schimb experiență la Panciu”, pun în două bolduri hârtia la vedere și încui la loc. La ora 20 voi da cheile BJ Doamnei Teodoru. Directoarea îmi spune că se va duce ea la Adjud mâine pentru instructaj: mă bucur, am scăpat de o grijă... Sosit acasă, mănânc împreună cu Doina un ou prăjit și o felie de salam. „Dc”. Baie îndelungă, ni se cojește pielea bronzată, cade „bronzul” pe zi ce trece. Laurențiu a fost la lecția lui de geometrie cu Geanina Rață, iese apoi cu bicicleta: îmi lasă, totodată, pe birou un excelent poem al lui. Să nu fie cu deochi, când

vrea scrie strălucit. Doina se hotărăște, în sfârșit, să calce azi muntele de rufe spălate, adunate de săptămâni de zile... Laurențiu face baie generală. Ascult Radio Europa Liberă (colosală emigrație a est-germanilor prin Ungaria! Astă noapte Ungaria a deschis granițele: 60.000 de est-germani au părăsit RDG, deoarece regimul prieten lui N. Ceaușescu „nu se reformează”! Austria a trimis două trenuri și Ungaria, prin Crucea Roșie, a pus zeci de autocare la dispoziția refugiaților. Exodul e fără precedent... Culmea, culmilor, est-germanii având un standard de viață față de români de necomparat! Se schimbă lumea acum, spre sfârșit de mileniu) și deschid televizorul (rușii arată exodul est-german). Scriu în acest jurnal. A plo- uat și azi un pic, e răcoare întreaga zi. Aleg șapte poezii din cele scrise de Laurențiu anul ăsta. Doina citește. Mă culc după 23.

Dintr-o carte în curs de editare la Junimea, colecția „Mousaion”

Elvira SOROHAN, Teodora ZAMFIR, Marina MUREȘAN - IONESCU, Alexandru CĂLINESCU,
la inaugurarea noului sediu Junimea-Scriptor. 15 februarie 2020, Copou – Iași.

Florin FAIFER

BONJOUR, TRISTESSE

(Irina Andone)

Era și nu era ușor să o cunoști, în adevărul firii ei, pe Irina Andone. Avea, din pricini tulburi, stări oscilante, cu răsfățuri („Mi-e poftă de un grapefruit”), momente jucăușe, dar și oțărări care îi făceau rău și ei și celor din jur.

Ceva o chinuia pe fata asta, se vedea în privirile care i se tulburau dintr-odată, dând la iveală tristeți și disperări care o luau în stăpânire. Apoi totul se liniștea și în clipele luminoase întrezăreai chipul celei care ar fi putut fi mai fericită. Astfel de stări de grație surveneau de Sărbători, care nu treceau fără urările ce ne dăruiau un pic de bucurie: „Dragă F.F., O zi de Florii cu bucurii din alea din care-ți dorești... și un an cu bani enciclopedici”. Trudeam pe atunci la un *Lexicon* (susținut financiar de, cum se zice, frații moldoveni), care părea că nu se mai sfârșește.

Nici I.A. nu se dădea bătută. Când firea ei se-nsenina, îi înfloreau ipostaza ludică: „Florine, caută-mă și (găsește-mă) în birou sau la Bibliografie”. M-am dus, cred, nu mai știu. Dar „provocările” astea copilărești îmi făceau și mie bine. Păi cine îmi „dedica” mie stihuri jucăușe precum acestea, trimise din Sibiu, de la un festival teatral: „Ce mai faci cu «cioclopedicul»? Dă-i 'nainte fără frică, fii un băiețel cuminte și mai prinde și la min-te. «Cioclopedicul» ne-ajută să-nvățăm lucruri o sută. Be proud!”. Poate încă o mostră de copilă-reală nu ne-ar fi, fiecăruia, de prisos. În versuri hazoase, ca de pildă: „Cepelică (de la Cercetător Principal – n.m., F.F.) Alintici/ S-a făcut ca un arici/ Când o vorbă-două-i zici./ De băut și de mâncare/ Băiețelul nostru n-are”.

Oare câți... anișori oi fi avut în acele vremuri, care prindeau să se întunece?

Pe atunci, Irina Andone lucra cu o tenacitate neașteptată, disperată parcă, la teza ei de doctorat cu titlul *Farmed dureros*. Ca să aibă liniște, de

care spiritul ei avea nevoie, i-am pus la dispoziție o garsonieră minusculă din coasta Bibliotecii Eminescu. O „căsuță”, cum poate, la alte dimensiuni, și-o dorea: „Florine, te aștept la căsuță. Am plecat într-acolo de pe la 3.30”. În alte mesaje, însă, se simte un tremur de neliniște, cu pulsul crescut al presimțirii: „Dragă Florin, îți urez ca în noul an să ți se întâmple tot ce dorești tu și nu-mi pot eu închipui, să te lupți triumfător cu toți jurnaliștii (purtam pe atunci niște polemici – n.m., F.F.), să bați la mașină cum, cât și ce vrei tu, să mănânci carne mai des (sper să nu-ți fi pierdut simțul fin al umorului), să faci ce vrei și să găsești liniște în ce faci! (Asta, cred, căuta și ea – n.m., F.F.) Mai cu seamă aș vrea să fii sănătos! Irina, cu sentimente”.

Sentimente... E, poate, nevoia de o mângâiere (volumul ei de versuri, plin de străluminări și sfâșieri, poartă titlul *Mângâios*), de un sprijin, de o comuniune sufletească.

Nu se simt rău cei care îmi sunt în preajmă. Cel puțin așa mărturisesc „bilețelele” care, precum o poștă, țin legătura. Dialogul se bazează pe încredere, pe empatie: „Să fii sănătos și să-mi îngădui tăcere. Ai grijă de tine!”. Cu toată rostirea *sotto-voce*, se simte ceva neliniștitor: „Îți voi spune, la vreme, și ce-și zic oamenii de Paști. Doamne ajută!”. Uneori, dintr-o teamă obscură, ai vrea să ții timpul în loc.

În primăvara lui 1998, părea că Irina Andone s-a sustras maladiei care o chinuia (și de care eu nu aveam habar), găsindu-și un echilibru: „Dragă Fefeule, îți urez un Paște cu liniște și cu bucurii de toate felurile, cât mai secrete și mai interioare. Colega Irina Andone”.

„Colega Irina”, oricât avea de luptat cu „omul negru”, își elabora teza (care, publicată, se va numi *Farmec dureros. Poetica eminesciană a contrariilor*) temându-se de nu mai știu eu ce năpastă. Deocamdată, dovedea că păstrează resurse de voință ca să biruie și încercarea asta:

Florine fulg statornic, (iată-mă și metaforizat! – n.m., F.F.)

Rogu-te, calcă-ți pe demnitatea de lector care se inhibă și fă un pustiu de bine și citește-mi textul. Am nevoie (textul are nevoie, te imploră!) de ochiul tău critic. Dacă nu-ți cer prea mult, hai, fii bun, „măi”, ci fă-i o lectură.

Cu drag,

Irina

P.S. Potolește, dacă tu crezi că e cazul, vreun accent arogant sau vreo exprimare stângace (ca să nu te fac de râs, să zic așa...)

Tot Irina.

Obosise, totuși... Și-ar fi rezemat tâmpla trudită de umărul cuiva. Îngânând niște dezmierdări: „Sunt cu tine în gând tot timpul. De suflet, ce să mai spun?! Cu dragoste și dor, I.”.

Nu prea demult, într-o zi de martie plină de neguri, I.A. era bântuită de rele presentimente: „Ceasul bate ora doispe (sic!), omul negru n-a venit. Cu drag, Irina Andone”.

... Dar nici mult n-a trecut până să vină!

Expoziție Dragoș PĂTRAȘCU la Institutul Cultural Francez Iași, februarie 2020.

Fotolucianogramă

Călin CIOBOTARI

DRAGOSTE ÎN VREMEA GERULUI...

Eram licean când am citit pentru prima oară prozele scurte ale lui Radu Tudoran, din *Orașul cu fete sărace*. Nici nu mai știam că era vorba despre sărăcie acolo. Memoria îmi servea doar contururile unui erotism foarte intens, ale unei sexualități care mă tulburase atunci cel puțin la fel de mult precum faimoasele pasaje din *Răscoala*. Acum, recitind cartea în contextul montării ieșene a lui Radu Afrim, am rămas uimit de calitatea scriiturii, de forța imaginilor pe care le produce Tudoran de acolo, din anii 30 în care scrie, de învelișurile poetice ale temelor sociale, dar și de nedreptatea pe care istoriile literare i-au făcut-o acestui scriitor dacă nu complet uitat, atunci asociat în exces doar cu serialul de mare succes în comunism *Toate pânzele sus*.

Tipul de lectură pe care îl practică Afrim e cumva similar celei pe care a exersat-o în Max Blecher, în montarea sa din 2006, Constanța, atunci când anticipa și contribuia la revenirea pe care autorul *Inimilor cicatrizate* avea să o aibă în deceniul următor. Afrim citește texte clasice nu neapărat actualizându-le, ci clasicizându-ne pe noi, martorii incursiunilor sale, obligându-ne să trăim, pentru două-trei ore, în lumi parcă descoperite pe fundul vreunei mări. E un straniu efect de călătorie pe care îl lasă în tine spectacolele de acest fel ale lui Afrim. Orașul pe care ni-l propune, destul de precis localizat (undeva între stepă și Nistru), nu este atât un oraș în sens geografic, cât un topos realist-magic pe străzile căruia circulă vântul, diavolul și neobișnuit de multe fete sărace. Spectacolul acesta ieșean nu este prioritar, cel puțin pentru mine, un spectacol documentar despre sărăcia din Basarabia anilor 30, ci, mai degrabă, despre legăturile foarte complicate dintre sărăcie și erotism, despre geruri cumplite și deșteptări ale primăverilor ce au fost și vor fi.

Într-una din poveștile pe care le mixează Afrim, casa lui Marinică, șeful depozitului de lemne din-

tr-un oraș în care lemnul e doar al câtorva, devine pasajul inevitabil prin care fetele rebegite de frig trec pentru a cunoaște dragostea. Toate au trecut prin patul acestui Marinică, personaj pe care regizorul Afrim și actorul Cosmin Maxim ni-l plasează într-o zonă a umanismului rezonabil, amestec de milă și poftă trupească, donjuanism sezonier, Străin pe care nimeni nu-l iubește, însă toți îl acceptă fie ca pe o salvare, fie ca pe un lux pe care, din când în când, și-l permit. Departe de a fi fericit, șeful depozitului de lemne pare un zeu păgân ce distribuie de-a valma căldură și plăcere muritoarelor care îi iau cu asalt casa. Nu i te poți opune, lui și stivelor de butuci mai înalte decât gardul sau scânteilor pe care, din casa-ți înghețată, le zărești ieșindu-i din horn. Meteorologia asigură materie primă fanteziilor acestui personaj atât de original și fermecător.

Afrim nu operează în mod direct cu sărăcia. Ea este mai degrabă subînțeleasă decât arătată. Cărpele cu care sunt îmbrăcate fetele sărace au uneori o frumusețe discretă, iar altele rămân într-o zonă a simplității. Esențializate, foamea și frigul sunt subliniate din când în când prin acțiuni de o duioșie cu deschidere spre tragic – scena în care, după viol, victima încearcă să mănânce prăjitura adusă în dar de agresor, sau scena în care același personaj se contopește cu soba încinsă sau, în general vorbind, ușurința cu care fetele se vând primului sosit. Iarna, gerul sunt adânc, organic intrate în fiecare personaj, la fel cum mirosul de pește o va însoți toată viața pe fiica negustorului. Pe ferestrele din lateralele scenei, amintind de vitrinele luminate ale unui muzeu, ninge ambiguu, aparent idilic, însă înspăimântător pentru cei care au de trecut printr-o nouă iarnă. Plapuma, soba, basca, paltonul, fularul de lână au o importanță atât de mare, încât aproape că își câștigă dreptul de a fi personaje.

Cum funcționează erotismul în acest context?

Devine sexualitatea doar o monedă de schimb, sau iubirea, ca și primăvara, va veni negreșit? Este băiatul care te-a sărutat primăvara trecută o motivație suficient de puternică pentru a te arunca din nou în viață? Sunt frumusețea și tinerețea mai presus decât sărăcia sau, din contra, asemenea unui cancer, sărăcia erodează bucuria de a trăi? E o altă temă, profundă și atemporală, pe care ne-o propune Afrim. Pentru că atunci când apare iubirea, ca în scena atât de frumoasă în care un alt Străin (Ionuț Cornilă), cu a sa neobișnuită blândețe din ochi, găsește o gazdă potrivită, gerul devine nu doar suportabil, ci de-a dreptul incandescent.

Afrim nu lasă netrecute cu vederea raporturile masculin-feminin, accentuate într-una din secvențele foarte puternice ale spectacolului: scena răzbunării împotriva violatorului, pusă în act de cea mai vârstnică femeie a comunității, se derulează pe sonorități ritualice în care grupul feminin, compact și întunecat, o altfel de adunare a femeilor, îl asociază pe bărbat cu dracul și îi acompaniază pedeapsa cu moartea. E doar una din coralițiile pe care regizorul le manevrează în diferite scopuri. Spectacolul nu se înscrie, însă, nicidecum într-un discurs de tip feminist, în ciuda acestei empatii delicate cu vulnerabilul, cu fragilul. De altfel, cu excepția subofițerului fals curtenitor și, apoi, primitiv cotropitor (în forță și gradual dezvăluit de Dumitru Năstrușnicu), Cosmin Maxim, și, mai ales, Ionuț Corni-

lă furnizează o masculinitate neagresivă. Cine caută aici, așadar, condamnări explicit-vehemente ale stărilor de fapt din Basarabia de acum aproape o sută de ani va fi dezamăgit.

Un spectacol afrimian n-ar fi afrimian dacă nu ar avea doze de suprarealism. Paranteza suprarealistă pe care Mura, personajul Adei Lupu, o creează atunci când vorbește despre diavol și despre despărțirea de propria-i umbră este unul dintre cele mai intense și mai înalte momente ale spectacolului. Relația pe care Ada, această minunată și unică actriță a noastră, o dezvoltă cu cuvintele pe care le rostește este absolut uimitoare; până și cele mai neînsemnate prepoziții sunt încărcate cu energii și melodicități ce par că vin de foarte departe, ca și cum corpul Adei devine coridor prin care circulă traumele, spaimile, penumbrelor și luminile omului dintotdeauna. E ceva hipnotic și constant suprarealist în tot ceea ce face Ada Lupu pe scenă. Afrim rezolvă magistral această memorabilă scenă în care diavolul rustic, cu coarnele sale înspăimântătoare, devine parte din grupul de colindători, alături de copilul (impecabilă Iuliana Budeanu) ce poartă în sine tradiția. Demonical asistând inocența, în interiorul unei tradiții – ce formidabilă imagine cultural-viscerală... Tot în cheie suprarealistă este tratată fiica plăpumarului (foarte expresivă Ioana Buta pe tot parcursul spectacolului), cea care scuipa sânge în batistă. Moartea ei și

Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași – Orașul cu fete sărace, scenariu după nuvelele lui Radu Tudoran; regie, scenariu și univers sonor de Radu Afrim; scenografie: Cosmin Florea; aranjament vocal, pregătire muzicală, pian: Diana Roman; asistent de regie: Alexandra Vieru; distribuția: Ada Lupu, Pușa Darie, Cosmin Maxim, Ionuț Cornilă, Dumitru Năstrușnicu, Diana Roman, Diana Vieru, Mălina Lazăr, Ioana Buta, Iuliana Budeanu, Mara Lucaci, Diana Amitroaie, Ioana Acioabăniței, Dumitru Georgescu, Radu Homiceanu. *Data vizionării: 2 martie 2020.*

dispariția sub plapuma pământului sunt provizorii, căci moartea, în orașul fetelor sărace, este atât de intimă vieții, încât plecare definitivă nu e posibilă. Alte două imagini tulburătoare: moarta, urcată undeva în înaltul casei călduroase a lui Marinică, în axă cu pasărea împăiată care cândva obișnuia să zboare; la fel, moarta, privind alături de o fată încă vie, minute în șir pe fereastră, cum ninge... Alături, în scenă simultană, viața își vede de ale ei... Odată cu Mura, o altă subtemă își face loc în spectacol, îmbogățindu-l: trauma.

Fără să producă decoruri ieșite din comun, Cosmin Florea recurge la o scenografie a cărei deschidere favorizează jocul la public. Pe aceeași linie se află spațiul privat al lui Marinică, cel convențional public și camera înghețată a Murei. Uneori, ușile centrale se deschid, oferindu-ne vederi tablouri ce integrează personajele, eternalizându-le. Privirea în tablou, adâncimea tabloului, structurile compoziționale ce blochează liniile narrative privilegiind meditația sunt și ele ingrediente dintr-o regie extrem de complexă. Cromatica vie a acestor insule vizuale vine în contrapunctul bejurilor neutre scăldate de luminozități palide și reci.

Unul din straturile fundamentale ale *Orașului cu fete sărace* este muzica (universul sonor e asumat de Radu Afrim, iar aranjamentul vocal, pregătirea muzicală și interpretarea la pian îi aparțin Diane Roman). Diana, integrată ca personaj în spectacol, conduce liniile melodice din care, adeseori, sounduri recognoscibil populare sunt redată în registru cult. I se alătură solo-urile Diane Vieru, studenta ieșeană fiind, indiscutabil, una dintre re-

velațiile majore ale spectacolului, prin calitățile pe care ni le arată, dar și prin adevărul pe care, cu dezinvoltură, îl aduce în scenă de fiecare dată.

La răstimpuri, paleta aceasta de stări poetico-realist-senzualiste este completată cu umor. Spectacolul beneficiază de prezența remarcabilă a Pușei Darie. Mamocica ei, amestec fascinant de umanitate, scepticism și degradare umană, este ceea ce probabil vor ajunge, mai repede sau mai târziu, fetele din jur, proiecție în viitor a unui prezent în care hormonalul încă luptă cu gerul. Pușa Darie, mamă universală și amurg al feminității, compune neostentativ, uneori aproape naturalist, scene la care râzi cu lacrimi în ochi, dar și scene în care privirea se pierde în gol. Te poartă de la lacrimă la zâmbet cu ușurința cu care doar marile actrițe o pot face...

Pe lângă cei deja amintiți, Mălina Lazăr (scoasă, în sfârșit, har Domnului... Afrim, din mazăga unor produse dubios-teatrale precum *Gaițele* sau *Opt femei*, excelentă în finalul spectacolului), Mara Lucaci (radical reinventată față de cum o știam), Diana Amitroaie (dublu al Adei Lupu, achitându-se ireproșabil de sarcini), Ioana Aciobăniței, Dumitru Georgescu și Radu Homiceanu rezolvă cu brio populația orașului pe care, iată, Afrim îl face faimos. Este de așteptat ca, la fel cum s-a întâmplat în cazul lui Max Blecher sau Rebreanu, interesul pentru Radu Tudoran să crească brusc. Este unul dintre cazurile acelea rare când teatrul pune umărul la promovarea sau redescoperirea unui literatură uitată... Nu putem decât să ne bucurăm!

Humulești, spațiul muzeal ozanian. Premiile Naționale „Ion Creangă”, ediția a IV-a, zilele dedicate junimistului! Februarie-martie 2020

Fotolucianogramă

DAN STANCA, LAUREATUL PREMIULUI NAȚIONAL „ION CREANGĂ”, EDIȚIA A IV-A, 2020

În zilele de 29 februarie și 1 martie 2020, s-au desfășurat în județul Neamț manifestările ediției a IV-a a Premiului național pentru proză „Ion Creangă”, Opera Omnia, proiect inițiat de Consiliul Județean Neamț, în organizarea Centrului pentru Cultură și Arte „Carmen Saeculare” Neamț.

Juriul, desemnat de Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România, a avut în componență critici literari de autoritate: Ioan Holban, președinte, Mircea A. Diaconu, Theodor Codreanu, Vasile Spiridon, Antonio Patraș, Constantin Dram și Cristian Livescu.

Manifestările au debutat la Piatra Neamț cu simpozionul „Ion Creangă în universalitate – 183 de ani de la nașterea marelui nostru clasic”. Au participat cu contribuții scriitori, critici și istorici literari: Eugen Uricaru, Constantin Parascan, Ioan Holban, Nicolae Scurtu, Ioan Mânăscuță (Republica Moldova), Vasile Popa Homiceanu, Sterian Vicol, Ștefan Mitroi, Valentin Talpalaru, Constantin Bostan, Lucian Strochi, Dan Iacob, Neculai Muscalu.

La finalul simpozionului au fost lansate câteva cărți în rezonanță cu evenimentul: *Eugen Uricaru. Monografie și Ion Creangă – spațiul memoriei*, ambele volume datorate lui Ioan Holban și apărute la Editura Junimea; *Viața altora* de Eugen Uricaru (Amintiri, în seria *Prozatori români laureați ai Premiului Național de proză „Ion Creangă”*) și *Ion Creangă, Explorarea unui miracol* de Cristian Livescu, la Editura Grigaru.

Au prezentat Lucian Vasiliu, directorul Editurii Junimea din Iași, și prof. dr. Nicolae Scurtu. Au fost recenzate numere recente ale revistelor „Scriptor” și „Antiteze”.

Duminică, 1 martie, la împlinirea a 183 de ani de la nașterea marelui junimist, pe prispa Casei Amintirilor (Muzeul „Ion Creangă”) de la Humulești, la ora 12:00, a avut loc festivitatea de decernare a premiului, care a revenit prozatorului Dan Stanca. Premiul (un cec de 5000 euro) și trofeul de tradiție au fost înmânate de Cassian Maria Spiridon, președintele Filialei Iași a UR, și de Radu Tudorel, președintele Comisiei de Cultură din cadrul CJ Neamț.

Dan Stanca se alătură astfel câștigătorilor din anii trecuți ai Premiului: Dumitru Radu Popescu, Nicolae Breban și Eugen Uricaru. Laureatul din acest an, un prozator român de certă ținută, „care s-a impus conștiinței publice românești sau pe plan internațional, cu lucrări de certă valoare și ținută artistică, unanim

apreciate de critica literară și de marele public”, așa cum menționează regulamentul, a fost ales prin vot secret dintr-o listă preliminară de nominalizări, care i-a mai inclus, în ordine alfabetică pe: Gabriela Adameșteanu, Ștefan Agopian, Petru Cimpoeșu, Radu Cosașu, Florina Iliș, Bujor Nedelcovici, Dumitru Țepeneag și Varujan Vosganian.

Mulțumesc celor care au avut încredere în mine. Un premiu consistent, cum e acesta, e un lucru bun în ziua de astăzi. Un premiu pe care eu îl văd că pe o rezistență la noianul de nepăsare față de literatura română contemporană. Poate că sunt pesimist, dar e ceea ce gândesc eu: România este una dintre puținele țări care nu are nevoie de scriitorii contemporani. Are traduceri berechet, se scrie mult pe partea practică a vieții – cum să scapi de depresie, de sărăcie, de ulcer... În aceste condiții, în care omul are nevoie de informații practice, de soluții, cum să-l mai încânti scriind romane, aceste minciuni frumoase, dar care au un miez de adevăr. Gândiți-vă la Llosa care a scris romanul Adevărul minciunilor. Cum poate ajunge omul de azi, care nu mai are timp și chef de citit, să ajungă la acel miez? Felicitări organizatorilor pentru efortul și reușita acestui demers de excepție!, a spus în cuvântul său premiatul actualei ediții.

În cadrul aceleiași ceremonii desfășurate la Humulești, în prezența unui public numeros, scriitorul Eugen Uricaru, premiatul de anul trecut, a primit din partea Primăriei și a Consiliului Local Târgu Neamț, titlul de Cetățean de onoare al urbei de la poalele Cetății Neamț.

La succesul ediției a IV-a – alături de Consiliul Județean Neamț și Centrul pentru Cultură „Carmen Saeculare” – au contribuit: Complexul Muzeal Neamț, Primăria și Consiliul Local Târgu Neamț, SC Cotnari SA, Societatea Scriitorilor din județul Neamț, Fundația Culturală „Ion Creangă” Târgu Neamț, Asociația Română pentru Cultură și Arte „Arcade” Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Inspectoratul Școlar Județean și revista „Antiteze”.

Consemnare de **Cristian LIVESCU**

Marin GHERMAN

(Cernăuți)

RADIO CERNĂUȚI ȚINE PASUL CU VIAȚA

Centrul Media BucPress, asociația jurnaliștilor români din Ucraina, a finalizat un amplu proces de modernizare a postului de Radio Cernăuți – unicul post de radio din Ucraina care emite nonstop în limba română.

Radio Cernăuți vine cu multe noutăți pentru ascultători în anul 2020 și își propune să demonstreze că zilele petrecute alături de programele noastre sunt un câștig pentru românii din Ucraina.

Echipa de jurnaliști, alături de echipa IT, a depus eforturile necesare pentru ca trecerea la un nou server Radio Cernăuți să fie neobservată pentru ascultătorii noștri fideli, iar radio să funcționeze fără întreruperi.

În același timp, BucPress a reușit să modernizeze și să perfecționeze aplicațiile Radio Cernăuți pentru dispozitivele mobile în baza Android și iOS, playerul radioului nostru a fost instalat pe zeci de website-uri partenere, inclusiv într-o formulă nouă pe rețeaua TunelN (o rețea cu zeci de milioane de ascultători în întreaga lume).

Fonoteca a devenit mult mai bogată, cu mii de piese noi (primite chiar de la interpreții-prieteni ai postului nostru de radio), iar în urma aplicării tehnologiilor moderne culegem roadele parteneriatelor noastre semnate în ultimii ani în premieră pentru presa românească din Ucraina (cu RFI România, Societatea Română de Radiodifuziune, Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România ș.a.).

Așadar, zilnic, în afara de edițiile informative și cultural-muzicale ale Radio Cernăuți, vom retransmite emisiuni ale partenerilor noștri în cadrul unui sistem informațional integrat.

Zilnic, începând cu orele 12:00 la Radio Cer-

năuți puteți asculta știrile Radio România Actualități, urmând o emisiune consacrată românilor de pretutindeni de Radio România Internațional („Românii de lângă noi”, „Unda românească”, „Cultura românească acasă și în lume” ș.a.).

La 18:00 (de luni până vineri) transmitem știrile RFI România și emisiunea „40 de minute” de Anca Năstase, dedicată evenimentelor socio-politice din România, dar și din celelalte state ale UE, RFI având corespondenți la Paris, Chișinău, Madrid, Londra etc.

La ora 22:00, ca o obligație contractuală, dar absolut necesară, a Centrului Media BucPress, Radio Cernăuți transmite în direct emisiunea în limba ucraineană a postului de Radio România Internațional, în care jurnaliștii de la București prezintă timp de jumătate de oră în limba ucraineană prioritățile politicii externe ale României prin prisma vieții socio-politice sociale și promovează valorile culturale românești.

La ora 24:00 Radio Cernăuți difuzează emisiunile în limba română a postului de Radio Ucraina Internațional, realizate de jurnaliștii de la Cernăuți, care includ interviuri și reportaje dedicate comunității românești din nordul Bucovinei, Maramureșul din dreapta Tisei și sudul Basarabiei.

În fiecare miercuri, la ora 21:00, la Radio Cernăuți puteți asculta o emisiune realizată de colegii noștri din regiunea Transcarpatia – un program duplex Radio Cernăuți – Radio Tisa FM despre viața comunității românești din Maramureșul din dreapta Tisei.

Rămân în grila Radio Cernăuți emisiunile proprii, tradiționale: „Autografe populare” (ora 9:00), „De la inimă la inimă” (ora 14:00), „Povestea de

seară” (ora 20:00), „Melodii de neuitat” (de Mariana Struț) (ora 17:00 și 23:00), „Axa politică”, „Dialoguri cernăuțene”, „Lecturi sonore” „Hituri românești” (ora 11:00), edițiile informative și emisiunile de folclor și dedicații muzicale, realizate în direct de jurnalistul Vitalie Zâgrea.

Printre noutățile postului de Radio Cernăuți se mai numără transmiterea în fiecare duminică în direct a Sfintei Liturghii de la Mănăstirea Putna – Ierusalimul Neamului Românesc (între orele 9:00 și 12:00) și preluarea unor emisiuni ale postului de Radio Trinitas.

Încheiem această scurtă prezentare a noutăților familiei Radio Cernăuți cu mulțumiri celor implicați în acest proiect de suflet: Mariana Struț, reporter Radio Cernăuți, Vitalie Zâgrea, moderator de emisiuni și coordonator de programe, Vitalie Romaniuc, coordonator al echipei IT, întregii echipe care realizează știri și editoriale pentru Agenția BucPress (Leonid Parpauț, Svetlana Pantea, Mirela Amarie, Elvira Chilaru, Georgeta Marina, Dorina Popescu, Vasile Barbuța), partenerilor și prietenilor noștri.

Reamintim că Radio Cernăuți face parte din trustul BucPress, unicul trust de presă românească din Ucraina, care include Agenția de știri BucPress, televiziunea online BucPress TV, Radio Cernăuți și revista de gândire românească „BucPress”. La 1 decembrie a.c. Radio Cernăuți va sărbători 5 ani de la fondare.

Preoții Vasile VAIDA (Parohia Sfântul Nicolae Domnesc, Copou) și scriitorul-preot Eugen BARZ (Asociația „Antim Ivireanu”, Spania), prezenți la ceremoniile Junimea-Scriptor, februarie 2020

Acad. Vasile TĂRĂȚEANU (Cernăuți) în Parcul mitologic Copou, februarie 2020

Acad. Valeriu MATEI la biroul de lucru de la ICR „Eminescu” din Chișinău

Ștefan HOSTIUC (Cernăuți), Eugen BARZ (Spania), Eugen URICARU (Cluj-Napoca), în fața Cinematografului Trianon (Iași). Februarie 2020.

Fotolucianograme

PRIMĂRIA
CONSILIUL LOCAL IAȘI

Revista **SCRIPTOR**

poate fi procurată și direct de la redacție,
loc unde se pot face și abonamente.

Bulevardul Carol I
Parcul Copou, IAȘI

Program cu publicul:

luni – vineri, orele 9-16
Telefon secretariat: 0232 705 837

Cărțile și revista Scriptor pot fi procurate
în rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS IAȘI,
Librăria *Orest Tafrali* a Universității *Alexandru Ioan Cuza*,
Palatul Culturii (Complexul Muzeal Național *Moldova*),
Librăria *Cartea Românească Educațional*, Iași;

în **București:**

Librăria *Mihai Eminescu*,
Compania de Librării București S.A.,
DereX Com SRL,
rețeaua de librării Cărturești;

în alte librării partenere din țară,
precum și la Memorialul Ipotești –
Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”...

Persoană de contact:

Cătălin DĂNILĂ (marketing, tel.: 0723 211 357)

Editura **Junimea** și revista **Scriptor**
sunt membre ale **Asociației Revistelor,**
Imprimeriilor și Editurilor Literare (A.R.I.E.L.),
asociație cu statut juridic, recunoscută de Ministerul Culturii.
Editura Junimea este acreditată CNCIS 97 / 2012.

În curând va fi inaugurată
Librăria „Cezar Ivănescu”,
Parcul Copou, redacția Junimea-Scriptor

www.editurajunimea.ro
edjunimea@gmail.com
revistascriptor@gmail.com

ECHIPA TEHNICĂ:

Cezar BACIU

(secretar de redacție, tehnoredactare, site web)

Viorel DUMITRAȘCU

(redactor, cap limpede, dosar de presă)

Ema LUCA

(tehnoredactare secundară)

Alexandra LUPU

(pagina de Facebook)

Frăguța ZAHARIA

(corectură)

Cornelia APETROAIE

(secretariat JUNIMEA – SCRIPTOR)

Tudorel HATMANU

(contabilitate)

Cătălin-Narcis DĂNILĂ

(distribuție)

Coordonare generală: **Lucian VASILIU**

ADRESA:

Editura Junimea/ Revista Scriptor

Oficiul poștal nr. 1, C.P. 85

Bulevardul Carol I,

Parcul Copou

IAȘI - 700506

ROMÂNIA

tel.: 0232-705 837

e-mail: edjunimea@gmail.com

revistascriptor@gmail.com

www.editurajunimea.ro

Tiraj: 444 exemplare

Nr. pagini: 144

Tiparul executat la

S.C. PIM S.R.L. Iași,

tel.: 0729 992 968

Date de apariție:

nr. 1-2: ianuarie-februarie

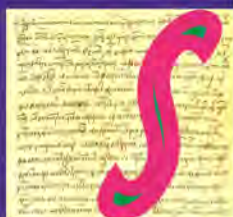
nr. 3-4: martie-aprilie

nr. 5-6: mai-iunie

nr. 7-8: iulie-august

nr. 9-10: septembrie-octombrie

nr. 11-12: noiembrie-decembrie

Scriptor

Ars amica nostra:
Gabriel CALOIAN

ISSN 2393-0888
ISSN-L-2393-0888

Preț: 4 lei